

**Peter Aureol on Divine Foreknowledge and Future Contingents:
Scriptum in Primum Librum Sententiarum, distinctions 38-39**

Chris Schabel *

The text edited and presented here is timely, and indeed *positum in esse*, because of a happy coincidence. While interest in the problem of divine foreknowledge and future contingency, especially in its medieval context, is at its zenith, historians are paying closer attention to the role of the Franciscan Peter Aureol (†1322) in late-medieval thought, and this text will form part of the critical edition of Aureol's theological works, a vast undertaking that scholars associated with the University of Copenhagen and the University of Iowa have begun. Moreover, it just so happens that Aureol was a pivotal figure in the important and heated late-medieval discussion of foreknowledge and future contingents, and his writings on the subject had a significant impact on that dialogue down to the close of the Middle Ages.

At the heart of the problem of the reconciliation of divine foreknowledge and future contingency is the desire to hold and understand at once the belief in a God who is perfect — who created all from nothing, who can do all, who knows all, past, present, and future — and the seemingly obvious notion that we are in some sense free from constraint to do as we wish. How can it be that God knows all that will occur, before it occurs, and that at least some events, such as certain human actions, can either happen or not happen? For example, if God knows and has known from eternity that Fritz will eat caviar for lunch, how can Fritz not eat caviar? It would seem that Fritz will eat caviar necessarily, and that God's foreknowledge eliminates the contingency of the future event, and thus also Fritz's freedom to choose not to eat caviar. In such cases, to use Aristotle's words, there would be no need to deliberate or take trouble about the inevitable future.

For Christian thinkers in the Middle Ages, it was imperative that God's perfection be preserved at all costs. Omniscience, along with omnipotence and freedom, seemed to follow naturally from perfection, and foreknowledge from omniscience. At the same time, however, one could not sacrifice human free will for the sake of divine perfection, because Christians also claimed that God was just, rewarding some with eternal bliss and punishing others with eternal damnation. If one's actions were not free, and instead were foreseen and predetermined by God, how could divine justice

* I thank Russell Friedman, Katherine Tachau, Scott MacDonald, Lauge Nielsen, and Sten Ebbesen for their help in connection with this edition.

be explained? How could some humans be 'justly' rewarded, and others 'justly' damned? Maintaining all of these elements, somehow, was the task of the medieval theologian. As the text presented here demonstrates, the thorny issue led to intense discussion concerning truth, language, propositions, logic, modality, human freedom, and primary principles.

That the problem has a long history was already recognized by Boethius, who called it "an old difficulty," tracing it back to Cicero.¹ Aureol himself referred to it as "an old quarrel," a fact that testifies to the intensity of the debate even before the later, more celebrated quarrel over future contingents at the University of Louvain in the 1460's and 70's, one that involved the ideas of Peter Aureol more than those of any other theologian and which first drew the attention of post-medieval historians.² Although by 1950 some of the foundations for an overall history of the problem,³ and for a study of Peter Aureol's role in the late-medieval discussion, had been laid, and in the past two or three decades, interest in the general issue has

¹ Boethius, *The Consolation of Philosophy* V, Prosa IV (CCL 94, p. 95). He was aware, of course, of Aristotle's opinions, but primarily without the added element of foreknowledge.

² Cf. Charles du Plessis d'Argentré, *Collectio judiciorum de novis erroribus*, vol. 1 (to 1542), part 2 (Paris: 1728; reprint Brussels: 1963), pp. 259b-284a. Articles by Paul Frédéricq and Jacques Laminne sparked renewed interest. See Paul Frédéricq, "L'hérésie à Louvain vers 1470," *Bulletin de la classe des Lettres et de la classe des Beaux-Arts* (Académie royale de Belgique, Brussels: 1905), pp. 11-77, and in the next *Bulletin* (1906), Jacques Laminne, "La controverse sur les futurs contingents à l'Université de Louvain au XVe siècle," pp. 372-438. For most of the texts, see Léon Baudry, *La querelle des futurs contingents: Louvain 1465-1475* (Paris: 1950). Rivo, the main protagonist in the quarrel, presented a history of the problem up until his time in his report of a quodlibetal debate of 1469, and editions of this and three other new texts surrounding the Louvain dispute, together with an historical introduction, are forthcoming in my "Peter de Rivo and the Quarrel over Future Contingents at Louvain: New Evidence and New Perspectives," in *Documenti e studi sulla tradizione filosofica medievale* (vol. VI, 1995, and vol. VII, 1996). In addition, Girard Etkorn has edited Georgius Benignus Macedonis's report of a dialogue, *De arcanis Dei* (or *De liberate et immutabilitate Dei*, forthcoming in a separate volume of *Miscellanea Franciscana*), which took place in Rome between Cardinal Bessarion and his *familiares*, among them Francesco della Rovere, the future Pope Sixtus IV, and which was occasioned by the Louvain quarrel.

³ I.e. with Franz Ehrle's citation and quotation of part of Peter of Candia's treatment of future contingents in *Der Sentenzenkommentar Peters von Candia, des Pisaner Papstes Alexander V* (Münster i. W: 1925), p. 68; Hermann Schwamm's investigation of Candia's source in John of Ripa, *Magistri Ioannis de Ripa O.F.M. doctrina de praescientia divina* (Rome: 1930), p. viii, and of Ripa's sources in Scotus and his followers, *Das göttliche Vorherwissen bei Duns Scot und seiner ersten Anhängern* (Innsbruck: 1934); after which Julianus Groblecki did a similar study for Aquinas, *De scientia Dei futurorum contingentium secundum s. Thomam eiusque primos sequaces* (Cracow: 1938). Konstanty Michalski's "Le problème de la volonté à Oxford et à Paris au XIVe siècle," *Studia Philosophica* 2 (Lemberg: 1937), reprinted in Konstanty Michalski, *La philosophie au XIVe siècle: six études* (Frankfurt: 1969), pp. 279-413, had an important impact on Philotheus Boehner in the latter's *The Tractatus de praedestinatione et de praescientia Dei et de futuris contingentibus of William Ockham* (St. Bonaventure, N.Y.: 1945). Baudry, *Le querelle*, provided a short general history as well.

intensified,⁴ Aureol's crucial role has received little attention, almost none of that direct.⁵

⁴ No comprehensive general history has yet appeared, but see John Cassidy, "Logic and Determinism: A History of the Problem of Future Contingent Propositions from Aristotle to Ockham" (Ph.D. Dissertation, Bryn Mawr College: 1965); Paul Streveler, "The Problem of Future Contingents from Aristotle through the Fifteenth Century, with Particular Emphasis on Medieval Views" (Ph.D. Dissertation, University of Wisconsin: 1970), and "The Problem of Future Contingents: A Medieval Discussion," *The New Scholasticism* 47 (1973), pp. 233-247; Calvin Normore, "Future Contingents," in Norman Kretzmann, Anthony Kenny, and Jan Pinborg, eds., *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy* (Cambridge: 1982), pp. 358-381; William Lane Craig, *The Problem of Divine Foreknowledge and Future Contingents from Aristotle to Suarez* (Leiden: 1988); M.J.F.M. Hoenen, *Marsilius of Inghen: Divine Knowledge in Late Medieval Thought* (Leiden: 1993), especially chapters 6 and 7. See Tamar Rudavsky, ed., *Divine Omniscience and Omnipotence in Medieval Philosophy. Islamic, Jewish, and Christian Perspectives* (Dordrecht: 1985), for several chapters on Islamic, Jewish, and Christian perspectives in the Middle Ages.

For works with a more specific focus, see Jean-François Genest's *Prédétermination et liberté créée à Oxford au XIVe siècle* (Paris: 1992); "Le De futuris contingentibus de Thomas Bradwardine," *Recherches Augustiniennes* 14 (1974), pp. 249-336; his dissertation of the same title (L'École Pratique des Hautes Études, 5e Section: 1975); and his "Contingence et révélation des futurs: La Quaestio biblica de Richard FitzRalph," in *Lectio varietates, Hommage à Paul Vignaux (1904-1987)* (Paris: 1991), pp. 199-246. See also Hester Gelber, *It Could Have Been Otherwise: Modal Theory and Theology among the Dominicans at Oxford, 1310-1340* (Forthcoming), especially chapter 5. In addition, see works on related subjects, such as William J. Courtenay's *Capacity and Volition: A History of the Distinction of Absolute and Ordained Power* (Bergamo: 1990).

For recent editions of important texts with useful introductory studies, see Bartholomew R. de la Torre, O.P., ed., *Thomas Buckingham and the Contingency of Futures: The Possibility of Human Freedom* (Notre Dame: 1987), and Genest's edition of the same text in *Prédétermination et liberté créée*. See also Streveler and Katherine Tachau eds., *Seeing the Future Clearly: Questions on Future Contingents By Robert Holcot* (Toronto: 1995); Mark Henninger, "Henry of Harclay's Questions on Divine Prescience and Predestination," *Franciscan Studies* 40 (1980), pp. 167-243; and Gelber, "Ockham's Early Influence: A Question about Predestination and Foreknowledge by Arnold of Strelley, O.P.," *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen âge* (1988), pp. 255-289. In my dissertation ("The Quarrel with Aureol: Peter Aureol's Role in the Late-Medieval Debate over Divine Foreknowledge and Future Contingents, 1315-1475" [University of Iowa: 1994]), I provide preliminary editions of questions by Francis of Marchia, Landulphus Caracciolo, the Anonymous author of Vienna ÖNB Palat. lat. 1439, Walter Chatton, Henry of Harclay (from his *Sentences* commentary), Aufredo Gonteri Brito, Paul of Perugia, Jean de Mirecourt, John Hiltalingen of Basel, and Peter of Candia. Of course there are several new editions of larger medieval works, such as complete *Sentences* commentaries of Gregory of Rimini and Hugolino of Orvieto, that contain material on future contingents.

For texts in English translation, see Léon Baudry, *The Quarrel over Future Contingents (Louvain 1465-1475)*, trans. Rita Guerlac (Dordrecht: 1989), and Marilyn McCord Adams and Norman Kretzmann's translation, with introduction, *William Ockham: Predestination, God's Foreknowledge, and Future Contingents* (New York: 1969). For a slightly later period there is Alfred J. Freddoso's translation of Luis de Molina's *On Divine Foreknowledge (Part IV of the Concordia)* (Ithaca: 1988). At present, Russell Friedman and I are working on a future contingents reader, providing previously unavailable English translations of important questions on future contingents by, for example, Lombard, Aquinas, Bonaventure, Scotus, Aureol, and Rivo. See also Gregory of Rimini's discussion in Friedman, James Halverson, and Schabel, *Modality, Order, and Transcendence: Gregory of Rimini, Lectura Super Primum Sententiarum, Distinctions 35-48* (forthcoming).

⁵ For a detailed analysis of Aureol's position, historical context, and reception down to 1475, see my "The Quarrel with Aureol." For brief published accounts, see Normore, "Future Contingents," pp. 369-370; Boehner, *The Tractatus*, pp. 118-124, including an edition of a

This situation is changing with the progress of the critical edition of Peter Aureol's theological works, primarily the versions of his commentary on the *Sentences* of Peter Lombard, the theological textbook of the late-medieval universities. Through time, we shall continue to learn more about the life, ideas, and impact of one of the more interesting figures in theology in the Late Middle Ages.⁶ From a town in France near Cahors, he joined the Franciscan order, studied at Paris sometime before 1312, lectured on the *Sentences* at the Franciscan *studia* of Bologna and Toulouse from about 1312 to 1316, and again at Paris in the two academic years 1316-1318. One of the manuscripts of the *Scriptum* version of his commentary, Vatican Borghese 329, was finished on May 19, 1317, and presented to Pope John XXII. This pope came from Cahors himself, and Aureol remarked that John had had an important and direct influence on him over the years. John XXII evidently approved and presented Aureol for the licentiate in theology in July, 1318. His papal connections continued to do him good, and he rose to the level of archbishop for the archdiocese of Aix-en-Provence, consecrated in person by John XXII on February 27, 1321. Aureol even borrowed money from John to get himself started in his new position. The archbishop did not get to enjoy it for long, however, as he died less than a year after taking office, probably on January 10, 1322.

There is every indication that Aureol should be counted along with Aquinas, Scotus, Henry of Ghent, Ockham, and Rimini as one of the most important theologians of the Late Middle Ages. For example, in volume two of the edition of the *Sentences* commentary of John Capreolus, O.P. (who wrote roughly a century after Aureol), containing distinction nine through the end of Book one, including distinctions 38 and 39, of present interest, Aureol is cited (usually attacked) 130 times, and all other late thirteenth- and

small part of Aureol's text; and Schwamm, *Das göttliche Vorherwissen*, pp. 113-124, although he focusses on Aureol's attacks on Scotus and makes occasional mention of the attacks on Aureol of his successors. Konstanty Michalski's "Le problème de la volonté," pp. 80-90 (360-370), treats Aureol's views on future contingent propositions in some detail, although he was apparently unaware of the literature surrounding the Louvain controversy. See also Stephen F. Brown's introduction to Etzkorn's forthcoming edition of the Georgius Benignus Macedonis's dialogue (see above, note 2).

⁶ For older summaries of Aureol's life see Raymond Dreiling, OFM, *Der Konzeptualismus in der Universalienlehre des Franziskanererbischofs Petrus Aureoli (Pierre d'Auriol). Nebst biographisch-biographischer Einleitung* (Münster: 1913), pp. 1-47; A. Teetaert, "Pierre Auriol," *Dictionnaire de Théologie catholique* XII, 2 (Paris: 1935), cols. 1810-1881; and Eligius M. Buytaert's introduction to Peter Aureoli, *Scriptum super primum Sententiarum*, vol. 1 (St. Bonaventure, NY: 1952), pp. vii-xxi. At present Katherine Tachau is gathering evidence for a newer and more complete picture of Aureol's life. See also her *Vision and Certitude in the Age of Ockham: Optics, Epistemology, and the Foundations of Semantics, 1250-1345* (Leiden: 1988), pp. 88-89, especially note 11.

fourteenth-century figures *combined* are cited 90 times: Scotus 30, Gregory of Rimini 22, Durandus of St. Pourçain 10, Henry of Ghent six, and so on.⁷

Some scholars, such as Paul Vignaux, have long recognized Aureol's significance, especially in Mariology and in matters related to foreknowledge, such as soteriology.⁸ Recently, historians have shown that he influenced many aspects of late-medieval theology.⁹ Soon, therefore, the perceptive words of Vignaux will no longer apply to the historiography:¹⁰

In histories of philosophy the French Franciscan Pierre d'Auriol appears in the company of Durand of Saint Pourçain as a precursor of the nominalism of William of Ockham. But he hardly merits this role. He deserves a different place due to the originality of his work. An extensive and precise knowledge of earlier doctrines, discussion and exposition characterized by considerable clarity, constant return to several synthetic views, and extreme conscientiousness — these are one's first impressions of his *Commentary on the Sentences*.

Vignaux's words certainly do apply to Aureol's treatment of foreknowledge and future contingents. He was original, and largely responsible for developing new vocabulary and returning to the problem in its pre-Christian form as Aristotle had seen it, not to mention coming up with a wholly unique solution to the problem. Because of his "extensive and precise knowledge of earlier doctrines," Peter Aureol's writings on future contingency and divine foreknowledge give an excellent overview of the state of the question in the 1310's. The two distinctions edited below are models of clarity and, as Vignaux recognized, Aureol was a synthetic thinker, constantly returning to those synthetic views to explain his position. Thus distinctions 38 and 39 form a unit, but a unit interwoven with discussions of immutability in distinction eight, God's will in distinction 47, divine knowledge in distinction 35, and so on. Finally, it is Aureol's

⁷ Johannes Capreolus, *Defensiones theologiae divi Thomae Aquinatis*, vol. 2, eds. Ceslaus Paban and Thomas Pègues (Tours: 1900; reprint Frankfurt: 1967).

⁸ See Vignaux's *Justification et prédestination au XIVe siècle: Duns Scot, Pierre d'Auriole, Guillaume d'Occam, Grégoire de Rimini* (Paris: 1934), especially chapter 2, "Pierre d'Aureole critique de Duns Scot," pp. 43-95, and chapter 3, "Guillaume d'Occam critique de Pierre d'Auriole," pp. 97-140. On a related issue, see Werner Dettloff, *Die Entwicklung der Akzeptations- und Verdienstlehre von Duns Scotus bis Luther, mit besonderer Berücksichtigung der Franziskanertheologen* (Münster: 1963), especially pp. 22-94.

⁹ One need only mention the recent Ph.D. dissertations by students of Katherine Tachau. See James Halverson, "Peter Aureol and the Re-emergence of Predestinarian Pluralism in Latin Theology: 1317-1344" (University of Iowa: 1994), my "The Quarrel with Aureol," and Russell Friedman's forthcoming dissertation on the Word in trinitarian theology in the thirteenth and early fourteenth centuries.

¹⁰ Paul Vignaux, *Philosophy in the Middle Ages: An Introduction*, trans. E.C. Hall (Cleveland: 1959), p. 160.

"extreme conscientiousness" that leads him to his radical conclusions and troublesome corollaries that are the foci for the attacks of Aureol's successors.

Aureol's stance was radical in that at first glance it seemed to many of his successors at the University of Paris to deny divine foreknowledge altogether. His discussion is long and complex, however, and perhaps only a handful of medieval critics understood Aureol's views, and gave them a sympathetic reading. The best way to enjoy Aureol is to read him; I cannot hope to do his treatment justice in a few pages.

Aureol's doctrine of foreknowledge and future contingents

It was absolutely clear to Aureol, and later to Gregory of Rimini († 1358), that Aristotle had denied that propositions about the future could be true and false *now* without determining the future beforehand and thereby entailing the necessary coming about of the future event or state of affairs signified by the propositions. In *De interpretatione*, chapter nine, the Philosopher said that much of the future is indeterminate, and can either happen or not happen. Boethius translated this being able to either happen or not happen equally and indifferently with the phrase *ad utrumlibet*, words used repeatedly in Aureol's text. Although some medieval thinkers interpreted Aristotle differently, and wrongly according to Rimini, this was not an important issue until Aureol brought Aristotle's position more fully into the theological context. Until then, Aristotle's opinion was simply a stock argument at the beginning of questions, or remained in the realm of commentaries on *De interpretatione*.

This is not to say that the problem of divine foreknowledge was absent; foreknowledge was fundamental to Christian doctrine. Augustine (†430) and Boethius (†524) developed a notion of a God outside of time, to preserve the Platonic ideal of a perfect and therefore immutable God, with the added bonus that perhaps God's timelessness could explain how He knows the future without destroying our freedom of choice. God sees all things present, past, and future in one changeless and, for us, unimaginable vision, and not 'before' or 'after' the events occur. Aureol and most other medieval theologians relied on God's atemporal eternity in formulating their solutions.

Boethius went on to explain that God's seeing in His eternity all things in our time imposes no more necessity on temporal events than our vision of the sun's rising forces the sun to rise. Yet Boethius admitted that one could say that the sun rises 'necessarily' if one sees it rise, for one could not really see the sun rising without the sun rising. This 'necessity' hardly deserves the name, according to Boethius, but if we insist, then we could label

it 'conditional necessity'. By Aureol's time there had been a kind of terminological explosion on this issue, and many scholars had developed their own way of conveying that there was at worst a benign 'necessity' at work when God in eternity sees things in time. Anselm (†1109) called it 'subsequent necessity', as opposed to antecedent, or absolute, necessity. Others said *de dicto* necessity, concomitant necessity, conditioned necessity, necessity *ex suppositione*, the necessity of mutability, and so on.

A distinction that was crucial to this discussion was the division between the necessity of the consequence and the necessity of the consequent. In the fourteenth century, arguments and proofs were often given in the form of a consequence (*consequentia*) with an antecedent (God knows the future) and a consequent (the future will come about). Sometimes a consequence was explicitly conditional, as 'If God knows the future, it will come about'. The consequence was necessary if it was valid, but the necessity of the consequence did not necessarily mean the truth or necessity of the antecedent or consequent. The necessity of the consequent, however, was absolute necessity, regardless of any supposition you may have made in the antecedent.

In order to preserve God's eternal immutability and the freedom of the divine will at the same time, Peter Lombard (†1160) distinguished between the composite and divided senses of propositions that stated that God could know differently from how He does know. In the *Sentences*, Lombard had asked the question whether God could know more or less than He knows. The answer was affirmative if one took the question in the divided sense, but negative in the composite sense. Let us say that what God knows is X. 'God can know more than He knows' is true in the divided sense, because it means merely that it is not logically incoherent for God to be able to know X + 2, where X is simply an amount unconnected to any previous supposition about the content of God's knowledge. In the composite sense, however, the proposition entails that God can know X and X + 2 at the same time, which implies a contradiction, since God is supposed to in fact know X and only X already, and X is not the same as X + 2. The truth of the proposition in the divided sense preserved divine freedom, since it said that things could be other than they are, but the falsity of the statement in the composite sense helped maintain divine necessity and immutability: God's knowledge cannot change. Late-medieval theologians often copied Lombard's use of this distinction.

The two most important opponents of Aureol were Aquinas and Scotus, one or the other of whose ideas on the subject of foreknowledge and future contingents were to form the basis of most late-medieval theologians' positions. Aquinas (†1274) presented his opinion in several places, although

the treatments in his *Sentences* commentary and the *Summa Theologica* were the most influential. Basically Aquinas follows Boethius closely and imagines God looking out from eternity on all temporal matters, which are present to Him. In some ways Aquinas's solution is similar to the one Aureol ultimately adopts, but Aureol had to take into account Scotus's attacks on Aquinas's position [referring to distinction and line numbers in the text below: 38:351-401; 664-704]. Aureol also thinks Aquinas is confused about the source of contingency and about the logical and metaphysical implications of divine necessity [39:211-232; 528-559].

Although Scotus (†1308) won many followers on this issue in the fourteenth and fifteenth centuries, Aureol has no trouble in demolishing what was truly a weak solution. Aureol gives a fair-minded presentation of Scotus's position, which, as Aureol recognizes, was based on Henry of Ghent's ideas [38:172-187]. Scotus held that God knows future 'contingents' via the determinations of the divine will. Dividing God's timeless eternity into atemporal 'instants of nature', Scotus claimed that the divine intellect presents the divine will with every possible pair of contradictory propositions, e.g. 'Cyprus will join the European Union.' and 'Cyprus will not join the European Union.' The divine will then freely chooses and thereby actualizes one side of each pair, e.g. 'Cyprus will join the European Union', and the divine intellect knows the future via the divine essence.

Scotus's solution provided a clear explanation for how God knows the future, but it also explained the source of contingency in the world, the existence of which was known directly and could not be proven, as Aureol agrees, just as one simply knows one is awake, or alive [39:486-527]. For Scotus, the chain of natural causes worked necessarily, following the first cause. That is to say, once the first cause acted, the rest of the natural causes did not simply act or not act willy nilly — they always acted. To explain the existence of contingency in the world, one had to ground it in the first cause, the divine will, which willed freely in any case [39:183-204; 436-484].

The obvious objection for Aureol was that Scotus seemed to leave no room at all for human free will. In fact, far from introducing a radical contingency into the world of late-medieval thought, Scotus's theory allowed for little real contingency. So Scotus's position cannot stand, for Aureol, because of its failure to take into account human freedom [39:195-286].

That is not all, however. Scotus's idea of the instants of nature, Lombard's use of the distinction between the composite and divided sense of propositions, and the many divisions between various benign and malignant senses of 'necessity' all presupposed that God was contingent in

some strong way, although Scotus makes this most explicit. This notion of the contingency of the divine will is at the heart of the late-medieval distinction between God's power considered absolutely (*De potentia Dei absoluta*, or DPA) and considered as it is actually ordained in the world (*De potentia Dei ordinata*, DPO). Anything could have been different given God's absolute freedom of will and absolute power DPA. He could, *ab eterno*, have made it so that hating Him would be requisite for salvation, for example. We might even say He *can* do so, since God is immutable and whatever power He had, or *has*, *ab eterno*, He still has.¹¹

For Aureol, on the other hand, God is absolutely necessary, and to say that the divine will is contingent is completely erroneous. Aureol adheres to a very strict doctrine of divine simplicity that allows no potency or possibility into God, who is pure actuality. Aureol repeats this frequently, and stresses that whatever is possible in God, must be actual in God [39:233-275; 1072-1108]. Most theologians agreed with Augustine that the divine will and knowledge, and thus foreknowledge, were identical to the divine essence, which was absolutely necessary. In this context, however, Aureol thinks these theologians failed to understand the extensive implications of the common stance. As we shall see, Aureol will have to modify severely and complicate his concept of the divine will to accommodate extreme divine simplicity, but simplicity serves as a basis for his rejection of Scotus's account, Lombard's division, and all of the necessity distinctions: In short, Aureol rejects DPO/DPA [39:690-875].

Aureol explains that because there can never really be or have been a time when God could have been or willed or foreknown differently, it makes no sense to say that such willing or being or foreknowing is ultimately contingent; hence attempts to say that although God's foreknowledge is immutable, it is also contingent, fail entirely. As Aureol claims, absolute immutability is absolute necessity, and if God is absolutely immutable, as everyone holds, then He must also be absolutely necessary [39:276-316]. Aureol thinks that all of these fancy distinctions are unnecessary anyway, because what needs to be avoided is foreknowledge *per se*. Aureol holds that 'God foreknows that X will come about; therefore X will come about' is a necessary consequence, and since God's foreknowledge is the same as the divine essence, the antecedent must be necessary, if it is true. If the antecedent is necessary, so must be the consequent, since the consequence is valid. Aureol's solution is to attack the antecedent in two ways, first by denying that God foreknows that X will come about, and second by denying that God could know 'X will be' anyway, since such a proposition is neither

¹¹ I would like to avoid a complex discussion of this issue here. Suffice it to say that I am oversimplifying. On DPO/DPA, see e.g. Courtenay, *Capacity and Volition*.

true nor false [39: 922-946]. Aureol devotes distinction 38 to proving both of these denials.

If one avoids saying that any knowledge of or determinacy in future events precedes their coming about, then one can safely say that the contingency of the future and human freedom have been preserved. Thus, in articles one and two of distinction 38, Aureol builds on previous distinctions to show that God knows the 'actuality' of futures because He is the 'eminent similitude' of those futures. The future remains contingent because God's knowledge in His eternity does not precede futures in any way, nor is it present to their actualities eternally. Rather it is *indistant* to those actualities, and God's indistant knowledge abstracts from expectation, intuition, and memory — all of the types of knowledge connected with the 'line of temporal succession' [38:402-568; 732-796]. In fact, God's knowledge of the future is 'foreknowledge' in name only.

A future event, say X, is not determined until it occurs, that is, until X has an actuality. The actuality of event X can, of course, make it true *after* the fact that 'X was' is true; the actuality of something gives 'determination' to subsequent times. No actuality can ever give determination to preceding instants and make 'X will be' true, however, otherwise the future could be known *qua* future, and it would be predetermined. It is true that God knows the actuality of something while it happens (even humans have that knowledge), and it is also true that God is immutable and eternal; therefore whatever knowledge God has of the actuality of an event while it occurs, He has *ab eterno*. Because God is outside of time, He does not have the ordinary types of human knowledge in the way we do. Instead, He abstracts from expectation of the future, intuition of the present, and memory of the past, so that things are not future, past, or even present to Him, but simply indistant. Finally, God has nothing in His vision except Himself, so He does not see the actualities of futures 'terminatively', as ends terminating His view, but 'denominatively' via His own essence. The overall effect that Aureol desires is that God's knowledge in no way precedes the coming about of the future, and therefore gives no more determination to the future before it happens than the future event itself does, i.e. none at all.

The basic foundation of Aureol's explanation of how God knows the future, God's seeing in His eternity all things in time, derived from Augustine and Boethius, and perhaps even Aquinas. Most late-medieval descriptions of divine knowledge relied on it in one way or another. What is different in Aureol is the great depth to which he goes in examining each angle, and the new although admittedly vague terminology, and even vague concepts, he employs. One reason for Aureol's innovation may be that he had to dodge the severe criticisms Scotus had made against Aquinas's

position that God sees all things in time as present to Him, and against Bonaventure and others' theory that 'Ideas' of future things and events in the divine mind enabled God to know the future.

On the other hand Aureol may have considered Aquinas's opinion and the divine Ideas theory to be too deceptively clear. Although to many of his successors Aureol's solution — that God knows Himself as the *indistant* similitude, and thereby denominatively knows the actuality of all future contingents without preceding their coming about — appeared to be a fancy way of saying that God knows the future in a way that does not destroy their contingency. This may, in fact, be exactly what Aureol had in mind, because for him God's knowledge, like many things divine, is beyond our understanding, inexpressible, and ineffable [e.g. 38:1192-1196]. This should not be surprising in a fourteenth-century theologian; almost identical descriptions of God's 'ineffable and inexpressible' foreknowledge can be found in Ockham, Wodeham, Rimini, Marsilius of Inghen, and others. It may be that Aureol wished to avoid internal contradiction, and gave up on complete comprehensibility in the process.

In article three Aureol does make perfectly clear that contradictions are inherent in any doctrine that maintains both that future events are contingent and that propositions about those events are in any sense true or false now. This article is the most famous part of Aureol's presentation. It is divided into two parts: The first half is a systematic analysis of future-tensed propositions following Aristotle, without any theological references at all [38:824-1020]. The second half introduces divine foreknowledge into the equation [38:1021-1265].

The focal point of Aureol's discussion in the first half is his two propositions about what would happen if future contingent propositions were true or false now. The first is that, "if such a proposition is true, then it will immutably and inevitably be true," the second: "From that [true proposition] it inevitably and necessarily follows that such a future will be put into being" [38:842-844]. Here Aureol introduces the forerunner of a set of rules that will become popular as the fourteenth century progresses, rules which describe the possible and real changes in the truth status of future contingent propositions with the passage of time, assuming they are determinately true. If such a proposition, for example, 'The Antichrist will exist', is true, it is immutably and inevitably true, because no instant can be found when it could change into falsity. Aureol runs through the possible times when such a proposition might go from truth to falsity. In convincing fashion, Aureol leaves little room for doubt that the truth of a future contingent proposition entails the inevitable coming about of the event it describes [38:845-930].

In the second half of article three Aureol makes use of what he had laid down in the first two articles of distinction 38: God's indistant knowledge of the actualities of all future contingents which does not precede their coming about. God's 'foreknowledge' does not make future-tensed propositions true or false, because His knowledge does not precede the future. The propositions cannot be true or false, because what would make them true or false is indeterminate and has not occurred [38:1021-1051].

Aureol gives several possible objections to his purely philosophical insistence on the neutrality of future contingent propositions, but he deals with them rather easily by following Aristotle in *De interpretatione* in excepting such propositions from the otherwise fundamental logical principles that required all propositions to be either true or false, and that of each pair of contradictory propositions exactly one need be true and one false. Some of Aureol's successors would reaffirm the universal applicability of these logical rules, known to medieval thinkers as the First Principle and the Law of Contradictories (similar to our Principle of Bivalence and the Law of the Excluded Middle respectively), yet it was Aureol's theological discussion, the second part of article three, that drew the most powerful objections both in Aureol's own text and with his later opponents.

Many of the objections Aureol gives at this point involve prophecies, which, the objections say, are propositions about the future that must be true, and must be believed, since God reveals them through prophets [38:1052-1082]. Aureol explains that prophecies are usually expressed in the future tense because humans are incapable of understanding God's knowledge of the future or of forming propositions about that knowledge. Hence, future-tensed prophecies are not really true as propositions, but they are merely true in that they express some ineffable determination of the matter in the divine mind, a determination that we cannot comprehend [38:1127-1152; 1192-1196; 1228-1241]. In fact, Aureol does not even say that such a determination can be conveyed clearly to prophets, and sidesteps the issue by saying it is "not of the present speculation" [39:1310-1312]! Still, Aureol does not shy away from the following radical conclusion, which helps sum up his position:

It is customary to ask whether Peter was able not to deny Christ after Christ had foretold, "Thou wilt deny me thrice," and whether Judas was able not to betray Christ after Christ had foretold, "One of you will betray me," and whether Paul could have been killed before his conversion after God had foreseen that he would convert. And the same could be asked about all propositions about the future that are

in prophecies. And one must reply to all of these that the opposite could just as well have happened, as if that had never been said or foreseen. The reason for this is that foreseeing or foretelling does not place any determination on the future except as much determination of this sort as the position of things [into existence], while they exist, gives all preceding instants, because such words say nothing except that that actuality is indistant from the divine knowledge. Nor does the knowledge precede it so that by reason of its preceding it gives determination to such an actuality for preceding instants. On the contrary, the knowledge gives no determination at all for those instants except that which the actuality gives. It stands to reason, however, that Peter's denial, actually put [in existence], does not bring it about that in preceding instants it was determined in such a way that the opposite could not have happened; on the contrary, the one could have happened just as well as the other [39: 1314-1329].

In the process of discussing future-tensed propositions, Aureol left little room for confusion about what his opinion was. He even said that since propositions such as 'The Antichrist will exist' are neither true nor false, then any proposition that states that God knows such a proposition, e.g. 'God knows the Antichrist will exist', is completely *false*, since knowledge is only of true things, and the object of God's knowledge in that case would be neither true nor false. Such propositions describing God's foreknowledge are to be rejected anyway for Aureol, since they imply that God looks on the future as future to Him, and His knowledge precedes that future, which is erroneous.

In many respects, Aureol's denial of determinate truth or falsity in future contingent propositions was what he considered both a logical conclusion to any theory holding that God was outside of time, and a necessary premise for anyone wishing to maintain that there is contingency in the world. Aureol's successors certainly agreed the God was outside of time, and that there was contingency in the world, but Aureol's explicit statements about the falsity of such propositions as 'God knows the Antichrist will be' would get him few sympathetic readers.

Neither would Aureol's notion of divine willing, to which I alluded above [p. 9]. Because God is absolutely necessary, there is no potency, no possibility, in Him; all in God is pure, subsisting act. God's will, therefore, must remain indeterminate toward contingent things. If God's will were determined, that determination would be as necessary as God, and those 'contingent' objects of his will would come about necessarily, both because

of the fact that God willed them, and, absolutely necessarily, because an absolutely necessary God in that case would not have been able to will the opposite without introducing potency and thus imperfection into God. Of course Aureol cannot leave it at that. If he did, God would seem to be too distant from the world for orthodox Christians, and all contingent events would occur outside of God's will, with God neither willing nor nilling. God does in fact will some things in a determinate manner. Since God is somehow involved in our eternal salvation or damnation, for example, Aureol must explain how it is that God can do this without affecting His neutral will toward our free acts.

Aureol therefore distinguishes between what is an intrinsic act and an extrinsic act of the divine will [39:560-680]. An intrinsic act of the will is carried to both sides of a contradiction equally and indeterminately. To take Aureol's example, if God determinately willed the creation of the world by an intrinsic act of his good pleasure, then either 1) He created the world of necessity, and He was not able to will the non-creation of the world, or 2) it was possible for Him to will the non-creation of the world; and in that case He did in fact will the world's non-creation, because anything possible in God, is in God; otherwise there could be a different God, and God would not be absolutely necessary, etc. Number one entails determinism and number two involves a contradiction, for God would will the entity and non-entity of the world *simul*.

Therefore it remains that He did not will the creation of the world by an intrinsic act of His good pleasure, but rather His will was carried to both sides of the contradiction equally. "According to this it is necessary to say that God no more wills that some contingent thing be made than that it not be made. But whatever is made pleases Him." So God's intrinsic will is indeterminate with respect to both sides, and cannot, as a cause, produce a determinate effect.

On the other hand, there is an *extrinsic* determination, which is called 'operation'. Thus "one must understand a two-fold necessity and one contingency in God with respect to the production of creatures."

Indeed the first is the necessity that in the same act in which He wills His essence, He wills creatures, not only with respect to their essences, but also their existences, not that He desires their existences, but that He is complacent in them. But the second [necessity] is that in the same act He wills both parts of a contradiction with indifference and indeterminately, as that the world exist or not exist. Thirdly, however, contingency arises, because, since God's will is indeterminate to both parts of a contradiction, God's operation,

through which He comes in contact with creatures, is wholly contingent, because there is nothing in God through which He is determined toward doing or not doing. But it is in His power either to do or not to do, except that He does not intrinsically determine Himself, because no such intrinsic determination is possible without it being necessary, because it is the same as God. And therefore the contingency that a creature has in existing does not arise from the contingency of the intrinsic will, but of a certain extrinsic thing, namely operation, which is called the will of a sign [39:665-680].

Aureol's position on the intrinsic will saves divine perfection and simplicity, while avoiding determinism. Although God's intrinsic will does not actively will, say, the creation of the world, it is pleased by the creation. For this reason God's intrinsic will can be said to be free and not constrained, on Aureol's definition of freedom; for Aureol what is willed complacently is willed freely [39:314-316]. God's extrinsic will, on the other hand, wills particular things and is efficacious. Though His extrinsic will could will otherwise, and is free, this does not suggest potentiality in God, because this will is extrinsic to God.

God's intrinsic will, directed toward both sides of a contradiction equally, is pleased by whatever is actualized. On the other hand, the creation of the world, for example, involved also an operation of the extrinsic will. In the important particular case involving foreknowledge, predestination, God by His intrinsic will wills toward both sides of the contradiction equally, and is equally pleased by what is actualized; namely, He is pleased by the salvation of those with grace and the damnation of those without it, on account of an obstacle to grace. The criteria for grace are intrinsic to God and absolutely necessary, but the determination of specifically who fulfills and who does not fulfill the criteria is extrinsic to God.¹²

Aureol goes on in distinctions 45 through 47 to treat the will in general, and although he discusses the difference between God's intrinsic will of complacency and His extrinsic will of operation at much greater length there, especially in distinction 47, the basic idea is the same. Extreme divine simplicity, in Aureol's case, leads him to deny any active intrinsic willing, though it is still the case that God does freely will creatures by His intrinsic will of complacency, though indifferently. It is because God's intrinsic will

¹² James Halverson discusses the distinction between God's intrinsic and extrinsic will in chapter 2 of his dissertation, "Peter Aureol and the Re-emergence of Predestinarian Pluralism." Halverson's work in chapter 3 concerns in part how this distinction fits into Aureol's ideas on predestination. See also the important discussion of the distinction in Vignaux, *Justification et prédestination*, pp. 71-80.

was unable to choose one side of a contradiction that Aureol proposes the extrinsic will of operation, by which God actually does things, like create the world. This 'solution', however, creates as many questions as it answers, but one must admit that, in his treatment of predestination in particular, Aureol makes an ingenious attempt to preserve free will and divine omnipotence and immutability, and therefore to avoid both fatalism and Pelagianism.

With the exception of Peter de Rivo a century and a half later, however, none of Aureol's successors accepted his solution to the problem of future contingents. In the decade after his lectures, Aureol's position was attacked in Paris on every one of its major points: God's indistant knowledge, the truth value of future-tensed propositions, the distinction between the intrinsic and extrinsic will of God, and his attacks on Scotus and Aquinas. Aureol's treatment did help bring about more intense debate, and in responding to Aureol later thinkers were forced to come up with new positions and new angles on old solutions. No one agreed with Aureol, but few ignored him. In the late fourteenth century, there was a general lack of confidence among theologians about their ability to solve the problem, and Aureol's stance was occasionally presented in more neutral light, as with Peter of Candia. When Peter de Rivo came out in full support of Aureol in the late fifteenth century, however, the end result was the condemnation of some of Aureol's statements, as found in Rivo's work, and Rivo's forced recantation — twice.¹³

The versions of Aureol's *Sentences* commentary vis-à-vis the problem

What follows is a critical edition of distinctions 38 and 39 of Book one of Peter Aureol's *ordinatio* (officially reworked) version of his *Sentences* commentary, i.e. the *Scriptum*. The *Scriptum* is not the only extant version of Aureol's treatment of Book one, however: Manuscripts Berlin, Staatsbibliothek, Theol. Fol. 536; Padua, Biblioteca Antoniana, 292 scaff. xiii; and Vatican, Biblioteca Apostolica, Borghese 123 contain the *reportatio* version of his *Sentences* lectures on Book one. I have edited the future contingents material contained in these manuscripts, and I will make a few very preliminary remarks about the *reportatio*, based almost solely on these sections.

Presumably these three manuscripts contain notes of Aureol's actual lectures, though where and when these particular lectures were given has not

¹³ Aureol was the main opponent in this context of a great number of late-medieval theologians, including John Baconthorpe, Francis Meyronnes, Francis of Marchia, Landulphus Caracciolo, Gerard of Senis, Michael of Massa, Nicholas Bonet, Gregory of Rimini, and Alphonsus Vargas of Toledo, all active at Paris before 1345. For the story of the reception of Aureol's ideas, see chapters 3-9 of my "The Quarrel with Aureol." For Peter de Rivo, see my "Peter de Rivo and the Quarrel over Future Contingents."

yet been established, and it is a complex business. For the first 32 distinctions, the three manuscripts roughly coincide, so that one could say they are witnesses to the same lectures. After that distinction, however, there is a bifurcation (and perhaps trifurcation). In the future contingents section, which comes after the bifurcation, Padua and Berlin could be given a composite edition; almost all of what Padua contains is in Berlin, in the same order, mostly verbatim, and where Padua differs it is usually the case that Berlin goes into greater detail. Padua, however, does omit two short questions present in Berlin, combines others, and has different numbering. Thus in this section Padua is an abbreviation of the material presented in Berlin.

Borghese 123 is a different matter. After distinction 32, the text of Borghese does not coincide with that of the other two manuscripts. In the sections I have edited, the material is much longer and in greater depth, is arranged numerically and sequentially more in line with the *Scriptum*, and includes a brief *divisio textus* for both distinctions 38 and 39. For these reasons, this section looks more like an *ordinatio* than a *reportatio*. The following is a table of the sections of the *Scriptum* texts and of corresponding sections (as closely as possible) in the *reportatio* manuscripts, with approximate length in line numbers in parentheses:

<i>Scriptum</i>	Berlin	Padua	Borghese
D.38 div. text. (60)	absent	absent	d.38, div. text.(6)
D.38 pes quæst. (80)	absent	absent	d.38, pes quæst. (6)
D.38, a.1-2 (655)	d.38, q.1-3 (222)	d.35-6, q.4-5 (118)	d.38,q.1-2 (328)
D.38, a.3 (512)	d.39, q.1-2 (269)	d.39, q.1-2 (125)	d.38, q.3-4 (380)
D.39 div. text. (47)	absent	absent	d.39, div. text. (3)
D.39 pes quæst. (115)	absent	absent	d.39, pes quæst. (5)
D.39, a.1 (269)	d.40, q.2 (47)	d.40, q.2 (33)	d.39, q.2 (141)
D.39, a.2 (265)	d.40, q.1 (170)	d.40, q.1 (80)	d.39, q.1(139)
D.39, a.3 (357)	d.39, q.1-2 (32)	absent	d.39, q.3 (98)
D.39, a.4 (367)	absent	absent	d.39, q.4 (132)

Because of the bifurcation, the question arises whether both surviving *reportatio* redactions are the work of Aureol in this section, or perhaps the work of his students. The Borghese version differs in specific ways from the *Scriptum* and Berlin/Padua versions, but it is precisely because of these differences that one can assign the Borghese redaction to Aureol with certainty, by looking at the citations of his successors. First, in the context of future contingents, Borghese has a better-developed account than the other versions of the distinction between the active and passive divine will, and

describes the process of its willing in four atemporal instants of nature, or 'signs' (f. 170vb):

Est igitur ordo iste in huius determinatione: Primo enim voluntas divina vult essentiam suam et complacet in ea et eodem actu. Quasi in secundo signo placet omni<s> [tam creatura] <creatura tam> quoad suas essentias quam quoad existentias, non quidem determinate ad alteram partem, sed quoad utramque partem contradictionis sub indifferentia tam etiam indeterminazione, ut quod mundus sit vel non sit. Ista autem complacentia remanente sic indeterminata ad utrumlibet indeterminabili, sequitur tertio prima determinatio contingens in operatione active extra, per quam attingit creaturas; que quidem determinatio contingens est ex hoc quod voluntas Dei equa profluit; indeterminata est [idem utrius partis] <ad utramque partem> contradictionis, nec tamen in se passive determinatur ad hoc vel illud, sed omnino determinatio prima est in operativo egrediente per quam active attingit creaturam. Et in quarto signo fit determinatio contingens determinationis passive, qua dicitur creatura produci et conservari.

More significantly, Borghese differs terminologically from the other versions in conspicuous ways. In the other redactions, Aureol refers repeatedly to the passage of time as including a *linea successionis*, which God does not perceive directly, although we do. In Borghese 123, however, Aureol always uses the phrase *differentia temporis* to contrast our time with God's eternity. In the sections of the *Scriptum* containing his treatment of foreknowledge and future contingents, Aureol uses the phrase *linea successionis* at least 17 times, and in only one instance does he say *differentia temporis*, and in that case Aureol is discussing *our* knowledge, not God's. Berlin and Padua follow suit: Berlin has *linea successionis* 16 times, and the shorter Padua says it on eight occasions, but neither manuscript has *differentia temporis* at all. Borghese, in contrast, has no fewer than 25 mentions of the term *differentia temporis*, and no instances of *linea successionis* at all.

In looking at the terminology some of Aureol's successors use to describe his position, one can determine which redaction(s) they were using when they prepared their own *Sentences* lectures. Unfortunately, there may be no way to ascertain on this basis whether Berlin/Padua is by Aureol himself. In these distinctions and in later ones which I have transcribed, the doctrine is Aureol's, but the similarity of its terminology to that of the

Scriptum, coupled with the fact that it is so much shorter than the *Scriptum*, complicates matters. This question will have to await further study.

This is not the case with the Borghese redaction. Although it is not clear whether Aureol's most immediate successors who dealt with his doctrine (that is his fellow Franciscans Francis of Marchia and Francis Meyronnes, and the Carmelite John Baconthorpe) used the *Scriptum*, the Berlin/Padua version, Borghese, or a combination, in the 1320's at Paris, however, the Franciscans Gerard Odonis, Landulphus Caracciolo, and the anonymous author in ms. Vienna, ÖNB Palat. lat. 1439 reply to material presented in the Borghese version: Odonis uses *differentia temporis* five times, and terminology close to this on a number of occasions, but he never says *linea successionis*; Caracciolo and the anonymous author both have clear discussions and refutations of Aureol's instants of nature account, and Vienna 1439, which is something of a summary of Caracciolo in this context, has at least six instances where *differentia temporis* is used, none with *linea successionis*. Both Caracciolo's treatment and that in Vienna 1439 are reflective of Borghese, and Vienna 1439 explicitly assigns the position being discussed to Aureol on three occasions. Borghese 123 is Aureol, and these authors could have heard the Borghese lectures first hand, if they were given at Paris in the late 1310's.

Conversely, the Augustinian Gerard de Senis and the Franciscan Nicholas Bonet, a few years later, make use of both types of terminology, although *Scriptum* terms and themes predominate. Perhaps they used both the *Scriptum* and Borghese, or looked at earlier replies to Aureol. Many other scholars at Paris, and those at Oxford who mention Aureol's position, are not clear on this issue, as far as I have seen until now.

Thinkers after 1340 seem to use the *Scriptum* exclusively, as one would expect given the fact that the Borghese 123 version apparently survives in only one manuscript. Gregory of Rimini and Peter of Candia, for example, quote the *Scriptum* directly. The one clear exception to this rule is Francesco della Rovere, Pope Sixtus IV, who may have consulted the Borghese manuscript itself during the dispute with Peter de Rivo which arose at Louvain in the 1460's and 70's. Francesco's discussion seems close to Borghese in general, but more significant is the fact that he says *differentia temporis* twice in describing Aureol's stance, and even gives a (purposely?) muddled instants of nature account of divine willing according to Aureol. When one remembers that that manuscript was in Rome, one should not be surprised at Francesco's unique use of Borghese 123. If *all* versions are Aureol's, then it appears, due to the differences mentioned above between Borghese and the other versions, that Borghese came either before or after the *Scriptum* and Berlin/Padua versions, but not between. Some

considerations may suggest a later date for Borghese 123.¹⁴ Aureol makes passing reference in the Berlin/Padua version to the possibility of propositions being 'indeterminately true', something he completely rejects in the *Scriptum* and Borghese, and which turns out to be somewhat senseless in light of his position. It is also interesting to note that in Borghese nicknames are already applied to famous doctors, sometimes with the adjective *modernus* attached; e.g. Henry of Ghent is *Doctor Sollempnis* (e.g.166rb, 170rb, 171va), Scotus is *Doctor Subtilis* (e.g.166va, 171va), and Aquinas is *Doctor Communis* (e.g.166rb, 170vb, 171va). In the first instance with Aquinas, however, the manuscript incorrectly has *doctorum omnium*, which may indicate that the manuscript was not Aureol's exemplar; and if the Borghese manuscript was copied later, honorific titles could have been added then. Thus the relative chronology of the redactions will also have to await further analysis.

The edition

The main purpose of this edition is two-fold: First, to provide a reliable and annotated text of Aureol's discussion of divine foreknowledge and future contingents; second, to help the editors of the entire *Scriptum* establish the stemma of the manuscripts, at least for this section of Aureol's work. This edition is still preliminary, and all manuscripts to be used for the final edition will be inspected again. Since the second goal is part of a long-term process, I will not say anything substantial here about the physical nature of the manuscripts, and I will note only a few items about the stemma.

Three manuscripts of the *Scriptum* do not go as far as distinction 38: Sarnano, Biblioteca comunale E 101, Vatican Borghese 318, and Vatican Ottob. lat. 995 all end at distinction 26 or 27, a natural break in Peter Lombard's *Sentences*. The Brussels manuscript is unique in that it is in a mid-fifteenth-century hand, later than the others, all of which are fourteenth century.

Each of the manuscripts is in a single hand and is correctly bound throughout distinctions 38 and 39, with two exceptions: In Vat. lat. 940, the text jumps from folio 267vb to folio 270ra in distinction 39, article four (1094 *esse* [270ra]), then jumps back from 270vb to 269ra in the same article (1324 *ratione* [269ra]). Folio 268 belongs to distinction 40, which begins on folio 269rb, and jumps from 269vb to 268ra, then from 268vb to 271ra. The other exception is Troyes 1049, which is extremely corrupt in this section. Besides having marginal corrections in at least two different

¹⁴ Unfortunately, Aureol's quodlibetal questions that contain material related to divine knowledge do not use the relevant terminology.

hands, the text itself is in three hands, although the quality does not seem to change with the new hands. The first switch is in distinction 38, article one, when both columns of 408r (409 *poneretur* [408ra], to 497 *distat* [408va]) are in a different hand from 407vb and 408va, which are in the same hand. The second change is near the end of distinction 39, in article four, when at the beginning of 419ra there appears a third hand (1157 *eternaliter*[419ra]), which continues to the end of the distinction.

Establishing a stemma may be difficult, since all manuscripts and the Rome edition contain long omissions *per homeoteleuton* that are not found in any of the other manuscripts (except Borghese with respect to Troyes and Bologna; see below). This entails, in this section at least, that none of the extant manuscripts used any other of the surviving manuscripts as its exemplar. It also suggests that the number of manuscripts for Peter Aureol's *Scriptum* may have been larger, or that all extant manuscripts were based on two or three exemplars.

In order to get an idea about which manuscript is closest to the text as I have reconstructed it, I have counted the omissions of four words or more. Ranking the manuscripts from best to worst based on the number of such omissions in distinctions 38 and 39, they stand as follows (using the sigla as below, and giving numbers of omissions in parentheses): Br (2); Vb (3); Pa (6); A (9); Vn (11); X (11); Tr (15); Fa (16); Bo (17); Vd (19); Pe (31); Ve (33). Ranking them on the number of *words* omitted in such cases, the order changes only slightly: Br (14); Vb (32); Pa (86); A (87); Vn (94); Tr (105); X (139); Bo (146); Vd (179); Fa (222); Ve (268); Pe (327).

One cannot draw many strong conclusions from such an unscientific examination, especially since individual manuscripts like Auch (A) may have hundreds of small errors, and only a few large ones. Nevertheless, one observes that Padua (Pe), although a beautiful manuscript, is not very trustworthy, and neither is Vat. lat. 941 (Ve). The Rome edition (X) is not among the best in either case, and has many minor variations, as one might expect for a late-sixteenth-century editor. The top five are the same in both lists. Not surprisingly, the Borghese 329 (Vb) presentation copy is excellent, but what is unusual is that the Brussels (Br) manuscript is so accurate, considering it is from the fifteenth century. It must have been based on a good manuscript, or more than one. It does have a number of minor variations consistent with the behaviour of a scribe reading hands from well over a century before.

The Troyes (Tr) manuscript, whose variations take up much of the apparatus, will probably not be used in the critical edition published in Aureol's *Opera Omnia*. It may be used, however, in conjunction with Bologna (Bo), since Troyes and Bologna represent a manuscript tradition

distinct from the others in that they agree on hundreds of minor transpositions, omissions, and additions. Troyes exhibits one final idiosyncrasy in that it was corrected at different times, by scribes using manuscripts from both traditions. For this reason, and perhaps for this reason only, it is not at the bottom of the lists.

The story does not seem to be a simple matter of two traditions, however, as is exemplified by a closer analysis of Borghese 329. Borghese has perhaps 30 small variants in which it agrees with Troyes and Bologna only. Moreover, all three of Borghese's major omissions are also omissions in Troyes and Bologna, and *only* Troyes and Bologna (in all three cases Troyes was corrected in the margin). This suggests a close connection between Borghese 329 and the manuscript from which Troyes and Bologna descend. Because of numerous small variations, it is not possible to say that the Troyes/Bologna version stems from Borghese, but one might guess that the following took place: Aureol's exemplar α , from which most manuscripts descend perhaps via copies, was first copied, very carefully, and this copy β was used as the basis for the Borghese manuscript. Aureol himself or a scribe reworked β into the slightly different exemplar γ from which Troyes and Bologna descend.

The story is made more interesting by a close look at Borghese's marginalia. First it must be said that, as I claim might have happened with the Borghese 123 *reportatio* version of Aureol's *Sentences* commentary, it seems that both Brussels and Borghese 329 are connected to the quarrel over future contingents at Louvain, which in Rome involved, among others, Cardinal Bessarion and Francesco della Rovere (later Pope Sixtus IV). The hand of the marginalia in Borghese 329 is very close to the hand of ms. Vat. lat. 1056, which seems to be a presentation copy of Georgius Benignus Macedonis's report of a conference between Bessarion, Francesco, Fernand de Corduba, John Foxoles, Johannes Gattus, Georgius himself, and others.¹⁵ It is most likely that the hands are identical, and that a figure in the Louvain dispute got out Borghese 329 and corrected it or had it corrected in the late fifteenth century. What is more, an analysis shows that none of the other extant manuscripts could have been used to correct Borghese 329, because they all have a variant in at least one of the places where Borghese has a marginal correction. There is a slight indication that Borghese was corrected by a manuscript from the Troyes/Bologna tradition, perhaps even its own exemplar, because in one instance a word is added that is present in Troyes

¹⁵ On this dialogue, see Etzkorn's edition mentioned in note 2, and Brown's introduction, mentioned in note 5. Vat. lat. 1056 was meant for Bessarion, but after his death it was 'modified' throughout and rededicated to Sixtus IV! See also my "Peter de Rivo and the Quarrel over Future Contingents."

and Bologna only. In line 1085 of distinction 38, Troyes and Bologna add *verum* after *sit*, and *verum* is also in the margin in Borghese.

As for Brussels, some of its marginalia appears to be very close to the hand of Vat. lat. 4865, which contains all of the major writings of Peter de Rivo concerning his argument at Louvain. There may be a connection here, especially if one considers that Brussels is near Louvain, and Rivo certainly had access to Aureol's *Scriptum*. Perhaps in the future we will be able to state more confidently not only the relationship between the manuscripts, but also who used which manuscripts, based on a careful study of quotations in later authors.

In the apparatus I have tried to be as complete as possible. Some of the marginalia, especially in Padua, have not been legible on microfilm, however. The editors of the Rome edition had a habit of taking Aureol's textual references and putting them in the margin, although often they add (sometimes useful) marginalia as well. I include the marginalia in the apparatus. Also, when noting corrections, I have not indicated the word from which the corrections were made. I have generally stuck to medieval orthography, unless some of the fourteenth century manuscripts give classical forms of such words as *idea* (as opposed to the medieval *ydea*). Except in the case of Rome edition, for which I have been thorough, I do not note spelling variations if the meaning remains identical. I do, however, note the differences between *iste* and *ille*. The Troyes manuscript is so complex, and in such disarray, that I cannot hope to describe its contents clearly. I have had to combine notations in the apparatus in unusual ways to convey what is happening in Troyes. I have tracked down all of the explicit references, and many of the tacit citations, quoting passages in the notes when modern editions are not available. I have tried to include most of the internal references, but this will be more easily done as the edition of the entire *Scriptum* progresses.

Here are the sigla, with the column on which distinction 38 begins:

A	(284va) Auch, Bibliothèque municipale 2
Bo	(263ra) Bologna, Biblioteca universitaria 2243
Br	(263ra) Brussels, Bibliothèque royale 3624
Fa	(260ra) Florence, Biblioteca nazionale centrale, conv. soppr. B.1.118
Pe	(224rb) Padua, Biblioteca Antoniana 113 scaff. vii
Pa	(240vb) Paris, Bibliothèque nationale, Latin 15363
Tr	(405vb) Troyes, Bibliothèque municipale 1049
Vb	(409ra) Vatican, Biblioteca Apostolica Borghese 329
Vd	(258rb) Vatican, Biblioteca Apostolica Vat. lat. 940
Ve	(219rb) Vatican, Biblioteca Apostolica Vat. lat. 941
Vn	(240vb) Vendôme, Bibliothèque municipale 72

X (873a) Rome printed edition of 1596

In the edition, foliation is given in the apparatus criticus between square brackets (e.g. [X 890a])

The following is an explanation of notes in the apparatus:

x om Δ = word 'x' is omitted in manuscript Δ, although it is in the edition.

x del Δ = 'x' is in the edition, and was in Δ, but was removed.

y/x del Δ = 'x' is *not* in the edition, but was added and removed from Δ after 'y'.

x mg Δ = 'x' is in the edition, but is only in the margin in Δ.

x add in mg Δ = 'x' is *not* in the edition, but is added in the margin in Δ.

x lin Δ = 'x' is in the edition, but is written above the line in Δ.

x ... y = supply the word(s) between 'x' and 'y'.

x ... y om per homeo Δ = 'x' through 'y' is omitted in Δ because of confusion surrounding phrases with the same ending or beginning.

x iter Δ = 'x' is repeated in Δ, but not in the edition.

x/y Δ = the edition reads 'x', but Δ contains 'y'.

[x] = 'x' is in the manuscripts, but I think it should be disregarded.

<x> = 'x' is not in the manuscripts, but is needed to help make sense of the text.

xy inv Δ = the edition reads 'xy', but Δ inverts, or transposes, the words as 'yx'.

x corr Δ = 'x' is in the edition, and in Δ, but has been corrected in Δ.

x lac Δ = 'x' is in the edition, but there is only a blank space in Δ.

? = unsure reading.

Variants on the same line of texts are separated by '//'. Variations concerning the same word or words are separated by a semicolon ';'. Thus "321 x/y Δ; qΠ // a om Δ" means that in line 321, 'x' is 'y' in Δ, but 'q' in Π, and 'a' is omitted in Δ. Exponents are used for clarity when a word is present more than once in a line (e.g. chimera³).

The following are abbreviations used in the apparatus and notes:

AL	Aristoteles Latinus
CCL	Corpus Christianorum Series Latina
CSEL	Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum
PG	Patrologia Graeca
PL	Patrologia Latina
a.	articulus
c.	capitulum
d.	distinctio
q.	quaestio
f.	folium
col.	columna

PETRI AUREOLI O. F. M.
Scriptum in primum librum Sententiarum

Distinctio XXXVIII

<Divisio textus>

"Nunc igitur ad propositum," etc. Postquam Magister determinavit de divino intelligere prout exprimitur per nomen 'scientie' et 'sapientie', hic tractat de ipso prout exprimitur nomine 'prescientie'. Et circa hoc facit tria:¹ Primo namque agit de causalitate divine prescientie; secundo vero de ipsius infallibilitate; tertio quoque de ipsius immutabilitate, an scilicet possit minui vel augeri. Secunda ibi: "Ad hoc autem quod supra dictum est." Tertia ibi, distinctione XXXIX: "Preterea queri solet."

10 Circa primum duo facit:² Primo enim ostendit quod Dei prescientia non est causa rerum futurarum aut eventuum earumdem; secundo vero ostendit eius conversam, scilicet quod nec res future cause sunt scientie vel prescientie Dei. Secunda ibi: "Nec etiam res future."

15 Circa primum duo facit: Primo enim inducit auctoritates Augustini quibus videtur probari quod prescientia sit causa eorum que subsunt ei, ac necessitatem eveniendi eis imponat, dicens quod: "Hic oritur questio non dissimulanda," an scilicet prescientia Dei rebus prescitis necessitatem imponat; videtur enim quod sic, quia nisi Deus ea prescisset non evenirent; nec possunt non evenire postquam prescita sunt, alioquin prescientia Dei falli posset, quod
 20 impossibile est. Et ad hoc adducit Magister duas auctoritates Augustini,³ et

1 xxxviii/hic redit ad propositum repetens superius dicta ut addet alia add X 2 expositio textus add in mg X // expositio litteræ magistri add in mg X 3 igitur/ergo X 4 nomen/sico del Vd // hic corr Tr 5 facit tria inv Pa 5-6 et...prescientie mg Bo 6 namque/enim Bo // agit om Pa // divine corr Ve; essentie add Fa // prescientie corr Tr 7 infallibilitate/ineffabilitate X // quoque om Tr // immutabilitate/immobilitate Tr 8 ibi¹/distinctio xxxix preterea queri solet del Vb // autem om X // tertia/tertio Br; sexta A // ibi²/ibidem Pa 9 xxxix/ed add A // preterea/ali del Tr 10 prescientia/presentia Pe 11 est mg Tr // rerum/creaturum Pe // earumdem/ipsarum Bo; eorumdem Vd // ostendit om BoTr; ostendunt A 12 future/figure A // cause sunt/sunt cause vel X 12-13 cause...future om per homeo Pe 13 res om BoTrVb 14 enim om Pa 15 quibus/quod A // quod/per Pe // causa eorum/tantum rerum A; causa earum Vn // que[Vn 241ra] // ei ac/et X; ei ad AVe; ei aut Br 15-16 ac...eveniendi/a necessitate veniendi Vd 16 eveniendi/inveniendi Br 17 dissimulanda/diffinanda A // dei/de Pe // prescitis corr Bo // necessitatem imponat inv BoTr 18 quia/qui Pe // deus ea inv Pa // non/nec X // possunt/possent AVd 18-19 nec...evenire mg Bo 19 non/nec A // postquam/priusquam X; [Pe 224va] // quod/quia Vd 20 impossibile est inv BoTr // et ad mg A; ea de del A // et ad hoc mg Tr ; et Bo; et adhuc Vn; duci posset add Fa // magister om BoPeTr // et²/que BoTr

¹Petrus Lombardus, Sententiæ in IV libris distinctæ I, dd.38-39 (v.1, ed. Grottaferrata: 1971, 275.8-284.6). ² Ibidem, d.38, c.1 (v.1, ed. cit., 275.8-278.23). ³ Cf. Augustinus, De trinitate XV, c.13, n.22 (CCL 50a, 495.30-31) et VI, c.10, n.11 (CCL 50, 241.26-28).

patent in littera.

Secundo ibi: "Quod si ita est," determinat questionem, dicens quod hoc nullo modo concedendum est, quia tunc Deus esset actor et causa malorum cum mala presciverit sicut et bona, quod penitus falsum est.

25 Postmodum ibi: "Nec etiam res future," Magister inquit de conversa, an scilicet futura sint causa prescientie Dei. Et circa hoc tria facit: Primo enim determinat quod non, dicens quod si ideo res prescirentur quia future sunt, sequerentur inconvenientia multa: Primum quidem quod aliquid alienum a Deo
30 penderet prescientia Creatoris; et tertium quod causatum et creatum esset causa alicuius increati.

Secundo ibi: "Origenes tamen," instat Magister contra predictam determinationem auctoritate Origenis,¹ et patet in littera.

35 Tertio ibi: "Hanc igitur," respondet ad predictam auctoritatem et ad dicta Augustini in prima parte inducta, et reducit ad concordiam, dicens quod uterque accipit causam sine qua non. Et verum est quod Origenes dicit Deum ideo scire futura quia futura erant, intelligendo quod si non essent futura, non prescivisset; et verum est dictum Augustini quod quia Deus prescivit, ideo evenerunt, intelligendo similiter quod si non prescivisset, non evenissent. Non tamen
40 positive debet intelligi quod unum sit alterius causa. Et hunc intellectum confirmat Magister auctoritate Augustini,² et patet.

Postmodum ibi: "Ad hoc autem,"³ agit de infallibilitate divine prescientie

22 secundo/secunda BoTrVd 23 quia mg Tr; quoniam del Tr // tunc om Tr // actor/auctor X // actor et causa inv Br // et/scientia del Ve // malorum[X 873b] 24 presciverit/presciat BoTr // est om Pe 25 future corr Tr // magister...conversa/inquit conversam BoTr // inquit/conversa del Vb // conversa/inversa A 26 an scilicet iter Tr // causa corr Vb; cause Tr; tum A // dei om Pe // enim om X 27 quod²...prescirentur om Fa // ideo/ratio A; non Pe; corr Pa // prescirentur/preterirent Vd; [Fa 260rb] 28 sequerentur/sequeretur APe // inconvenientia multa inv Pa; inconveniens in littera A // primum/prima A // quidem/? Ve 29 quod/quia VeX 30 penderet/dependeat Tr; dependeret Bo // prescientia/scientia Fa // quod/quia PeVdX; [A 284vb] // et creatum om BoTrVd; et creatura A 32 secundo ibi origenes/secunda ibi origenes ABoBr PeTrVe // instat corr Tr 32-33 magister...determinationem/contra predicta BoTr 33 origenes/originis AVe 34 tertio/tertia BoTrX // hanc[Ve 219va] // igitur/ergo X // dicta/illam X 35 inducta/inductam X // uterque/utraque X 36 accipit/causam del Vd // non[Bo 263rb] // origenes corr Ve; origines A // deum ideo inv Bo; deum non Pe 37 futura³/quod add Br // non²/nec Tr 38 quod quia inv Pa; quia Pe // ideo mg Tr; non del Tr // evenerunt/eventiunt X; evenierunt Vn 39 similiter/sunt VdVe // quod/quia Pe // prescivisset[Vb 409rb] // non tamen inv et corr Br 40 debet/oportet Bo // intelligi[Br 405vb] // hunc/tunc Ve 41 magister om BoTr 42 instat magister et soluit add in mg X // ad hoc/de hoc Ve; adhuc BrX // agit corr Tr // divine prescientie inv Vd

¹ Cf. Origenes, *Super Epistolam ad Romanos VII*, n.8 (PG 14, col.1126b-c). ² Cf. Augustinus, *In Iohannis evangelium tractatus*, Tract. LIII, n.4 (CCL 36, 453.16-29).

³ Lombardus, *I Sent.*, d.38, c.2 (v.1, ed. Grottaferrata, 278.24-279.28).

et facit duo: Primo enim instat et solvit, dicens quod videtur Dei prescientia
 45 posse falli, quia si prescivit hunc lecturum qui legit, ille potuit non legisse, et ita
 potuit prescientia Dei falli. Et respondet ad hoc quod si non legisset, Deus utique
 prescivisset et ita non falleretur.

Ultimo ibi: "Sed adhuc urgent," replicat contra predictam solutionem,
 dicens quod adhuc arctant questionis difficultatem, quia si Deus prescivit istum
 lecturum, aut aliter potest fieri aut non aliter; sed non potest dici quod non possit
 50 aliter fieri, alias de necessitate cuncta eveniunt; igitur aliter potest fieri quam
 prescitum sit, et ita Dei prescientia possibilis est mutari. Et respondet Magister
 quod hec propositio: 'Aliter potest fieri quam Deus prescivit', et similes
 multiplicem habent intelligentiam, quia possunt intelligi coniunctim vel
 55 disiunctim. Coniunctim quidem ut conditio sit implicita, et tunc est propositio
 vera, ut sit sensus: 'Non potest aliter fieri quam Deus prescivit', quod non potest
 utrumque simul esse, scilicet quod Deus presciverit ita fieri et aliter fiat.
 Disiunctim vero et non implicando conditionem, et sic propositio est falsa, ut sit
 sensus: 'Hoc aliter non posse evenire quam evenit, quod tamen futurum Deus
 prescivit'; hoc siquidem falsum est, quia aliter potest evenire quam eveniat, et
 60 tamen futurum hoc modo Deus prescivit. Hec est sententia.

Questio LXIII

Utrum Deus sit prescius contingentium futurorum?

Et quia Magister hic agere incipit de prescientia Dei, ideo inquirendum
 occurrit utrum Deus prescius sit omnium contingentium futurorum. Et videtur

43-44 posse falli inv Bo 45 falli corr Bo // et om Bo // respondet ad hoc/ad hoc respondet
 BoTr // quod/quia Ve 46 falleretur[Vd 258va] 47 replicat contra solutionem magister add
in mg X // adhuc corr Tr // urgent corr Br // solutionem[Tr 406ra] 48 arctant/arctat BrVe;
 arcant VbPe; amant Vd; ortant Tr // deus/potuit del Fa // prescivit om Pe; prescivisset Tr;
 pre[X 874a]scivit // istum/istam Ve; hunc Tr 49 aut¹ corr Tr // non aliter inv BoTr; non X
 50 alias/aliter Br // de necessitate cuncta/cuncta de necessitate Vd // cuncta/cuncte Br //
 eveniunt igitur/evenirent ergo X 51 sit/scit Vn // ita/in X // possibilis/possibile X; sit ?
del Bo // mutari corr Br // magister om BoTr 52 hec om Pe; ista BoTr // potest om X // fieri/
 aut add Fa // deus prescivit inv BoTr 52-53 similes multiplicem/consimiles sunt
 multiplices et multiplicent BoTr; similes multiplicitates A 53 habent/dicunt Vd 54
 quidem/quod Ve // implicita/implicata X; sed add Fa 55 quod/quia Pe 56
 presciverit/prescivit BoX; mg Tr; presciverii add Tr // et¹ om Tr; lin Bo // fiat om Tr; mg Bo
 57 et¹ lin Vb; quod del Vb // non om Pe // conditionem/contradictionem X 58 posse/aliter
del Vb // tamen om Bo 58-59 evenit...quam om per homeo Pe 59 siquidem/siquid Vb //
 quia/quod Tr 60 hoc modo deus/deus hoc modo Br // hec est sententia om Fa 61 questio
 lxiii om ABoBrPaVbVeVnX; lxxv? Fa 62 quid sit prescientia add in mg X //
 utrum...futurorum om et lac Vd // sit...contingentium/presciat contingentiam X //
 prescius/omnium add Fa 63 agere incipit inv ABoTr 64 utrum...sit/an deus sit prescius
 BoTr // sit corr A // omnium/rerum del Ve // contingentium/omnium add Vd // contingentium
 futurorum inv Br // videtur/habetur Pe

65 quod non, in illo enim non potest poni prescientia cui nulla sunt futura, cum
prescientia idem sit quod prior scientia, precedens videlicet duratione scita; sed
Augustinus dicit LXXXIII questionum questione XXX¹, quod: "Apud Deum
nichil deest, nec preteritum nec futurum, sed omne presens est apud Deum," et
70 iterum Deus non est prior duratione, cum abstrahat ab omni duratione; ergo
impossibile est quod sit in Eo prescientia contingentium futurorum.

Preterea, de non ente non est scientia, secundum Philosophum primo
Posteriorum;² sed futura contingentia non sunt, nec in se nec etiam in suis
principiis determinate, nam principia sunt ad utrumlibet; igitur futurorum
contingentium prescientia esse non potest.

75 Et confirmatur, quia Philosophus secundo Metaphisice dicit³ quod:
"Unumquodque sicut se habet ad entitatem sic se habet ad veritatem"; constat
autem quod nullam entitatem habent futura, et per consequens nullam veritatem,
sed potius falsitatem; falsum autem sciri non potest.

Preterea, "scientia est impossibilium aliter se habere," ut Philosophus
80 dicit primo Posteriorum⁴ et VI Ethicorum;⁵ sed futura contingentia sunt
possibilia aliter se habere, aliter necessario evenirent; igitur presciri non possunt.

Preterea, scientia est habitus veridicans determinate verum dicens,
secundum Philosophum VI Ethicorum;⁶ sed futurorum contingentium non est
determinata veritas, secundum Philosophum primo Peryarmenias;⁷ ergo de ipsis

65 illo/illa Vd; verbo? A // non² lin Vd // potest poni inv Tr // cui/ubi Pa 66 prior scientia/
prescientia Fa // videlicet/scilicet BoTr; om Br 67 dicit om BoTr // questione xxx om Vd;
mg X; dicit add BoTr 68 nichil om Pe; nil X // nec¹/ut Vd; neque Fa // nec²/neque Fa 69
prior/presens Vd 69 ergo om A 70 contingentium/contingentia Vn; corr Tr 71 ente/
esse Fa //secundum philosophum/ut patet BoTr 72 capitulo 2 add in mg X // nec¹/se del Br
//etiam om ABoFaTr 73 igitur/ergo X 73-74 futurorum contingentium inv Bo 74
contingentium/potest del A // esse/ex quo Pe 75 quia/quod Tr // 2 metaphisice capitulo 4
add in mg X // secundo...dicit/secundum dicit secundo metaphisice Vd // dicit quod om BoTr
76 ad ¹lin Pa // se habet² om BoTr // constat/ad veritatem del Vb 78 sed potius/et per
consequens Bo // falsum om A // autem[Br 406ra] 79 se om APeVeVn // aliter se habere/se
habere aliter Fa 79-80 philosophus...et/patet Bo 79-81 ut...habere mg Tr 80 I
posteriorum capitulo 2 add in mg X 81 possibilia om Fa //necessario/se haberent del Pa //
evenirent/et add Vb // igitur/ergo X // presciri/sciri Vd 82 preterea/sit del Vd // veridicans/
indicans Vd // determinate/determinare Pe; sed add Vd // verum corr Tr 83 secundum
philosophum/ut patet BoTr // est om Pa 84 capitulo ultimo add in mg X // veritas mg Pe //
secundum philosophum/ut patet BoTr // peryarmenias corr Tr; periermenias X

¹ Augustinus, De Diversis Quaestionibus 83, q.XVII (CCL 40a, 22.3). ² Aristoteles, Analytica Posteriora I, c.2: 71b26 (AL 4.1, 7.21-22). ³ Aristoteles, Metaphysica II, c.1: 993b30-31 (AL 25.1-1a, 120.6-7). ⁴ Aristoteles, Analytica Posteriora I, c.2: 71b15-16 (AL 4.1, 7.10-11); I, c.4: 73a21-22 (AL 4.1, 12.8-9). ⁵ Aristoteles, Ethica Nicomachea VI, c.3: 1139b20-21 (AL 26.3, 255.19-20). ⁶ Aristoteles, Ethica Nicomachea VI, c.1: 1138b26-34 (AL 26.3, 252.13-253.3). ⁷ Cf. Aristoteles De Interpretatione I, c.9: 18a29 - 19b4 (AL 2.1, 13.12-18.4).

85 nulla certa scientia potest esse.

Preterea, si posset esse prescientia contingentium futurorum, de necessitate altera pars contradictionis esset determinate vera in propositione singulari de futuro contingenti, quia pars illa que prescita esset; sed Philosophus demonstrative probat primo Peryarmenias,¹ deducendo quod "non oporteret consiliari nec negotiari," quod non est determinata altera pars contradictionis in veritate in propositione singulari de futuro contingenti; ergo futurorum prescientia est impossibilis.

95 Preterea, omne scitum de necessitate est verum, quia scientia est de necessariis et eternis, ut patet primo Posteriorum² et VI Ethicorum,³ sed 'Antichristum venturum' non est de necessitate verum, alias de necessitate eveniret, et idem est de ceteris contingentibus futuris; igitur 'Antichristum futurum' non potest esse presciturum, nec aliquod aliud futurum.

100 Preterea, Philosophus dicit primo Ethicorum⁴ quod: "Disciplinati hominis tantum certitudinis inquirere in unoquoque quantum natura rei patitur," et innuit quod si natura rei non patitur in se certitudinem, impossibile est quod aliquis intellectus possit habere de illa certitudinem — et propter hoc secundo Metaphisice dicit Commentator, commento XVI,⁵ quod mathematica sunt in primo gradu certitudinis; sed constat quod natura contingentium futurorum non

85 certa om ABoBrTrVeX // scientia/prescientia Vd 86 contingentium om Tr 87 contradictionis corr Tr // esset/de nec del Pa; l del Vd // determinate vera inv BoTr // determinate... propositione/determinatam veram propositionem A 88 pars/scita del Vd; illa/ista ista AVd // sed[Vn 241rb] 89 1 periermenias capitulo ultimo add in mg X // demonstrative om BoTr // peryarmenias corr Tr; periermenias X // oporteret corr Bo; oportet Tr 90 consiliari nec negotiari inv BoTr; consiliari[Pe 224vb] nec nego[X 874b]tiari; sed add A; scilicet add Br // quod/ergo Tr // pars[Vb 409va] 91 veritate/mente Pe // propositione[A 285ra] 92 est iter in mg Tr // impossibilis corr Tr 93 de necessitate/determinate Vd 94 1 posteriorum capitulo 2 et 6 ethicorum add in mg X // primo om FaPeVdVeVn; mg Vb // posteriorum om APa 95 venturum mg Ve // est[Tr 406ra] 96 igitur/ergo X 97 aliud/ad Pe 98 1 ethicorum in principio add in mg X // dicit primo ethicorum/primo ethicorum dicit BoTr; d del Vd 99 hominis/homines AX; est add BoTr // tantum/deum A // certitudinis/certitudinem Vd // inquirere in unoquoque/in unoquoque inquirere BoTr // rei om Pe 99-100 et...patitur om per homeo Ve; [Pa 241ra] 100 non patitur iter Pa 100-101 impossibile...certitudinem mg Tr; om per homeo Pe 101 intellectus mg Br; in...? del Br // habere/hoc A // de illa om Bo // certitudinem/scientiam Br 102 commentatione16 add in mg X // dicit om BoTr // commento xvi om FaPeVn; commentatione 16 X; dicit add BoTr; del Vd; metaphisice add A 103 gradu/veritatis del Ve // certitudinis/cer Br // constat/quem add Fa; mg Tr ; ? lin Bo // natura/genera A // contingentium futurorum inv Bo 103-105 non...futurorum iter Fa; [Fa 260va post primum]

1 Aristoteles, De Interpretatione I, c.9: 18b31-32 (AL 2.1, 15.14-15). 2 Cf. Aristoteles, Analytica Posteriora I, c.6: 74b5-6 (AL 4.1, 16.19-20). 3 Cf. Aristoteles, Ethica Nichomachea VI, c.3: 1139b23-25 (AL 26.3, 255.21-23). 4 Aristoteles, Ethica Nichomachea I, c.3: 1094b24-25 (AL 26.3, 143.21-23). 5 Cf. Averroës, In Aristotelis librum II Metaphysicorum commentarius, commento 16 (ed. Gion Darms, Freiburg, Switzerland: 1966, 79.13-14).

105 habet in se certitudinem et determinationem; ergo apud nullum intellectum potest esse certa scientia contingentium futurorum.

110 Preterea, illud non est ponendum in Deo quod absurditatem et imperfectionem ponit in Eo; sed Ieronymus¹ ait in expositione illius verbi: "Facies homines quasi pisces," Abacuc, primo scripti,² quod: "Absurdum est ad hoc Dei maiestatem deducere ut sciat per momenta singula quot pulices nascantur, quot ve moriantur quanta pulicum et muscarum sit multitudo, quot ve pisces natent in aquis," et similia: "Non simus tam fatui adultores Dei ut dum providentiam Eius ad ima retrudimus in nos ipsos iniuriosi simus;" ergo futurorum omnium prescientia poni non potest in Deo.

115 Quod in Deo sit prescientia omnium contingentium futurorum. Sed in oppositum videtur per illud Apostoli ad Romanos IIII,³ dicentis de Deo quod: "Vocat ea que non sunt tamquam ea que sunt"; et Isaie XLI⁴ dicitur: "Annunciate que ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos"; sed hec vera non essent nisi Deus esset prescius omnium futurorum; ergo istud poni oportet.

120 Preterea, qui predicat determinate futurum novit illud determinate; sed Deus per ora prophetarum futura determinate predixit; ergo ea determinate cognovit.

104 apud iter A 105 esse/certissima contin del in primo Fa // certa corr Br // certa scientia inv BoTr // contingentium mg Br; contingen? del Br // contingentium futurorum inv Br 107 in¹? del Ve // ieronymus/potius PeVd; hieronymus X 107-108 ait...facies/super illo verbo faciat Tr; super illo verbo faciat Bo 108 abac 1 add in mg X // homines...abacuc/hominis quasi piscis allegat A // homines/quod Ve; corr Tr // scripti/dicit BoTr // est/a del Tr; aliud del Bo 109 dei maiestatem inv X; dei magestatem PeVbVe // deducere corr Pa // per/quod Pa // nascantur/nascuntur A; ut add A 110 multitudo/multis Pe // ve²om Br // pisces/pulices Pa 111 natent/natant TrX // non[Ve 219vb] // simus/sumus FaPa // tam/tum A // adultores corr Br 112 ad/? del Tr // ima mg Tr // retrudimus/et iniuriosissimus add Tr // in lin A // in...simus mg Tr // iniuriosi simus/iniuriosus A 113 futurorum omnium inv BoTr; futurorum contingentium A 114 sit om Tr // omnium om Pa // contingentium om Ve 114-115 quod...futurorum om Vd // omnium...futurorum/futurorum contingentium Bo 115 rom 4 isai 41 add in mg X // in oppositum del Vd; est add Tr // videtur del Tr; videntur Bo // per om BoBrTr // illud/id Pe // ad om Tr 116 dicentis/loquentis BoTr; quod add Fa // quod/qui X 117 dicitur om Ve; que add Pa // annunciate/nunciate A; ea add Br // ventura/non del Pe // et om PeVeX // sciemus/sciremus Pe // dii/et del Br 118 vera corr Br // essent/sunt Pa // nisi...esset om Ve // omnium om Br // futurorum[Vd 258vb] 119 istud/illud BoPaTrX // poni/non add Pa; non potest del Fa 120 predicat corr Tr // futurum/futura Vd 121 per/omnia add VbVd // ora om Vd; oris A // prophetarum mg Tr; probarum del Tr // determinate predixit inv BoTr; determinate predixit Pe 121-122 determinate cognovit inv BoTr

¹ Hieronymus, Commentariorum in Abacue Prophetam I, c.1, vers. 13-14 (Commentarii in prophetas minores, CCL 76a, 593.479-84).

² Abacuc 1.14.

³ Ad Romanos 4.17.

⁴ Isaia 41.23.

Preterea, Ecclesiastici XXIII¹ dicitur quod: "Oculi Domini multo lucidiores sunt super solem circumspicientes omnes vias hominum" <...>
 125 "Domino enim Deo, antequam crearentur omnia agnita," et Augustinus dicit XV De trinitate capitulo XIII,² quod: "Non aliter Deus scivit creata quam creanda"; igitur id quod prius.

Preterea, nullus negare potest quin futuro posito iam in actu, Deus illud cognoscat; sed nulla notitia potest in Eo esse de novo; igitur ab eterno cuncta
 130 futura cognovit.

Responsio ad questionem.

Ad questionem istam respondendo hoc ordine procedetur:

Primo namque, supposito tamquam vero determinato per fidem quod Deus sit prescius futurorum, inquiretur modus secundum quem potest
 135 cognoscere futura.

Secundo vero inquiretur an notitia futurorum in Deo sit proprie intuitiva vel potius expectativa et quedam prescientia.

Tertio vero inquiretur an propositio singularis de futuro contingenti sit determinate vera in altera parte contradictionis propter illam notitiam quam Deus
 140 habet de futuro.

Articulus primus

Opinio Thome parte prima, questione XIII, articulo XIII, et in Scripto primo, et libro primo Contra gentiles. Circa primum ergo considerandum quod, licet Philosophus et
 145 Commentator et alii plures philosophi, ut Seneca et quidam morales,³ negaverint

123 ecclesiastici/? Pa // xxiii/xxiiii Pa // domini multo inv Tr; domini[Br 406rb] 124 circumspicientes/circonspectantes X 125 domino enim deo/dominus enim deus Pa; in quam del Ve // antequam/in quantum Vd // crearentur/crearent Pa // agnita/erant add BoTr // dicit om Tr 126 capitulo xiii mg X // xiii corr Pa; xviii Fa; xiiii A 127 igitur/ergo X 128 posito iam inv Br // deus om Fa 129 cognoscat/cognoscit Pa // nulla/nullus Pe; p del Pa // igitur/ergo X; cognovit add BoTr 129-130 cuncta...cognovit/futura BoTr 132 ordine/modo Br 133 deter[X 875a]minato 134 modus/per modum Br 134-136 modus... inquiretur om per homeo Pe 135 cognoscere futura inv Tr 137 vel potius iter Vn 142 opinio om Pe; sancti add X // parte prima inv X; parte primi Pe // xiiii/ix Tr 143 xiiii/xxxiiii Br // et² om A 143-144 in...gentiles/quorundam aliorum X // primo¹...gentiles/et contra gentiles libro primo BoTr // gentiles/contingentes Pa 145 alii plures inv Ve // quidam/quedam Pe // morales corr Tr // negaverint/negaverunt Tr; corr Bo

¹ Ecclesiasticus 23.28 et 23.29. ² Augustinus, De trinitate XV, c.13 (CCL 50a, 495.31).
³ E.g. Epicurus et Cicero. Cf. Cicero, De fato, c.14, nn. 31-32 (Cicero: On Fate (De Fato) and Boethius: The Consolation of Philosophy (Philosophiæ consolationis) IV.5-7, V, ed. R.W. Sharples, Warminster: 1991, 78.8-23).

divinam prescientiam propter hoc quod non patet qualiter stet cum contingentia rerum, ut apparebit in questione sequenti, catholice tamen concedere oportet quod omnia futura, quantumcumque sint contingentia, Deus determinate prenovit. Et hoc demonstrative potest concludi, quia videtur esse communis animi conceptio et facere ad perfectionem divinam. Et universaliter que supra inducta sunt¹ ad probandum quod Deus singularia cognoscit, pari ratione possunt induci quod Deus futura contingentia novit et omne cognoscibile, quodcumque sit illud. Hoc igitur supposito, restat inquirere, quia difficultas est in modo qualiter futurum, quod in se indeterminatum est et incertum, possit Deo certitudinaliter esse notum antequam fiat.

Dixerunt ergo aliqui² quod futurum potest considerari vel in quantum futurum est, et sic non habet esse in se, sed tantum in causis in quibus non habet certitudinem absolutam, quia cause in quantum huiusmodi non sunt magis determinate ad unum oppositum quam ad aliud — sunt enim ad utrumlibet; vel potest considerari in quantum exhibitum est actualiter et positum in rerum natura, et tunc habet in seipso esse determinatum, et ideo quando est in actu, certitudinaliter sciri potest,³ "ut patet in eo qui videt Sortem currere, quia Sortem currere dum currit necessarium est, et certam cognitionem habere potest <...> Divinus ergo intellectus intuetur ab eterno unumquodque contingentium, non solum prout est in causis suis, sed prout est in suo esse determinato." Cuius

146 divinam corr Br // prescientiam/presentiam Pe; [Vb 409vb] // hoc om Tr; id add in mg Tr; lin Bo // qualiter stet/quomodo stat BoTr 147 catholice tamen inv Bo; tamen theologice Tr // concedere oportet inv BoTr; concedere debet Br; [Tr 406va] 148 sint om BoTr // contingentia mg Br; p? del Br // prenovit/cognoscit BoTr 149 videtur communis animi conceptio quod deus determinate prenoscit futura add in mg X // hoc/potest add Pa; facit add A // quia/quid Pa 150 et¹om X // ad¹/conceptionem del Vn // inducta/dicta Bo 151 pari/pura Pa // possunt induci/induci possunt ad probandum possunt BoTr 151-152 singularia...deus om per homeo Tr 152 contingentia novit/cognoscit contingentia Bo; contingentia Tr // novit corr Br // et mg A // omne/esse Pe; om A 153 sit om Ve // igitur/ergo X // quia/quod A // in mg Tr // modo corr Tr // indeterminatum corr A // deo/tunc Br; ? del Ve // certitudinaliter del Br; mg Br // certitudinaliter esse inv Fa 155 fiat/fuit Pa 156 ergo/quod add Fa // aliqui/alii Vd // in quantum/quantum Pa 157 est...in²/et sic non habet esse in se sed in suis BoTr // in³[A 285rb] // habet²/habent Pe 158-159 magis determinate inv BoTrVb 160 est actualiter om Tr // in¹ omVe 161 esse/eum Ve; om X; non Vd 162 sciri potest inv BoTr // eo[Pe 225ra] // currere/texere A 162-163 quia...currere om per homeo BoVb; mg BrTr 163 potest[Vn 241va] 165 suis om Vn // est² om Tr

1 Cf. Petrus Aureoli, Scriptum I, d.35, pars 4, a.2 (ed. Rome: 1596, 816bB-817bA).

2 Cf. Thomas Aquinas, Summa theologica I, q.14, a.13 (ed. Paulinæ, Rome: 1962, 83a); Summa contra gentiles I, c.66 (Opera Omnia XIII, Rome: 1918, 185a.11-b.5) et c.67 (190a.6-40); Scriptum super libros Sententiarum I, d.38 q.1, a.5, (v.1, ed. Mandonnet, Paris: 1929, 910). ³ Aquinas, I Sent., d.38, q.1, a.5 (v.1, ed. Mandonnet, 910-911).

ratio est quia "omnis cognitio est secundum modum cognoscentis"; Deus autem eternus est; eternitas vero, cum sit tota simul una et eadem et indivisibilis, presens est omnibus temporibus; "et ideo cognitio sua intuetur omnia temporalia" ut presentia, quamvis sint sibi mutuo succedentia; "nec aliquod eorum est futurum respectu Dei, sed unum respectu alterius." Et hec videtur intentio Boetii V De consolatione.¹

Opinio Henrici VIII Quolibeta, questione secunda,² et Scoti. Dixerunt vero alii quod Deus potest cognoscere futurum contingens certitudinaliter propter hoc quod voluntate Sua causa est contingentium futurorum; qui autem novit causam impossibilem impediri, certitudinaliter novit effectum; novit autem Deus determinationem voluntatis Sue et omnia per consequens ad que determinat se, propter quod infallibiliter novit futura.

Opinio Scoti in speciali.³ Dixerunt quoque alii addentes ad predicta quod intellectus divinus non novit tantum futura ex determinatione Sue voluntatis ne discursivus ponatur, sed novit ea in se, tamen previa voluntate et acceptatione ipsius, ut iste sit ordo: Quod intellectus presentat utramque partem contradictionis voluntati, voluntas vero alteram acceptat, et ex hoc illa pars facta

166 est¹ om Pa // quia/quod Pe // cognoscentis/cognitionis Pe 167 eternitas/autem add Vb // vero/autem Br // simul/ed add Fa // eadem corr Vd // presens/prius Pe 168 et² om Br // cognitio/cognitione X // omnia/genera A // ut/ac Ve; lin Br 169 sibi/ibi Vd // succedentia/successiva X; corr Br // eorum est inv Tr; eorum[Br 406va] 170 respectu² corr Br // et om Ve // intentio om Tr 171 consolatione corr Tr 172 opinio henrici explicatur add in mg X // gandavo add in mg Tr // viii/vii Ve // quolibeta om Pe 173 scoti/libro I sententiarum distinctione 38 questione unica add X 174 contingens certitudinaliter/con certitudinaliter contingens Tr; et add Vd // est[X 875b] 175 contingentium om Br // autem om Pa 176 novit effectum inv Bo // effectum mg Tr // determinationem del Br; mg Br // voluntatis sue inv Fa; iuris sui Pe 177 omnia mg Pa; anima Vn // determinat se inv BoTr: determinat Vd // propter quod/propterea X 179 opinio scoti explicatur add in mg X // opinio...speciali om PeVn (cf.38:186) // in speciali/I sententiarum distinctione 38 questione unica X // alii/quod add Vd 180 tantum futura inv Tr 180-181 sue voluntatis inv PaVdX 181 ponatur/ponitur Pe: om Tr; sit add in mg Tr // previa corr Bo; pria A 182 iste sit inv BoTr; ille sit X // intellectus/pre del Tr // presentat corr Br 183 vero om PeVn; lin Br // ex om X // pars/per add Ve

¹ Cf. Boethius, De consolatione philosophiæ V, prosa 6 (CCL 94, 102-103.68-80); cf. Aquinas, I Sent., d.38, q.1, a.5 (v.1, ed Mandonnet, 911). ² Cf. Henricus Gandavensis, Quodlibetum VIII, q.2 (Quodlibeta, v. II, ed. Venice: 1613, f. 4rb): "Ad cuius intellectum sciendum est...quod quia intellectus divinus sit operanda inquantum operanda, sciendo determinationem suæ voluntatis, quæ omnino est invariabilis...qua simul ab æterno omnia determinavit, et per hoc rationem cognoscendi operanda seipsum respectu rerum constituit, idcirco invariabiliter hæc omnia cognoscit..." Cf. Iohannes Duns Scotus, Ordinatio, I, d.38 pars 2 et d.39, qq.1-5 (Opera Omnia v.6, ed. Balic, Vatican City: 1963, 428.2-4) et Lectura in librum primum Sententiarum, d.39, qq.1-5 (v.17, ed. Balic, Vatican City: 1973, 500.27-501.8). ³ Cf. Scotus, Ordinatio I, loc. cit. (428.5-429.5) et Lectura I, loc. cit. (501.9-25).

185 est scibilis tamquam quid determinatum et certum, et tunc per essentiam suam intellectus divinus cognoscit certitudinaliter partem illam. Et secundum hoc voluntas non erit sibi ratio cognoscendi, sed aliquid previum, requisitum ex parte cognoscibilis et dans sibi certitudinem et rationem scibilitatis.

Opinio Aliorum. ¹ Dixerunt autem alii quod Deus novit futura per ideas quas habet penes Se que quidem non solum representant simplices terminos, immo complexiones terminorum cum omnibus circumstantiis temporis et loci. Unde Deus, habens penes Se ideas Antichristi et instantis futuri et sessionis et templi, novit per eas determinate quod Antichristus in tali nunc sedebit in templo, quasi ipse sit Deus.

Quid dicendum secundum veritatem.

195 Et primo quod Deus non cognoscit futura cognoscendo determinationem aut nutum Sue voluntatis, contra secundam opinionem. ² Restat igitur nunc dicere quod videtur, et primo quidem sub quinque propositionibus negativis, quarum prima est quod Deus non cognoscit futura cognoscendo determinationem aut nutum Sue voluntatis. Deus enim non cognoscit futura per cognitionem illius quod non est futurorum causa, cum omnis cognitio vel sit rei in se vel rei per suas causas; sed manifestum est quod determinatio voluntatis divine non est causa contingentium

184 tamquam/sit add Pe // quid om PeTr // certum/verum Br 185 cognoscit/certitudinem del Ve 186 aliquid/ad Pe 187 cognoscibilis[Fa 260vb] // et¹ om Tr // et²/per Br; lin Tr // scibilitatis/opinio scoti in speciali add Vn 188 opinio aliorum explicatur add in mg X // opinio aliorum om Vn // autem/vero BoTrX // novit[Vd 259ra] 189 penes se que mg Tr: circa se del Tr // que/quod Vb // non solum representant/representant non solum Tr // simplices om Pe; [Tr 406vb] 190 immo/sed BoTr 191 loci/loco Ve // habens/habet ABoPaTrVbX // ideas/ideam Tr // instantis/instanti Pa; et add VdX 192 sessionis/secissionis A // et om Ve // templi/et add BoTrX // eas corr Br 193 ipse sit inv BoTr // deus[Pa 241rb] 195 et primo om Tr // futura[Vb 410ra] 197 opinio auctoris explicatur add in mg X // igitur/ergo X 198 quidem/quod PeVn; om Fa; est? Br // negativis[Ve 220ra] 199 futura mg Vb // cognoscendo/aut add Pa // cognoscendo determinationem inv Fa // aut/et BoTrVb; [Bo 263vb] 200 per cognitionem mg Tr 201 causa/causam Pe // omnis om Pa 202 manifestum est quod om BoTr // quod om Vd

¹ Hæc positio est Bonaventuræ, Commentarius in quatuor libros Sententiarum, I, d.39, a.2, q.3 (Opera Omnia I, ed. Grottaferrata: 1882, 696b): "...Deus omnium ideas habet præsentés et simul, per quas cognoscit res futuras ita certitudinaliter, sicut si essent præsentés..."; et fortasse Aquinatis, qui ad hunc argumentum (I Sent., d.38, q.1, a.3, v.1, ed. Mandonnet, 902): "Videtur quod scientia Dei non sit enuntiabilem. Scientia enim Dei est de rebus per ideas earum...", respondet (904): "Ad primum ergo dicendum, quod aliud est de forma existente in mente artificis et de idea rei quæ est in mente divina...idea quæ est in mente divina, est causa omnis ejus quod in re est; unde per ideam non tantum cognoscit naturam rei, sed etiam hanc rem esse in tali tempore, et omnes condiciones quæ consequuntur rem vel ex parte materiæ vel ex parte formæ"; et etiam Ricardi de Mediavilla, Super quatuor libros Sententiarum, I, d.36, a.2, q.4 (ed. Brixia: 1591, 316a). ² Cf. [38:172-178].

futurorum — saltem omnium — quia non est causa actuum qui eliciuntur a libero arbitrio, et maxime peccatorum, quia Deus non est actor malorum; ergo non potest dici quod cognoscat omnia futura contingentia cognoscendo determinationem aut nutum Sue voluntatis.

Preterea, illud non cognoscit Deus per determinationem Sue voluntatis respectu cuius non est determinatio Sue voluntatis; sed manifestum est quod voluntas divina non determinat creatam voluntatem ad peccandum; ergo dici non potest quod cognoscendo determinationem Sue voluntatis cognoscat Deus Iudam in tali nunc fuisse peccatum.

Sed forte dicetur quod licet Deus non determinet voluntatem ad peccandum, nichilominus permittit, et secundum hoc habet voluntatem permissionis, secundum quam novit quod Iudas in tali instanti peccabit quia Ipse permittet.¹

Sed si ita dicatur, non valet. Illud enim, quo posito, adhuc remanet effectus indeterminatus ad utramque partem contradictionis — quia possibile fieri vel non fieri — non ducit per certitudinem et determinate in alteram partem contradictionis; sed voluntate permissionis posita, adhuc remanet voluntas creata indeterminata, et peccatum possibile est fieri vel non fieri, non enim permissio determinat ad peccandum, sed exigitur ultra hoc determinatio voluntatis create que penitus remanet indeterminata quantumcumque permittatur; ergo Deus non novit determinate peccatum futurum in tali nunc ex hoc quod novit permissionem Sue voluntatis.

203 qui/non del Pa; corr Br 204 et/p del Vd // maxime/peccatorum del Vd // actor/auctor X 205 dici/dari A // cognoscat/cognoscit Pe // omnia om Bo 206 determinationem aut nutum/nutum vel determinationem BoTr 207 illud om Pe; quod del Tr // non cognoscit inv Tr // per/suam essentiam del Ve 208 manifestum est quod om BoTr 209 peccandum del Br; mg Br; sed manifestum del Pa 209-210 dici non potest/non potest dici BoTr 210 quod/ quia Pe // deus/n del Tr 211 fuisse mg Vb // peccatum mg Tr; [X 876a] 212 evasionem impugnat add in mg X // deus om Pe; [Br 406vb] // determinet/determinat Pe 213 peccandum/vel del Vd // nichilominus/tamen BoTr; nihilominus X 214 secundum/etiam del Pa // tali/loco add Ve // quia/quod X 216 illud enim/aliud cum A; illud Vb // quo/quod Tr // adhuc om Vn // remanet/remanebit Pa 217 possibile/est add Vd 217-219 quia...contradictionis om per homeo Pe 218 non² lin Br // ducit om Fa; corr Tr // et/in del Vd 220 indeterminata/ad peccandum et non peccandum add BoTr // possibile est inv BoTr; est Vb // est om Fa; [A 285va] // vel/et BoPaTr // vel non fieri om per homeo Vn; vel fieri non Tr 220-222 et...indeterminata iter Pe [fieri¹/non add (220); exigitur/exigunt (221) in 2 Pe] 221 exigitur/exigunt APeVd // determinatio...create/voluntatis create determinatio BoTr // indeterminata/intermata Pa 223 determinate om BoTr // nunc/determinate add BoTr // quod/non del Tr 223-224 sue voluntatis inv Tr

¹ Etiam tractant hanc permissionem, e.g., Hervaeus Natalis, In quatuor libros Sententiarum commentaria, d.43, qq.2-4 (ed. Paris: 1647, f.182b-186b) et Durandus de Sancto Porciano, In Petri Lombardi Sententias theologicas commentariorum libri IIII I, d.47, qq.3-5 (ed. Venice: 1571, f.122va-124va).

225 Et confirmatur, quia causa que non ponit effectum determinate non ducit certitudinaliter in cognitionem illius.

230 Ulterius forte dicitur quod in peccato semper est aliquid positivum, videlicet actus substractus deformitati; licet ergo divina voluntas non determinet ad deformitatem peccati, determinat tamen ad actum substractum, cum sit aliquid positivum.

235 Quod si ita dicatur, non valet. Impossibile est enim quod aliquid determinet ad actum quin determinet ad deformitatem inseparabilem ab illo actu; sed deformitas est inseparabilis ab illo actu numerali in quo est, et omnino ab actu odii divini deformitas separari non potest; ergo si determinet Deus voluntatem creatam ad actum, determinabit et ad deformitatem ac peccatum.

240 Et confirmatur, quia nec voluntas creata intendit deformitatem per se, sed delectationem et id quod est positivum in actu — nullus enim ad malum aspiciens operatur, secundum Dionysium,¹ immo displicet quod est actui annexa deformitas, et si posset, vellet peccator perfrui delectatione et habere quicquid est positivum in actu exclusa deformitate; et tamen hoc non obstante, dicitur actor peccati propter hoc quod est causa actus quem deformitas necessario comitatur; quare si Deus determinaret voluntatem creatam ad talem actum, necessario esset actor peccati. Et iterum non deberet peccatori imputari si determinaretur ad huiusmodi actum positivum a voluntate divina, que est efficax et que semper
245 impletur.

225 causa/causam Vn // que lin Br // ducit/inducit Fa 227 peccato/predicto X // semper om PaVd // est aliquid inv Ve 228 videlicet/scilicet Tr // substractus/substratus VbX // deformitati corr Br // divina voluntas inv BoTr // determinet/determinat AVe 229 determinat tamen inv BoTr // substractum/substratum PeVbXVn // aliquid/ad Pe 231 quo voluntas divina nec etiam determinat ad substratum peccati add in mg X // dicitur/dicitur Tr // est enim inv Tr // actum...ad om per homeo Pe 233 est om Br // inseparabilis corr Vd // illo actu inv BoTr; alio actu A // numerali corr Bo 234 odii om et lac Pa; [Pe 225rb] // determinet om BoTr 234-235 voluntatem creatam inv BoTr // creatam/determinate add Tr 235 determinabit/determinat Pe // et om BoTr // ad²/determinatam del Pa; [Vn 24]vb] // ac/ut PaVd; ad Fa; om Br; et lin Br // peccatum[Tr 407ra] 236 opinio propria sub propositionibus prima hic add in mg Tr // intendit deformitatem/ad deformitatem intendit Tr 237 delectationem om et lac Pa // id/illud A // positivum/po + lac? A // in/cum A // aspiciens/dele del Bo 238 operatur mg Tr; delectatur del Tr; oritur Fa // quod/que Tr // actui annexa/actu annexan A // si lin Tr; om Bo 239 vellet peccator inv BoTr // habere/haberet Ve // est om Pe 240 exclusa deformitate inv BoTr // tamen hoc/enim hoc Pe; est in hoc Vn; inv Bo; causa? hoc A 241 hoc om VdX // causa/cum A // quem/quam AVe // comitatur/concomitatur X; et add Pe 242 determinaret corr Tr // necessario/necesse a Pe; necesse A 243 actor peccati inv Fa // deberet mg Br; debetur? del Br // peccatori/peccator Pe // peccatori imputari inv BoTr // si/de Ve // determinaretur om BoTr 244 voluntate divina inv BoBrTr; determinaretur add BoTr // que¹ om PeVn // est efficax inv X // et lin Tr 245 im[VB 410rb]pletur

¹ Cf. Pseudo-Dionysius, De divinis nominibus, c.4, n.31 (PG 3, col. 731b-c).

Uterius forte dicitur quod Deus novit quibus proposuit gratiam Se daturum et quibus non daturum; cognoscendo ergo huiusmodi propositum, cognoscet quis peccabit, quia cui non dabit gratiam; qui vero habebit gratiam non peccabit.

250 Quod si ita dicatur, non valet, quia contingit habentem gratiam peccare et non habentem gratiam aliquando non peccare.

Uterius forte dicitur quod licet per determinationem voluntatis Deus non possit mala cognoscere, potest tamen alia futura.

255 Sed nec etiam istud valet, tum quia remanet nobis difficultas quomodo novit actus liberi arbitrii in quibus contingunt peccata; tum quia difficultas est generalis circa omnia futura, et si aliquod novit in se absque determinatione voluntatis, videtur quod omnia possit etiam sic cognoscere; tum quia licet aliquorum futurorum Deus sit actor per Suam voluntatem, non tamen est omnium, unde non ideo quia Deus prenovit, futura sunt, secundum Magistrum in presenti distinctione.¹

260 Sic igitur demonstrative concluditur cuilibet fideli quod Deus non novit futura omnia per cognitionem nutuum Sue voluntatis et determinationis ipsius.

265 Quod nec novit per essentiam cum voluntate preacceptante alteram partem contradictionis, contra opinionem tertiam.² Secunda vero propositio est quod nec Deus novit futura per essentiam, voluntate preacceptante alteram partem contradictionis, sic quod huiusmodi acceptatio det illi parti cognoscibilis rationem. Illud enim super quo non cadit divina acceptatio, non habet quod sit cognoscibile ex divina

246-247 quibus...et iter A 247 huiusmodi/hoc X // propositum corr Ve 248 peccabit/gratiam non peccabit del Tr // cui non/quando A // dabit/debit Pe 250 dicitur/de causa A // gratiam/? Vd // et om Pe 250-251 peccare...gratiam om per homeo A 252 aliam evasione infrigit add in mg X // dicitur[Br 407ra] // non om Fa 253 tamen lin Tr; mg Bo 254 sed[Vd 259rb] // etiam istud/illud BoTr; istud Br // quia om Vd // nobis/illis Tr; om Bo // nobis difficultas/difficultas in nobis Fa // quomodo/quando Tr 255 actus/actum Bo // contingunt/necessaria del Tr; attingunt A // peccata/peccatum A; q del Br // est om A 255-256 difficultas est generalis inv BoTr 256 generalis/genera Ve // circa/dicitur A // si aliquid/hoc aliquid A // no[X 876b]vit 256-257 determinatione voluntatis inv BoTr 257 possit etiam inv BoTr // sic cognoscere inv Tr 258 tamen/tum Vd // est om BoTr 259 prenovit/ on del Ve // sunt/facit A 261 sic...concluditur om Tr; sic ergo concluditur mg Tr; sic igitur concluditur Bo // igitur/ergo X // cuilibet corr Br // fideli/demonstrative add BoTr // quod/quia Pe 262 futura omnia inv BoTr // nutuum corr Ve // determinationis/determinationem A // ipsius corr Tr 263 nec/non PeX // cum/causa Pa 264 preacceptante/alter del Tr // partem om Vn 264-265 contra...tertiam om Tr 265 secunda propositio add in mg X 266 voluntate om Pa 267 det lin Tr // rationem/rationi A 267-268 cognoscibilis...habet mg Br 268 quo/quod BoTr // cognoscibile mg Tr; acceptabile add Tr; acceptibile Bo

¹Cf. Lombardus, *I Sent.*, d.38, c.1 (v.1, ed. Grottaferrata, 277.17-278.23). ²[38:179-187].

270 acceptatione; sed futura mala non acceptantur a Deo nec super ea cadit divinum beneplacitum, immo magis oppositum, secundum illud Psalmiste:¹ "Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem"; ergo mala futura non cognoscuntur a Deo quia divina acceptatio det eis cognoscibilis rationem.

275 Preterea, aut huiusmodi acceptatio est beneplacitum et voluntas inefficax, aut efficax voluntas; sed non potest dari primum, quia beneplacita essent multa fieri que tamen numquam fient, cum omnia opera virtuosa sint beneplacita; nec potest dici secundum, quia voluntas efficax semper impletur et est causa eius quod fit, divina autem voluntas non est causa actuum procedentium a libero arbitrio, et maxime peccatorum; ergo poni non potest quod divina acceptatio det futuro contingenti cognoscibilis rationem.

280 Preterea, essentia nichil recipit a voluntate divina, alioquin non esset quid necessarium, sed subesset sue voluntati, sicut essentie create; sed si preexigeret acceptationem voluntatis ad hoc quod esset ratio cognoscendi futurum, sequeretur quod aliquid reciperet a sua voluntate; quare enim 'essentia non sit ratio cognoscendi nunc et post sit ratio cognoscendi', non potest esse nisi quia facta est in ea aliqua similitudo aut aliquid aliud per quod sit ratio cognoscendi; igitur 285 illud poni non potest.

290 Quod Deus non cognoscit futura per ideas simplicium terminorum, contra quartam opinionem. Tertia quoque propositio est quod per representationem idearum quas Deus habet de omnibus simplicibus terminis, non potest certitudinaliter cognoscere futura. Illud

269 ea/quo Vd 271 cognoscuntur[Fa 261ra] // quia/quod A 272 det/esset A; dat Tr // cognoscibilis/cognoscibilem Vd 273 est mg Tr // beneplacitum/beneplacita X // et/aut Br // voluntas inefficax inv Bo 274 primum/da? add Tr // essent mg Bo; corr Tr; esse del Bo 275 que/non Vd // fient mg Tr; fieri del Tr; fit del Tr // sint/sit Vb; sunt A // nec/non A Ve 276 dici/dari Vd; ? del Vd // quia/quod A 277 quod fit om Bo; quod sit mg Bo; quod sit TrVdX // est om Tr 278 poni non potest/non potest poni Br // acceptatio/acceptio Fa; [Tr 407rb] // det/de X; [Bo 264ra; Ve 220rb] 279 contingenti/det add X 280 essentia/extra Pe // nichil/nil X // recipit/accipit Ve // a voluntate/auctoritate X 281 sed¹/si Bo // subesset/subessent Ve // voluntati[Pa 241va] // essentie create/esse in re create Vd; esse necesse creare A // sed² om Ve // si/exigeret del Fa // preexigeret/preexigere Vd 282 ratio/ideo? Vd; sub A 283 aliquid/aliquis Vd // reciperet/acciperet Ve; recipere Pa; inciperet Pe // enim/autem TrVe // sit[A 285vb] 284 nunc...cognoscendi om per homeo Vd; iter Pe; nunc add X // post sit/possit esse X; possit ABrFa // sit/fit Pe (in ambis) 285 aliquid/ad Pa // nisi/unum A // per om BoTr // sit/fit Pe // igitur/ergo X 286 illud/id APe // poni...potest mg Bo; quod prius Tr; quod prius del Bo 287 cognoscit/cognoscat Bo // ideas/? quorum ? Br 287-288 quod...opinionem om Tr; om et lac Pe; tertia propositio contra opinionem quartam mg Tr 288 tertia propositio add in mg X 290 potest/in add A; esse add Br // potest certitudinaliter inv Tr // futura/illud quod add Fa

¹ Psalmus 44.8.

enim quod abstrahit ab esse et non esse in representando non ducit determinate in rem ut est existens; sed idee simplicium terminorum representant indeterminate sive sint sive non sint, sicut et species rose representat rosam sive sit sive non sit; ergo dici non potest quod per ideas cognoscantur futura.

295 Et si dicatur¹ quod immo per ideas non solum representantes terminos sed complexionem terminorum in tali nunc vel tali, non valet, quia adhuc talis representatio possibilis est, sive sic eveniat sive non eveniat, et per consequens nescitur determinate per ideas representantes futurum in tali nunc utrum sic erit vel non erit.

300 Preterea, sicut Deus abstrahit a modo situati in representando — non enim representat ut hic vel ibi, alioquin esset materialis, ut supra dictum est² — sic abstrahit a linea temporali et successionis, unde non representat ut ante vel post aut nunc vel tunc, alioquin esset infra lineam successionis respectu cuius esset aliquid prius et aliquid posterius; sed si Deus haberet ideam representantem
305 talem rem futuram in tali nunc, sequeretur quod representaret secundum lineam temporalem, nec abstraheret a nunc vel tunc in representando; ergo poni non potest quod representet huiusmodi complexionem terminorum in tali nunc futuram.

310 Preterea, complexio illa in tali nunc posita, vel ponenda, non potest representari per aliquam similitudinem que adhuc non maneat — dato quod non sit ponenda — alioquin non posset habere similitudinem falsam; sed talis similitudo non ducet certitudinaliter in complexionem illam, cum possit esse

291 ducit/immediate ~~del~~ Vd; non add A // determinate in/indeterminate Vd // in² lin Fa 292 est existens inv FaX // existens corr Br // idee corr Br // inde[Br 407rb]terminare 293 et om Tr // rose corr Br // sicut...sit² om per homeo Ve // species...non² om Pe // rosam/relationem A; om Pa 294 dici non potest/non potest dici BoTr; dici potest A // per om Pe 295 evasionem impugnat add in mg X // representantes corr Bo 296 terminorum/futurorum Bo // tali²[Vb 410va] 297 est om Pa // sive¹ om Tr // sic[X 877a] // eveniat¹/eveniet VdPe // sive²/sic add Tr // eveniat² mg Tr; om Bo // et om Pe 298 nescitur/nesciretur Bo; nesciuntur Vd; nescitur A // determinate/y del Vd 298-299 erit...erit/erat vel non erat Pa // vel/nec Pe; modo A 300 in om Vd 301 esset/erit Pe // est/et add Pe 302 sic/sed Br // et om BoTr // ut om VbVe; mg Tr 303 infra/in BoTr 304 esset/esse del Tr // aliquid² om Br // representantem[Vn 242ra] 305 rem mg Tr // secundum om et lac Vd 306 temporalem[Pe 225va] // nec abstraheret om Pa // abstraheret corr Tr // vel/et add Bo; et Tr // in om A // poni non inv X 307 representet/presentet A 308 futuram/futura A 310 que/quia Pe // non¹ om Ve 311 sit/possit Vn // posset/possent X // habere om Pa 312 ducet/duci Pe; ducit Fa; d et lac Vn; daret Vd // complexionem/terminorum del Vd // complexionem illam inv BoTr; vel del Pa

¹ Cf. Johannis de Bassolis, I Sent., d.38, a.2 (ed. Paris: 1517, f.198ra): "Dicunt enim quod per ydeas cognoscit non solum simplices terminos vel quidditates terminorum, sed unam complexionem eorum." ² Cf. Petrus Aureoli, Scriptum I, d.37, a.1 (ed. Rome, 861bB-863aF).

falsa, ut dictum est; ergo non cognoscit Deus futura per ideas representantes complexionem aliquam terminorum in tali instanti ponendam.

315 Est autem sciendum quod processus aliquorum¹ in ista conclusione non valet. Arguunt enim quod per ideas non possit Deus cognoscere futura quia rationes sive idee terminorum non causant sufficientem notitiam, nisi illam que est nata ex terminis haberi; notitia autem contingentium non est nata haberi ex terminis, cum complexio terminorum non oriatur ex ipsis in materia contingenti, immo termini sunt indifferentes ad utramque partem contradictionis; et ita per ideas non possunt futura certitudinaliter cognosci.

Dicerent tamen alii² quod complexio terminorum futura est aliquid aliud a terminis, propter quod habet ideam in Deo ultra ideas simplicium terminorum, et sic per ideam huiusmodi illa futura complexio certitudinaliter cognoscetur.

325 Iterum arguunt³ quod idee quicquid representant naturaliter representant, cum sint in divino intellectu ante omnem actum voluntatis; aut ergo due idee — utpote hominis et albi — representant complexionem hominis et albi, aut divisionem, aut utrumque; si compositionem, igitur necessaria est propositio: 'Homo erit albus', quia naturaliter et non libere est representata, et per consequens non est futurum contingens; si vero divisionem, impossibilis est propositio: 'Homo erit albus', quia ex terminis naturaliter presentatis oritur oppositum illius propositionis, et ita non est futurum contingens; si vero utrumque, sequitur quod Deus neutram partem novit determinate.

Dicerent tamen illi⁴ quod idee terminorum representant utrumque sub

313 contra opinionem aliquorum et ? quarte opinionis add in mg Tr // deus/us del Vd 313-314 representantes...terminorum/complexionem terminorum representantes BoTr 314 complexionem iter Vb // ponendam/ponenda Pe 315 quod om Bo //ideas/ideam Tr // possit/omnes add Pe 317 sive lin Br; vel del Br // sive idee om Vn // terminorum corr Tr; quia add Pe // causant/essent AVn // sufficientem/divinam del Ve 318 haberi¹ mg Tr 320 termini/enim Vd 320-321 per ideas om Pe 321 futura certitudinaliter inv Tr; futura principaliter ? Bo 322 responsio quæ potest afferri add in mg X // alii/aliqui Fa // aliquid aliud/ad quod Vn // a/ydeis add Fa 322-323 aliquid...terminis/ad ducis ? Pe 323 habet/habent X // deo/causa A // ultra/in Pe // ideas/ ideam Bo 324 ideam[Tr 407va] // cognoscetur/cognosceretur Pe 325 aliud argumentum non validum add in mg X // quod/quia BoBrPaTrVe // idee... representant¹/idea quicquid representat Bo // naturaliter representant om Vd // representant²/representat Bo 326 cum sint iter Vn; cum sit Bo // due/dicunt Vd 327 utpote hominis et albi/aut virtute hominis et alibi Pe // representant...albi iter A // et²/etiam add Pe // albi²/alibi PeX 328 si mg Tr // igitur/ergo X // necessaria/necessario A // est/erit BoTr // est propositio inv Vd 329 homo mg BoTr // erit mg Bo // representata/representativa Bo 330 non est inv A // non lin A // est²/ista add BoTr 331 erit/carit Ve 333 sequitur/et ? Vn 334 responsio quæ potest afferri add in mg X 334-335 utrumque...representat om per homeo Vn

¹ Cf. Scotus, Ordinatio I, loc. cit. (406.17-22); Lectura I, loc. cit. (485.8-14). ² I.e., illi qui ponunt ideas. ³ Cf. Scotus, Ordinatio I, loc. cit. (407.1-11); Lectura I, loc. cit. (485.15-23). ⁴ I.e., illi qui ponunt ideas.

335 quadam indifferentia, sed idea complexionis representat alterum tantum; nec
tamen propter hoc est futurum necessarium, immo remanet contingens, sicut
manet contingentia, dato quod actus divine intellectionis attingens ea immutabilis
sit.

340 Arguunt iterum sic:¹ Deus eque perfectas ideas habet respectu
possibilium fieri que non fient, sicut respectu fiendorum; sed non habet respectu
non fiendorum ideas que representent ipsas aliquando futuras, quia tunc Deus
falleretur; igitur nec habet respectu fiendorum ideas representantes quod sint
futura.

345 Dicerent tamen isti² quod quia fienda futura sunt, idcirco in Deo est idea
representans complexionem pro illo tunc pro quo fient.

350 Sic ergo non est via ad impugnandum et tollendum huiusmodi ideas nisi
que supra tacta est,³ videlicet quod si in Deo esset idea representans
complexionem futuram in tali nunc vel tali, sequeretur quod Deus in
representando esset materialis; esset enim infra lineam successionis, cum
representaret complexionem terminorum ut ponendam in tali nunc.

355 Quod Deus non novit futura quatenus sunt in sua
existentia posita in rerum natura presentia eternitati,
contra primam opinionem et interpretationem Durandi.⁴
Quarta autem propositio est quod non ideo Deus futura cognoscit quia eorum
existentia exhibita in rerum natura presens est eternitati, sic quod divinus intuitus
feratur super eas in sua existentia actuali. Hoc enim verum non est, ut supra

335 quadam[Br 407va] // sed idea complexionis mg Tr // idea/ideam Pa 336 tamen om
BoTr Vb // necessarium/necessario Vn // remanet/remanet X; et add Pa 337 manet/remanet
Vd 339 eque/ita BoTr // perfectas[X 877b] // respectu/fi del Br 340 que/quod Pe //
fient/fiunt Pa 340-341 sed...fiendorum om per homeo Pe 340-342 sed...fiendorum om
per homeo Fa 341 non om AVd // ideas om Pa // futuras/futura A // tunc/dicit VdPe // deus
om Tr 342 igitur/ergo X // representantes/representant Vd 343 futura om Pa 344
dicerent/dixerunt Vd // tamen isti/tamen omni Pe; illa A // quod om Tr; [Vd 259va] // quia om
Bo; si Fa // fienda futura inv Pe; fienda[Vb 410vb] // futura sunt inv Ve; ideo add Fa //
idcirco/ideo BoTr // in mg Tr // in...est om Vd; est in deo BrVe // idea/in deo add Vd 346
quæ sit ratio efficax contra huiusmodi opinionem add in mg X // sic/tunc Pe // non/nec Pe
347 que/qua A // nisi...idea mg Tr // videlicet/scilicet BoTr // in...idea/idea esset in deo Br //
esset/esse Ve // representans mg Vb 348 futuram[A 286ra] // quod/quia Pe 349 materialis
esset/erit Pe // infra mg Tr; ista del Tr 350 ponendam/ponenda Vb; ponendi A 351 non
om A?Pe // novit...quatenus/cognoscit futura que Tr; novit futura Bo // futura corr? Vd //
sua/sue X 352 quarta propositio contra opinionem thome add in mg Tr // posita/composita
Fa // natura/posita add Pe; [Fa 261rb] // eternitati om Vn 353 durandi[Bo 264rb] 354
quarta propositio add in mg X // est om Pe // non om Fa // ideo mg Pa 355 presens/prius Vd;
iter in mg Tr // intuitus/intellectus Tr 356 eas/ea Pe; ens A // verum/est del Vn; sup del Ve
// verum non est/non est verum BoTr // supra/superius BoTr

¹ Cf. Scotus, Ordinatio I, loc. cit. (407.12-15); Lectura I, loc. cit. (485.24-29). ² Ponentes
ideas. ³ Cf. [38:300-308]. ⁴ Durandus, ISent., d.38, q.3 (ed. Venice, f.104rb-104va).

visum fuit,¹ quod scilicet res future actualiter sint presentes eternitati. Et, dato quod sic esset, adhuc divinus intuitus non ferretur in eas ut sic, nec haberet earum certam cognitionem quia sic essent presentes. Constat enim quod divinus
360 intuitus nullo modo terminatur ad aliquid extra se, sed tantum ad essentiam suam, ut Augustinus dicit LXXXIII questionum, questione XLVI² — ait enim quod: "Deus nichil extra se positum intuetur"; sed existentia futurorum est aliquid realiter positum extra Deum; ergo quantumcumque presentialiter existeret ab eterno, non ex hoc Deus habebit certam notitiam de futuro contingenti.

365 Preterea, non magis tribuit divino intellectui existentia futuri contingentis ut presens eternitati quam cum est presens etiam cum hoc in certo tempore; sed futurum contingens iam positum in actu in certo tempore, ex hoc quod est sic presens et positum, non dat divino intellectui ut certitudinaliter ipsum cognoscat, immo habet hoc intellectus a se, alias vilesceret divinus intellectus et mensuraretur
370 a rebus, cum traheret certitudinem ab ipsis; ergo nec futurum presens eternitati tribuit divino intellectui quod certitudinaliter cognoscatur ab eo.

Preterea, quantumcumque res future sint presentes eternitati, adhuc restat querere ex parte divini intellectus, quid est sibi ratio attingendi actualitatem futuri positi in sua presentialitate? Et oportet dicere quod essentia — ut idea —
375 vel voluntas, vel aliquid aliud;³ sed iste modus dicendi non ponit; igitur ad propositum nichil scire nos facit.

Ex quo etiam patet quod vana est interpretatio aliquorum⁴ qui dicunt non

357 visum/probatum Fa // presentes iter in mg Tr // dato corr Fa 358 sic¹/si Vd // esset/essent X // in eas om Br 359 earum certam inv Vb; certam eorum BoTr // quia/quod FaVeX // sic lin Br // enim/autem PeVe // divinus[Ve 220va] 360 modo mg Tr; om Br // terminatur/terminetur A // essentiam suam ut/suam essentiam secundum BoTr 361 augustinus corr Tr // lxxxiii/lxxxiii Ve; mg Tr // questione xlvii mg X // xlvii/xl Tr 362 nichil/nil X // intuetur corr Tr 363 realiter om BoTr // extra/divinum intellectum et extra add BoTr // presentialiter iter in mg Tr // existeret/existerent Tr 364 non/nec Vd // habebit/haberet X 365 divino intellectui mg Tr 366 presens¹ iter in mg Tr // eternitati[Pa 241vb] // quam cum/quantum A // est/ens del Vd // etiam om Vd // in certo/individuo X // cuilibet in certo add in mg Tr 367 est om TrVb; lin Bo 367-368 sic presens iter in mg Tr 368 positum[Tr 407vb] // ut corr Vd 369 habet hoc inv Fa; habet PaVd // intellectus¹/ del Tr // a/ex BoTr // et/au...? Br 370 certitudinem ab ipsis/notitiam ab ipsis BoTr; ab ipsis Vb; ab ipsis certitudinem Fa // presens iter in mg Tr // eternitati/eternitate Tr 371 quod/quia Pe // cognoscatur/cognoscitur Bo 372 future/intellecte ? Bo 374 presentialitate iter in mg Tr // essentia ut idea/ydea vel essentia Bo // ut/vel Tr; aut Pe; corr PeVn 375 vel¹ om Pe // sed[Br 407vb] // ponit corr Tr 375-376 igitur...nichil/ad propositum ergo nil X; est del Fa 376 scire nos facit/nos facit scire Fa // nos mg Pa; [Pe 225vb] 377 interpretatio[Vn 242rb] // qui mg Tr // non/quod Vd

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.36, a.1 (ed. Rome, 833bE-834aD). ² Augustinus, De diversis questionibus 83, q. XLVI (CCL 40a, 72.55). ³ Cf. impugnatio Scoti, Ordinatio I, loc. cit. (410.17-20). ⁴ Cf. Durandus, I Sent., d.38, q.3, a.2 (ed. Venice, f.104va-b).

intellexisse positores istius modi quod res in sua existentia actuali presentes
 380 essent eternitati realiter, sed tantum secundum esse cognitum, ita quod intellectus
 divinus intuetur presentialiter existentiam actualem contingentis futuri. Cum enim
 non intueatur immediate, oporteret eos dedisse per quid Deus intuetur, an scilicet
 cognoscendo determinationem Sue voluntatis aut ideas. Quod enim dixerunt:¹
 Quod per essentiam ut est causa cognoscuntur determinate futura, quia sicut ex
 385 causa necessaria sequitur effectus infallibiliter, sic ex causa impedibili — si non
 impediatur — sequitur infallibiliter suus proprius effectus. "Quare cognita causa
 impedibili, et omnibus que eam impedire possunt et insuper eis que eam
 impediunt vel non impediunt, certitudinaliter potest cognosci quis effectus eveniet
 vel quis non eveniet"; nunc autem Deus cognoscit causas omnium contingentium
 390 futurorum et omnia que determinare eas possunt et que determinabunt, et insuper
 cognoscit que impedire possunt et que impediunt vel non impediunt; ergo
 cognoscit certitudinaliter futura contingentia, cognoscendo enim suam essentiam
 cognoscit causas futurorum contingentium et si impediuntur vel non impediuntur.

Quod utique sic dixerunt, non valet quia, dato quod per essentiam

378 modi/in omnia A // existentia om Vd // presentes iter in mg Tr 379 essent/realitati
 eternaliter del Ve; corr Tr // secundum[X 878a] // ita/etiam Vd; iter Pe 380 divinus om Pe //
 presentialiter iter in mg Tr // contingentis futuri/contingentium futuru Tr; futurorum add in mg
 Tr 381 non om Ve // immediate/immediato Pa // oporteret/oportet Br // dedisse/dixisse
 BoTr // per/quod Ve // an om Pa 382 aut corr Tr // quod/cum Pe 383 ut/non Pe // causa/cum
 Pe // determinate/fus del Vd // sicut/si Pe 384 sequitur/etiam add Tr // infallibiliter corr Tr //
 impedibili/infallibili Pa 384-385 sic...infallibiliter om per homeo Vd 385 impediatur/
 impeditur Bo // infallibiliter corr Tr; om Br // effectus mg Tr 386 impedibili/impedili Pe; in
 tali del Tr // et¹/in add Pa // in[Vd 259vb]super // eis/eas Fa 387 impediunt¹/impediunt Ve
 // vel non impediunt om per homeo Pe // non lin Tr // impediunt²/impediunt Pa // certitudinal-
 iter om Vd; posset del Ve // potest cognosci inv Ve // quis mg Tr // effectus/essentie add Pe //
 eveniet/eveniat BoTr 388 vel...eveniet om per homeo Ve // causas/causam Bo 389 deter-
 minare eas possunt/possunt eas determinare BoTr; determinate eas possunt Vd // eas/eis X //
 que² om Vd 390 impedire/impediri Pe // impediunt¹[Vb 41 Ira] 392 impediuntur¹/impe-
 dietur Pe // impediuntur²/impediuntur Pe 393 sic/si X; se A // impugnat medium istorum add
in mg X // dato/da Vd // essentiam/causat del Pa

¹ Durandus, I Sent., d.38, q.3, a.2 (ed. Venice, f.104rb): "...sicut ex causa necessaria sequitur effectus necessarius infallibiliter, sic ex causa impedibili...si determinetur et non impediatur sequitur suus proprius effectus infallibiliter...cognita causa impedibili. et omnibus quæ eam impedire possunt, et insuper ea quæ eam impediunt, vel non impediunt, certitudinaliter potest cognosci quis effectus eveniet, vel non eveniet...Nunc autem Deus...cognoscit omnia quæ eam determinare possunt et quæ determinabunt, insuper cognoscit omnia quæ eam impedire possunt et quæ impediunt vel non impediunt, ergo Deus in causa contingente sic cognita potest certitudinaliter cognoscere effectum futurum contingentem...Item Deus non cognoscit alia a se nisi per cognitionem suæ essentiæ; futura ergo contingentia si novit per notitiam suæ essentiæ, aut ergo per hoc quod essentia sua est eorum causa, aut per hoc quod est eorum exemplar; non per hoc quod est eorum exemplar...ergo per hoc quod est eorum causa; ergo prima immo tota cognitio quam habet Deus de futuris contingentibus est per eorum causam."

395 cognoscat causas contingentium et que impedire possunt vel non impedire, non
tamen potest scire quid impediatur actu vel non impediatur, quia in actibus liberi
arbitrii potest contingere utraque pars contradictionis ex sola determinatione
voluntatis; huius autem determinationis Deus causa non est effective et
determinative immediate, sed tantum mediante voluntate; voluntas autem penitus
indeterminata est et potest ad utramque partem, et sic ea cognita a Deo nescitur ad
400 quam partem contradictionis determinabitur, nisi aliquid aliud ponatur ex parte
Dei ratione cuius illam determinationem cognoscat.

Quod non est querenda aliqua ratio quare Deus
futura contingentia cognoscat que sit medium
cognoscendi, contra omnes predictas opiniones, sed
405 tantum querendum est quare, cognita divina essentia a
suo intellectu, omnia futura contingentia cognita sunt
equipollenter et denominative. Quinta vero propositio est quod
nulla ratio tamquam medium cognoscendi ponenda est quare Deus futura
contingentia infalli biliter novit. Istud enim medium aut poneretur inter potentiam
410 et actum aut inter actum et obiectum tamquam obiectum primum per quod actus
transiret in futura contingentia ut in obiecta secunda, sicut videntur imaginari
ponentes quod vel idee vel determinatio voluntatis sit ratio cognoscendi futura;
sed constat quod horum neutrum poni potest; primum siquidem non, quia in Deo
non est intellectus potentia nec intelligere elicium, etiam secundum rationem, sed

394 cognoscat/cognoscit Pe // causas/omnium add Fa // et om Pe // que mg Vb // vel/et que Br
395 tamen potest inv BoFaTr // impediatur¹/impediatur BoBrPaTrVb // impediatur²/impediatur
BoBrPaTrVb 396 potest/con add Pe 397 huius corr Br // autem corr Tr // deus/divinus
Pe // deus causa inv BoTr // est/eius del Vd; immediate del Fa // effective/et determinata del Tr //
et om ATr; nec add in mg Tr 398 determinative mg Tr; effective del Ve; indeterminative A //
autem/enim BoTr // penitus mg Tr; presentem ? del Tr; creata add in mg Tr 399 est mg Vb;
sed tantum mediante del Pa // cognita/immediate add Br 399-400 et²...partem mg Bo
400 determinabitur/determinabuntur Br // ponatur/ponat Vd 402 querenda/inquirenda Pe //
aliqua/aliam A // quare/qua Vd; quod Tr 403 futura...cognoscat/cognoscat futura contingentia
BoTr 404 contra om A // omnes/quas Pe; om Br // predictas opiniones inv BoBrTr 405
quare/ex add Tr // cognita...essentia/divina essentia cognita Pa; cognita essentia divina A
406 omnia/divina Pe; alia A // futura om Pa // con[A 286rb]tingentia 407 equipollenter/
equipollens A // equipollenter et denominative om Pe // quinta propositio add in mg X //
vero/quoque Vn 408 ponenda est/posita est X; querenda A 409 istud/illud PeTrX //
poneretur[Tr 408ra: manus mutatur hic]; ponetur A // inter iter Pe 410 obiectum¹ om Vd //
primum/primarium X; om Pe; mg Tr; preexlicium del Tr; preexlicitum del in mg Tr 411
contingentia mg Tr; continguntur del Tr // videntur/videtur Pe; del Tr; mg Tr // imaginari[Br
408ra]; videntur add Br 412 quod vel inv Fa // vel²/ratio del Tr // determinatio voluntatis
inv Tr; ? Bo // sit/sic est A // futura om X; contingenter ut in obiecta add Tr 413 neutrum
mg Tr; vestrum ? del Tr // siquidem om Vd 413-414 primum...potentia mg Bo 414
etiam/et PeVd

415 purus actus subsistens, ut alias dictum fuit;¹ nec etiam secundum, quoniam supra dictum est² quod in divino prospectu est sola sua essentia et non aliqua creatura, etiam ut obiectum secundum; ergo non est querenda talis ratio tamquam medium cognoscendi.

420 Sed quia supra dictum est³ quod Deitas est similitudo omnium eminens et exemplar, et est in tantum omnia eminenter quod ea cognita cuncta sunt cognita equipollenter et amplius quam si cognoscerentur in seipsis, idcirco dubium est quomodo sit similitudo futurorum que fient quoad eorum existentias in aliquo nunc determinato ponendas, et tamen non sit similitudo multorum possibilium que non fient quantum ad existentias eorum. Videtur enim quod uniformiter sit
425 similitudo omnium possibilium fieri — sive fiant sive non fiant — alioquin aliqua viderentur habere prerogativam aliquam apud divinam essentiam, per quod sequeretur quod impossibile esset ista non fieri et impossibile illa fieri. Unde in hoc consistit punctus questionis et difficultas istius inquisitionis.

430 Quod actualitas futuri contingentis exemplatur a Deitate ita quod Deitas est eminens similitudo ipsius. Nunc igitur procedendum est affirmative sub triplici propositione. Prima quidem quod actualitas futuri contingentis exemplatur a Deitate ita quod Deitas est eminens similitudo illius. Hoc autem potest multipliciter declarari. Constat enim
435 illius similitudo, alias esset apud Deum vicissitudo et variatio; sed manifestum est

415 alias mg Tr; aliter del Tr // quoniam/quem Pe 416 prospectu/aspectu Tr; intuitu Bo // sola mg Tr; seipsa del Tr // sola sua inv FaVe // aliqua/alia add Bo; a Tr 417 querenda/est add Pe // tamquam/quasi BoTr 418 cognoscendi[X 878b] 419 sed/deu del Vd // supra om BoTr // similitudo omnium inv BoTr; om Br 420 in tantum mg Bo // in om Pe // est in tantum omnia/in quantum Br; en del Vd; eviter del Tr // quod/quia Fa // cognita¹/omne del Pa; corr Tr // cognita²/et possunt del Tr 421 equipollenter mg Tr; equivalenter Vd // et corr Br // cognoscerentur/cognoscentur BrPeVd; cognosceretur X // idcirco om TrBoVb; ideo est add in mg Bo; ideo add in mg Tr // est lin Tr; om Bo 422 eorum om A // aliquo/a del Br 422-423 in...ponendas om Ve 423 sit/omnium del Tr // similitudo/uniformiter del Tr 423-425 multorum...omnium om per homeo Tr 424 que/quod Vd 424-425 quod...omnium om Pe; [Fa 261va] // uniformiter...omnium/sit similitudo omnium uniformiter Bo 426 viderentur/videntur A // per quod/et per consequens X 427 ista om Vd // illa/non add VdVe 428 punctus/quod actus A // istius/questionis del Tr; indistinctionis del Vd // inquisitionis/questionis Vn; [Bo 264va] 429 exemplatur/exemplum A // a corr Bo 430 prima propositio add in mg X // ita...ipsius om Tr // ita quod lin Bo // deitas/deitate Pe // similitudo/similitudinis A 431 igitur/ergo X 432 actualitas corr Tr // exemplatur corr Tr 433 potest om Pa // enim om Pe; autem BrFa 434 deitas mg Br // similitudo ex tempore/ex tempore similitudo Bo // immutabiliter/et del Br 435 illius/istius Tr // alias corr Tr; [Ve 220vb] // deum mg Vb // vicissitudo/vicitudine Pa // et lin Tr // sed iter Pe

¹ Cf. e.g. Aureoli, Scriptum I, d.1, cap. 1, a.4 (ed. Rome, 83aE). ² Cf. e.g. Aureoli, Scriptum I, d.18, a.3 (ed. Rome, 461aF-463bC); d.35, pars 2, a.1 (774aA-bB) et a.2 (776bB-778aE). ³ Cf. e.g. Aureoli, Scriptum I, d.35, pars 3, a.2 (ed. Rome, 792aD-798aA).

quod dum actualitas futuri contingentis ponitur et exhibetur in tempore, Deitas de necessitate est similitudo et exemplar illius, certum est enim quod Deus cognoscit contingens esse quando actu est; non cognoscit autem nisi vel per essentiam Suam, vel per voluntatem, vel per similitudinem aliam. Per voluntatem autem
 440 non, quia determinatio voluntatis non extendit se ad actualitatem omnis contingentis — unde peccatum Iude actualiter positum, non potuit Deus cognoscere intuendo determinationem Sue voluntatis, et iterum sequeretur quod Deus non cognosceret actualitatem directe, sed quasi arguitive ex Sua voluntate, sicut effectus arguitive cognoscitur ex causa — unde cognosceret sicut astrologus
 445 eclipsim cognoscit antequam sit, notitia quasi absenti, que videtur imperfectionem importare; nec potest dici quod per similitudinem aliam ab essentia cognoscat actualitatem futuri exhibiti iam in actu; et ideo relinquitur quod per essentiam illam cognoscat. Et ita Deitas est exemplar et eminens similitudo illius actualitatis; ergo ab eterno et immutabiliter erat similitudo.

450 Preterea, Deitas est similitudo omnis necessarie entitatis, cum omnis necessitas exemplatur ab Ea — est enim una de conditionibus entitatis necessitas perfectionem importans; sed manifestum est quod actualitas futuri contingentis, dum est exhibita, est quedam necessaria entitas, quia "esse quod est quando est necesse est esse,"¹ secundum Philosophum primo Peryarmanias; ergo Deitas est
 455 exemplar eternale actualitatis futuri contingentis.

Preterea, omnis entitas diminuta et omnis veritas causatur a prima

436 quod iter Pe; [Pe 226ra] // actualitas corr Vd // futuri/futura A // exhibetur corr Br // deitas [Vb 411rb] 437 enim om Pe; etiam add Pa 438 quando/de add Br // vel om BrPeVe; del Tr 438-439 essentiam suam inv BoTr 439 voluntatem vel per om per homeo Pa // similitudinem/dissimilitudinem Ve // aliam/illam A; aliquam Tr 440 non² om Ve // extendit se inv Fa; extendet se Pe // se mg BrVb 441 iude corr Br; nude Vd // deus mg Tr; deum del Tr 442 intuendo corr Pe // determinationem om Pa; determinatione Pe // voluntatis[Vd 260ra] // sequeretur[Vn 242va] 443 non om Pe // actualitatem directe inv BoTr; omnis contingentis add Tr; unde peccatum iude actualiter positum non potuit del Tr // ex/et del Bo; lin Bo 443-444 ex...arguitive om per homeo Pe 444 effectus/eveniat vel quis non eveniat del Tr // cognosceret corr Vd 445 sit/fiat Pe // que/qui Vd 446 importare/portare Vn; it del Tr // cognoscat/cognoscit ABoVd 447 exhibiti/? del Br 447-448 actualitatem...cognoscat om per homeo Vn 448 cog[Br 408rb]noscat/cognoscit A // deitas/illa add Br // est/ut del Bo; lin Bo // exemplar corr Bo; exemplatur Tr // actualitatis[Pa 242ra] 449 ab...erat/immutabiliter et ab eterno erat illa Fa // et om PaVe // erat/illa add X; erit Bo 450 necessitas est una de conditionibus entitatis perfectionem importans add in mg X // preterea...similitudo om per homeo Pe // deitas om Tr; dignitas del Tr // entitatis/voluntatis Ve 451 exemplatur/exemplatur Pe // entitatis/eternitatis Ve; entitatis X // necessitas²/in del Br 452 contingentis/non del BoTr; [Tr 408rb] 453 est¹ mg Tr; lin Bo // est³ lin Bo; mg Tr; omne Br 454 secundum philosophum/ut patet BoTr // primo/y add Vd // peryarmanias/per ydeas Pe; corr Vd; peryarmanias X 455 exemplar/ex del Tr // actualitatis mg Tr; om Bo // contingentis[X 879a] 456 entitas mg Tr // diminuta/diminutas Pa

¹ Aristoteles, De Interpretatione I, c.9: 19a23-24 (AL 2.1, 17.2-3).

entitate et veritate causalitate exemplaritatis, ut Philosophus dicit secundo Metaphisice¹ — illa enim propositio: 'Primum in entitate et veritate est causa omnium aliorum que sunt istius dispositionis', que scilicet sunt vere entia, intelligi debet non de causalitate efficientie sed exemplaritatis, secundum mentem Philosophi, quod patet in exemplo quod ponit: Non enim ignis est causa efficiens omnium calidorum, cum calor generetur a sole et aliis stellis et quandoque a motu, est tamen ignis exemplar omnium calidorum propter excessum caloris; sed manifestum est quod actualitas futuri contingentis, dum est exhibita, est quedam determinata entitas, et pro tunc est determinata veritas in ipso contingenti; ergo Deus est eternale exemplar et similitudo immobilis illius actualitatis quam habet futurum contingens dum exhibetur in actu.

Quod actualitas futuri contingentis potest habere similitudinem infallibiliter presentantem, si talis similitudo sit vel coexistens et simultanea vel si fuerit non distans secundum successionis lineam. Secunda vero propositio est quod actualitas futuri contingentis potest habere similitudinem certitudinaliter presentantem, si vel talis similitudo sit coexistens simultanee cum illa actualitate vel, dato etiam quod non sit existens simultanee, dum tamen existat indistanter secundum lineam successionis, ita quod similitudo illa non representet actualitatem ut distantem in posterius, sed vel per modum simul coexistentis vel saltem non distantis; et quod similitudo existens et simultanea actualitatem futuri contingentis certitudinaliter representet apparet in notitia sensitiva: Sortes enim quando sedet, certitudinaliter iudicatur per visum sedere, imprimit enim

457 entitate et veritate inv BoBr // exemplaritatis corr Tr; existentis? A // philosophus dicit/patet BoTr 458 2 metaphysice t. 4 add in mg X // illa/et Pe 459 que sunt om Br // dispositionis/propositionis Tr // vere mg Tr; non del Tr 460 intelligi/debet del Tr // sed/secundum Vb; quam A 461 quomodo ignis sit causa omnium calidorum add in mg X // mentem/mente Ve // quod¹/et Pe; ut Br // non om Pe // enim/autem Pe // causa/omnium calidorum add Vd 462 generetur mg Tr; gravetur del Tr; generatur Vn; genera? Pe // a om Vd // et¹/ab add BoTr 463 ignis/causa del Pa; [A 286va] // omnium/omnino Pe // propter/per Tr 464 futuri lin Br; ? del Br 465 est²/quedam add X // determinata corr Vb // veritas/et add Pe 466 eternale om Pa // illius/istius Tr 467 habet/dicit X // dum iter Ve // in/ab del Tr 470 coexistens/existens PeX // et om Pe // fuerit/fuerint X 470-471 vel²...lineam om Tr 471 secunda propositio add in mg X 472 est om Pe 473 si vel inv A; si ve Tr 473-474 cum...simultanee om per homeo Fa; iter Ve 474 illa/ista AVd // etiam/et Pe // dum/cum X // existat/existant A 475 lineam om X; mg Tr; naturam del Tr // successionis/successionem X // illa/ista X // representet mg Tr; respondet del Tr 476 actualitatem mg Tr; del Tr // ut lin Br // distantem corr Br // in/ut A // sed om AVd // simul/quoque add Br // coexistentis/correspondentis del Tr; mg Tr 477 distantis corr Bo // et om X // futuri om TrVb 478 certitudinaliter iter in mg Tr // sensitiva? Pe 479 iudicatur om Pa; indicat Ve // visum/unum Vd

¹ Cf. Aristoteles, Metaphysica II, c.1: 993b23-30 (AL 25.1-1a, 119.20-120.7).

480 similitudinem coexistentem ipsi sessioni, nec precedentem in visu nec
 subsequentem seu remanentem post sessionem — alioquin si prederet vel
 remaneret, falso et fallibiliter representaret sessionem; similitudo ergo que manet
 precise dum actualitas contingentis presentialiter exhibetur, nec fuit ante nec
 manet post, illa est que veraciter et infallibiliter ducit in notitiam existentie actualis
 485 futuri contingentis.

Quod autem similitudo que abstrahit ab ante et post et a simultate, ita
 quod actualitatem contingentis non respicit ut distantem, sed ut penitus
 indistantem, non tamen simultanee, quod talis, inquam, similitudo ducat
 certitudinaliter et infallibiliter in existentiam futuri contingentis et actualitatem,
 490 potest multipliciter declarari. Remota enim causa, removetur effectus; sed tota
 causa et ratio quare aliqua similitudo representans futuri contingentis existentiam
 actualem fallax esse potest consurgit ex hoc: Quia existentia futuri distat ab
 existentia similitudinis illius quadam distantia durativa, et e converso similitudo
 distat ab existentia; si enim detur oppositum, quod impossibile sit distare, utpote
 495 quia in essendo mutuo sunt connexa, tunc similitudo non precedet existentiam, et
 per consequens non fallit, quia non representabit nisi dum erit, et tunc similiter
 existentia representata erit; si autem distat, necessario fallax est, quia pro illo tunc
 non erit actualitas pro quo illa similitudo existentiam presentabit; nunc autem
 oppositum distantie est non solum simultas sive coexistentia durativa, que
 500 opponitur contrarie, immo et negatio distantie vel indistantia que opponitur

480 coexistentem mg Tr; correspondentem del Tr // sessioni/cessionem AFaPaPeVdVn // nec¹/
 ve del Vd // precedentem corr Br 481 seu/sed Pe // post om Pa // sessionem/cessionem
 APeVdVn // alioquin/alias Bo; om Tr; aliter del Tr; alias add in mg Tr 482 remaneret/idem
add Tr // falso/false A; vel del Br // et om Fa; vel Ve; [Vb 41]va // fallibiliter/infallibiliter
 Pe; representaveret add et corr Ve // sessionem/representaret add Ve // similitudo iter Vn
 483 precise/precise Vd // actualitas iter in mg Tr // presentialiter iter in mg Tr 483-484
 precise...manet om per homeo Pa 484 veraciter iter in mg Tr // veraciter et infallibiliter
inv X // ducit corr Tr // notitiam[Br 408va] 486 simultate/similitudo X 486-487
 quod...contingentis mg Tr 487 quod/que Pa 488 ducat/dicat Pe; ducit AVd 489
 certitudinaliter...existentiam mg Tr; certitudinaliter et infallibiliter etiam existentiam del Tr;
 certi[Pe 226rb]tudinaliter // et¹/infallibilium est del Fa 490 removetur/movetur Vd //
 tota/tanta Pe 491 similitudo mg Tr 492 fallax esse potest inv Fa // quia/quod PaVdVe //
 futuri/est del Tr 493 illius mg Vb // distantia/indistantia Pa // durativa mg Tr 493-494
 similitudinis...existentia om Pe 494 utpote/nepote Pe 495 essendo/essendio Pe 496
 consequens corr Vd; conse[X 879b]quens // fallit/fallit Pe // quia/quando X // non²/omnino A
 // representabit corr Tr // erit/erat A // et tunc iter Pe; [Vd 260ra] // tunc mg Br //
 similiter/similitudini? Br 497 erit/erat Tr // autem/aut Ve; om Tr; non del Tr; vero add in mg
 Tr // distat[Tr 408va: reddid idem manus ut prius] // necessario corr Br; mentio Pe // quia/na (?)
add Tr 498 quo/positio Pe // illa/ista A // illa similitudo inv Pa; illa[Bo 264vb] //
 presentabit/representabit FaPa // autem om Pa 499 est/ut add X // solum lin Bo //
 simultas[Fa 261vb] // sive/sit X // coexistentia durativa/coexistentiam durativam A 500
 opponitur¹/opponit X // immo iter Vn // negatio/negative Vd // vel indistantia om Br

privative et contradictorie; ergo similitudo indistans ab actuali existentia futuri contingentis, dato quod non sit coexistens et simultanea, sed tantummodo non distans, habere non poterit unde fallat in presentando.

505 Preterea, illa similitudo que sic se habet ad existentiam actualem futuri contingentis quod eam non exhibet ut presentem antequam sit, nec postquam non est, sed solum dum est, talis infallibilis est et certa, nec habet unde fallat; sed similitudo indistans ab existentia non exhibet existentiam ut presentem antequam sit, quia supponitur quod similitudo non sit ante, alioquin distaret, ut prius distat a posteriori — unde si non existit similitudo illa per modum prioris et distantis ab
510 existentia, manifestum est quod non presentabit illam antequam sit; iterum nec presentabit eam postquam non est, quia nec similitudo illa distat in post, cum sit positum quod omnino non distet; nec presentabit existentiam illam ut simul cum similitudine ipsa, quia supponitur quod abstrahat a simultate, et a priori et posteriori, et a tota linea successiva, et quod sic se habeat ad existentiam quod
515 non distet ab ea, non tamen sit simul cum ea; presentabit ergo existentiam non ante nec post nec simul, sed indistanter dum erit; ergo talis similitudo vera erit et certa et impossibilis ad fallendum.

520 Preterea, similitudo simultanea et connexa in existendo cum actualitate contingentis futuri aliquid habet unde similitudo, et aliquid unde opposita priori et posteriori, et aliquid unde similitudo simultanea; nam unde similitudo habet quod representet existentiam actualem futuri contingentis; unde vero opponitur priori, ita quod non precedit existentiam, habet quod representet illam, sed non antequam sit; unde vero opponitur posteriori, quia non sequitur, habet quod

501 existentia/coexistentia Pe 502 contingentis/non del Tr 503 habere/est add Br // habere non poterit/non poterit habere BoTr / poterit/poterat Pa / unde[Vn 242vb] 504 alia declaratio add in mg X // sic om Pe 505 quod/quia Pa // eam/eum Pe; [Ve 221ra] 505-508 nec...sit¹ om per homeo X 506 talis om Tr // infallibilis/infallibiliter X // est³ om Pe; in del Tr // et mg Tr // certa corr Tr // nec/non Pe // sed² om A 507 non exhibet existentiam om per homeo Ve 508 supponitur/supposito A // similitudo/sit del Fa // ante mg Vn // prius corr Tr 509 existit/existat Pa; illa add Bo // similitudo illa inv Tr; illa A 510 illam/per modum prioris del Vb; istam Vd // nec/necque Ve 511 nec mg A 511-512 eam...presentabit mg Bo 512 distet/distat Tr // existentiam illam inv BoTr; essentiam illam Pe 513 similitudine/cum add Br // ipsa/illa Pe // et^{2/a} add AFaPaVd 514 a om Vn // existentiam/coexistentiam Fa; essentiam A 515 non² om FaPa; nec Bo // sit simul inv Vd; simul Tr // ergo om PeX 516 sed om Fa // vera lin Tr; ? del Tr 516-517 et certa mg Tr; in creatura del Tr 517 impossibilis/et vera add Vn // fallendum/fallandum Vd 518 et lin Bo // existendo/dum del Br 518-519 connexa...simultanea mg Bo [contingentis futuri inv Bo] 519 aliquid²[A 286vb] // opposita/opponitur Tr; prior et del Pa 519-520 et¹...similitudo¹ om per homeo Vd // et posteriori mg Vb 520 similitudo¹/et add Pa // unde²[Br 408vb] // simultanea...similitudo om per homeo A // quod/rn del Tr 521 representet[Vb 411 vb] // existentiam actualem inv Ve // actualem corr Vd // futuri futuri inv Br // unde/et nondum Fa // vero mg Tr; non del Tr; non APeVdVe 522 quod²/non add Pe 523 vero/non AVd; lin Tr; non del Tr; p del Br // quia om X // sequitur/se X

representet existentiam contingentis futuri, sed non postquam non est; unde
 525 autem simultanea est, habet quod representet existentiam actualem ut simultaneam
 secum atque presentem. Sed manifestum quod similitudo, si ponatur indistans
 negative, nec tamen simultanea positive, retinet oppositionem ad prius et
 posterius et similiter rationem similitudinis. Et abstrahit a simultate, ergo,
 inquantum similitudo representabit existentiam actualem futuri contingentis;
 530 inquantum vero abstrahit a priori, non representabit eam antequam sit; inquantum
 vero a posteriori, non representabit postquam non est; inquantum vero a
 similitate, non representabit eam ut coexistentem; et per consequens, cum sit
 indistans ab actualitate futuri contingentis, presentabit eam pro illo tunc pro quo
 est, quia supponitur quod ab illo tunc sit indistans negative, licet non simul
 535 positive. Talis igitur similitudo non poterit esse fallax, sed cum omni certitudine
 infallibiliter representans.

Quod secundum hoc sola Deitas potest esse
 similitudo sine fallacia representans actualitatem futuri
 contingentis. Tertia quoque propositio est quod sola Deitas potest esse
 540 similitudo sine fallacia representans actualitatem contingentis futuri. Declaratum
 est enim supra quod Deitas abstrahit in essendo ab omni tempore et ab omni
 duratione formali, ita quod terminare non potest aliquam habitudinem pertinentem
 ad tempus seu successionem. Unde nichil est sibi preteritum, nichilque futurum,
 nichilque simultaneum sive coexistens positive. Ex hoc tamen quod non distat ab
 545 aliquo secundum prius, quia non est Sibi quidquam futurum, nec secundum

524 representet/istam sed non antequam sit add Vn // contingentis futuri inv BoTr // non est
om Tr; non sit mg Tr 524-525 contingentis...existentiam om per homeo A 525
 autem/aut Vd // est/illud PeX // habet/ut Vd // existentiam om Br // ut mg Br 526
 manifestum/est add BrVd // quod similitudo iter A 527 negative/negative Pa //
 oppositionem/positionem FaX 529 existentiam/ut add Ve // futuri contingentis inv Vd
 530 vero om Bo // representabit/presentabit BoTrVb; representat Pa // vero/ abstrahit add Bo
 530-531 antequam...representabit om per homeo Tr; antequam sit inquantum vero abstrahit
 a posteriori non presentabit eam mg Tr 531 representabit/ presentabit BoPa; eam add Bo //
 non² mg Tr; [Pa 242rb] // est om Vb 531-532 postquam...representabit om per homeo
 PeX 532 representabit/presentabit BoTr // et om Pe 533 futuri om Ve //
 presentabit/presentaliter Pe // eam/illam Fa // pro illo/per illud A 534 quia/tunc del Vd //
 ab om Br // licet om A 535 talis igitur inv PeVd; talis ergo X // non poterit inv Fa 536
 representans[X 880a; Tr 408vb] 537 secundum om Pe // deitas/divinitas Br 538
 similitudo mg Br // actualitatem corr Vd 539 tertia propositio add in mg X // sola deitas
inv X; sola divinitas Br 540 sine/sui Ve // fallacia om Ve; falsa corr Tr; ? lin et del Tr
 541 deitas/divina Br // essendo/existendo Vd // ab² om Tr 542 terminare non potest/non
 potest terminare Fa // non iter Ve 542-543 pertinentem ad tempus/ad tempus pertinentem
 BoTr 543 successionem/successione Pa // nichil/nil X // nichilque/nilque X; neque Br
 544 nichilque om Tr; nec add in mg Tr; nilque X // sive/seu X // hoc/enim del Vb // distat[Pe
 226va] 545 secundum/sed A // futurum/quia del Pa; vel quia simultaneum sive coexistens
 positive ex hoc tamen quod non distat ab aliquo secundum prius quia non est sibi quicquam
 futurum add Pe 545-546 futurum...quicquam om per homeo Br

posterius, quia non est Sibi quicquam preteritum, necessario concipitur ut indistans ab omni tempore, non tamen ut simul aut presentialiter coexistens, ut fingeat prima opinio superius impugnata;¹ sed dictum est statim² quod actualitas futuri contingentis potest habere similitudinem fallere non potentem; si talis, ponatur quod nullo modo distet secundum prius et posterius, sed vel simultanee coexistat vel indistanter existat; ergo Deitas que existit indistanter omnimode ab actualitate futuri contingentis ipsam poterit infallibiliter et certitudinaliter presentare et exemplare.

Nulla autem similitudo creata existens in intellectu angelico vel humano abstrahit totaliter a linea successionis; immo intellectus acquirit speciem in aliquo instanti temporis; mora vero speciei in intellectu tempore mensuratur, sicut ceterae quietes formarum acquiratarum. Unde omne abstrahens simpliciter a tempore et indistans de necessitate a tempore oportet quod sit eternum; quare nulla creata species potest per indistantiam attingere actualitatem alicuius futuri, qua ratione enim indistaret ab uno instanti futuri temporis, indistaret a quolibet instanti, et ita esset necesse esse et quoddam eternum, quod soli Deitati competit secundum fidei veritatem. Et ideo Ipsa sola que ex vi Sue eternitatis ab omni nunc futuri temporis est indistans, ita quod nec prior nec posterior nec simul, habet quod possit esse similitudo eminens et exemplar actualitatis cuiuscumque futuri. Et per consequens divinus intellectus terminatus ad essentiam dicitur eminenter terminatus fuisse ad actualitatem contingentis futuri, quia ad aliquid equipollens et plusquam equipollens, ut sepe dictum est, et per hunc modum prescius est omnium contingentium futurorum. In hoc ergo primus articulus terminetur.

546 quia...quicquam om Pe // quicquam/quidquam X // concipitur/accipitur PeVe; cum tempore Vd 547 ut¹ om Pe // aut lin Bo 548 quomodo actualitas futuri contingentis possit similitudinem fallere non potentem add in mg X // quod iter Pe 549 futuri contingentis inv Vd 550 nullo/nisi? A // distet/distat Pa // vel/nec Pe // vel simultanee mg Br; sil del Br 551 indistanter¹/indistans Vd; exig del Fa // existat/existit Vd // ergo/quasi A // deitas/divinitas Br // existit/existat Ve 554 autem/creatura del Tr // similitudo creata inv Bo // creata existens om Tr // existens corr Br; eius Pe // in om PaPe // humano/existens add BoTr 555 totaliter...intellectus del et mg Tr // acquirit/aquiritur Pe 556 vero/autem Pa // tempore mg Br; del Br; vero add Vn // tempore mensuratur inv BoTr // sicut/sed Vd 557 omne/esse A 558 de/a Pe // tempore²[Vd 260 va] 559 species/per del Vd // per/pro Pa // indistantiam[Br 409ra] // attingere mg Bo 560 indistaret¹ corr Ve; distaret BrFa // instanti¹/indistanti VdVe; distanti BoBr // instanti²/indistanti Ve 562 vi corr Br 564 cuiuscumque futuri inv Br // divinus/terminatus del Pe 565 terminatus²[Vn 243ra; Vb 412 ra] 566 contingentis futuri inv Br // ad om Pe // et om Ve 566-567 et...equipollens om per homeo Vd 567 sepe om Vd 568 contingentium futurorum inv Br; et add PeX; contingentium[Bo 265ra] // ergo om BoTrX; autem Br // terminetur/terminatur BoTr

¹ Cf. [38:156-171]. ² Cf. [38:468-471].

Articulus Secundus

570 An notitia quam Deus habet de futuro contingenti sit intuitiva vel expectativa vel abstrahens ab utraque.

Opinio Thome in primo Scripto.¹ Circa secundum vero considerandum quod aliqui dixerunt quod notitia quam Deus habet de futuro contingenti est omnino intuitiva et attingens actualitatem futuri exhibitam in effectu. Illo enim modo attingit Deus futurum contingens sub quo natura eius patitur ut infallibiliter cognoscatur; sed manifestum est quod hoc non patitur nisi prout actualiter exhibetur in rerum natura; cum enim res habeat esse et in se et in suis causis, si cause sint necessarie, tunc effectus cognoscibilis est per hoc solum quod habet esse in causis, dato quod non sit in se; cum vero cause sunt

580 contingentes ad utrumlibet, tunc effectus sciri non potest per certitudinem per esse illud quod habet in suis causis, sed tantum prout est exhibitus et positus in natura, quale est omne futurum contingens; ergo Deus cognoscit futurum ut exhibitum in se presentialiter et in natura effectum; talis autem notitia est intuitiva; igitur notitia futurorum quam Deus habet est intuitiva.

585 Preterea, nullus potest negare quin Deus, re existente, ipsam rem videat prout in esse suo determinata est; sed manifestum est quod omnem illam notitiam habuit ab eterno quam habet re existente, alioquin cognosceret rem aliter postquam est quam antequam fiat, et sic ex eventibus rerum aliquid accresceret Sue cognitioni; ergo intellectus divinus ab eterno rem videt, et intuetur prout est in sua existentia, et ita habet notitiam intuitivam.

590

570 quam/qua Vd // deus habet inv BoTr 571 intuitiva vel expectativa/expectativa an intuitiva BoTr // vel¹/et X; aut Br // expectativa/expectantia Pe // vel² om A // abstrahens/obstrahens Pe 572 thome in primo scripto/aliquorum X // primo scripto inv Bo 573 quam deus om Vd // deus habet inv Bo 574 omnino/non A // actualitatem/actualitem Pe 575 attingit/atingens Pa // deus futurum inv Br 576 patitur/compatitur X // ut om Ve; [X 880b] // cognoscatur/cognoscantur Pe // manifestum[Fa 262ra] // non om Vn 577 exhibetur corr Vd // habeat/habent Vd // esse om Pa // se corr Tr 578 causis/dato del Tr // si/coe del Vd; sed A // tunc/tamen Pa // effectus[A287ra] // est om Tr; erit add in lin Tr; [Ve 221rb] 579 causis/communi A // sit in se/sint necessarie Vd // vero om Vd; mg Tr; non ? del Tr // sunt/sint Ve 580 utrumlibet/utrumque X // sciri non potest/non potest sciri Bo; non potest scientia Tr; sciri mg Tr // potest[Tr 409ra] // certitudinem/entitatem X 581 esse illud inv Bo; esse id Pe; illud Tr; est del Tr; esse mg Tr; esse A // causis om Vn // tantum/tamen X // est om A 582 quale/quare Ve // est om Fa // omne/esse A 583 in se om Bo 584 igitur/ergo X // deus lin Tr; tes del Tr 585 potest mg Tr // negare/negatur ? Bo // re/presente et add Bo; presente del Tr; et lin Tr; etiam ? add Tr // existente/exeunte Pe // videat/viderat Pe 586 esse suo inv Fa // determinata est inv Tr // notitiam/notitia Pe; corr Vd 587 re/te Ve // cognosceret/cognosceret A 588 antequam corr Tr; ante Fa // aliquid/actum del Pe // accresceret/accesceret Ve 589 cognitioni mg Tr; conitionem add Tr // intellectus divinus inv Pa // rem videt inv Fa 590 sua lin Tr; facta del Tr // notitiam/notitia Pe

¹ Cf. Aquinas, I Sent., d.38, q.1, a.5 (v.1, ed. Mandonnet, 910-911).

Preterea, Boetius dicit V De Consolatione¹ quod melius dicitur Dei providentia quam previdentia, quia non quasi futurum, sed omnia ut presentia uno intuitu porro videt; sed hoc non esset verum nisi ista notitia esset intuitiva; igitur id quod prius.

595 Preterea, si ponerentur quinque homines qui successive in quinque horis quinque contingentia facta videant, non dubium quod isti viderent hec quinque contingentia presentialiter, que tamen essent succedentia sibi ipsis; si autem poneretur quod isti quinque actus cognoscentium esset unus actus, posset dici quod una cognitio esset presentialiter de omnibus cognitis successivis, et sic est
600 de Deo quod uno eterno intuitu non successivo omnia temporalia presentialiter videt; sed talis presentialis notitia intuitiva est; igitur id quod prius.²

Sic igitur dicunt isti quod Deus habet notitiam visionis de futuris contingentibus que aliquando fient; de rebus vero possibilibus fieri que non fient, habet tantum notitiam simplicis intelligentie, ut illa sit intuitiva et ista non.³

605 Opinio Henrici et Scoti. Dixerunt vero alii quod Deus habet notitiam de futuro contingenti non quidem inquantum presens est, sed inquantum futurum est, quia non cognoscit futurum infallibiliter et de necessitate nisi Dei voluntas est causa immutabilis et non impedibilis eorumdem; sicut si aliquis videret determinationem voluntatis respectu alicuius operabilis nec posse impediri
610 propter suam omnipotentiam, sciret utique operabile illud producendum fore determinate a voluntate creata. Secundum hoc ergo habent isti dicere

591 preterea/propterea Pa // dicit...consolatione/v de consolatione dicit BoTr; dicit de consolatione v Pa 592 quam om Pa; dei add Vn // previdentia/providentia PeVe; om Pa // non/est add Pe; nisi A // futurum/futura X // ut om Fa // presentia del et mg Tr 593 intuitu/intuitus Vd // sed lin Tr // hoc/licet PeVdVe // verum nisi ista/virtualiter? illa Vd // nisi/si A 594 igitur/ergo X // igitur...prius mg Fa // id/illud A 595 quinque¹ del Tr // homines om Vd // quinque horis/uno bono Vd 596 facta/futura Vd; iter Pe // isti/quinque homines[Br 409rb] add Br // quinque² corr Tr 597 presentialiter iter in mg Tr // succedentia/successiva X // si autem/sed quod Vd; sed autem Ve 598 cognoscentium mg Bo; cognitionum Bo 599 quod/quod del Vb // esset om Ve // cognitis iter in mg? Tr // et/sed Tr 600 intuitu[Pe 226vb] // successivo/successive ABrFaTr // presentialiter/vade omnibus cognitis successivis sed sic est de deo^{ca} del Tr 601 intuitiva est inv BoTr; intuitiva corr Tr // igitur/ergo X // id/illud Br 602 igitur/ergo X // dicunt isti inv BoTr // notitiam/notitia Pe 603 fient¹ corr BrTr; sunt A // vero/non VdVn; lin Tr; nulla del Tr; om A // fieri om BoTr 604 tantum mg Tr; enim ? del Tr; tamen Ve // ut/et Pe // illa/ista Vd // sit mg Tr; igitur? del Tr // ista/illa Vd 605 opinio quorundam aliorum add in mg X // et scoti om Pe; in distinctione 39 questione 1 add X 606 futuro contingenti/contingentibus Fa // presens/prius Pe // est om Fa 607 dei/omni Pe 608 si aliquis/quis Pe 609 posse/posset BoTr; possit A 609-610 nec...omnipotentiam om Fa 610 sciret/foret Pe // fore[Pa 242va] 611 habent/dicunt Vd // isti om PeVn

¹ Cf. Aquinas, I Sent., d.38, q.1, a.5 (v.1, ed. Mandonnet, 911) [Boetius, De consolatione philosophiæ V, prosa 6 (CCL 94, 102.61-62)]. ² Cf. Aquinas, I Sent., d.38, q.1, a.5 (v.1, ed. Mandonnet, 911). ³ Cf. Aquinas, I Sent., d.39, q.1, a.2 (v.1, ed. Mandonnet, 922).

consequenter, cum voluntas non sit actu causa futuri sed tantum erit, quod Deus non cognoscit futurum ut presens, vel coexistens, sed potius ut futurum, quia effectus non est actu coniunctus omnipotentie creative; et ita notitia Dei non erit intuitiva, sed potius futuri ut distantis et posterius fiendi.¹

615 **Opinio aliorum.**² Dixerunt autem alii quod quantumcumque res future absentes sint, tamen realis earum existentia representatur a divina essentia per modum existentis, quia per omnem modum cognoscibilitatis qui potest esse in rebus illis <representantur>. Propter quod Deus quasi medio modo inter
620 notitiam intuitivam et abstractivam cognoscit futura, non enim plene intuitive, quia res presentes non sunt, nec plene abstractivae, quia per modum presentialem representantur.

Quid dicendum secundum veritatem.

625 Et primo quod notitia memorativa, expectativa, et intuitiva, ex opposito distinguuntur. Restat igitur nunc dicere quod videtur sub quadruplici propositione. Prima quidem quod hee tres notitiae ex opposito distinguuntur: Memorativa, expectativa, intuitiva, secundum Augustinum XI Confessiones, capitulo XI.³ Ait enim quod longa expectatio futuri est, longa memoria preteriti est, attentio vero presentis est. Et sic mens
630 expectat, attendit, et meminit, ut id quod expectat per id quod attendit transeat in

612 tantum/tamen? Ve **613** futurum mg Vb; om Vn; [Vb 412rb] **614** omnipotentie/non? potentie Pe; ? del Vd // creative corr Ve; causative X // erit/est BoTr **615** fiendi[X 881a] **616** opinio quorundam explicatur add in mg X // opinio/quorundam add X // autem/deinde X; vero Vn // alii om A **617** absentes corr Tr // sint/sunt A // realis/realiter? Pe // representatur/representativa Pa **617-618** tamen...modum¹ mg Tr **618** modum²/possibilitatis del Vb // qui/que X **619** illis om Vb; mg Tr // medio modo inv Bo; medio Vn **620** abstractivam/abstraheret Tr // cognoscit[Vd 260vb] **621** quia¹/quod Pe // plene[Tr 409rb] // presentialem corr Vd **623** quid/quod Pe **624** primo/secundo Pe // expectativa corr A **625** opposito/posito? A // opinio auctoris explicatur prima propositio add in mg X // distinguuntur/distinguuntur X // restat/resta Ve // igitur/ergo X; om Br **626** quadruplici corr Tr; duplici Bo // hee/he X; corr BoTr **627** distinguuntur/distinguuntur X // expectativa/expectantia Pe; et add X **628** augustinum/augustinus Vd // capitulo xi om X; capitulo xv Vd **629** est² om X // attentio/attent's A // vero om Pa // sic/est del Pe **630** meminit/inexiunt? A // id¹/idem Pa // id²/idem Pa; illud A **630-631** ut...meminit om per homeo Pe

¹ Cf. Henricus Gandavensis, Quodlibet VIII, q.2 (v.2, ed. Venice, f.4rb-va); Scotus, Ordinatio I, loc. cit. (429.15-430.3). ² Cf. (?) Durandus, I Sent., d.38, q.3, a.2 (ed. Venice, f.104va): "Alius potest esse intellectus, scilicet quod Deus cognoscat futura contingentia quantum ad suam actualem existentiam non quod Deus cognoscat ea iam actu existere, sed quia Deus ab aeterno novit illam propriam et distinctam et actualem existentiam quam habebunt processu temporis in sei[ipsis], et hoc modo Deus cognoscit futura contingentia quantum ad eorum actualem existentiam." ³ Cf Augustinus, Confessionum libri tredecim XI, c.28, n.37 (CCL 27, 214.10-13).

id quod meminit. Et dicit ibidem¹ quod: "Ita tenditur meus visus in memoriam propter id quod dixi, et in expectationem propter quod dicturus sum; presens tamen est actio mea per quam trahiciatur quod erat futurum ut fiat preteritum." Sic igitur patet secundum Augustinum quod dum aliquid apprehenditur ut
 635 preteritum et per modum memorie, necesse est ut in modo cognoscendi interveniat quedam linea successiva inter cognoscentem et cognitum, incipiens a cognoscente et procedens in antea et prius, scilicet in rem cognitam que preterit et ut preterit; econverso vero, dum aliquis cognoscit futurum ut sibi futurum, cognitio sua quasi lineariter tendit in posterius; quando vero
 640 apprehenditur presens, cognitio procedit in ipsum non quasi in antea aut posterius, sed per modum cuiusdam simultanei et coniuncti durative.

Est tamen considerandum quod huiusmodi notitia est quodammodo materialis, non quidem quantum ad situm qui debetur continue quantitati, sed quantum ad ordinem prioris et posterioris, et durativam distensionem. Propter
 645 quod si intellectus angelicus vel humanus subicitur in operando tempore eo modo quo quietes vel res quiescentes, generabiles, et corruptibiles subiciuntur et mesurantur tempore, ut patet IIII Phisicorum,² possibile erit in intellectu huiusmodi cognitiones distinguere, quia cum sit infra lineam successionis, impossibile est quod aspiciat preterita, nisi cognitione que est posterior ad illa, et
 650 ita non attingit, nisi extendatur sua cognitio modo lineari in antea, quasi in distans;

631 meminit mg Tr; ? del Tr // et/ita add Fa; mg Tr; in ? del Tr // ibidem/c ibi Fa; idem A // ita tenditur/intenditur X; sic tenditur Fa // tenditur/dicit del Bo; mg Tr; dum dicitur del Tr // meus/in eius A 632 id/illud Ve; hoc Tr // propter²/illud add Tr // quod²/dixi del Vd // dicturus/dictum? A // sum/sive Pe; corr Tr 633 per/propter Pe // trahiciatur/trahiciatur X // erat[Vn 243rb] // futurum/futuri Vn // ut fiat/non erat Pe 634 sic[Br 409va] // igitur/ergo X // patet/quod add Br // secundum lin Tr // quod/quia Pa; om Br 635 et om Pe; ut Pa // est[Bo 265rb] // cognoscendi[A 287rb] 636 quedam/interveniat quedam del Bo; quidam A // cognoscentem/cognitionem Vd // incipiens corr Br 637 procedens/procedentis Tr; corr Br // antea corr Br // antea et om Bo // prius/primo A // rem corr Br // cognitam corr Tr 638 preterit²/econverso del A // vero lin Tr; notitia del Tr 639 lineariter tendit/linea intendit PeX; linea + lac + tendit Vd; linea + lac Pa; linea contendit A // vero lin Tr; non del Tr 640 apprehenditur presens inv Bo // cognitio om Br // procedit/precedit A // aut/et TrVb 641 simultanei corr Ve 642 quomodo huiusmodi notitia est materialis quomodo non add in mg X // est¹/iuncti del Vb // quodammodo mg Tr; quoddam modo del Tr 643 quantum/inquantum Vd; iter Br 644 ad lin Tr // durativam distensionem/ductativam desfensionem Pe 645 si om Pe // subicitur/subiicitur X 646 generabiles/generantes Vn; generales A // corruptibiles/sunt del Fa // subiciuntur/subiiciuntur X; in operando tempore eo modo quo quietes vel res quiescentes del Fa 647 4 phisicorum tex 117 add in mg X // mesurantur/commensurantur BoTr // in om PeTr 648 infra lineam mg Tr; ita terminam ? add Tr; infra linea A 649 est¹ mg Vb // nisi cognitione mg Tr; visi conone ? del Tr // illa[Fa 262rb] 650 ante/materia Fa

¹ Augustinus, Confessionum libri tredecim XI, c.28, n.38 (CCL 27, 214.16-20).

² Cf. Aristoteles, Physica IV, c.12: 221b7-13; c.14: 223a30-33.

et similiter in post per modum expectationis respectu futuri; et in presens per modum simultanee intuitionis. Et secundum hoc notitia intuitiva claudit nunc in suo modo cognoscendi, ita quod dicitur notitia presentialis et actuativa, quia statuit cognitum in esse actuali pro illo nunc presenti.

655 Sed forte dicetur quod secundum hoc Deus non potest cognosci cognitione intuitiva, cum non sit presens aliqua similitate positiva cum intellectione intuentis; abstrahit enim ab omni nunc et ab omni duratione, ut dicebatur supra.

660 Dicendum tamen ad hoc quod intuitio qua beatus videt Dei essentiam est actuativa et presentialis non quia statuatur actualitatem divinam in aliquo nunc aut in aliqua presentialitate positiva et simultanea, sed quia statuit illam per negationem omnis prioris et posterioris, et ita ut indistantem durative ab ipsomet cognoscente, et per consequens quasi presens presentialitate negativa.

665 Quod Deus non cognoscit sic intuitive creaturas quod attingat eas ut Sibi presentes, contra primam opinionem. ¹ Secunda vero propositio est quod Deus non cognoscit futura ut presentia aut coexistentia Sue eternitati ita quod Eius intuitus ad futurorum existentias terminetur. Visum est enim supra² quod nulla creatura est in divino prospectu terminative; sed existentie futurorum contingentium sunt et creature; 670 ergo Suus intuitus non fertur in eas, nec terminatur ad earum presentialitatem.

Preterea, cogitationes hominum succedent sibi in infinitum et similiter eiulatus dampnatorum; si igitur Deus istorum existentias intuetur quasi presentes,

651 post/prius X // expectationis/futuri add Vb 652 intuitionis mg Bo; intellectis del Bo
 654 presenti[X 881b] 655 instantia et eius solutio add in mg X // sed/et? Br // forte/forsan X
 656 presens[Ve 221va] 658 dicebatur/dicitur Tr; [Pe 227ra] 659 dicendum corr Fa; q
add Tr // intuitio/tuitio Br // qua corr Tr // beatus videt iter Fa; distantiam? del Br 660 statuatur
 [Vb 412va] 661 quia/s del Pa 662 et¹/ quia Pa // et ita ut/dicant Pe 663 per...quasi/sic
 quod BoTr // presens presentialitate negativa del Tr; mg Tr; [Tr 409va] 664 non cognoscit
inv X // sic/sicut Vn; cum ? Tr 664-665 quod¹...opinionem om A 665 quod om Fa //
 attingat/atingit Pa; attingat X // attingat eas inv BoTr // eas/eos Pe 666 secunda propositio
add in mg X // vero/nunc Pe 667 presentia iter in mg Tr // eternitati/et add Vd // eius intuitus
mg Tr; enim intuitum add Tr 668 existentias om Vb; essentias mg Vb // terminetur/terminatur
 Pa // est¹ om Vn // quod nulla lin Pe 669 existentie/essentie Pa // contingentium/creati
add Vd; cote add Ve; [Br 409vb]; create add BrFa // et om BoBrTrVbX; ut Fa // creature/oniture?
 Pe 670 terminatur/terminatur X // ad/er del Vd // presentialitatem iter in mg Tr 671 cogitationes
corr Br // cognitiones? A // hominum/hominis ? Tr; humane ? add in mg Tr //
 succedent/ non succedunt Vd 672 eiulatus/circulatio A // dampnatorum/damnatorum X //
 si/eiulatus sed Fa // igitur/ergo X // deus om Pe // istorum om Tr; est del Tr; rerum mg Tr; istius
mg Tr // quasi del Tr // presentes iter in mg Tr

¹ Cf. [38:572-604]. ² Cf. e.g. Aureoli, Scriptum I, d.35, pars 2, a.2 (ed. Rome, 776bBF) et d.36, a.3 (837bE-838bF).

aut ipse ut existentes in divino intuitu sunt secundum multitudinem finitam aut in
 675 multitudinem infinita; sed non potest dari secundum, quia infinitas et presentialitas
 vel actualitas mutuo sibi repugnant, ut infra dicitur¹ et iam apparuit supra;² nec
 potest dari primum, quia illa multitudo cogitationum aut eiulatum finita
 reseccaretur et consumeretur in tempore finito, ultra quod adhuc eiulatus et
 cogitationes adhuc sibi succederent; igitur poni non potest quod divinus intuitus
 feratur in res futuras tamquam in presentialiter existentes.

680 Preterea, ille intuitus qui fertur presentialiter in aliquid existens
 necessario coexistit et est simultaneus cum illo in quod fertur; sed manifestum est
 quod divinus intuitus, cum sit idem quod essentia sua, non coexistit nec habet
 aliquam simultatem cum existentis rerum futurarum, quia nec existentie ille
 685 presentes sunt eternitati quando future sunt in se; immo nec quando sunt actu
 adhuc habent aliquam simultatem cum divina essentia, quia ipsa penitus est
 abstracta; nec est presens, nisi solummodo negative, quia nec preterita, nec
 futura; ergo nullo modo divinus intellectus fertur in existentias contingentium
 futurorum per modum intuitionis.

690 Nec valent motiva prime opinionis. Primum³ siquidem non, quia licet
 non sit determinate cognoscibile futurum contingens nisi prout est actu exhibitum
 in natura, nichilominus non fertur divinus intuitus immediate in ipsum sic
 positum in actu, sed fertur in ipsam essentiam Deitatis, que quidem non exemplat

673 aut¹ corr Bo // multitudinem finitam aut/similitudinem finitum autem Vd // multitudinem
 finitam aut/similitudinem finitum autem Vd 674 quia...vel/infinitas enim et Bo //
 presentialitas vel om Tr 674-675 non...supra iter Fa (#1: apparuit supra inv // #2:
 non/nec) 675 mutuo/v del Vd // sibi lin Tr; enim del Tr // infra mg Tr; ita add Tr //
 et...supra/in secundo A 676 potest[Vd 261ra] // illa/ia Pe; ista A // multitudo/multiplicatio
 X // cogitationum/cognitionum APaPeVdVe // eiulatum corr Tr; add in mg Tr; mg Br; del Br;
 emulatum A // finita/finitare X 677 reseccaretur om et lac Vn; sequeretur X; restauretur A;
corr Br // et lin Br // consumeretur/sumeretur Pe // eiulatus/emulatus A 678
 cogitationes/cogitiones APaPeVe // adhuc om BoTr // igitur/ergo X // poni non potest/non
 potest poni BoTr // quod om Br // intuitus/in add A 679 presentialiter iter in mg Tr 680
 presentialiter iter in mg Tr // existens mg Tr; ex ratione del Tr; corr Br 681 coexistit/existit
 Ve; corr Tr // quod/feratur del Vb 681-682 manifestum est quod om BoTr 682
 intuitus/feratur in res futuras tamquam in pre-sentialiter existentes del Br // quod essentia
 sua/cum sua essentia BoTr; quod sua essentia Fa // sua om Pa 683 simultatem corr Br //
 ille/iste Vd 684 quando¹/quia A; ^{va}quando future sunt in se immo nec quando sunt actu adhuc
 non habent aliquam simultatem^{cat} del in mg Tr // quando² del Tr; mg Tr 685 ipsa penitus
inv Vn; penitus PaPe 686 nisi/non Vd 687 modo om A // existentias/existentia Vd
 687-688 contingentium futurorum inv A 689 respondet ad argumentum sancti thomæ add
in mg X // valent/valet Pe 690 sit/sit determinatum cognoscibile determinate add in mg Tr
 // determinate/determinative Ve // nisi/non A // exhibitum corr Tr 691 fertur corr Tr 692
 sed lin Tr; sic A // ipsam/ipsam Ve // exemplat iter in mg Tr

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.44, a.2 (ed. Rome, 1045aD-1051bA).
 I, d.37, a.1 (ed. Rome, 861bB-863aF).

² Cf. Aureoli, Scriptum

³ Cf. [38: 572-584].

huiusmodi existentiam per modum coexistentis Sibi aut simultanei — immo
 695 nullatenus coexistit — sed exemplat eam per modum non distantis in preteritum
 vel futurum; nec tamen per modum simul existentis, sed penitus non distantis, et
 hoc appellatur presentia negativa, quia negatio presentie.

Non valet etiam secundum,¹ quia non est verum quod cum res est actu
 exhibita in tempore, divinus intuitus feratur in ipsam ut presentem sive
 coexistentem, sed eo modo quo dictum est.

700 Et per idem patet ad tertium,² non enim debet dici previdentia, quia non
 intuetur futurum ut distans.

Non valet etiam quartum,³ non est enim simile de illis quinque
 visionibus et de divino intuitu eterno, quia quilibet illorum coexisteret actualitati
 in se per modum cuiusdam simultanei et eodem nunc mensurati.

705 Quod nec Deus habet rememorativam de preterito
 nec expectativam notitiam de futuro, contra secundam
 opinionem.⁴ Tertia quoque propositio est quod Deus non habet
 rememorativam de preterito nec expectativam notitiam de futuro. Talis enim est
 divina notitia de presenti, preterito, et futuro, qualem modum habet similitudo
 710 eminens et exemplar quod est Deitas in exemplando futura; sed declaratum est⁵
 quod in presentando actualitatem futuri non Se habet secundum aliquam lineam
 successivam; unde nec representat eam ut futuram nec ut preteritam nec ut
 simultaneam, sed ex hoc quod nec distantem in preteritum nec in futurum,
 sequitur necessario quod representet ut indistantem. Habet autem hoc Deitas ex

693 existentiam corr Tr // coexistentis corr BoPe // coexistentis sibi inv Fa // si[X
 882a]multanei 694 nullatenus/quod add Fa // exemplat/extra PaPeVbVnX // eam om Vd //
 modum[Pa 242vb] // non lin Ve // distantis/ab ea add Br // in om FaVn 695 futurum/fututum
 X 696 presentia iter in mg Tr // presentie iter in mg Tr 697 valet[A 287va] 698
 feratur[Bo 265va; Vn 243vb] // in² lin Tr; ut del Tr // ut om Bo // presentem iter in mg Tr
 699 coexistentem/in eo existentem Fa 700 debet/oportet Bo // dici/quod del Br 701
 distans/indistans Fa 702 non¹/nec X // non² corr Br // simile[Br 410ra] // quinque corr Tr
 703 visionibus/dispositionibus? Br // et om Pe // quilibet/quelibet X; e add Vn 704
 nunc/simultanei del Ve 705 nec om Pa // habet om Fa // rememorativam/memorativam
 ABoTr 706 nec/de del Tr // expectativam[Tr 409vb] // notitiam om BoFa 707 tertia
 propositio add in mg X // opinionem[Vb 412vb] // habet lin Bo; mg Tr; notitiam add in mg Tr
 708 talis/enim del Vb 709 divina om AVe // de presenti inv Vd; de presente Pe //
 presenti...futuro/preterito et futuro ac presenti BoTr (ac corr Tr); ac etiam et add in mg Tr
 710 et mg Tr // exemplar corr Tr // quod est deitas/que deitas est Bo; quod deitas est Tr // in
corr Pa; lin Tr // exemplando corr Tr 711 presentando/representando Vd; exemplando BoTr
 712 representat corr Pe; representet Vd // futuram/futurum A // nec¹/sed Vb; ut add in mg Tr //
 preteritam/preteritum A // nec² lin Tr; sed add Tr 713 distantem corr Tr // futurum/futuro Br
 714 necessario quod inv FaPa; in deo quod A // representet/representat Vb; representet eam ?
add in mg Tr // habet/hoc Pa

¹ Cf. [38:585-590]. ² Cf. [38:591-594]. ³ Cf. [38:595-601]. ⁴ Cf. [38:605-615].
⁵ Cf. e.g. [38: 468-485].

715 hoc quod abstrahit a tota linea successiva in essendo. Nulla enim res respectu
Eius futura est aut preterita aut simultanea, sed tota successione linea est infra
Deitatem tamquam quiddam subiectum, nec intercidit in hac linea Deitas quasi
dividat eam in antea et post; ergo similiter abstrahit in cognoscendo, ut scilicet
720 ab omnibus, aspiciat ut indistans; et ita cognoscit Deus sibi invicem succedentia
cognoscendo quod unum respectu alterius est preteritum, alterum vero futurum,
et tamen Sibi nullum est preteritum, nec futurum.

Hec autem est intentio Scripture,¹ ubi dicit quod novit ea que non sunt
tamquam ea que sunt, et iterum Augustini,² cum dicit quod non aliter novit res
725 postquam facte sunt quam antequam fierent. Propter hoc etiam dicit Boetius³
quod non est in Deo providentia, sed providentia, sive procul videntia. Propter
hoc etiam dicit Damascenus, libro secundo, capitulo tertio,⁴ quod solus Deus
semper ens, magis autem et super semper; non sub tempore est, sed super
tempus. Propter hoc etiam dicunt ubique⁵ sancti quod Deo nichil preterit,
730 nichilque futurum est, sed totum presens est, accipiendo per presentialitatem non
simultatem aliquam positivam, sed indistantiam solam, ut sepe dictum est.

Quod notitia futurorum dicitur prescientia non
quia scientia precedat scitum, sed quia unum scitum
precedit aliud. Quarta demum propositio est quod licet notitia futurorum

715 quod/deitas add Ve // in essendo om BoVb; mg Tr; in existendo Vd // essendo mg Br; exemplificando del Br 716 aut² om Vb; lin BoTr // successione/succedens A // infra mg Tr; ita del Tr 717 quiddam/quoddam BoBrTrVdX; quidem A // intercidit corr Tr; [Fa 262va] // hac corr Tr 718 in¹ lin Tr; et del Tr // antea/ante ABoBrFaPeTrVdVeVn // ut scilicet/vos A 719 nichil/nihil X 720 ita corr Br 721 vero/non A 722 sibi nullum est iter Vn; nullum est sibi Fa 723 autem est inv Tr // est mg Bo 724 augustini/augustinus X; qui del Pe // novit/ea del Vb 725 sunt mg Tr // etiam om Pe 726 sed providentia om A // sive/simul Br 727 libro 2 capitulo tertio add in mg X // etiam dicit inv BrVe; etiam Bo // capitulo tertio om X; dicit add BoTr 728 et super inv X // super¹ mg Tr // semper² lin Br // sed/secundum A 729 quid intelligant sancti per presentialitatem quando dicunt totum esse presens deo add in mg X // tempus/tempore X // hoc om Ve // etiam dicunt om Vn // sancti/dicunt del Tr // deo nichil inv Vn; nil X // preterit/preterit ABoBrVdX; preterit Pa 730 nichilque/nisi quia Fa; nilque X // est¹ mg Vb // non/per add Fa 730-731 non simultatem iter Vn 731 ut...est om BoTr; [X 882b] 732 futurorum/tuo del Vn // non/nec Vd 733 scientia/prescientia Ve; corr Br // scitum¹/citum Pe // scitum²/citum Pe 734 quarta propositio add in mg X // prece-dit/precedat PeX; [Ve 221vb] // aliud om et lac Ve; [Vd 261rb] // demum propositio inv Tr

¹ Ad Romanos 4.17. ² E.g. Augustinus, De trinitate XV, c.13, n.22 (CCL 50a, 495.31). ³ Cf. Boetius, De consolatione philosophiae V, prosa 6 (CCL 94, 102.61-62). ⁴ Cf. Johannes Damascenus, De fide orthodoxa II, c.3 (PG 94, col. 867). ⁵ E.g. Augustinus, Enarrationes in Psalmos, Psalmus 49, 11, n.18 (CCL 38, 589.21-32) et Psalmus 43, 8, n.8 (CCL 38, 485.11-19); De vera religione, c.49, l.61 (CCL 32). Cf. Anselmus, De concordia

735 quam Deus habet possit dici intuitiva in ordine ad obiectum intuitum et terminans
 aspectum, in ordine vero ad obiectum denominative cognitum, que sunt existentie
 futurorum, licet non possit dici proprie futuri expectatio nec simultanea intuitio,
 dicitur tamen prescientia quia scitum subsequitur — non quidem scientiam, cum
 omnino sit indistans, sed quia sequitur aliud in proprio genere. Est enim futurum
 740 in ordine ad presens nunc quod est in tempore, non autem in ordine ad intuitum
 divinum.

Hiis tamen que dicta sunt videntur aliqua obviare. Indistantia namque,
 cum sit negatio relativa, videtur preexigere existentiam terminorum; sed
 actualitates futurorum contingentium non existunt; ergo non videtur quod Deitas
 745 sit similitudo indistans ab actualitatibus contingentium futurorum. Unde videtur
 eadem difficultas de indistantia et de similtate positiva, quare sicut Deitas non
 potest per modum simultatis attingere actualitates futurorum, sic videtur quod non
 possit eas attingere per modum indistantis.

Preterea, inter contraria immediata aut inter contraria habentium medium
 750 positivum, non reperitur medium per abnegationem omnium tam medii quam
 extremorum, immo abnegatio extremorum de necessitate ponit illud medium
 positivum, sicut nec album nec nigrum ponit aliquem colorem medium; sed
 distare per prius ab aliquo et distare tamquam posterius sunt opposita, esse vero
 simul est medium inter illa; ergo cum negatur distantia prioris et posterioris ab
 755 aliquo respectu alicuius, ponitur de necessitate similtas respectu illius. Et ita
 dicendo quod Deus est indistans ab actualitatibus futurorum, necessario ponitur
 quod sit coexistens et simultanee attingens, et redit opinio prima.

735 in corr Pe // terminans/terminat Tr; ? add in lin Tr 736 existentie corr Vd; [Pe 222rb;
 Br 410rb] 737 possit dici om BoTr // dici proprie inv Fa // expectatio/aspectatio Ve?: dici
 possit add BoTr 738 quidem mg Tr; quoddam del Tr 739 aliud/id A 740 ordine¹ corr Tr //
 ad presens iter in mg Tr // in²/ordum del Tr // ad³/presens del BoTrVb; presens add in mg Tr
 742 arguit contra prædicta et primo add in mg X // hiis/his X // videntur mg Tr; mirum del Tr
 // videntur aliqua/multa videntur Fa 743 negatio relativa inv X; relatio negativa BoTrVb;
 negatio relativa del Vb // videtur iter Br // preexigere iter Vn 744 actualitates corr Vd; actual-
 alitates Ve // futurorum om Ve // contingentium om Br // non¹ corr Tr // non² mg Tr // deitas/
 divinitas Br // indistans[Tr 410ra] // actualitatibus/actualibus A // futurorum iter in mg Tr; non
 existunt ergo del Vn 746 eadem/talis A // indistantia/instantia Vb // de² om Br // sicut/sic
 Pa // deitas/ergo del BoTr 747 potest/s del Pe // attingere/quebu 748 attingere/contingere
 X 749 inter¹ corr Tr // immediata/intermediata Pa // aut om Vn // habentium/habentia XFa
 750 tam/q add Vn 750-751 quam...abnegatio/tam Fa; quam add A 751 immo mg Tr; ideo
del Tr 753 distare¹/tam del Vb // ab[Vb 413ra] // et/sed Fa; lin Tr; in del Tr // esse vero/esse
 non Bo; omne non A 754 est om Pa // negatur mg Tr; negat del Tr 755 respectu/respecto
 Ve 756 indistans corr Tr // ponitur mg Tr; possibilis del Tr 757 et¹ om Tr // simultanee
corr Tr // attingens/ut contingens Ve // prima mg Tr; propria del Tr

760 Preterea, non se habet difformiter Deitas ad possibilia que non fient et ad
possibilia que fient; sed non est indistans similitudo actualitatis possibilium que
non fient; ergo nec est exemplar indistanter representans actualitates possibilium
que evenient.

765 Preterea, si representat actualitatem istorum et non illorum, causa istius
diversitatis vel est ex parte Deitatis vel ex parte creaturarum; non est ex parte Dei,
quia eque est causa exemplaris et uniformis respectu omnium; nec ex parte
creaturarum, quia equaliter nichil sunt in actu et equaliter possibilia sunt; igitur
illud nichil est dictu.

770 Sed istis non obstantibus, dicendum est sicut prius. Ubi considerandum
quod actualitates que non sunt, possunt fundare aut etiam terminare negationem
relativam importatam per indistantiam, et tamen non relationem positivam
importatam per simultatem; chimera enim non distat a tragelaflo, non tamen potest
esse simul; sic igitur Deus non distat nec est propinquus aut simul cum existentis
futurorum; et idcirco si eas representat, representabit ut non distantes nec simul
existentes.

775 Et per hoc patet quod prima instantia non procedit, nec etiam secunda,¹
quia negatio extremorum ponit medium positivum in subiecto apto nato; sed in
subiecto abstrahente a toto genere, negatio extremorum non ponit medium, immo
tollit totum, non enim sequitur, si angelus sit nec albus nec niger, quod colore

758 difformiter/deformiter APa // deitas om Fa; divinitas Br // ad[A 287vb] //
possibilia/impossibilia Vn // et om Ve 759 possibilia mg Tr; pona ? del Tr 760
nec/non Vn 761 evenient corr Tr 762 actualitatem/actualitates BoTrVe //
istorum/ipsorum Pa; illorum Br // istius/illius X 763 deitatis vel om Bo; dei vel mg Bo //
creaturarum/sed add Br // est² om BoFaPa // dei/deitatis BrFaPeVdVeVn 764 eque/causa? Tr
// est lin Bo // exemplaris/exemplarem Pe; [Vn 243vb] // nec/est add BoTr 765
creaturarum/sed add Vd; non est del Br // quia mg ? Tr; sec del Tr // nichil sunt inv Tr; sunt Bo;
nil sunt X // sunt²/fieri Bo // igitur/ergo X 766 illud/id PaVeX; om Vn // nichil/nil X
767 solvit prædicta obiecta add in mg X // obstantibus[Bo 265vb] // dicendum est om Br
768 sunt mg Bo // terminare/ad add Br 769 relativam iter Vn; om Tr; regulam del Tr // non
om Vd 770 simultatem iter in mg Tr // non¹/dicit add Tr // a/o del Br // tragelaflo/tragelapho
X; tragelatio A 771 igitur/ergo X // deus om Tr; in divinis ? del Tr; intellectus divinus add
in mg Tr // est/pro add Br // aut[X 883a] // existentis[Br 410va] 772 futurorum iter Fa //
et/de del Bo // idcirco/ideo BoTr // representat om A; representet Tr; representet add in mg Tr
774 procedit/precessit Bo; processit Tr 775 quomodo negatio extremorum ponat medium
positivum in subiecto apto nato et quomodo non add in mg X // in¹ lin Tr; et del Tr //
subiecto/alio ? del Tr // nato/itaque del Vn 776 negatio del Tr; tam medii quam add in mg Tr
777 enim sequitur inv X // sit corr A 777-778 colore medio coloretur/sit coloratus medio
colore BoTr

¹ Cf. [38:742-757].

780 medio coloretur; Deus autem abstrahit a priori et posteriori et a coexistentia
simultatis, quare non sequitur si ponitur indistans ab actualitatibus futurorum,
quod propter hoc ponatur simul coexistere illis, ut opinio prima dicebat.

785 Non procedit etiam tertia.¹ Licet enim uniformiter representet Deus
creaturas in quantum possibles sunt, non tamen similiter representat existentias,
quia rem que hodie existit representat ut existentem, et tamen rem que numquam
existet non representat ut in aliquo nunc existentem; res igitur que hodie existit
habet in Deo similitudinem sue actualitatis etiam ab eterno; ea vero que numquam
fient non habent talem similitudinem ab eterno.

790 Non procedit etiam quarta,² quia difformitas ista oritur ex parte
existentiarum. Licet enim res equaliter sint possibles et equaliter nichil in actu,
actualitas tamen rei dum existit dat sibi quod possit habere similitudinem
795 immutabilem, tamen indistantem, quia ut sic existentia immutabilis est, que tamen
ut futura mutabilis erat; propter quod res ut future eque representantur, sed tamen
ut indistanter existentes non eque representantur. Et tota ratio consistit in hoc
quod res posite in actu habent ex suis actualitatibus quod possint habere
similitudinem infallibilem, et hoc vel coexistentem vel eternam, eternitate non
795 ponente precessionem aut distantiam vel similitatem, sed non distantiam solam.
In hoc ergo secundus articulus terminetur.

778 medio corr Pa // autem om Vd // et¹/a add Pe // et²/t del Vd // et a mg Tr; et PeX //
coexistentia/coexisteutia X 779 actualitatibus[Pa 243ra] 780 ponatur/ponitur A //
dicebat/si del Br 781 etiam om Br // tertia corr Br // uni[Tr 410rb]formiter 782 sunt mg
Vb // representat corr Br 783 quia/et Pa // rem/tunc A // que¹ mg Bo // hodie/hodi Vb //
existentem/existentes A // que² corr Ve 784 existet/existat Pe // non/et add Tr //
representat corr Tr // in...existentem/existentem in aliquo nunc BoTr; nunc iter in mg Tr //
igitur/ergo X // que/in deo del Fa; mg Tr; non del Tr // hodie existit inv Fa 785 etiam om Tr;
in del Tr // vero/ta del Tr // numquam/non Br 786 fient/sunt? Vd // non/nec Pe 787
non/nec X 788 equaliter¹om BoTr; ? add in mg Tr; impossibilis et equaliter del Vd 789
existit mg Tr; in del Tr; [Fa 262vb] 790 sic om Fa 791 ut¹ mg Tr; in del Tr // erat/erit Pa
// erat...future om A; ce del Vd // propter/hoc del Vd // eque om Tr; a eam del Tr; equaliter add
in mg Tr 792 ut om Vd // indistanter/representan del Vd // tota/ideo Br // ratio/non X; mg
Tr; non del Tr 793 quod res/quia re Ve; quia res VnFa // habent/habeant X // suis mg Tr; suas
del Tr 794 similitudinem om Pe // vel¹ om ATr // eternam/eterna Pa 795 aut corr Tr; lin
Br // vel/aut Ve // non del Tr // solam/ver similitatem del Ve 796 in hoc ergo/et in hoc X; in
hoc Pe // ergo...terminetur/terminatur secundus articulus BoTr // secundus articulus inv X

¹ Cf. [38:758-761]. ² Cf. [38:762-766].

Articulus Tertius

800 An propositio singularis de futuro contingenti sit determinate vera vel falsa in altera parte contradictionis.

Opinio Scoti.¹ Circa tertium vero considerandum quod aliqui dixerunt quod de futuris contingentibus est determinata veritas, non quidem in sui natura, sed in ordine ad divinam notitiam. Ubi considerandum quod non eodem modo veritas determinata est in futuris sicut in presentibus et preteritis, quia in istis est tanta determinatio quod non est in potestate cause posse in oppositum illius effectus, in illis vero, pro instanti quo ponuntur futura, potest poni oppositum illorum, quia non necessario ponitur in effectu ab aliqua causa aliqua pars contradictionis contingentis futuri. Sed non propter hoc sequitur, si veritas contingentis futuri sit determinata quantum ad esse, quin cognitio illius determinata sit; immo est determinata pro eo quod non est de se posita in esse, sed ponenda; nec Deus habet aliquid pro obiecto futuro, quin illud habeat pro obiecto cognito. Sic igitur secundum istos concedi potest quod Deus scit Antichristum futurum et quod hec propositio est determinate vera: 'Antichristus erit'. Nec propter hoc tollitur consilium, immo tolleretur si altera pars non esset futura; si enim neutra vel utraque esset futura, non oporteret consilium; sed quia altera, non tamen de necessitate futura est, ideo consilium oportet.

Opinio Philosophi, primo Peryarmenias.² Fuit vero mens Aristotelis opposita, sicut patet primo Peryarmenias. Et arguit ad hoc quia si singularis de futuro contingenti erit vera determinate iam, nunc determinatum

798 singularis/? del Br // sit om A 799 vera vel falsa inv Pe // altera/utraque X 801 opinio scoti explicatur add in mg X // opinio scoti om Ve; in 1 sententiarum distinctione 39 questione 5 add X; [Vb 413rb; Vd 261va] // vero considerandum/autem considerandum est X 803 ubi mg Tr; nihil del Tr 805 quia/quoniam BoTr // tanta/causata X // potestate mg Tr; ptaute del Tr // in³ lin Br; ? del Br 806 vero om Br // ponuntur futura/ponitur figura X // potest mg Vb 807 oppositum/aliorum del Pe // quia/que A // ab corr Vd; [Br 410vb] 808 contingentis futuri inv Fa // hoc[Ve 222ra] // sequitur mg Pa; lin Br 808-809 sed...futuri iter et 'vaca' primum Ve; mg BoTr; non add Tr 809 determinata/indeterminata Br 810 eo lin Ve; mg Tr; illo del Ve 811 nec[X 883b] // illud/fu del Br 812 igitur...istos/ergo firmiter X; igitur c'i()ces A 812-813 futuro...obiecto mg Ve // scit antichristum iter in mg Tr 813 quod om Pa // propositio est inv Vd; natura del Tr // determinate vera inv BoTr // vera lin Tr 814 tollitur/tolletur Br // immo/vero A // non esset inv Bo 815 enim/ventura del Bo // neutra mg Vb // quia/que A 816 oportet om X 817 opinio philosophi explicatur add in mg X // capitulo 1 add in mg X // opinio/opinlo X // primo peryarmenias/1 periermenias capitulo 1 X; [A 288ra] // fuit/sint Pe // vero/enim Vd 818 peryarmenias/periermenias X 819 si lin Tr // futuro[Pe 227va] // erit/esset BoTr // nunc/non X

1 Cf. Scotus, Ordinatio I, loc. cit. (431.19-432.12); Lectura I, loc. cit. (502.18-503.13).

2 Cf. Aristoteles, De Interpretatione I, c.9: 18a26-19b6 (AL 2.1, 15.9-16.9).

820 est quid fiet, et ita impossibile est non fieri; et per consequens tollitur omnis sollicitudo, quia sive sollicitemur, sive consiliemur, sive negotiemur, vel non, id quod determinatum est fiet.

Quid dicendum secundum veritatem.

825 Et primo quod nulla propositio singularis de futuro contingenti est determinate vera, nec affirmativa nec negativa, sed penitus indeterminata. Unde nulla potest formari de qua possit concedi quod sit vera vel falsa, contra opinionem communem. Restat igitur nunc dicere quod videtur sub triplici propositione. Prima quidem quod sententia Philosophi
830 est penitus conclusio demonstrata, ita quod nulla propositio singularis formari potest de futuro contingenti de qua concedi possit quod sit vera et eius opposita falsa vel e converso, sed quelibet est neque vera neque falsa. Unde quamvis verum sit quod Sortes erit vel non erit formando propositionem disiunctivam, tamen cathogorice dicendo: 'Sortes erit', propositio neque vera neque falsa est;
835 similiter nec opposita: 'Sortes non erit'. Et tota ratio est quia sequitur demonstrative quod omne contingens inevitabiliter eveniret; inevitabilitas autem tollit omnem sollicitudinem, negotium, et consultationem; quod negare est negare per se notum et ponere oppositum principiorum moralis philosophie et humane nature experientiam, cui inditum est quod negotietur et consilietur circa futura.

840 Quod igitur sequatur immutabilitas futurorum, si concedatur quod propositio de futuro illud exprimens sit vera vel falsa, potest evidenter

820 est¹ om X // quid/quod A // impossibile est inv Bo 821 sollicitemur corr Tr; noster del Tr // vel non mg Bo // est lin Tr 823 veritatem/veritate Pe 824 et om Br // quod/quia Ve // propositio/oppositio Pe 824-826 quod...indeterminata mg Tr; quod negativa sed primitiva et determinatius del Tr 825 est lin Bo; tamen del Bo; erit Tr // determinate vera inv Bo; determinativa A // nec corr Vd 826 nec corr Vd // negativa/negativa Vn // penitus/potius Ve // indeterminata/determinata Pe; corr Bo // nulla/non add A 827 qua om A 828 opinio auctoris explicatur add in mg X // falsa om A // communem/quartam PeVdVe // igitur/ergo X // nunc om Pa 829 quod¹ lin Bo // prima propositio add in mg X // quod²/sed A // sententia mg Tr; summa del Tr; sul...? A 830 penitus mg Tr; previditur? del Tr // conclusio corr Vd 830-831 formari potest inv BoTr // formari...contingenti/de futuro contingenti formari potest Br 831 concedi possit inv BoTr // vera iter in mg Tr // et eius om Tr; in omni del Tr; neque add in mg Tr 832 sed...falsa iter in mg Tr // quelibet om Vd // est lin Br // est neque inv Vd; neque Bo; est nec X // neque²/nec VnX 833 verum sit inv BoTr; quod del Tr // erit² [Vn 244ra] 834 cathogorice/categorice X; corr Tr; catholice A // sortes/non del Bo // erit/currit X // propositio...est/neque est vera neque falsa propositio Bo (est lin Bo); neque vera est nec falsa propositio Tr (nec lin Tr) //neque vera neque/nec vera nec X 835 similiter om BoTr // erit/currit X 836 omne lin Tr; esse del Tr // evenirent/evitaret Vn; eveniet BoTr 837 negotium/negotians A; negotiationem Br 838 et[Bo 266ra] // ponere corr BoTr // principiorum mg Tr // humane/humana A; est del A 839 nature iter Pe // cui corr Br // inditum mg Tr; iudicium del Tr; ? del Br // consilietur/consiatur Vd 840 igitur/ergo X // futurorum/futuroaum X // si/sed A 841 de futuro om Br // exprimens om Pe // sit/si Vd // potest/propter Pe 841-842 evidenter demonstrari inv BoTr

demonstrari ex duabus propositionibus: Prima quidem quod si talis propositio vera est, illa immutabiliter et inevitabiliter erit vera; secunda vero quod ex illa inevitabiliter et necessario sequitur quod tale futurum ponetur in esse.

- 845 Primum ergo assumptum patet ex multis, scilicet quod si hec propositio vera est: 'Antichristus erit', immutabiliter et inevitabiliter est vera. Si enim mutari potest ne sit vera, aut mutabitur in illo instanti quo est vera, aut in instanti precedenti, aut in instanti subsequenti usque ad instans quo res fiet, aut in instanti quo res fiet. Sed manifestum est quod non potest mutari in illo instanti quo est
850 vera, quia pro eodem instanti esset vera et non vera, quod impossibile est. Nec in instanti precedenti, tum quia si in instanti dato est vera, et in omni precedenti fuit vera, quia si hodie verum est quod Sortes erit cras, et heri verum fuit quod Sortes esset cras, et ita si tunc poterat mutari in falsitatem, mutaretur in illo eodem tunc quo esset vera, et per consequens simul esset vera et non vera; tum quia si in
855 instanti precedenti suam veritatem mutaretur, sequeretur quod ante amitteret veritatem quam haberet, quod nichil est dictu. Nec potest dici quod mutari possit in aliquo instanti subsequenti in tempore signabili inter instans propositionis et instans quo res fiet, quia si in aliquo instanti, utpote cras, falsa sit hec propositio: 'Sortes erit', impossibile est quod fuerit heri vera; detur enim oppositum, scilicet
860 quod heri fuit vera et hodie falsa, hoc erit propter aliquam mutationem factam in re; nulla autem mutatio facta est, quia nondum res est nec subest alicui potentie in actu, et per consequens, cum nichil mutetur circa rem, nichil mutabitur circa

842 quidem quod/quia Tr; quod Bo // propositio[Br 411ra] 843 vera est inv Br // illa¹/ista Vd // illa...illa mg Tr; ita del Tr // immutabiliter et inevitabiliter inv BoTrVb // illa²/ista TrVd; isto A 844 inevitabiliter corr Bo // necessario/necesse BoPaVb; ex necessario Vd // ponetur/ponitur BoVd; corr Tr; ponet Fa 846 immutabiliter et inevitabiliter inv BoTr // immutabiliter corr Tr // inevitabiliter est/est inevitabiliter erit Fa // est vera/vera erit BoTr // vera²/potest del Pa; sive del Tr 847 vera¹ lin Tr; vera del Tr // mutabitur/mutabiliter Vd; immutabitur Ve; instanti del Pe // illo/isto Ve // instanti/in add BoTrVd // est vera inv X // aut² corr Tr // instanti² corr Tr 848 aut¹ corr Tr // aut¹ in instanti om Fa // instanti¹ corr Tr // in² lin Pe 848-849 aut²...fiet om Tr 849 res/non add X // sed[Vb 413va] mani[X 884a]festum // est¹ om Pe // illo om A // instanti/in add BoTr 850 pro eodem/procedit Pe // vera²...quod mg Tr; non vera et non vera aut del Tr // impossibile est inv BoFaTr 851 instanti¹ corr Tr // si om Vd; sive A // in² lin Tr // vera/vero Pe; mg Tr; vera del Tr 852 erit/sit Fa // et/esse del Bo // et heri corr Tr; heri add in mg Tr; et eri AVd; fuit del Pe // verum fuit inv BoTr 853 sortes om Pa // esset/car del Vd // esset cras mg Ve; erit cras BoTr; erit add in mg Tr // ita/vera Pe; om Br // poterat/poterit BrVd; ponatur del in mg Tr; potuerit A // mutaretur/commutaretur Pa 854 tunc corr Ve; in add BoTr // si/s del Br // in lin Tr; om A 855 mutaretur/mutaret TrVbX // amitteret/amitteretur Vd; admitteret Tr 856 nichil/nihil X // potest dici inv BoTr // mutari possit inv Vd // possit corr Tr 858 instanti/subsequenti del Fa; de quo del Bo // sit corr Pa // hec om Pe 859 sortes/sortes del Ve // sortes...est/impossibile est sortes erit et corr Bo // fuerit/fuit X // heri/contentus ? Vn // vera/veri Pe; mg Tr; nulla del Tr 860 heri corr Pa; erit Vn // heri fuit inv X // fuit mg Pa 861 autem[Vd 261vb] // facta mg Bo // quia/quod A // nondum res inv BoTr; non res Vn // in om X 862 cum om Fa // nichil¹/nil X // circa¹ om Vd // rem/nichil del Vd // nichil²/nihil X

propositionem. Nec potest dici quod in illo instanti in quo res fiet vel non fiet mutabitur illa veritas, tum quia veritas illa transit in preteritum, nam usque ad
 865 istud instans verum fuit quod Sortes erit, quod autem transit in preteritum immutabile est, secundum Philosophum VI Ethicorum,¹ Agathonis sententiam approbantis, qui dixit quod hoc solo privatur Deus: Ingenita facere que facta sunt; tum quia si mutetur in instanti factionis rei, aut hoc erit quia significatum eius ponetur in esse, et tunc non mutabitur sed potius confirmabitur in sua
 870 veritate, aut oppositum sui significati ponetur, et tunc non mutabitur, quia numquam fuit vera, sed semper falsa. Ergo, cum non inveniatur instans in quo possit mutari propositio de futuro a veritate in falsitatem, necessario immutabiliter erit vera, si aliquo modo ponatur vera.

Preterea, illud quo posito pro aliquo nunc in esse, de necessitate ponitur
 875 pro semper in esse, immutabiliter ponitur esse. Et hoc patet, quia predicatum clauditur in subiecto. Quod enim determinat sibi sempiternitatem in essendo, in nullo tempore mutari potest, unde immutabilitatem sibi determinat; sed manifestum est quod si propositio singularis de futuro pro aliquo instanti ponitur vera, de necessitate pro omni instanti ponitur vera, donec veritas illa transeat in
 880 presens et a presenti in preteritum, quia si ista vera est hodie: 'Sortes erit', et heri fuit vera, et in millesimum diem ante fuit vera, et quandocumque formaretur, etiam ab eterno fuit vera usque ad illud instans quo Sortes ponetur, et tunc

863 propositionem mg Tr; propositum del Tr; [Tr 410vb] // illo/isto Vd // vel om Vd 864 veritas illa inv Pa // transit/transivit Bo; corr Tr 864-865 nam...preteritum om per homeo Pe 865 istud/illud BoTrX // verum corr Tr // quod¹/st del Pa // quod²/quia Br // autem/tunc Vn // transit corr Bo // preteritum/quod add Br 866 immutabile/erit del Pa // sententiam[Pa 243rb] 867 approbantis/probantis Ve // qui/que A // dixit/dicit BoFaVe; dixi Vd // hoc om Pe // deus ingenita corr Tr // confirmatur add in mg X // que/cum X 867-868 facta sunt inv Tr 868 mutetur/mutaretur FaTr // factionis/formans A // aut mg Tr; ac del Tr // erit/esset Tr; [Fa 263ra] 869 eius om Vd // ponetur/ponitur BoFa; poneretur Tr // non mg Vb // sed potius confirmabitur iter Vn // in² lin Ve; neque del Ve 870 aut mg Tr; ac del Tr // mutabitur/sed potius confirmabitur del Vb; ^{va}se potius confirmabitur in sua veritate^{cat} del Tr 872 a[A 288rb] // falsitatem/veritatem Fa; falsitate A // necessario om Pa 873 modo[Br 411rb] // vera² om Vn 874 confirmatio add in mg X // quomodo illud quo posito pro aliquo nunc in esse de necessitate ponitur pro semper in esse add in mg X // ponitur/ponatur Pa 875 pro/quod A // esse¹/et add X // immutabiliter del Tr; mg Tr // immutabiliter...esse om per homeo Pa // esse²/ existit Fa // patet lin Bo // quia/quod Pe 876 clauditur om Pa; ponitur del Pa // essendo/non del Tr 877 determinat corr Tr 878 si mg Pa 879 pro omni mg Tr; propositioni del Tr // de...vera² om per homeo Fa // veritas illa inv BoTr; veritas ista Vd 880 presens iter Fa; iter in mg Tr // ista/illa AFaPaVdX; est add A // et²/erit del Ve // heri/hodie A 881 millesimum iter in mg Tr // quandocumque corr Tr // formaretur/formetur BrVd 881-882 et¹...vera om per homeo Fa 882 instans om Vn; in add BoTr

¹ Cf. Aristoteles, Ethica Nicomachea VI, c.2: 1139b 10-11 (AL 26.3, 255.6-7).

mutabitur veritas a futuritione in presentialitatem, et erit verum quod Sortes est, et postmodum in preteritionem, et erit verum deinceps in eternum quod Sortes fuit; 885 igitur si veritas ponatur in propositione de futuro pro aliquo instanti, veritas illa ponitur eternaliter permanere, quia et pro toto tempore futuritionis quod potest ymaginari infinitum in ante permanebit veritas illa in propositione de futuro, deinde in propositione de presenti, et deinceps in illa de preterito in infinitum a parte post.

890 Sic igitur patet quod si propositio de futuro contingenti vera est, immutabiliter vera est. Et tota ratio sumitur ex hoc quod futurum non subest potentie immutari potenti, quia quod futurum est, nichil est; quando vero res ponitur in actu, si ponitur oppositum propositionis, iam in nullo instanti fuit vera illa propositio de futuro, et sic non erit mutata; si vero ponitur significatum eius, 895 tunc etiam non erit mutata. Unde sicut impossibile est quin presens sit presens et quin preteritum sit preteritum, ita impossibile est si aliquid est futurum et hoc sit verum, quod aliquid sit futurum, quin immutabiliter sit futurum; predicatur enim in omnibus hiis propositionibus idem de se.

900 Secundum vero assumptum etiam patet, quod scilicet immutabiliter sequatur, si propositio de futuro sit vera, quod eius significatum ponetur. Illa namque consequentia necessaria est ex cuius opposito consequentis sequitur oppositum antecedentis, ut patet primo Priorum,¹ sed ex opposito istius: Significatum propositionis eveniet, vel ponetur in esse', sequitur oppositum

883 futuritione/futuri ratione Pe; iter in mg Tr; futuratione A // presentialitatem iter in mg Tr // et¹ om A // et²/pm del Vd 883-884 et postmodum iter Pe 884 preteritionem/et del Fa // erit...eternum/in eternum deinceps erit verum BoTr // erit verum inv Br; [Ve 222rb] 885 igitur/ergo X // ponatur/i del Vd 886 eternaliter/actualiter Vd; et naturaliter Pe; eterna A // quod om Pa 887 ymaginari/in add BoBrVdVe; et add Tr // in¹ om BoTr // permanebit/permanebat Pe // veritas illa inv BoTr; veritas ista Vd 888 presenti iter in mg Tr; vaet deinde in illa veritas in propositione de futuro deinde in propositione de presentiat del Tr // deinceps/deinde BoTrVd; est add Vn; dein[X 884b]ceps // in²/de Ve 890 igitur/ergo X // vera om Vd 891 sumitur/fatuitur Vd; mg Tr; finitur ? del Tr // non mg Ve; est del Tr 892 quia corr Vd // quia quod inv Pa // nichil/nihil X // res/tres Pe; est Vn 893 ponitur oppositum inv A 894 illa propositio om Vd; ipsa propositio Pe // non/si del Pa // erit[Vb 413vb] // ponitur/ponatur VdVe 894-895 si...mutata om per homeo A 895 est om APa // sit presens mg Tr 896 sit preteritum mg Tr; [Vn 244rb] // est¹[Pe 227vb]; quod del Fa // ? add in mg Tr // est²/sit BoBrTrVd; verum del Tr 897 verum mg Ve; utrum del Ve // futurum¹/verum Bo // quin/quod X; corr Tr // sit iter Tr // sit futurum om Vn 898 hiis om X; istis BoFaTr 899 secunda ratio add in mg X // etiam om BoTr // quod/quasi X // quod scilicet inv Br; quod Pe 900 si/sed A; ? del Br // propositio/sit del Vd // illa/namque del Vd 901 namque/necessaria del Vd; enim Bo // namque...necessaria mg Tr; enim consequentia necessaria del Tr; ex del Vd; [Tr 41 lra] // consequentia/est add A // est lin Vd // est ex cuius iter in mg Tr // consequentis corr Ve 902 1 priorum add in mg X // oppositum antecedentis inv Bo 903 propositionis/e del Ve

¹ Cf. Aristoteles, Analytica Priora I, c.2: 25a5-26 (AL 3, 7.3-23).

905 propositionis formate de futuro; unde si dicatur: 'Sortes erit, ergo istud eveniet et ponetur in esse', detur oppositum: 'Non eveniet nec ponetur', ergo sequitur quod Sortes non erit; hec autem opponitur illi: 'Sortes erit', que ponebatur vera; igitur consequentia immutabilis fuit et necessaria.

910 Preterea, quando per duas propositiones significatur idem sub aliis terminis, ex una infertur alia de necessitate; sequitur enim, si Marchus disputat, quod Tullius disputet, quia Marchus et Tullius sinonima sunt et significant idem; sed futurum et venturum idem significant; ergo de necessitate sequitur, si Sortem esse est futurum, quod hoc eveniet, et si hec vera est: 'Sortes erit', de necessitate istud est verum: Quod sic eveniet.

915 Ex hiis ergo demonstrative sequitur quod omnia futura immutabiliter evenient, si propositio de futuro determinate sit vera. In omni enim consequentia necessaria et immutabili, si antecedens est contingens, consequens potest remanere contingens, sicut patet cum dicitur: 'Sortes currit, ergo movetur', consequentia enim est necessaria, sed antecedens et consequens sunt contingentia; si vero antecedens est necessarium, consequens erit necessarium; si 920 vero antecedens sit immutabile et inevitabile, consequens erit inevitabile et immutabile; sed propositione ista: 'Sortes erit', vel Antichristus, existente vera, sequitur de necessitate: 'Ergo ita eveniet', ut patet ex secundo assumpto.

925 Ex primo autem apparet quod antecedens est immutabile et inevitabile, scilicet veritas istius propositionis: 'Antichristus erit', si aliquo modo sit vera; ergo consequens erit inevitabile. Unde immutabiliter ita eveniet et idem potest

904 formate/formato Pe; corr Tr // sortes/et del Tr // istud/illud BoTrX; [Br 411va] 905 oppositum[Bo 266rb] // non corr Ve // sequitur/sequetur X 906 hec/hoc Br // hec...erit² mg Bo // opponitur/ponitur A // ponebatur corr in mg Pa // vera mg Tr; natura ? del Tr 907 igitur/ergo X // consequentia mg Tr; consequentia ? del Tr // immutabilis fuit inv Vd; immutabilis sicut Pe 908 confirmatio add in mg X // significatur om Vd: ad add Pe // sub om Tr 909 enim/quod add BoTrVd // marchus corr Tr; marchus X 910 disputet corr Pe // tullius¹ corr Tr // marchus/marcus X // marchus et tullius inv Bo; mg Tr; tustius et marcher del Tr // sinonima sunt/synonyma sunt X; inv BoTrVn; add in mg Tr // et² lin Bo 911 venturum lin Tr; neutrum ? del Tr // sortem/forme Pe 912 quod/quia Tr // eveniet/eveniret Pa; evenietur A // vera mg Tr // vera est inv Bo; vera ? del Tr // de/ex Fa 913 istud/illud VdX // verum/? del Pa // quod sic inv Tr // eveniet/eveniret Pa; [Vd 262ra] 914 hiis/his X // ergo om Vd; iter Br // sequitur...immutabiliter om Tr 915 de futuro determinate/determinate de futuro Fa // vera lin Tr; natura del Tr 916 consequentia mg Tr; consequentia ? del Tr // necessaria/sic del Tr; etiam del Bo // si/sed A // antecedens/consequens FaPe 916-917 consequens...contingens om per homeo A 918 movetur/natura A // enim est inv BoTr; est PaVn // antecedens/consequens Ve // consequens/antecedens Ve // sunt om Pa 919 vero om Ve 920 antecedens/est del A // sit/erit Pa // inevitabile¹ corr PaTrVd // inevitabile et immutabile inv BoFaPaTr 921 propositione ista/propositio ista AVbVd; propositione illa X; inv BoTr // sortes mg Ve // erit/currit Vd; om Ve; eu mg Ve // vera mg Tr; natura del Tr 922 sequitur de necessitate mg Ve // ergo/ista del Ve // ita/ista TrVd 923 immutabile et inevitabile inv Br 924 istius/illius X 925 erit/sit Vn // immutabiliter corr Pe // et/ita add Bo

concludi de omni futuro; igitur omnia futura immutabilia sunt et evitari non possunt. Hoc autem dicere dementissimum est, ergo et illud unde sequitur, scilicet quod aliqua propositio de futuro sit vera. Unde ista non est vera: 'Antichristus erit', nec etiam ista: 'Antichristus non erit', sed bene disiunctiva:

930 'Antichristus erit vel non erit'.

Hiis tamen que dicta sunt aliqua obviare videntur, nam primum principium: 'De quolibet esse vel non esse', falsum esse non potest; assumpta ergo propositione singulari, aut est vera aut non vera; si vera, habetur propositum; si non vera, ergo est falsa, quia verum et falsum sunt contraria

935 immediata; ex negatione autem unius contrarii immediati sequitur positio alterius in subiecto apto nato; sequitur enim: 'Linea non est recta; ergo est curva'; sed constat quod omnis propositio est subiectum aptum natum recipere veritatem vel falsitatem; ergo sequitur, si singularis propositio de futuro non est vera, quod omnino sit falsa.

940 Preterea, lex contradictoriarum est quod si una sit vera, reliqua sit falsa, et quod de necessitate una sit vera, reliqua sit falsa; ergo necessario vel ista est vera: 'Antichristus erit', et reliqua falsa, scilicet: 'Antichristus non erit', vel econverso, cum contradictorie opponantur.

945 Preterea, illa propositio est vera ex qua sequitur propositio vera, quia verum non sequitur nisi ex vero, saltem in consequentia non sillogistica — unde si consequens est verum, antecedens est verum; sed hec propositio vera: 'Antichristum esse est possibile', sequitur autem ex ista: 'Antichristus erit', bene enim infertur: 'Antichristus erit; ergo Antichristum esse possibile est'; igitur illa propositio fuit vera: 'Antichristus erit'.

926 igitur/ergo X // dicere futura immutabilia esse et evitari non posse dementissimum est add in mg X // immutabilia/et inevitabilia del Ve // et/in del Ve 927 possunt mg Tr; potest del Tr // dementissimum corr? Pa 928 scilicet om Vn // aliqua corr Tr 929 disiunctiva corr Tr; om A 930 erit²/nec etiam ista del Pe 931 hiis/his X // obviare videntur inv Fa; obviare [X 885a] 932 esse¹/et del Pa // esse²/et de nullo simul add Vd // falsum/esse del Pe 933 propositione/propositio APe // aut¹...vera³ mg Tr; aliud est natura ac non natura del Tr // aut²/vel Fa 934 vera/habetur add Vd; lin Tr; natura del Tr 935 immediati/immediate Vd // immediati/immediate A // sequitur/principium del Vn 936 enim lin Tr; est del Tr // est curva inv Vd 937 constat quod om BoTr; [A 288vb] 938 sequitur om Pe // si/quod Bo; lin Tr; quod del Tr // futuro/si add Bo // est vera quod om Pe 940 sit¹/est Fa // vera/sit add Pe // sit²/erit Vn 941 et...falsa iter et 'vaca' secundum Ve; om per homeo Bo // sit²/vero Fa // vel om BoTr // ista/illa Ve 942 reliqua/alia BoTr // falsa om Tr // scilicet om BoPaTr // anti[Tr 411rb]christus² // erit²/est falsa add in mg Tr 943 opponantur/opponuntur Vd 944 preterea corr Vn // vera² mg TrVe; natura del Tr 944-945 propositio²...sequitur iter A 945 nisi iter A // nisi...non² iter in mg Tr // sillogistica/syllogistica BrVbX; corr Tr 946 hec lin Ve // propositio/est add BoBrFaPeVd // vera om Tr; est vera add in mg Tr 947 possibile[Vb 414ra] // autem/nunc? Vd // bene mg Tr; unde del Tr 948 infertur corr Vb // possibile est inv VdBoTr // est/esse A // igitur/ergo X // illa/ista AVd 949 vera mg Tr; natura del Tr

950 Preterea, dato quod propositio de futuro sit vera determinate, tamen non
necessario, non sequitur quod effectus ponatur necessario, sed ponatur
determinate, non necessario; hoc autem sufficit ad salvandum consilium; igitur
non tollitur consilium, quamvis propositio sit vera.

955 Preterea, assumpto instanti futuro per intellectum, in virtute primi
principii, verum est quod in illo instanti Sortes erit vel non erit, quia de quolibet
pro quolibet instanti dicitur vere affirmatio vel negatio et de nullo simul; sed si
vere dicitur quod erit, propositio hoc affirmans erit vera; si vero non erit,
propositio negativa erit vera; ergo semper vel affirmativa de futuro contingenti est
vera vel negativa.

960 Sed hiis non obstantibus dicendum est sicut prius, ubi considerandum
quod veritas propositionis sumitur ex entitate rei, quia veritas signi sumitur ex
conditione signati; unde ab eo quod res est vel non est dicitur oratio vera vel
falsa, ut patet in Predicamentis.¹ Constat autem quod contingens ad utrumlibet
nullam determinationem habet ad alterum ex ordine ad suas causas, cause namque
965 illud respiciunt sub omnimoda indifferentia; tunc ergo primo determinatur
contingens ad utrumlibet quando actualiter ponitur et existit. Actualitas autem,
que dat contingenti determinationem, potest referri ad omne instans precedens et
distans in ante, vel ad omne instans succedens et distans per posterius ab illa
actualitate. Dat ergo actualitas determinationem contingenti in quolibet instanti
970 sequente actualitatem, quamvis non sit in illis instantibus; unde semper est

950 vera/de necessitate add Pa; mg Tr; natura del Tr; de add Vn // tamen non inv Bo // non/se
del A 951 non om ABr // non...necessario om per homeo Fa // ponetur/ponatur Vd 951-
952 non...necessario om per homeo BoVb; mg Tr 952 autem/igitur Fa // igitur/ergo X
953 tollitur/toll't A // consilium om Vn; [Fa 263rb] // propositio sit vera/sit vera propositio
BoTr // quocumque add in mg Tr 954 assumpto/in add Ve // intellectum[Br 411vb] // in lin
Ve; et del Ve // in virtute om Pa 954-955 primi principii inv Bo 955 illo/isto A // sortes
corr Tr 956 vere/esse X // et om Ve // nullo/eodem add BoTr 957 erit¹ mg Tr; erit ? del Tr
// vera mg Tr; natura del Tr // si...erit³ iter Fa 957-958 non erit propositio/propositio non
erit Vn; erit[Pa 243va] 958 est/erit BoFaTr 958-959 ergo...vera iter A 960 cur veritas
propositionis sumatur ex entitate rei add in mg X // hiis/his X 961 sumitur¹/sequitur Ve
962 est¹/quod res est del Tr // vel¹/s add Fa // dicitur/omnino del Fa // dicitur oratio/oratio est
BoTr; dicitur omnino A; vel del Fa 963 predicamentis mg Tr; predictis ? del Tr // ad/ex Vd //
utrumlibet/utralibet Vd; utrumque Ve 964 causas/etiam etiam del Bo; et del Tr // cause/divine
Pe // namque om Bo; enim add in lin Bo 965-966 determinatur...utrumlibet/contingens ad
utrumlibet determinatur BoTr; determinatur[Ve 222va] 966 utrumlibet/utrumque X // quando/
quam? Vd 967 que/qui PeVe // referri/ferri A // omne/omnem Ve; omn ? Pe; esse A // et/dans
del Bo 968 omne/esse A // instans/indistans Pa // succedens/succedere A; [Vn 244va] // per/
vel A // ab/a Vn // illa/ista X; alia Ve 969 ergo om Pe // determinationem corr Ve // determi-
nationem contingenti/contingentis determinationem Bo; inv Tr; determinationem corr Tr;
unius? del Tr 970 sequente/sequentem A

¹ Cf. Aristoteles, Categoriæ, c.5: 4b9-10 (AL 1.3, 92.18-19).

determinate verum quod talis actualitas fuit. Non dat autem sibi determinationem pro aliquo instanti precedente; unde numquam est determinate verum quod erit. Trahitur enim determinatio quam dat actualitas contingenti ad instantia subsequencia, non autem ad instantia precedentia, cuius ratio est quia actualitas
 975 respectu futurorum sequentium ponit contingens extra suas causas; unde non remanet infra causalitatem alicuius, nec cadere potest super ipsum activa potentia. Econverso autem, in omnibus instantibus que precedunt, relinquit actualitas contingens infra causalitatem et potentiam suorum principiorum; illa autem sunt ad utrumlibet et indeterminata, et per consequens determinatio, ortum habens ab
 980 actualitate, trahi non potest ad instantia que precedunt.

Potest etiam alia ratio assignari magis immediata, quia quando aliquid oritur ex aliquo, sequitur ipsum et non precedit; determinatio autem contingentis oritur ex actualitate, ut dictum est;¹ ergo non potest determinatio illa poni pro instantibus precedentibus actualitatem, sed pro sequentibus. Sic igitur, cum
 985 natura contingentis omnino indeterminata sit pro quolibet instanti precedente suam existentiam actualem, necessario utraque pars contradictionis absque ulla determinatione sibi debetur pro tunc. Et ideo nulla propositio est vera, nisi que claudit utramque partem contradictionis sub indifferentia et disiunctim. Que vero determinate alteram partem exprimit non est vera nec etiam falsa, quia si falsa
 990 esset, pars opposita esset determinata; et hinc est quod hec propositio vera est:

971 verum corr Tr // quod/quia PaTr // talis om AFa // dat autem inv Bo; autem Pa 972 numquam/non Vd // est/nullum del Tr // determinate verum inv Bo // verum mg Tr // erit/ait X 973 trahitur/atrahitur Ve // enim mg Tr; est del Tr // quam/quem Pa // ad/ab Vd // instantia mg Tr; istam del Tr; [Vd 262rb] 974 instan[X 885b]tia // ratio est om et lac Tr // quia/quod Pe; om A 975 futurorum/sunt ? add Fa // ponit/etiam add Tr // contingens/attingens A // extra corr Ve // non om A 976 remanet mg Pa; contra del Ve // infra mg TrVe; ita del Tr // causalitatem/crealitem A // nec/ad del Br // cadere potest inv BoTr // ipsum/ad aliqua del Br // activa potentia/aliqua potentia activa BoTr 977 in omnibus instantibus/instantibus omnibus Pa // relinquit/relinquitur hypercorr Tr // actualitas[Bo 266va] 978 contingens corr Tr // infra mg Tr; ita del Tr; [Pe 228ra] // potentiam/et add A // illa/ista AVd 979 indeterminata/indebetmi-nata X // determinatio ortum inv Pe // ortum/ei cum A 980 trahi non potest/non potest trahi BoTr // instantia/instantiam Vb; corr Bo 981 alia ratio magis immediata dubitationis add in mg X // ratio mg Tr; inter del Tr 982 et mg Tr; in del Tr 982-983 aliquo...ex om per homeo Pa 983 ex/ipsius add in lin Tr // ut/est add in lin Tr // est om Tr // determinatio illa poni/poni determinatio illa Pa; illa determinatio poni Fa // illa/ista AVd // pro/quod A 984 instantibus[Tr 411va] // igitur/ergo X 985 indeterminata sit inv BoTr // instanti/indistanti Pa 986 existentiam iter in mg Tr // contradictionis/determinationis A // ulla/illa Fa; iter in mg Tr 987 debetur/tunc del A // pro tunc om Br; et nunc Ve; tunc Pa; in nunc FaPe; etiam nunc Vn // vera mg Tr; natura del Tr // nisi corr Bo 987-988 sibi...claudit om Vd 987-989 nisi...vera om per homeo Fa 988 claudit/claudat et corr Pa // sub/vel Vd; om et lac Pa // disiunctim/indisiunctim A; corr Br 989 partem/contradictionis del Ve // non/nec BrTr 990 opposita iter Pa // hinc corr Ve // quod mg Tr

¹ Cf. e.g. [38:960-980].

'Sortes erit vel non erit', et ista falsa: 'Sortes nec erit nec non erit'; et ista vera: 'Aliquod istorum indeterminate eveniet', quod scilicet Sortes erit vel non erit, et illa falsa, scilicet quod: 'Neutrum determinate eveniet'. Hec tamen: 'Sortes erit', neque vera neque falsa; similiter nec illa: 'Sortes non erit'. Statim enim
 995 dum hoc concederetur, poneretur determinatio in ipso contingente, que ponibilis non est; immo repugnat sue nature.

Non procedunt ergo instantie. Prima¹ siquidem non, quia propositio de futuro contingenti sumpta precise sub altera parte contradictionis non potest esse subiectum veritatis vel falsitatis, alioquin res contingens esset determinata.

1000 Non valet quoque secunda,² quia licet lex contradictoriarum sit quod si una est vera, reliqua sit falsa, non tamen est lex quod una sit vera et reliqua falsa semper; immo excipit Philosophus propositionem de futuro contingenti primo Peryarmenias.³

1005 Non valet etiam tertia,⁴ quia hec propositio: 'Antichristum esse est possibile', loquendo de possibilitate ad utrumlibet, non sequitur ex ista: 'Antichristus erit'; immo veritas istius tollit illam. Si enim verum sit quod Antichristus erit, immutabiliter eveniet, ita quod ipsum esse pro illo tunc non est possibile ad utrumlibet; immo penitus necessarium, sicut Sortem esse, dum est, necessarium est; et hec patent ex predictis. Unde 'Antichristum esse possibilem
 1010 continger' equipollet isti: 'Antichristus erit vel non erit'. Hec autem:

991 erit¹ om A // ista falsa inv Bo; illa falsa Br // sortes² om Vd // nec¹ om X; non A // nec²/et X // erit⁴/n del Br 992 istorum corr Ve // indeterminate/indeterminat Pe; corr Br // eveniet/et add Bo // quod/quia X; om Pe // erit¹ om Vd 993 illa/ista APeVd // neutrum corr Tr 993-994 scilicet...falsa om per homeo Pe 994 neque vera neque/nec vera nec X; neque vera nec Vn // neque vera om Tr; neque est vera add in mg Tr // illa/ista AVd // non/nec A 995 dum/cum Ve // contingente/contingenti BoTr; [Br 412ra] // ponibilis/possibilis X 996 nature iter in mg Tr 997 ergo lin A // ad primam instantiam add in mg X // pro[Vb 414rb]cedunt // siquidem om BoTr 998 futuro[A 288vb] // precise/prescise PaPeVdVn 999 veritatis corr Pe // contingens/est del Ve // esset determinata inv Ve 1000 quoque/ergo X; etiam BoTr // contradictoriarum corr Tr // sit/si Pa; mg Bo // si om X 1001 est¹/sit AFa // reliqua¹/alia BoTr // tamen mg Pa // vera²/sit del Vd // reliqua²/alia BoTr 1002 semper mg Tr // excipit/recipient PaVd; quod hoc del Bo // propositionem mg Vb // contingenti om Pe 1003 peryarmenias/periermenias X; corr Tr 1004 quia/quod Pa; quoniam BoTr // esse om Vn // est om Ve 1005 utrumlibet/licet add Vd 1006 erit/erat Pa; iter in mg Tr // istius/illius BrPe // quod om Br 1006-1007 immo...erit mg Vb 1007 ita om Tr; ista del Tr; res add in lin Tr // ipsum corr Tr // esse/nunc A // illo/illa A; nunc add A 1008 utrumlibet/utrumque X // immo penitus mg Tr; ymmo peunter ? del Tr; immo positus A 1009 est mg Vb; h del Vd; ? del Br // hec patent/hoc patet BoTr // ex predictis om Tr // possibilem om Vd; possibile X 1010 continger/contingentem A // isti corr Pe // erit vel non erit mg Tr; erit vel non erit vel del Tr

¹ Cf. [38:931-939]. ² Cf. [38:940-943]. ³ Cf. Aristoteles, De Interpretatione I, c.9: 18a29-19b4 (AL 2.1, 13.12-18.4). ⁴ Cf. [38:944-949].

'Antichristus erit vel non erit', non sequitur ad istam: 'Antichristus erit'; et per consequens nec ista: 'Antichristum esse est possibile ad utrumlibet', sequitur ex illa.

1015 Non valet etiam quarta.¹ Impossibile enim est quod aliquid determinate eveniat quin immutabiliter eveniat; unde existente determinatione veritatis istius propositionis: 'Antichristus erit', necessario ponitur immutabilitas eventus; immutabilitas enim et necessitas idem sunt, ut inferius apparebit.²

1020 Non valet etiam quinta,³ quia pro nunc futuro non est vera affirmatio determinate vel negatio determinate, sed affirmatio vel negatio indeterminate, non autem utrumque simul vel negatio utriusque.

1025 Quod Dei notitia non dat propositioni de futuro contingenti quod sit vera vel falsa. Secunda vero propositio est quod notitia divina quam de actualitatibus futurorum contingentium habet non dat ut propositio affirmativa precise vel negativa precise formata de futuro sit vera vel
1030 falsa, immo relinquit utramque neque veram neque falsam. Nulla enim notitia dat propositioni de futuro veritatem vel falsitatem nisi illa que tendit in futurum ut distans per modum notitiae expectativae — et ratio huius est quia notitia que dat determinationem alicui pro aliquo instanti, debet coexistere illi instanti; si ergo dat determinationem pro instantibus precedentibus actualitatem, necessario debet illa notitia precedere actualitatem et eam aspicere ut posteriorem et distantem, et per consequens est notitia expectativa; sed declaratum est supra⁴ quod notitia Dei non

1011 vel non erit om A // erit²/non erit del Vb // non² lin Bo // erit²...antichristus² om per homeo Ve // istam/illam Pe; illa ? Fa // erit³ mg Tr; erunt del Tr 1011-12 et per consequens mg Bo; om Tr 1012 nec/in Vd // ista/illa AX // utrumlibet/utrumque X; licet add A 1014 enim est inv Pa; est Tr // quod om Vd 1015 quin immutabiliter eveniat om per homeo Ve // existente mg Tr // determinatione/voluntatis del A; determina[X 886a]tione // istius/istis Pa 1016 propositionis/an add FaVn // necessario/necesse Pe 1018 quomodo pro nunc futuro sit affirmatio determinate vel negatio non autem utrumque simul add in mg X 1019 determinate¹/determinato A // vel¹/de add A // sed...indeterminate om per homeo X 1021 dei/de Pe Ve; vero Vn; lin Tr; om A // notitia/necessitate Ve // dat om Pe 1021-1022 dei...quod/notitia divina quam de actualitatibus futurorum contingentium habet non dat ut propositio affirmativa vel negativa precise et formata de futuro X // dei...falsa/notitia divina respectu futurorum non dat propositionibus quod sint vere vel false Br 1022 secunda propositio add in mg X // vel/et Pe // falsa/determinate voco ? del Tr // vero om Vb // est lin Bo 1023 notitia divina inv Bo; notitia dei Tr // habet om Pe 1024 precise¹/precise PaPeVbVdVn // vel¹ del Vd // vel negative precise om A // precise²/precise PaPeVbVdVn 1025 immo/illo del Pe // relinquit/utramque del Ve // utramque[Tr 411vb] // neque veram neque/nec veram nec X // veram corr Ve; lin Tr; naturam ? del Tr 1026 nisi/non Vd // illa/ista A 1026-27 tendit in futurum ut distans iter in mg Tr 1027 notitiae[Fa 263va] // ratio corr Ve // notitia lin Tr; noctura? del Tr 1028 debet/i del Br 1029 illa/ista AVd 1030 posteriorem/potioem X 1031 est¹ om X // notitia¹/intuitiva del Vd // expectativa corr Tr

¹ Cf. [38:950-953]. ² Cf. [39:276-316]. ³ Cf. [38:954-959]. ⁴ Cf. [38:705-722].

est expectativa futuri, nec tendit in ipsum tanquam in distans — unde non precedit actualitatem futuri; ergo non dabit determinationem illi actualitati pro aliquo instanti precedenti, et per consequens nec propositio formanda habebit a divina notitia quod sit vera vel falsa.

1035 Preterea, si divina notitia dat huiusmodi propositionibus quod sint vere vel false, aut hoc habet ipsa notitia ratione obiecti cogniti aut propter modum cognoscendi; sed non potest dici quod hoc sit propter obiectum cognitum, nam declaratum est in precedenti propositione¹ quod actualitas contingens non dat
1040 determinationem instantibus precedentibus — immo relinquit contingens indeterminatum ad utramque partem contradictionis et neutram determinate posse exprimi vere vel false, et ita notitia non trahit ab ista actualitate cognita quod propositio pro precedentibus instantibus sit vera vel falsa; nec etiam potest dici quod hoc habeat notitia ex modo cognoscendi, quia non est illa notitia in
1045 precedentibus instantibus, alioquin Dei notitia esset expectativa; nec etiam notitia illa coexistit illis instantibus vel est simul cum eis, ut supra declaratum fuit,² sed est totaliter indistans ab actualitate contingens et ab illo instanti in quo existit, et ita non plus largitur determinationem contingenti pro precedenti tempore quam largiatur ipsamet actualitas a qua penitus est indistans; ergo necesse est quod
1050 propositionem de futuro formandam relinquat Dei notitia neque veram neque falsam.

Hiis tamen videntur aliqua obviare. Certum est enim quod prophetie non potest subesse falsum; propositiones ergo prophetice sunt determinate vere; sed

1032 futuri/futura A // nec corr Vd // tendit om Pe // ipsum/tempore Vd // unde mg Tr // non mg Vb 1033 precedit corr Tr // dabit mg Bo; om Tr // illi om TrVb; mg Bo 1034 instanti corr Bo // precedenti/et del Pa 1035 divina notitia inv BoPaTr 1036 notitia/dat huiusmodi del Vb 1037 vel/et Tr // cogniti mg Tr; consucti del Tr // propter corr Tr 1038 potest...sit om BoTr // hoc om Ve // propter mg Tr; semper del Tr // nam/quia BoTr 1039precedenti propositione inv A 1040 instantibus[Vn 244vb] // relinquit[Pa 243vb] contingens[Br 412rb] 1041 indeterminatum[Vd 262va] // ad iter Vd // utramque partem inv X // contradictionis om A // neutram/neutrum Vb; corr Tr // determinate posse inv X; determinate posset Pe; determinate possit A 1042 exprimi/exprimit Ve // vere lin Tr; nature del Tr; om A // ita/ista X 1043 pro/ex Vd; mg Tr // precedentibus[Bo 266vb] // facit aliquas obiectiones contra secundam hanc conclusionem et solvit add in mg X // nec/neque Tr // dici/dari Pa 1044 ex/in X // modo[Ve 222vb] // quia/quod A // illa/ista Br 1044-45 in...notitia² mg ? Tr 1045 esset corr Ve 1046 illa/cognoscit del Vd // illis instantibus inv Fa // eis/illis Br // fuit/est BoTr // sed/notitia illa add FaPeVn; [Vb 414va] 1047 actualitate/contingens del Pe // et¹ om X 1048 pro/et Pe 1049 largiatur/largitur Pa; determinationem contingenti del Vd // ipsamet/deitas del Pa // ergo iter A 1050 formandam/formanda A // relinquat/relinquit A // notitia/^{ade} futuro formanda^{cat} del Bo // neque/nec X 1051 neque/nec X // falsam/falsa Pa; [X 886b] 1052 hiis/his X // certum est enim/nam certum est BoTr // prophetie mg Tr; propherie del Tr 1053 potest/postet Ve // ergo/ph del Vn // vere lin Tr; nature del Tr

¹ Cf. [38:971-980]. ² Cf. [38:680-688].

1055 propositiones huiusmodi sunt de futuro contingenti, ut illa Ysaie:¹ "Ecce Virgo concipiet et pariet filium," et illa Christi:² "Non cantabit gallus, donec ter abneges nosse me," et illa:³ "Scitis, quia post biduum Pascha fiet, et filius hominis tradetur," et sic de omnibus prophetiis; ergo videtur quod ex infallibilitate divine prescientie propositiones de futuro contingenti habeant quod sint vere.

1060 Preterea, si propositiones tales non essent vere, nullus predicens futura esset mendax, et per consequens non esset differentia inter prophetas veridicos et sanctos, et prophetas mendaces, quia neuter dicit verum vel falsum; sed scriptura sacra reprehendit prophetas falsos et commendat veros, Ezechielis XIII,⁴ dicens de "prophetis insipientibus" qui "nichil vident" et "divinant mendacium," et Deuteronomii XVIII,⁵ Moyses diffiniens quid sit falsus propheta, dicit quod:
1065 "Hoc habebis signum quod in nomine Domini propheta ille predixerit et non evenerit, hoc Dominus non est locutus"; ergo dici non potest quin propositiones de futuro ex divina prescientia habeant quod sint vere aliquae et earum oppositae false, alioquin tantum valuisset Ysaie⁶ dixisse: "Ecce virgo non concipiet," sicut dicere: "Ecce virgo concipiet."

1070 Preterea, omnis propositio credita est determinate vera, quia fidei non potest subesse falsum, immo obiectum fidei est infallibile verum; sed aliquae propositiones de futuro sunt credite, ut quod carnis resurrectio erit, et quod

1054 propositiones/propositione Pe // ysaie/isaie X 1055 pariet/fi del Vd // cantabit corr Ve; ter add Fa // ter abneges/neges ter BoTr 1056 nosse/noite Vd; om Fa // scitis om A // quia/quod Pa // post om Vd // pascha fiet inv Pa 1056-57 et¹...tradetur mg Bo; om Tr 1057 omnibus prophetiis inv Pa // omnibus/aliis huiusmodi add BoTr // prophetiis corr AVn; profesiiis Br // ergo videtur om Tr; videtur ergo mg Tr // quod om Pa // infallibilitate/dicit del Pe; corr BoTr 1059 preterea[A 289ra] // propositiones tales inv BoTr // non/sunt del Pa // nullus/intellectus Bo // futura/future Vd 1060 esset¹ corr Tr // mendax[Pe 228rb] // esset²/essent A // inter/ideo A // veridicos/veridices AVd 1060-61 veridicos et sanctos mg Tr; mendaces et factos? del Tr 1061 prophetas mg Vb // prophetas mendaces inv BoTr // neuter/neutrum Bo // vell/iam A 1062 prophetas falsos inv BoTr // commendat/ostendat A // ezechiel 34 add in mg X // veros/veraces Pa; mg Tr; nostros? del Tr // dicens/quod add Pa 1063 de lin Pa; quod Fa // prophetis/insidi del Pe // qui/quia Bo // nichil/nihil X // deuteronomio 18 add in mg X // divinant corr Bo; mg Tr; divini? del Tr 1064 diffiniens/definiens X // quid/qui APeVbVn; quis Bo // sit/p del Pe 1065 habebis/habebit Vd // discrimen inter prophetam verum et falsum add in mg X // ille/qui add Fa 1065-66 predixerit...evenerit/predixit et non evenit Bo 1066 hoc/hec X // dominus mg Tr; deo del Tr // non¹ mg Bo // locutus/loquutus PaPeVb // dici non potest/non potest dici BoTr 1067 futuro/contingenti add Fa; [Tr 412ra] // sint/sit Vn // aliquae/aliquae del Vb 1067-68 earum oppositae false/aliquae false ut earum oppositae BoTr 1068 tantum mg Bo // valuisset/m? Pa // ysaie/isaie X // ecce/ergo A // non om Fa // concipiet/concepit A // sicut om Vn 1069 dicere om BoPaTrVn; dicerem A // ecce/ergo A 1070 propositio/prepositio X // determinate vera inv BoTr 1071 immo/i del Vd // sed/si Pa 1072 propositiones/prepositiones X // sunt om Ve // ut/patet add X // erit et/est et Bo; erit Ve; error A

1 Isaias 7:14. 2 Lucas 22:34. 3 Mattheus 26:2. 4 Hiezechiel 13.3 et 13.6.
5 Deuteronomium 18:22. 6 Isaias 7:14.

generale iudicium est futurum; igitur id quod prius.

1075 Preterea, omne scitum est verum, quia scientia verorum est; sed Deus scit Antichristum futurum et propositiones alias de futuro, alias non predicaret nec revelaret eas, et accresceret Sibi nova notitia, dum futura ponerentur in actu, si prius non scivisset; ergo idem quod prius.

1080 Preterea, illa notitia dat determinationem propositioni illi cum cuius opposita illa notitia stare non potest; sed cum illa notitia quam Deus habebat de trina negatione Petri non poterat stare veritas istius propositionis: 'Petrus non negabit ter Christum'; igitur predicta notitia dabat determinatam veritatem propositioni opposite.

1085 Preterea, illa notitia dat propositioni de futuro quod sit determinate vera in qua notitia est veritas determinata; sed veritas futuri contingentis determinata est in divina notitia quomodocumque hoc sit, sive per modum futuritionis sive per modum non futuritionis; ergo veritas sic determinata dat propositioni de futuro quod sit vera.

1090 Preterea, si id quod minus videtur inesse inest, et id quod magis; sed scientia expectativa, que tendit in rem ut futuram, si esset certa, daret quod propositio de futuro esset determinate vera; ergo multo fortius notitia Dei, que tendit in actualitatem futuri ut in presentem, vel saltem ut in non distantem, dabit quod propositio sit vera, cum presentialitas sit potior quam futuritio.

1095 Preterea, illa notitia quam Deus habet de futuro, etsi non sit simultanea et coexistens isti nunc, est tamen indistans ab isto nunc; sed prout est indistans ab isto nunc, aspicit futurum contingens sub ratione futuri et distantis; unde scit Deus quod actualitas illa est futura, etsi non Sibi, tamen isti rei que existit in

1073 est futurum inv Bo // igitur/ergo X // id om A; illud Br 1074 omne/esse A // verorum/terminorum A // est² om X // scit mg Tr; sit del Tr 1075 non om A 1076 revelaret/revale-ret Pa // et corr Tr // accresceret/accrescet Ve // dum/cum A 1077 prius¹ om A // non scivisset/nescivisset BoTr // idem/id FaPeTrX; ratione A 1078 illa/ista AVd // notitia/non del Vn // cum om X; mg Bo // cuius/eius Pa 1079 cum/tamen Vd; om Pe // deus/habet del BoTr; deus [Br 412va] // habebat/habebit Ve 1080 trina/tria Pa // negatione/dei del Pe // petri lin Tr; potest del Tr // poterat/potest Vd // istius/propositio del Vd 1081 negabit/negabat BrPa; negavit Tr // christum om Pa // igitur/ergo X; christi Vd // predicta/non add Fa // notitia/predicta del Fa // determinatam/determinate Vn 1082 propositioni opposite inv Pa 1083 vera om Vd 1084 in...determinata om Vn // futuri corr A 1085 sit/verum add in mg Vb; verum add BoTr // per...sive om per homeo Vn 1086 non om Fa 1088 si mg Pa // id¹/illud ABoFaVd // quod¹/magis om Pa // videtur/dicitur X // inesse/esse Vd // id²/illud ABoFaVd 1089 si/non A 1090 determinate/ergo del Vb // determinate vera inv BoTr 1091 futuri/dei Fa // in² mg Pa; om Fa // in³ om Pa; lin Tr; et del Tr // non/in del Vb 1092 futuritio/futuratio Ve; [887a] 1093 etsi/si Ve // sit[Vb 414vb] 1094 isti nunc inv A; aspicit del Ve // est tamen/et est Ve; tamen Pe // isto/illo FaPaVdX // nunc² mg Vb 1095 isto/illo PaVd // nunc/non? del Br // aspicit/recipit Vd // sub iter Pe // scit mg Br; fi del Br 1095-96 scit deus inv BoFaTr; sit deus Pa 1096 actualitas illa inv BoTr // est/sit Pe // isti rei inv Tr // que/qui A

presenti instanti; non enim solum novit actualitatem Antichristi, immo novit quod est futura saltem nobis, alioquin nesciret quando res preteriit vel futura est aut presentialiter existit; igitur scit Antichristum futurum per comparationem ad istud nunc, et per consequens propositio ista vera est: 'Antichristus est futurus'.

1100 Preterea, omnis veritas posita determinate in aliqua notitia exprimi potest per aliquam propositionem; sed veritas futuri contingentis determinata est in divina notitia, utpote sessio Antichristi; non potest autem exprimi vere per propositionem de preterito dicendo: 'Antichristus fuit vel sedit', nec etiam de
1105 presentis: 'Antichristus est vel sedet'; ergo vere exprimitur dicendo de futuro quod sedebit vel erit.

Preterea, Deus habet notitiam de sessione Antichristi indistantem ab ea, ut iam conceditur; sed veritatem cognitam indistanter impossibile est non poni, et per consequens non evenire; ergo si dicatur quod eveniet terminate, verum
1110 dicetur, vel si non dicitur, verum hoc est, quia potest non evenire, et si potest non evenire iam, non cognoscebatur notitia indistanti.

Sed istis non obstantibus, dicendum est sicut prius. Nulla enim notitia dat alicui propositioni quod sit vera nisi quatinus significatum illius est in ipsa notitia obiective; sed significatum istius propositionis: 'Antichristus erit', non
1115 cadit in divina notitia, qui enim dicit in mente sua quod Antichristus erit, necessario respicit ipsum ut futurum, hoc enim habet copula de futuro importata per li 'erit' quod esse copuletur cum subiecto ut in futurum; declaratum est autem

1097 enim solum inv Pa; [Fa 263vb] // antichristi/christi Ve; anti mg Ve 1098 alioquin/alias BoTr // res om Fa // preteriit mg Tr; presentat del Tr; [Vd 262vb] // vel/aut Br 1099 presentialiter iter in mg Tr // igitur/ergo X // antichristum/futura del Vb // comparationem/operationem PeVd // istud/illud BoBrTrX 1100 nunc mg Vb // propositio ista inv BoTr 1101 omnis/propositio del Bo // posita mg Bo 1102 aliquam/notitiam add Fa 1102-03 est in divina mg Tr 1103 sessio mg Tr; sevio del Tr; in sevio Bo // antichristi/antichristi X // exprimi vere inv Fa; exprimi Tr // per lin Tr 1104 de lin Vd; que del Vd; futuro del Pa // preterito/preteriti PeVe // antichristus/erit del Pa // etiam om BoTr 1105 antichristus/et Tr // dicendo de futuro/per illam de futuro dicendo BoTr 1107 preterea...indistantem om Vd // habet/sessionem del Pa // indistantem/indistante XPe // ab ea om A 1108 cognitam indistanter inv Bo; cognitam[Tr 412rb] 1109 evenire[Bo 267ra] // si/sic Pe // quod om BrFaPeVn // eveniet corr Tr // terminate corr Pa; determinate Bo; om Br; determinate mg Br 1109-10 ergo...evenire om per homeo Vd 1110 dicitur/est Bo; [Vn 245ra] // si¹ mg Ve // dicitur/ dicitur Pa; corr Tr // est lin Bo // quia/quod Pe // potest¹ om X // et si potest iter Vn 1111 non om X // cognoscebatur/nci del A // indistanti iter in mg Tr 1112 quomodo nulla notitia dat aliqui propositioni quod sit vera nisi quatenus significatum illud est in ipsa notitia obiective add in mg X // est om Br // enim/propositio add Vd // no[A 289ra]titia 1113 vera mg Tr; natura del Tr // quatinus/quatenus X; om Tr; quando add in mg Tr; quid del Tr // illius/illud X 1113-14 ipsa notitia inv Pa 1114 obiective/obiective X // significatum...propositionis/ istius propositionis significatum Br // istius om Vn // erit mg Tr; erit? del Tr 1115 dicit om Pe // mente corr Tr 1116 necessario respicit ipsum/ipsum respicit necessario Tr; ipsum necessario respicit Bo 1117 li/ly X // autem/enim Vd

sepe quod divina notitia non tendit in rem ut in post distantem vel in futurum; ergo ex divina notitia nullo modo potest propositio ista verificari. Unde nec Deus
 1120 istam propositionem apprehendit ex Suo modo intelligendi, sed quatinus apprehendit omnes propositiones quas nos formamus; et ideo hec propositio: 'Antichristus erit', cum non cadat immediate in divina notitia, quasi Deus eam formet, sed mediate, scilicet quia nos formamus — omnis enim notitia ipsam immediate formans est expectativa — utique cum sit ita, non recipiat a divina
 1125 notitia quod sit vera vel falsa, sed relinquitur indeterminata, quia nec vera nec falsa.

Est tamen hic attendendum quod intellectus noster semper decipitur in apprehendendo quomodo veritas futuri contingentis est determinata in divina notitia. Si enim comparetur actualitas contingentis ad notitiam precedentem, nullo
 1130 modo potest esse determinata, nec veritatem aut falsitatem dare illi notitiae, sicut nec propositioni. Si vero comparetur ad notitiam subsequentem aut etiam coexistentem, quarum una est memorativa et alia intuitiva, utique dat determinationem veritatis. Si vero comparetur ad notitiam simpliciter abstractam que nec precedat nec subsequatur nec coexistat, talis notitia potest habere
 1135 determinationem pro eo quod non distat secundum precedentiam et prioritatem; unde perinde est ac si sequeretur vel coexisteret. Et secundum hoc patet quod nulla notitia quam nos habeamus de futuro, cum precedat actualitatem futuri, est

1118 ut om BoTr; ut in prius et post add in mg Tr // in post/prius? Ve // in³ om X 1119 divina notitia inv BoTr // verificari/antichristus erit add VeVn; corr Tr // deus/erit del Bo 1120 istam...apprehendit om BoTr // modo om Pe // intelligendi/istam propositionem apprehendit add BoTr; scilicet quod antichristus erit add A // quatinus/quatenus X; mg Tr; quid del Tr; [Br 412vb] 1121 quomodo hec propositio antichristus erit non ordinatur in divina notitia immediate sed mediate add in mg X // et ideo/unde A // hec iter Pe 1122 cum om A // cadat/cadit FaPaVdVn; cat Pe // immediate/in mente Ve // immediate...notitia/in divina notitia immediate BoTr // quasi mg Tr; quid del Tr 1123 scilicet lin Bo; om ATr // nos/illam add BoTr; eam add A // formamus[Pa 244ra] // enim lin Tr; est del Tr; om Vn // notitia ipsam inv Fa 1123-24 ipsam immediate inv Vd 1124 expectativa[Ve 223ra] // ita/c del Tr // recipi-at/recipiet BoTrVbX; d del Vd // a/d del Tr 1125 quod/est del Vd // nec vera nec/neque vera neque Fa 1127 tamen hic inv Bo; tamen Tr // attendendum/advertendum Br // noster semper decipitur/videtur semper decipi Bo // semper/hic? Fa 1129 si enim comparetur mg Tr; si conciperetur del Tr // comparetur/compararetur Ve 1130 nec/etiam del A 1131 vero lin Tr; vero ? del Tr // notitiam/con add Pa // aut/ac Tr // etiam/et Ve 1131-32 subsequentem... notitiam om per homeo X 1132 coexistentem corr Bo; mg Tr; rerunt ? del Tr // quarum/ quare? Vb // memorativa/memoria Tr // utique om Br; utrique mg Br; utibicet? del Br 1133 determinationem/deitatis del Pe // simpliciter om A 1134 que mg Tr; aut del Tr // subsequatur corr Pa // nec³/coist del Tr // potest om Tr; necesse? add in mg Tr; nec del Tr // habere/notitiam del Pe 1135 determinationem/et del Ve; de lin Ve // pro eo/per eo X; in eo Vd/rei Pa; et eo existeret Pe; ex eo Vn; eo FaVe // quod corr Ve // distat/et del Pe // precedentiam mg Tr; precedentia? del Tr; prece[X 887b]dentiam // et/po del Ve 1136 perinde mg Tr; perium? del Tr // perinde est ac mg Bo // est om Pe // ac/ut A // vel/ab? Ve // vel coexisteret/lac et existeret VdPa 1137 nos/possumus del Fa

vera vel falsa, sicut nec propositio de futuro, adhuc nec aliqua notitia, secundum
 1140 quam apprehendamus Deum cognoscere futura, est plene vera; oporteret enim
 quod apprehendens Deum cognoscere illa abstraheret illa futura a futuritione,
 presentialitate, et preteritione, sicut et notitia Dei abstrahit. Intellectus autem
 noster, dum apprehendit Deum cognoscere actualitatem futuram, quantumcumque
 1145 dicat quod notitia Dei non tendit in illa tamquam in futura, immo sicut in non
 distantia, nichilominus ipse intellectus noster cointelligit illa tamquam distantia et
 futura. Et ex hoc oriuntur omnes difficultates et conicitur non causam ut causam;
 putatur enim quod divina notitia inferat quod infert expectatio illa que de
 necessitate concomitatur nostrum modum intelligendi; et hinc est quod Deus habet
 1150 notitiam futuri contingentis quodammodo a nobis incomprehensibili et ineffabili,
 nisi tantum arguitive, per abstractionem scilicet ab omni notitia vel expectativa vel
 memorativa vel intuitiva; quamvis cum hoc dicimus, utamur semper expectativa,
 et ob hoc videtur nobis quod nostra expectativa sit vera, quia Sua abstractiva ab
 omni expectatione est determinate vera.

Non procedunt ergo instantie. Prima¹ siquidem non, quia propheticæ
 1155 propositiones de futuro non magis sunt vere quam sue opposite; unde nec iste nec
 ille sunt vere vel false. Quod patet ex hoc quod frequenter ponuntur de preterito
 etiam que possunt dici de futuro, ut illa Ysaie IX:² "Parvulus natus est nobis et

1138 vel/nec Vd // sicut/sic Bo // de futuro om Vd 1139 quam[Vb 415ra] // cognoscere/
 cognoscentem Pa; mg Tr; cognoscent del Tr // oporteret corr Pa 1139-40 est...futura om
 per homeo Ve 1140 apprehendens/comprehendens Pe // cognoscere mg Tr; cognosce del
 Tr; corr Br // illa¹/ista X // abstraheret/apprehenderet Fa // illa²/ista A // a iter Pe; [Pe 228va]
 1141 presentialitate iter in mg Tr // notitia/nobis A // autem mg Br 1142 noster mg Tr;
 vester? del Tr // futuram om Bo 1143 dicat/dixerat Vd // notitia dei inv Vd // in² om Bo //
 immo/sicut del Vb; mg Tr; ymmo del Tr 1144 nichilominus/nihilominus X // ipse om Pa //
 noster mg Tr; vester del Tr // illa/ista Vd; alia Ve // distantia²/distincta Ve 1145 et¹ corr Pa
 // conicitur/comitantur X; comitantur hypercorr Bo; committitur Br // causam ut causam/
 causa ut causam AFaVb; causam causam Ve; causant Pa; causant causam PeVn; causa ut causa
 Bo 1146 divina notitia inv A // quod infert mg Bo // expectatio illa inv Fa 1147 necessitate
 [Tr 412va] // concomitatur/communicatur Ve; ? Fa; corr Tr // intelligendi[Vd 263ra] // est
 lin Pa 1148 quodammodo corr Tr // nobis corr Tr 1149 nisi/non XVe //
 arguitive/cognitive Vd // per abstractionem om Fa // scilicet om BoTr // vel¹/et Ve 1149-
 50 vel²...utamur mg Tr 1150 utamur mg Br; ? del Br // semper expectativa inv BoTr; add in
 mg Tr // expectativa corr Ve 1151 quod/in add A // abstractiva/absctrativa A 1153
 quomodo propositiones prophetiæ de futuro non magis sunt veræ quam sue oppositæ add in
 mg X // siquidem om BoTr // propheticæ/apprehendens del Pa 1153-54 propheticæ
 propositiones inv BoTrVb 1154 non magis inv Vn // magis corr Tr // sue om Br //
 opposite/unde nec iste nec ille sunt vere quam sue opposite del Tr 1154-55 iste nec ille
 inv Pa; iste nec super A 1155 sunt om Pa; iter Pe // vere vel/neque vere neque Fa; vere nec
 Ve // isaia 9 add in mg X // de/futuro del Vd 1156 possunt dici inv Bo // ysaie/isaie X //
 ysaie...est om et lac Tr; mg Tr // natus/datus AFa 1156-57 et...nobis² om per homeo Tr

¹ Cf. [38:1052-1058]. ² Isaias 9.6.

filius datus est nobis"; unde non magis fuit vera ista pro illo nunc quo illam protulit Ysaïas:¹ "Ecce Virgo concipiet," quam ista: "Parvulus natus est nobis"; et tamen utraque erat de Christo, una de futuro et alia de preterito.

- 1160 Sciendum est ergo quod, cum voces sint note earum passionum que sunt in anima, ut dicitur primo Peryarmenias,² significant enim propositiones res ut conceptas, impossibile est quod aliqua propositio exprimat veritatem futuri contingentis prout est in divina notitia; omnis enim propositio vel est de presenti vel de preterito vel de futuro, illa vero abstrahit a quolibet istorum et ideo non plus dicebat verum propheta dicendo: "Ecce Virgo concipiet," quam si diceret 'concipit' vel 'concepit'. Propositiones ergo propheticæ aliud significant ex institutione et ex natura propositionum, aliud vero dant intelligere ex intentione prophete; secundum enim naturam propriam et significationem quam exhibent, nec sunt vere nec sunt false; secundum autem intentionem prophete, vere sunt,
- 1165 plus dicebat verum propheta dicendo: "Ecce Virgo concipiet," quam si diceret 'concipit' vel 'concepit'. Propositiones ergo propheticæ aliud significant ex institutione et ex natura propositionum, aliud vero dant intelligere ex intentione prophete; secundum enim naturam propriam et significationem quam exhibent, nec sunt vere nec sunt false; secundum autem intentionem prophete, vere sunt,
- 1170 quia dant intelligere quod in divina notitia est quedam veritas ineffabilis et quedam determinatio illius materie de qua formantur, que quidem determinatio non plus dat propositioni future quod sit vera quam illi de preterito, cum abstrahat simpliciter ab omni tali; et hoc est quod nititur gestiando ut cumque exprimere propheta.
- 1175 Non valet etiam secunda,³ quia propheta verax et mendax non differunt penes veritatem propositionum, alioquin mendax fuisset Ysaïas dicendo:

1157 filius iter Ve // non om Pa // magis om Vd; corr Tr // vera mg Tr; natura? del Tr // ista/ quam illa add Pa 1158 protulit/pertulit Vd // ysaïas/isaïas X; corr Tr // nobis om AFaPaVd VeX 1159 de¹[Br 413ra] // et² om BoTrVb 1160 est om BoFaTr // cum om Pa; lin Br // voces sint note mg Tr; voluntates sit voluntate del Tr // earum/eorum A 1161 ut...peryarmanias om BoTr // primo/secundo Vd // peryarmanias/periermanias X // significant enim/nam significant BoTr // res mg Tr; om ABo 1162 conceptas/concepte Bo; corr BrTr // est/enim add in lin Tr // quod/ut Bo // propositio iter Vn // exprimat corr Vd 1163 divina notitia inv Bo // propositio/notitia Fa 1164 de¹ om Tr // preterito/pteterito X; futuro Bo // futuro/preterito Bo // vero/sic Vd; enim Pa; non A // istorum/illorum X 1165 dicebat/verbum prop del Br // si om Pe 1166 concepit corr Tr; concipiet Bo // ergo/vero Pa; phil del Br // aliud corr Tr // ex/ad Vd 1167 ex om BoTrVd // natura mg Tr; vera del Tr // vero mg Tr; nota ? del Tr // intelligere/exintui del A; [A 289va] 1168 naturam mg Tr; veram del Tr // naturam propriam inv BrX // et om Fa // exhibent/exigit Tr; exhiberet A 1169 sunt² om BoFaPaX // secundum [Fa 264ra] // autem om Tr; vero add in mg Tr; nota? del Tr; vero Bo // intentionem mg Tr; intentionem del Tr 1170 veritas corr in lac Tr; et add A 1171 illius/ipsius Fa; istius Br // illius...determinatio om per homeo Ve 1172 future/de futuro BoTr // vera/vere X // cum/vel Vd // abstrahat/abstrahit Pe 1173 gestiando om Pe; mg Tr; constituendo del Tr; gestando A; corr Br // ut corr Ve // ut cumque corr Pe; utrumque X // exprimere om A 1175 quia/quod Pa 1176 penes/pre...? Pe; [Vn 245rb] // propositionum/propositionis Br; pro[X 888a]positionum // alioquin corr Tr // ysaïas/isaïas X

¹ Isaias 7.14. ² Cf. Aristoteles, De Interpretatione I, c.1: 16a3-5 (AL 2.1, 5.3-5). ³ Cf. [38:1059-1069]. ⁴ Ionas 3:4.

"Parvulus natus est nobis," quia non erat tunc natus, et Ionas cum dixit:⁴
 "Adhuc XL dies et Ninive subvertetur," hoc enim non evenit, quia "misertus est
 Dominus super malitia, quam locutus est ut faceret et non fecit," ut dicitur Ione
 1180 tertio.¹ Est ergo differentia prophete veri a mendace ex hoc quod intendunt
 exprimere, scilicet determinationem quamdam in divina notitia respectu illius
 materie de qua loquuntur. Unus enim movetur a Deo, alius vero a vanitate cordis
 sui, sicut Ezechielis dicit.² Propter quod unus est sompniator et alius verax.
 Quod ergo dicitur, si evenerit, quod est propheta Domini, si vero non, quod est
 1185 propheta falsus, dicendum quod sive evenerit sive non, propheta non dixit
 falsum, quia propositio de futuro nec est vera nec est falsa. Unde Christus non
 dixisset falsum, dato quod Petrus non abnegasset ter ipsum, immo potuit non
 negare. Loquitur ergo Moyses de eo quod accidit ut in pluribus, quia quod a Deo
 1190 predicatur ut in pluribus evenit, quamvis dato quod non eveniret propositio non
 fuisset falsa, sicut nec fuit vera propter actualitatem dum exhibetur, ut superius
 dicebatur.³

Non valet etiam tertia,⁴ quia propositiones aliquae future cadunt quidem
 sub fide quantum ad id quod exprimunt ex intentione credentis, videlicet quod
 determinatio quedam est de illa materia in divina notitia ineffabilis et
 1195 inexpressibilis per quamcumque propositionem et sic sunt vere, non autem ut rem
 respiciunt in proprio genere. Vel dicendum quod carnis resurrectio et generale

1177 nobis corr Tr // quia/quod Ve // non erat tunc/non esset tunc Vd; tunc non erat Pa //
 tunc/ e del Pa // et/adhuc add Fa 1178 adhuc om Pa; iter A // xl/et del Pe // et om Tr //
 ninive/et del Pa; corr Tr; [Bo 267rb] // ninive subvertetur om et lac Vd // enim/esse Ve //
 evenit corr Pa 1179 malitia iter Vn // locutus/loquutus PaPe // est ut faceret/fuerat facere Br
 1180 ione 3 add in mg X // ergo om FaVn; de Pe // veri mg Tr; veri ? del Tr // veri a/veri in
 Pe; verita Fa // mendace/mendaxe Vd // quod/in add A // intendunt/intendit BoVb 1181
 illius/alicius Fa 1182 materie mg Tr; me ? del Tr // loquuntur/loquantur X //
 unus...movetur/uno enim modo A // deo/et add Vd // alius/aliud A // vero om BrVd // vani add
in mg Tr 1182-83 cordis sui inv BoTr 1183 quomodo sive evenerit sive non evenit
 quod propheta non dixit falsum add in mg X // sompniator/somniator X; supniator? Ve
 1184 quod¹[Vb 415rb] // domini lin Bo 1185 dicendum/quare ergo ? sicut moyses dicitur
 si res del in mg Tr // falsus...propheta om per homeo Ve // non¹ mg Tr 1186 nec/non VeVn
 // est¹[Tr 412vb] // vera om Pe // nec² est/neque Fa; nec Vb // falsa om et lac Tr 1187
 dixisset/dixit Bo // abnegasset/se del Vd // abnegasset ter inv Br // ter ipsum mg Tr; christum
 ter del Tr; ter christum Pa; inv Bo 1188 negare/abnegare Pa // moyses/non abnegasse del
 Pa // eo/hoc Br // accidit mg Tr; attingit del Tr // ut om Tr 1189 quod om Pa 1190
 fuisset/est Fa // dum/cum A 1192 future corr Ve // quidem mg Tr; quod del Tr 1193 id/illud
 BoTr // credentis/credentes Pe // videlicet/scilicet Bo; lin ? Tr 1194 materia om et lac FaVn
 // divina/et del Tr // ineffabilis/t ? add in mg Tr 1195 inexpressibilis corr BoTr //
 quamcumque corr Br // rem lin Tr; ratione del Tr; tunc A 1196 quod/co ? del Tr // carnis lin
 Br; quamvis del Br // resurrectio corr Bo; resurrectionem Tr

¹ Ionas 3:10. ² Cf. Hiezechiel 13. ³ Cf. [38:981-996]. ⁴ Cf. [38:1070-1073].

1200 iudicium non sunt futura contingentia ad utrumlibet, quia Deus determinavit omnino quod sic fiat; et sic forte fuit de multis propositionibus propheticis ad quas determinaverat Se Deus. Melius tamen dicitur primo modo, si tamen debeat salvari contingentia ad utrumlibet, et eventus necessitas evitari.

1205 Non valet etiam quarta,¹ non est enim concedendum quod Deus sciat Antichristum futurum, vel aliquam propositionem de futuro, quasi expectet eum et apprehendat ut distantem a Se; immo non aliter novit quam ipsum cognoscat dum actu est; et ita illa notitia non cadit super Antichristum futurum. Iste igitur propositiones concedende non sunt quantum ad id quod de sui natura significant, sed quatinus intenditur per ipsas exprimere quod non minus novit Deus futura quam presentia et quod eodem modo cognoscit sicut cognoscat dum erunt in actu. Certum est autem quod ex notitia indistante ab actu non licet inferre de huiusmodi actu quod erit.

1210 Non valet etiam quinta,² quia cum notitia quam Deus habet de actualitate contingentis stat quod actualitas illa eveniat vel non eveniat; evenire enim respicit rem ut de futuro, sicut et cetera que exprimentur per 'erit vel non erit'; quemadmodum ergo actualitas Pauli legentis hodie stat cum eventu vel non eventu pro die hesterna — quia hesterna die non erat verum quod eveniret nec quod non eveniret, ita quod ista actualitas nullam repugnantiam habet cum negativa de futuro, immo stant simul — sic nec cum divina notitia de huiusmodi

1197 utrumlibet/eo add in lin Tr // quia/quod Tr // deus/non del Pa // determinavit mg Tr; decurravit? del Tr // omnino/sic del Vb // sic¹ corr Pe // fiat/fuit Vd // forte fuit/fiat Pa 1199 determinaverat se deus/se deus determinaverat Bo; inv Tr; determinavit se deus X; [Vd 263rb] // deus/de A 1200 et lin BoTr // necessitas/necessitatis Vb; salvari del Vd; corr Bo; interitus ? A 1201 non¹/nec Pa // quarta mg ? Tr; tertia del Tr // est enim inv Br // deus om X; [Br 413rb] 1202 vel/secundum A // aliquam[Pa 244rb] // expectet/aspectet Pa // eum/eam TrX 1203 apprehendat/apprehendit APaTr // distantem/distante Vn // immo mg Tr; ymmo del Tr // non aliter inv Bo; enim del Pe // novit/novis Pe // quam mg Bo; ? del Bo // cognoscat/cognoscit Bo; corr? A 1204 dum/in add VeX; primo add Br // est/esset Pe // ita om A // illa om Vd // antichristum corr Vd // quomodo non minus cogitat alius futura quam praesentia add in mg X // iste igitur/illic ergo X 1205 concedende...sunt/non sunt concedende Fa // sunt iter Pa // quantum/quam nunc A // id corr Pe; illud ATr // quod/est add Pa // de/est Ve // sui/sua Pe // natura mg Tr; vera ? del Tr 1206 quatinus/quatenus X // exprimere/novit add Pe 1207 quam/contingentia del Br // presentia/et del Br // quod om Bo // cognoscat/cognosci Ve // erunt/erant A 1209 actu om Vd // quod mg Tr // erit mg Tr; erit del Tr; erunt Bo 1211 stat corr Vd; constat Ve // illa/actualitas add Fa 1212 ut om Vn // cetera corr Bo // que iter Ve; [Ve 223rb] // per/per del A // erit...erit mg Tr; erit vel non erit del Tr // vel non erit mg Vb 1213 ergo om Br 1213-14 eventu...eventu/cuncta vel non cuncta A // vel non eventu mg Tr 1214 hesterna...hesterna/hodierna quia externa Ve; [Pe 228vb] // die mg Tr; divine del Tr // erat/actualitas del Br 1214-15 eveniret...non mg Pa 1215 non lin Vd // eveniret/non eveniret Pa // habet/h del Ve // cum/omni APa 1216 negativa mg Tr; negativa del Tr // stant/stat X // nec lin Br; nec del Br // divina/essentia del A // huiusmodi add in mg Tr

¹ Cf. [38:1074-1077]. ² Cf. [38:1078-1082].

actualitate nullam repugnantiā habet non eventus.

1220 Non valet etiam sexta,¹ quia licet veritas contingentis determinata sit in divina notitia, non tamen dat determinationem contingentī pro aliquo instanti precedenti, sicut nec actualitas hodierna determinationem dedit contingentī in die hesterna. Quia si notitia Dei determinationem det pro die hesterna, aut dat eam ratione obiecti cogniti — et patet quod non, quia actualitas non dat — aut ratione modi cognoscendi, quod etiam non facit, cum notitia ex modo cognoscendi nullam habitudinem habeat ad diem hesternam, quia nec mensuratur per eam nec
1225 coexistit sibi ut sic actualitatem respiciat ut sequentem, sed eam respicit ut penitus indistantem. Indistans autem notitia non infert propositionem de futuro, non enim sequitur: 'Video Petrum sedentem; ergo sedebit'; et sic non sequitur: 'Deus scit actualitatem contingentis; igitur contingens erit'. Unde hec est illa deceptio de qua superius dicebatur,² quia cum apprehendimus Deum scire actualitatem
1230 contingentis, nos apprehendimus illam actualitatem ut futuram et ut futuram copulamus eam cum scientia Dei. Et ex hoc concludimus, cum scientia falli non possit, quod actualitas illa erit. Patet autem quod si copularem eam ut preteritam, sequeretur quod fuit; et si ut presentem, sequeretur quod esset. Sed si
1235 nec ut presentem nec ut preteritam nec ut futuram, sed ut abstrahentem, non sequitur quod sit vel fuerit vel quod erit. Et quia mens nostra non potest illam actualitatem sic abstrahere quin capiat eam ut futuram vel preteritam vel

1216-17 cum...habet om per homeo Bo 1217 nullam/ullam Vb // actualitate/actualitatem A; [X 888b] 1218 etiam/et X; rectum? del Pe // veritas iter in mg Tr // determinata sit inv BoTr 1219 contingentī? Fa 1220 sicut/sic Pa 1221 hesterna¹/externa Ve // quia/d del Br // notitia dei inv Br // determinationem/contingenti del Pe // quia...hesterna mg Tr // hesterna²/externa Ve // eam/tamen A 1222 ratione/rationem Pe // non¹/dat del Ve // non dat mg Vb // aut corr Tr 1222-23 et...facit mg Bo 1223 cum/non add X // notitia/modi del Pa // ex modo mg Pa 1224 hesternam/externam Ve 1225 respiciat/respiciant Pa // sed/eque del Pe // penitus mg Tr; puit? del Tr; [A 289vb] 1226 indistantem/indistantem Ve // indistans corr Tr // de lin Tr 1227 sequitur corr Pe // video/vi deo X; mg BoTr; in deo del BoTr; videre Fa // et sic non/nec Tr // non iter X // deus corr Tr 1228 actualitatem/futuri add Br // contingentis om Pe // igitur/ergo X; [Tr 413ra] // unde om Vd // hec/hic Vn // illa/de pre del Tr 1229 quia/quod BrX // deum/tantum? Ve // actualitatem[Vb 415va] 1230 nos om Ve; mg Tr; non del Tr // et lin Tr; tunc add Tr // ut² lin Tr // futuram²/futurum A 1231 quomodo actualitas futura ut futura non est putanda cum scientia dei quia connectit causa ut non causa add in mg X // eam/eum VdVe; eque Pa // scientia²/dei add in lin Tr // et om Br // concludimus/concluditur quod BoTr 1232 possit lin Tr; prescit del Tr // actualitas illa inv Fa; non del Br // erit mg Tr; erit ? del Tr // si om Vd 1233 preteritam/preteritum A // fuit/fiunt A // si² om BoTr 1234 preteritam...futuram/ preteritum nec futurum A 1235 quod² om BoTr // erit et quia om Pa; erit et quod BoVb; quia lin Tr; quod del Tr 1236 capiat/habeat Bo

1 Cf. [38:1083-1087]. 2 Cf. [38:1127-1152].

presentem, ideo non potest eam copulare modo abstracto cum scientia Dei. Et inde infert quod erit aut quod eveniet et <conicit> non causam ut causam, quia non sequitur hoc ex divina notitia, sed ex nostro modo intelligendi, qui nichil
1240 facit ad divinam notitiam, nec ad rem ipsam.

Non valet etiam septima,¹ quia notitia expectativa, si certa sit, dat utique quod propositio exprimens eam sit vera determinate; propositio autem de futuro exprimit eam et propter hoc dat sibi veritatem; non est autem sic de notitia intuitiva, vel etiam indistanti, quia illa non exprimitur per propositionem de
1245 futuro; et ideo non sequitur, si video album, quod album erit, immo posset adnichilari; Dei autem notitia non est expectativa, ut dictum est sepe, sed omnimode indistans, et propter hoc non dat propositioni alicui, nec de futuro nec etiam de preterito vel presenti, quod vera sit, cum abstrahat ab istis.

Non valet etiam octava,² quia res, etsi futura sit in se et per
1250 comparationem ad nunc presens, non tamen ut sic est determinata, immo est ad utrumlibet pro isto nunc; propter quod divina notitia comparans actualitatem ad istud nunc non novit determinate si erit vel non erit, quia ut sic ad utrumlibet est; sed prout apprehendit eam modo abstracto a futuritione, novit determinate actualitatem predictam, et ita verum est quod actualitas ut cognita non est futura.

1255 Unde Deus habet cognitionem de huiusmodi actualitate dupliciter: Primo quidem ut abstracta est a futuritione in Sui notitia, et illa est determinata; secundo vero ut

1237 presentem/et add Vd // eam om A // modo/ab add Vn // ab[Vn 245va]stracto 1238 inde infert inv Vb // erit lin Tr; erit? del Tr // eveniet/eveniret VdVe; evenit A; eveniret eveniet Vb; ? del Pa; [Br 413va] // et om Pe // <conicit>/connectit X; conicitit PaPeTrVbVdVn; conicitit Ve; cor del Ve; conilit ? Fa; conicit hypercorr Bo; committit Br; cencit A // causam¹/causa Fa // causam² corr Tr 1239 sed mg Tr; quod del Tr // nichil/nihil X 1240 ipsam corr Br 1241 non/nec Br // etiam/et Ve // expectativa...dat mg ? Tr; ex preterita sed certa aut dat del Tr; expectativa[Fa 264rb] 1242 quod[Bo 267va] // sit/sed A 1243 sibi/ deter del Pa // veritatem mg Vb // est/sic del Pa; om Fa 1244 intuitiva corr Tr // etiam/et add A // illa/alia Ve // exprimitur/h del Ve // propositionem/propositiones BoTrVb 1245 video/hominem del Br // album quod mg Tr 1246 adnichilari/adnichilari X // dei...est¹/deus autem non est notitia Fa // expectativa mg Tr; expectativa? del Tr // dictum est sepe/sepe dictum est BoTr 1247 propositioni/aliqui del Pe // propositioni alicui inv BoTr; de presenti del Br 1247-48 nec etiam de om BoTr; vel add in lin Bo 1248 etiam mg Pa // vel/nec de Br // quod/futura add Fa // vera mg Tr; natura del Tr // abstrahat ab istis/ab istis abstrahat Fa 1249 valet/valeat X // etiam om BoTrVb // quia/quod Tr 1250 presens iter in mg Tr // ut om Bo // est¹ om Ve // determinata immo est om per homeo Bo 1251 utrumlibet/y del Vd // divina notitia inv A 1252 istud/illud TrX // erit²/ut add Vn 1252-53 si...determinate om per homeo Pa 1253 futuritione/futuri ratione Pe; non del Vd 1254 cognita iter in mg Tr; a deo add in mg Tr // futura om X 1255 habet om Pa // deus habet cognitionem ab actualitate futura add in mg X // dupliciter mg Tr 1256 in/ut Ve; corr Br // illa/ista Vd; alia A

¹ Cf. [38:1088-1092]. ² Cf. [38:1093-1100].

futura est, non quidem Sibi sed isti nunc presenti, et illa indeterminata est et ad utrumlibet, quia et natura rei sic habet.

1260 Non valet etiam nona,¹ quia non est verum quod actualitas contingentis, prout est in divina notitia, exprimi possit per aliquam propositionem alicuius temporis, nam abstrahit ab omni duratione.

1265 Non valet etiam ultima,² quia veritas et actualitas contingentis pro tanto dicitur indistare, quia non est futura nec preterita, nec tamen est simultanea vel presens; propter quod huiusmodi indistantia non eam arguit ut futuram; propter quod non est necesse ipsam poni.

1270 Quid pro regula generali sit tenendum in hac materia, quia non plus divina notitia dat contingenti in futurum quam ipsamet actualitas posita dedit precedentibus seculis eam respicientibus in futurum. Tertia quoque propositio est tenenda in hac materia pro regula generali quod divina notitia non dat aliquid futuro contingenti in futurum, nisi quantum actualitas posita dedit toti temporis precedenti. Hoc autem sequitur ex predictis, quia notitia Dei non aspicit preterita tempora nec futura ut ex suo modo possit inferri preteritum vel futurum; nec dat determinationem aliquam rei, sed illam
1275 habet de re cognita Deitate, quam ipsamet res habet in se ex sua actuali positione.

Ex ista ergo regula patet quod nulla propositio de futuro est vera propter divinam notitiam, quia nec actualitas lectionis hodiernae dedit precedentibus seculis quod hec esset vera: 'Lectio erit'. Et ex eadem patet quod nec ista est vera: 'Deus scit quod lectio erit', nec ista: 'Deus scit actualitatem futuram'. Et in

1257 sed[X 889a] // isti[Vd 263va] // nunc presenti mg Tr; nec presenti del Tr // illa/ista AVdVe; ita X; indeterminata est determinata del Pe // indeterminata mg et corr Pa // et² om Bo
1258 habet corr Bo 1260 prout/tanto dicitur indistare del Vb // aliquam/divinam del Br // propositionem/? del Br // alicuius mg Tr; altere del Tr 1261 ab/ob Pe // duratione/dimensione A 1262 valet mg Tr; quia del Tr // quia/non est verum quia del Bo // veritas et mg Tr // contingentis/continuitatis Pe 1263 futura nec preterita inv BoTrVd // tamen/tantum AFaPaPeVdVe 1264 non/nec Vd // eam mg? A; enim del A 1266 quid/quod X // sit tenendum inv Br; sit tenenda A 1267 quia/quod X // dat/in del Vd // contingenti/contingentiam Pa 1268 ipsamet/actu del Ve // posita corr Ve // dedit/dederit X 1269 seculis om A // eam/ea Pe // in om Fa // in futurum ill A // quoque propositio inv Ve; vero propositio Bo // tertia propositio add in mg X // est/quod add BoTr // est tenenda inv Br; est add Bo; est add in lin Tr 1271 aliquid/d del Pa; de add Fa // quantum mg Tr; primum del Tr 1272 actualitas/actualita A 1274 inferri/inferre Ve; vel add BoTr // dat om X // rei[Tr 413rb] // sed corr Pe; lin Tr // illam/illa A 1275 deitate corr Br; innitates? del Br; [Vb 415vb] // ex/in Bo; lin Tr // sua om Tr // actuali/actualitate Pa // positione mg Tr; ponere del Tr 1276 futuro/contingenti add Br 1277 actualitas[Br 413vb] 1278 hec om Bo // eadem/eodem X 1279 quod² iter Vb // ista²/deus erit nec ista add A // actualitatem futuram inv Fa

¹ Cf. [38:1101-1106]. ² Cf. [38:1107-1111].

1280 omnibus qui tenet hanc regulam ut recurrat ad actualitatem, comparando eam ad secula in eternum, facillime potest omnem instantiam vitare que procedit ex divina notitia eterna de illa actualitate. Et per hunc modum salvatur contingentia ad utrumlibet futuri, et tollitur eventus immutabilis, ut magis apparebit in questione sequenti. In hoc ergo tertius articulus finitur.

1285 Responsio ad obiecta.

Ad ea ergo que in oppositum inducuntur, dicendum est ad primum¹ quidem quod, proprie accipiendo prescientiam, non est in Deo, quia non aspicit actualitates contingentium ut futuras; sed large dicitur prescientia quia in comparatione ad nos, nondum sunt que Deus novit.

1290 Ad secundum² dicendum quod licet futura non sint nec in se nec in suis causis efficientibus determinate, sed tantum ad utrumlibet, sunt tamen in sui similitudine eminenti, scilicet in Deitate, non quidem ut futura sunt, sed potius ut abstracta a preteritione et futuritione et etiam presentialitate.

1295 Et per idem patet ad tertium et quartum,³ quia futura, inquantum futura, sunt possibilialiter se habere, nec habent determinatam veritatem, sed prout abstracta sunt determinata sunt. Huiusmodi autem abstractionem non habent in proprio genere, nec in aliquo intellectu nisi divino.

Ad quintum⁴ dicendum quod non propter divinam notitiam determinata est in sua veritate propositio singularis de futuro contingenti, sicut patuit in

1280 tenet/tenent Fa; om A // hanc/istam X // recurrat/decurrat Pa; corr Tr // comparando/operando FaVd 1281 secula/scientiam A // potest[A 290ra] // omnem corr Tr; [Pa 244va] // instantiam/infanciam A // vitare/evitare Fa; corr Tr // ex divina/et omnia A 1282 illa/ista A // et[X 889b] // de...contingentia om Ve // salvatur/salvetur A 1282-83 ad utrumlibet futuri/futuri ad utrumlibet BoTr 1283 tollitur/totaliter Ve 1284 sequenti/et add X // hoc mg Tr // ergo om X; igitur Pa // tertius articulus inv Pa // finitur/terminetur TrVbVd; terminatur Bo 1285 ad/quo del Vb // obiecta mg Tr; questionem del Tr 1286 solutio argumentorum add in mg X // ergo/vero XBo // inducuntur/ducuntur A // est om Br // primum/dicendum add Pa 1288 actu[Pe 229ra]alitates // large dicitur prescientia/dicitur prescientia large BoTr // quia/qui A 1289 novit/noverit? A 1290 secundum/videndum del Pe // quod licet inv Pe; quia licet A // nec¹ om Tr // suis/? del Vd 1291 efficientibus iter in mg Tr // utrumlibet mg Tr; utrumque del Tr 1292 deitate/divinitate Br // sunt/tamen in sui similitudine del Bo // potius[Ve 223va] // ut² om Pa 1293 et¹ om Bo // et etiam om Bo // presentialitate iter in mg Tr 1294 et²/ad add Br 1295 possibilialiter/impossibilialiter Bo // nec corr Tr // determinatam veritatem inv Bo 1296 autem/? add Vd 1297 nec...nisi/nisi in intellectu X; in add Br // aliquo intellectu nisi mg Tr; ergo intellectu non del Tr 1298 quintum/ultimum Tr // divinam notitiam inv Pe 1298-99 determinata...veritate/in sua veritate determinata est BoTr 1299 est om Fa

¹ Cf. [38:63-70]. ² Cf. [38:71-78]. ³ Cf. [38:79-85]. ⁴ Cf. [38:86-92].

1300 corpore questionis, nec etiam hec propositio concedenda est: 'Deus scit Antichristum venturum sub ista futuritione'. Et per hoc patet ad septimum et octavum.¹

Ad ultimum² dicendum quod Ieronimus non loquitur de prescientia, sed de providentia.³ Absurdum est autem credere quod Deus sic provideat et sollicitetur et curet de pulicibus et talibus vilibus sicut sollicitus est de humanis. Propter quod interrogat Apostolus, prima Corinthos IX:⁴ "Numquid Deo cura est de bobus?" quamvis alibi dicat Scriptura, Sapientie XII,⁵ quod Deo "cura est de omnibus," non tamen talis et tanta qualis est de hominibus.

1300 hec om Br // hec propositio inv BoTrX; concedi del Pe // concedenda est inv BoTr // scit mg Tr; sit del Tr 1301 antichristum/futurum del Ve // venturum/futurum BrFa // futuritione[Vn 245vb] // hoc/idem BoTr; a add Fa 1301-02 septimum et octavum/6 et 7 Tr 1303 quomodo intelligatur auctoritas sancti hieromini add in mg X // ultimum/vero add BoTr // ieronimus/hieronimus X; ? Vd // prescientia/d del Vd 1304 autem/enim BoTr // deus sic inv Br // sic/sicut Ve; mg Tr; sit del Tr 1305 curet/exiret Fa; caret A // vilibus iter in mg Tr // sollicitus corr Tr // humanis corr Tr 1306 1 cor 9 add in mg X // interrogat corr Tr // prima corinthos ix om X; prima ad corinthos ix Ve // numquid om Vd; mg Tr; numquam del Tr // sap 12 add in mg X // deo/domino X // numquid...est¹/tunc est cum A 1306-07 cura est inv FaPaPeVd 1307 sapientie xii mg Ve // bobus corr Br // deo mg Tr; deus del Tr 1308 qualis/quanta Vd // est² om BoTr // hominibus mg Tr; hominibus ? del Tr; [Bo 267vb]

¹ Cf. [38:93-105]. ² Cf. [38:106-113]. ³ Hieronymus, Commentariorum in Abacue Prophetam I, c.1, vers. 13-14 (CCL 76a, 593.479-86). ⁴ I Ad Corinthos 9.9. ⁵ Sapientia 12:13.

Distinctio XXXIX

<Divisio textus>

- "Preterea queri solet,"¹ etc. Postquam determinavit Magister de prescientie causalitate et infallibilitate, hic agit de prescientie immutabilitate. Et
- 5 circa hoc duo facit, quia primo determinat veritatem, secundo obicit contra quiddam assumptum. Secunda ibi: "Ei vero quod predictum est." Circa primum duo facit: Primo namque inquit an Dei prescientia possit augeri vel minui; secundo an concedi debeat quod Deus possit plura scire quam sciat. Secunda ibi: "Item a quibusdam."
- 10 Circa primum duo facit: Primo namque inquit an prescientia possit aliquo modo mutari secundum augmentum et diminutionem; secundo an saltem mutari possit secundum novitatem sic quod aliquid ex tempore cognoscat. Secunda ibi: "Hic opponitur a quibusdam."
- 15 Circa primum² tria facit: Primo namque movet questionem et arguit ad eam. Unde probat quod scientia Dei possit augeri, quia aliquis qui non legit hodie potuisset legisse, et per consequens Deus potuisset hoc scivisse; et iterum aliquis posset cras legere qui non leget, et ita posset Deus hoc prescire; potest igitur Dei prescientia augmentari. Probat etiam quod possit minui ex hoc quod aliquis hodie lecturus posset non legere, et ita potuisset ipsum non prescivisse
- 20 lecturum, quem tamen prescivit.
- Secundo ibi: "Ad quod dicimus," respondet Magister quod Dei scientia invariabilis est omnino et immutabilis, nec augeri potest vel minui, quia id ipsum

1 utrum scientia possit augeri vel minui vel aliquo modo mutari add in mg X 2 expositio textus add in mg X // expositio litteræ magistri add in mg X 3 queri solet inv BrVd // determinavit om Fa 4 prescientie²/scientie Fa 5 veritatem/de veritate Ve // secundo/quia add X // obicit/obitur? Tr 6 quiddam/quoddam BoX; quemdam A // ei/ea Pa; si ATrX // est/et add Vb 7 inquit/in exit? Tr; mg Tr; querit Fa // prescientia/vel add Tr; notitia Fa // possit...minui/minui possit vel augeri BoTr 8 secundo corr Tr // concedi debeat/possit concedi BoTr; concedi[Fa 264va] // possit plura inv Bo; scit del Tr; possit iam A // scire mg Tr 9 quibusdam[Br 414ra] 10 primum duo iter Pe // prescientia/dei del Br 10-11 possit aliquo modo/aliquo modo possit Br; possit aliqui Tr 11 modo mg Bo 12 mutari possit inv Bo; mutari prescit Tr; pos[X 889b]sit // ex/text del Br 14 et lin Tr // ad/id Fa 15 eam/esse Fa; [Tr 413va] // dei om TrVb; est del A; esset augeri del Pe // possit/prescit Tr 16 legisse/legere X // scivisse/fuisse Ve, corr Tr; civisse Pe // et²[Vd 263vb] // iterum/et tunc Vd 16-17 hoc... posset¹ mg Bo 17 posset¹/poterit Vd // cras...leget iter in mg Bo // qui/que Tr // leget/legeret A // deus om Pa // potest om A 18 igitur/ergo X // dei/divina Br // dei prescientia inv A // augmentari/augumentari X // probat corr Br // minui/et del Tr // quod² om Pe 19 aliquis hodie inv Fa // hodie lecturus inv Bo; lecturus Tr; homo secutus A // potuisset/? add Tr // ipsum mg Tr // non²/potuisse del Pe // ipsum non prescivisse/prescivisse ipsum non Br 20 quem/quod Br 21 secundo/secunda X 22 vel/nec X // id/ad AVn

¹ Lombardus, I Sent., d.39 (v.1, ed. Grottaferrata, 280-284.6).
c.1 (v.1, ed. Grottaferrata, 280.2-281.19).

² Lombardus, I Sent., d.39,

est quod divina essentia que omnino invariabilis est. Et hoc probat auctoritate Augustini,¹ que patet in littera.

25 Tertio ibi: "Sicut ergo," respondet ad argumenta, dicens quod licet Dei scientia mutari non possit, subiecta tamen Sue scientie mutari possunt. Unde possunt Sue scientie aliqua esse subiecta que non sunt, et aliqua sunt subiecta que possent non subici, absque tamen scientie varietate.

30 Postmodum ibi: "Hic opponitur a quibusdam,"² Magister inquit an varietur Dei prescientia secundum temporis novitatem, ita quod possit ex tempore aliquid scire vel prescire. Et dicit quod non potest aliquid scire ex tempore. Et si dicatur quod potest prescire quod non fiet et tamen fieri potest, dicendum quod si intelligatur simul et coniunctim, propositio non est vera, quia si illud fieret, Deus utique prescivisset; unde non potest stare simul quod illud sit vel fiat et tamen
35 quod non sit presciturum. Vel potest intelligi divisim, scilicet quod Deus habet potentiam sciendi et presciendi et modo et ab eterno quod tamen nec presciturum est nec futurum; utique verum est et concedi potest.

40 Postmodum ibi: "Item a quibusdam,"³ inquit Magister an Deus possit plura scire quam sciat, et respondet quod sic. Non tamen propter hoc Sua scientia mutaretur.

Postmodum ibi: "Ei vero,"⁴ Magister opponit cuidam assumpto, scilicet quod Deus omnia semper videt. Dicit enim Ieronymus quod videtur absurdum

23 est¹ mg Vb // invariabilis est inv Fa // et om Vb // hoc probat inv BoTr 23-24 auctoritate augustini inv Ve 24 que/quod Vd 25 respondet/magister add Pa; re[X 890a]-spondet 26 non om Vn // tamen/et add Vb; om Vd // sue corr BoTr 26-27 mutari²...subiecta¹/aliqua est subiecta tamen scientie A 27 subiecta¹/v^atamen sue scientie mutari possunt^{cat} del Pe // sunt¹ om Vd // aliqua/alique A 28 possent/possunt Br // subici/subiici X // tamen/cum A 29 magister om BoTr 30 varietur/variet Vd // prescientia/scientia BoTr // secundum/tempus del Br // novitatem/varietatem Br 31 // vel prescire mg? A // vel...tempore om per homeo A (sed mg A?) // aliquid scire²/prescire aliquid Br // tempore/et add X 31-32 et¹...prescire om per homeo Pe 32 fiet/fieret A // et tamen mg Tr; istum add Tr; quod tamen Br // si/i del Pe 33 et lin Tr // si/deus del Pa; mg Br // fieret mg Tr 34 non potest inv Tr; dare add Vn // quod/quia Ve // illud/autem del Tr // sit/quod del Tr; scit Br; fit A // vel mg Tr; lin Br; quod del Br // fiat/fuit FaPeVeVn 35 sit/scit AVb; corr Bo // intelligi/presciturum del Vn; per sciturum A // quod²/i del Br // deus om Vd 36 sciendi/presciendi Vd // et²/vero? del Tr // modo mg Tr // et³ om A // tamen om Vn; modo A // nec presciturum/presciturum non Br 37 futurum om Vd; est add Fa; fuit A // utique om BoTrVb; utque A // concedi potest inv X 38 quibusdam/item del Tr // inquit[A 290rb]rit 39 plura/et add Vb // tamen propter hoc/propter hoc tamen Fa 41 ei/si A // vero/autem BoTr // magister opponit? Pa // cuidam/contra quoddam Fa 42 omnia semper inv Br // semper videt/sem A // ieronymus mg Tr; hieronymus X; boethius del Tr; corr Bo // absurdum/divini del Br

¹ Cf. Augustinus, *De trinitate* XV, c.13, n.22 (CCL 50a, 494-495). ² Lombardus, *I Sent.*, d.39, c.2 (v.1, ed. Grottaferrata, 281.20-282.9). ³ Lombardus, *I Sent.*, d.39, c.3 (v.1, ed. Grottaferrata, 282.10-19). ⁴ Lombardus, *I Sent.*, d.39, c.4 (v.1, ed. Grottaferrata, 282.20-284.6).

divine maiestati quod cognoscat muscarum aut pulicum multitudinem infinitam.¹
 Et respondet Magister quod Ieronymus intendit loqui non de prescientia, sed de
 45 providentia, quia licet Deo sit cura de omnibus, non tamen qualis est de
 hominibus et rationabilibus creaturis. Ultimo vero concludit quod Deus
 immutabiliter scit omnia que fuerunt, erunt, et sunt. Hec est sententia.

Questio LXV

Utrum immutabilitas divine prescientie excludat
 50 contingentiam rerum et econverso?

Et quia Magister agit hic de immutabilitate divine prescientie, ideo
 inquirendum occurrit utrum immutabilitas divine prescientie excludat
 contingentiam rerum vel secum compatiatur earum contingentem eventum.

Quod contingentia rerum inducat varietatem et
 55 contingentiam in prescientia Dei. Et videtur quod non
 compatiatur se mutuo rerum contingentia et immutabilitas divine scientie.
 Scientia enim et scitum videntur adinvicem conformari. Nec est maior
 immutabilitas in scientia quam in scito. Unde Philosophus, VI Ethicorum,²
 probat quod scientia est habitus permansivus, quia est de eternis. Et primo
 60 Ethicorum³ dicit quod sermones inquirendi sunt penes materias, et loquitur de
 certitudine sermonum scientificorum. Et VII Metaphisice⁴ dicit quod de
 singularibus generabilibus et corruptibilibus non potest esse scientia, cum sit

43 divine/divini Br // maiestati/magestati VbVe; magesti Pe // cognoscat/? del Pa; per add Vd // aut/vel Pa; ac Br 44 magister om BoTr // quod/dionysius del Tr // ieronymus corr BoTr; et add in mg Tr; potius X // non/q del Vn 45 licet/deus add Pa // deo sit cura/dicendum sit eam A // cura/cure Bo // est om Pa 46 hominibus corr Ve; nominibus A // rationabilibus/rationalibus BoFaPe // concludit iter Tr 47 erunt et sunt inv BoTr // est lin Tr 48 questio lxxv om ABoBrPaPeVbVeVn; questio lxxvi Fa 49 immutabilitas divine prescientie/immu-
 tabilitatis divine prescitum Pe // excludat/concludat X 51-55 et...eventum (51-53) venit post quod...dei (54-55) Br; dei[Br: 414rb] 51 agit hic inv Bo // immutabilite/
 mutabilitate Br 52 utrum mg Br 53 contingentiam rerum inv Fa // earum/eorum Vd 54 inducat om Ve; inducit PeVn; corr Bo 54-55 quod...dei om Fa; contingentia rerum vere (?) varietatem in divina (?) prescientia mg Fa 55 contingentiam/contingentia Vn // non lin Br 56 compatiatur se/concipiantur se Pe; inv Br // se lin Tr // immutabilitas[Tr 413vb] // divine scientie inv Ve; divine prescientie BoTr // scientie corr Fa 57 adinvicem/advicem Pe 57-58 videntur...scientia om Tr 58 unde/propterea BoTr 60 ethicorum[Vn 246ra] // inquirendi sunt inv Bo; inquirende sunt Br // sunt mg Tr // penes/primas Vn 61 7 methaphysicorum tex 53 add in mg X // vii metaphisice dicit/dicit 7mo methaphisice Br 62 potest esse/est BoTr // scientia[Vb 416rb] // cum sit/ut Tr

¹ Cf. Hieronymus, Commentariorum in Abacue Prophetam I, c.1, vers.13-14 (CCL 76a, 593.479-486). ² Cf. Aristoteles, Ethica Nicomachea VI, c.4:1139b18-34 (AL 26.3, 255.13-256.10). ³ Cf. Aristoteles, Ethica Nicomachea I, c.2:1094b 12-14 (AL26.3, 142.28-31). ⁴ Cf. Aristoteles, Metaphysica VII, c.15:1039b27 - 1040a5 (AL 25.2, 151.5-16).

habitus immobilis. Ex quibus patet quod scientia et scitum debent conformari in certitudine et mutabilitate; sed rerum contingentia ponit mutabilitatem in rebus;
65 ergo inducet variabilitatem in divina scientia.

Preterea, quodcumque aliqua sunt idem, si unum est variabile, et reliquum; sed scientia in actu et scitum in actu sunt idem, iuxta illud Philosophi, tertio De Anima:¹ "Scientia speculativa, et quod sic speculatum est, idem sunt"; ergo cum scita a Deo sint contingentia, necesse est quod scientia sit mutabilis et
70 contingens.

Preterea, illud quod inducit in divina scientia potentiam contradictionis, ponit mutabilitatem in ea, res enim ex hoc sunt mutabiles quod sunt in potentia contradictionis, ut Philosophus dicit, IX Metaphisice:² sed rerum contingentia arguit in Deo potentiam contradictionis, scilicet potentiam ad sciendum et non
75 sciendum — quidquid enim contingit fieri potest Deus scire, non prenovit autem multa que non fient que tamen possibile sunt fieri, et ita multa non scit Deus que posset scire; est ergo in Eo potentia ad sciendum et non sciendum; igitur mutabilitas.

Preterea, nulla scientia potest se extendere ad plura vel restringere ad
80 pauciora sine sui augmento et diminutione, et ita nec sine mutabilitate et variatione; sed ex hoc quod res sunt contingentes, scientia Dei potest se extendere ad plura quam se extendat, quia plura possibile sunt que non fient que utique Deus posset cognoscere et tamen non precognoscit, cum futura non sint; similiter etiam pauciora fieri possent quam facta sint, et ita Deus pauciora potest

63 quibus[Pa 244vb] // scientia om Vd // scientia et scitum debent iter Vn // debent conformari/? formari Vb 64 mutabilitate/immutabilitate TrVd // mutabilitatem[Pe 229rb] 65 variabilitatem/varietatem X // in/rebus del Vb 66 si unum est variabile iter Vd // et/etiam X 67 scientia/dei add Pa // actu¹[X 890b] // iuxta illud philosophi/ut patet BoTr 68 3 de anima tex 37 add in mg X // de anima om X // sic/sit VdVeX; corr Br // speculatum est inv BoTr; speculativum X // est om Vd 69 a corr Br // sint om Vd; mg Tr; sit X; sunt Br // sit lin Bo; est del Bo 69-70 mutabilis et contingens inv Fa 72 ponit/inducit X // quod[Ve 223vb] // sunt²/sint A 73 ut...ix om Tr; ut dicit philosophus X; ut patet ix Bo 73-74 metaphysice...contradictionis mg Tr; ergo del Fa; [Vd 264ra]; quod del Br 74 potentiam² [Bo 268ra] // sciendum/faciendum Vd; dominum Fa 75 non/nunc A // autem/in ista que fient del Vd 76 que¹/quo Br // non¹ lin Bo; om FaPaPeTrVbVdVeVnX // non¹...sunt/sunt que cum possibile sint A // que tamen/cum Pa // scit/sunt Vb; sit A // deus om Vd // que³/qui A 77 posset/possit ABo // eo/ex Ve // potentia/potestas X // sciendum¹/faciendum Vd // igitur/ergo X 80 augmento/augmentatione Pa; augmento X // et¹/sui del Fa // nec om Fa 80-81 sine mutabilitate et variatione/scire mutabilitatem et variationem A 81-82 extendere ad plura/ad plura extendere Fa; ad[Fa 264vb] 82 quam...plura² om per homeo Ve // plura² om Pe; mg Bo // que²/utique del Br 83 deus/deus del Tr // posset corr Tr // sint corr BoTr; om Vn; et add Fa // similiter/sine Vd 84 etiam/patua del Tr; parva del Bo // sint/sunt Br // et mg Tr // pauciora potest inv Fa

¹ Aristoteles, De Anima III, c.4:430a 4-5. ² Cf. Aristoteles, Metaphysica IX, c.8:1050b7-1051a4 (AL 25.2, 179.8-180.14).

85 cognoscere; igitur scientia Dei potest augmentari et diminui et mutari propter contingentiam rerum.

Preterea, impossibile est quod aliquid transeat de contradictorio in contradictorium nisi facta mutatione alicubi; sed conceditur quod Deus posset esse prescius aliquorum quorum prescius non est, et econverso non prescius quorum
90 prescius est, propter contingentiam rerum, nam aliter ea que fiunt non possent non fieri et ea que non fiunt non possent fieri, et sic poneretur aliquorum impossibilitas, aliorum vero necessitas, et nullius contingentia vel mutabilitas; ergo necesse est quod alicubi ponatur mutatio, cum de non prescio potest fieri prescius Deus; non potest autem poni in prescitis, quia nondum sunt; igitur
95 mutatio illa erit in Deo.

Preterea, illud in quo potest esse aliquid quod non est, vel in quo potest aliquid non esse quod est, videtur posse mutari; sed prescientia Antichristi aliquid est; hoc autem, cum sit in Deo, posset non esse in Eo propter contingentiam Antichristi; similiter prescientia alicuius quod non fiet posset esse in Deo, et esset
100 utique si illud fieret; ergo manifestum est quod mutatio possibilis est circa scientiam Dei propter contingentiam rerum.

Preterea, Magister¹ concedit in littera quod Deus posset scire plura vel pauciora quam sciat. Illa ergo potentia ad sciendum plura vel est activa vel passiva; non potest dici activa, quia prescientia non est causa rerum, secundum
105 Originem,² Super Epistolam ad Romanos, qui dicit quod non propter hoc aliquid erit quia Deus scit illud esse futurum; ergo necesse est quod sit potentia passiva;

85 igitur/ergo X // potest/ag del Br // augmentari/augeri X 86 contingentiam rerum inv Fa
87 impossibile/etiam possibile Vd // contradictorio/contradictoria X 88 contradictorium/
contradictoriam X // esse mg Tr 89 aliquorum/quorum prescius non est propter
contingentiam rerum nam aliter ea que fiunt non possent non fieri et sic poneretur aliquorum
impossibilitas add Fa // aliquorum quorum prescius om Ve; aliquorum Vn // prescius² corr
BoTr 89-90 et...est mg BoTr 90 nam/non Vd // ea om BrPaVd 91 et¹... fieri² mg Bo
92 aliorum/non del Tr; aliquorum X // vero mg Tr 93 necesse/necessario Vd // est om Bo //
ponatur/necessario del Fa // mutatio/in utero A // cum mg Tr // prescio/prescius Pa; corr Ve
93-94 fieri prescius deus/deus fieri prescius Fa; fieri[Br 414va] 94 non om Vd // potest
autem inv X // quia/quod X // nondum/non Vn 95 mutatio illa inv BoTr 96 esse mg BoTr
// aliquid/aliud Vb // est/et add Vd; vel in quo potest aliquid esse del Br // potest²/esse del Pa
99 similiter/? TrVe; et add Bo // deo corr BoTr; esset ubique esset del Fa 99-100 et esset
utique om Bo 100 si/s? del Br // quod/n del Pe // mutatio corr Bo 101 dei lin Tr 102
magister concedit inv BoTr; [Tr 414ra] // in littera om Bo // plura/multa Ve 102-103 vel
pauciora mg Br 103 sciat/alius del Ve; corr BrTr // sciendum corr Ve // vel²/est add del Tr
104 dici/passiva del Ve // prescientia/scientia A // secundum/quid Vn 105 romanos[A
290va] // dicit/ac Tr 106 quia/quod A // sit/scit Br // potentia del Tr

¹ Cf. Lombardus, I Sent., d.39, c. 3 (v.1, ed. Grottaferrata, 282.11-19). ² Cf. Origenes, Super Epistolam ad Romanos VII, n.8, in Ad Romanos 8.30 (PG 14, col. 1126B-C.).

talis autem est ad formam, et per consequens mutabilitatem inducit; ergo in Deo est mutabilitas Sue scientie propter contingentiam rerum.

110 Quod immutabilitas divine scientie excludat contingentiam rerum et imponat necessitatem prescitis. Uterius videtur quod infallibilitas et immutabilitas scientie divine inducat necessitatem rebus scitis et excludat contingentiam futurorum. In omni enim consequentia necessaria, si antecedens est immutabile, consequens est immutabile; sed scientia necessario infert scitum, sequitur enim: 'Scio aliquid
115 esse; ergo illud est', alioquin nescio sed fallor; similiter sequitur: 'Deus scit aliquid futurum; ergo illud erit'; antecedens autem est immutabile, si scientia Dei immutabilis sit; ergo necessario scitum immutabile erit, et per consequens contingentia excluditur ab omni futuro.

120 Preterea, posse cognoscere aliquid aliter quam sit est posse decipi vel falli, et similiter posse cognoscere de aliquo quod erit aliter quam erit est posse decipi, sicut enim se habet scientia de presenti ad presens, sic scientia de futuro ad futurum; sed si res sunt contingentes et non eveniunt de necessitate, Deus potest aliter scire res quam erunt, quia et aliter esse possunt; igitur poterit falli; quare si non potest falli nec potest mutari, oportet quod res de necessitate
125 eveniant.

Preterea, omnis causa necessaria que impediri non potest inducit necessitatem in effectu, et hoc veritatem habet non solum in causis efficientibus, immo in causa exemplari; sed scientia Dei est causa exemplaris rerum, ita quod actualitas earum que fient habet exemplar in Deo, actualitas vero earum que non

107 ad mg Tr // consequens corr Tr // mutabilitatem/immutabilitatem Br 109 divine scientie inv BoTr; divine prescientie Fa // excludat/excludit Vn 109-110 quod...prescitis om PeVe 110 rerum/futurorum Br // rerum...prescitis/ rerum et ponat necessitatem presciti X; om et lac Vn; rerum Fa // prescitis/presci(?)tas A; scitis Br 111 ulterius corr Tr // infallibilitas corr Pe // scientie divine inv BrVd // inducat/n del Pe 112 necessitatem[X 891a] // excludat/excludant Ve; [Vb 416va] // contingentiam/ rerum del Pa 114 infert mg Tr // scio/scito Tr 115 illud/cur Vd // nescio corr BoTr // sed/si BrFaVdVe // similiter/etiam Vd // deus/si? Pe // scit/sit Tr 116 antecedens/consequens Bo // autem om Fa // si/sed A 117 immutabilis/mutabilis Vb // necessario om BoTr; iter Vn 118 contingentia om X 119 posse cognoscere aliquid/cognoscere aliquid posse X; aliud add Vd // sit/scit Br 119-121 vel...decipi om per homeo Pe 120 et om Pa // posse cognoscere inv Vn // quod lin Vn // quod erit mg Tr; om Bo // aliter quam erit om per homeo Br 121 decipi om A // se habet iter Vn // se habet scientia/scientia se habet A 122 non eveniunt/non ? Tr; tamen excludit A 123 res om et lac Vn // erunt/erant A // quia/aliter add Ve // igitur/ergo X // poterit/pe del Pa 124 potest falli/per scire Vn // nec/non Vd // res/oportet quod res del Bo 125 eveniant/veniati Br 126 impediri corr Tr 127 veritatem habet inv BoTr // habet non solum/non solum habet Br 128 immo/etiam add Vd // exemplari corr Tr // exemplaris rerum inv Fa 129 actualitas earum inv Fa // fient/nun add Ve // habet/habent X; corr Bo // earum²/n del Pe 129-130 in...exemplar om per homeo Ve

130 fient non habet exemplar; ergo de necessitate ista fient et illa non fient.

Preterea, ex maiori de necessitate et minori de inesse sequitur conclusio de necessario, sicut patet primo Priorum,¹ sed maior ista est de necessario: 'Omne scitum a Deo de necessitate est verum', minor vero de inesse: 'Omne futurum est scitum a Deo'; ergo sequitur conclusio de necessario, scilicet quod
135 omne futurum de necessitate est verum, et per consequens de necessitate eveniet.

Quod immutabilitas divine scientie non excludat contingentiam futurorum nec contingentia immutabilitatem scientie. Sed in oppositum videtur quod nec rerum contingentia immutabilitatem divine scientie impediatur, nec e converso. Verum enim non
140 opponitur vero, sed falsum opponitur vero. Unde primo Ethicorum² dicit Philosophus quod vero "omnia consonant, falso autem cito dissonat verum." Ex quo patet quod nulla vera mutuo se excludunt; sed quod Dei scientia omnino immutabilis sit, verum est; quod etiam contingentia sit in rebus verum est et a philosophis concessum; ergo unum aliud non impedit nec excludit; stat igitur
145 contingentia rerum cum immutabilitate scientie.

Preterea, non est dicendum quod scientia Dei tollat negotiationem et consilium aut inducat necessitatem ad malum; similiter nec est dicendum quod contingentia rerum inducat imperfectionem circa primum principium; sed si immutabilitas divine scientie tolleretur contingentiam futurorum, ex consequenti
150 tolleretur omnem conatum ad oppositum et omne consilium, et induceret homines

130 fient¹/sunt AVd // ergo lin Vd; ? add Vd // ista/illa A // et/a del Pa; ita del Vb // illa non fient/ista non fient PaTrVdVe; non fient illa Vb 132 1 priorum capitulo 9 add in mg X // sicut iter Pa // sicut...necessario om per homeo Ve // primo/prius Pe // est lin Bo 133 omne¹/esse A // deo/nec del Br // de² om Pe 134 scitum a deo/a deo scitum Fa // conclusio/de necessario del Ve // scilicet/vel Vd; secundum A // per[Vn 246rb] 135 necessitate²/eve del Vd // eveniet/quod contingentia rerum inducit varietatem in dei prescientia del Fa 136 immutabilitas/mutabilitas Ve // scientie/prescientie FaX // non/nec Br // excludat/excludit Bo 137 nec contingentia/contingentia Ve; ut contingentia Vd; contingentiam Pe; [Br 414vb] 137-138 immutabilitatem scientie inv Fa 138 probat modo oppositum add in mg X // scientie[Vd 264rb] 139 immutabilitatem/mutabilitatem Vd // divine scientie inv APaVdVeVn; divine add Br 140 sed...vero om per homeo Vd // opponitur² vero inv BoTr // vero² mg Vb; falso Fa 140-141 dicit philophus inv BoTr 141 quod/o add Pa // cito/scito Pe; corr Br 142 se/x del Tr // dei scientia inv X 143 contingentia rerum quomodo stat cum immutabilitate scientiæ dei add in mg X // sit¹ corr Br // rebus corr A // verum est² inv BoTr 144 philosophis/philosophus Pa; prophetis A // impedit/ne del Vd // igitur/ergo X 145 immutabilitate/immobilitate Tr 146 et om Tr 147 consilium/et del Br // quod lin Tr 148 imperfectionem/inducat imperfectionem del Pa; corr Br; imper[Tr 414rb]fectionem // primum [Bo 268rb] 149 tolleretur...consequenti mg Tr // contingentiam/ rerum del Fa // futurorum om Vd 150 tolleretur/unum conatum del Pe homines/hominem BoBrPaTr

¹ Cf. Aristoteles, Analytica Priora, I, c. 9:30a15-23 (AL 3.1, 21.3-11).

² Aristoteles,

Ethica Nicomachea I, c.10:1098b 11-12 (AL 26.3, 152.13-14).

ad peccatum; similiter etiam si contingentia rerum mutabilitatem induceret in divina scientia, poneret imperfectionem circa primum principium; igitur istud poni non potest.

Responsio ad questionem.

155 Ad questionem istam respondendo hoc ordine procedetur:

Primo namque inquiretur de immutabilitate et necessitate divine prescientie.

Secundo vero quare et quomodo contingentia sit in rebus.

160 Tertio quoque an necessitas divine prescientie et immutabilitas eius imponat necessitatem eventui futurorum, omnem contingentiam excludendo.

Quarto vero an econverso contingentia rerum inducat mutabilitatem in Dei prescientia.

Articulus Primus

165 Opinio Thome, parte prima, questione XIII, articulo XIII.¹ Circa primum ergo considerandum quod aliqui dicere voluerunt scientiam Dei quam habet de futuro non solum esse immutabilem, sed esse quoddam necessarium absolute. Unde cum dicitur, 'Deus scivit hoc futurum; ergo hoc futurum erit', antecedens non est contingens propter respectum ad futurum, quia respectus ad futurum necessarius esse potest. Nec est
170 contingens quia est compositum ex necessario et contingenti, sicut illud dictum contingens est: 'Sortes est homo albus', quia futurum contingens non ponitur nisi ut materia verbi, et non sicut principalis pars propositionis cum dicitur 'Deus scit aliquid esse futurum'. Unde nec contingentia nec necessitas sumitur

152 divina/essentia del Pa // poneret/ponere Ve // igitur/ergo X // istud poni inv Pa; id poni X 153 potest[X 891b] 154 responsio ad questionem om Pe; om et lac FaVn 155 respondendo corr Vb 156 inquiretur[Pa 245ra] // et necessitate om Tr 156-157 divine prescientie inv Vd 158 contingentia sit/scit contingentia Br 159 an corr Br // prescientie/scientie ? Fa // et om Ve 160 necessitatem eventui futurorum om Fa // eventui mg Bo // excludendo[Vb 416vb] 161 an[Fa 265ra] // mutabilitatem/immutabilitatem Pa 164 opinio/sancti add X // xiiii/ix A 165 opinio sancti thomæ explicatur add in mg X // xiiii/iii TrVb; vii A 166 dei/tamen Vd // futuro/futuris Tr // esse om Fa // immutabilem/immutabile A 168 futurum¹/necessarius esse add Pe // ergo hoc inv Fa // hoc lin Bo // futurum²/est add Tr // erit mg Tr // respectum/aspectum Tr 169 necessarius/necessario A // necessarius esse potest inv Tr; non del Fa; ei add Fa 169-170 respectus...compositum/tamen Vd 170 contingens...dictum iter Ve // necessario/necessario X 170-171 quia...contingens¹ iter Pe 171 est¹ om Pa 172 nisi/in del Ve; om Pa // ut/in AVd; mg Ve // propositionis/me del Tr 173 unde[Ve 224ra]

¹ Cf. Aquinas, *Summa Theologiae* I, q.14, a.13 (ed. Paulinæ, 83a-b). Cf. Scotus, *Ordinatio* I (loc. cit.) dans primum argumentum principale ad q.5 (v.6, ed. Balic, 404.23-405.5): "actus rationalis non distrahitur propter materiam super quam transit..."

175 ex futuro, sicut nec veritas nec falsitas sumitur ex eo quod est materiale in
 propositione. Ita enim potest esse verum me dixisse hominem esse leonem, sicut
 me dixisse Sortem currere, vel Deum esse. Unde actus rationalis non distrahitur
 per materiam super quam transit, ut patet, quia si dico 'nihil', non distrahitur quin
 dicam, nam dicere 'nihil' est dicere. Ergo nec divina scientia ponitur contingens,
 180 quamvis transeat super contingens. Actus quidem anime potest esse contingens
 et tamen erit transiens super necessarium, ut si video solem oriri, ortus quidem
 solis est necessarius, visio vero contingens. Similiter etiam scientia Dei est
 necessaria absolute, quamvis transeat super contingens futurum.

Opinio Scoti.¹ Dixerunt vero alii quod prescientia Dei non est
 necessaria, quamvis sit immutabilis. Et primum quidem patet, quia quando aliqua
 185 convertuntur in veritate, non potest unum esse verum contingenter et aliud
 necessario, quia ex necessario non sequitur contingens, unum enim potest non
 esse verum, aliud vero non; sed velle animam Antichristi fore et scire eam
 futuram esse convertuntur, quia probatum est supra² quod anima Antichristi non
 est prius scibilis fore quam sit volita fore, intellectus namque est omnino neuter
 190 de omni futuro ante acceptationem divine voluntatis, et per consequens prescientia
 exigit determinationem voluntatis; ergo, cum actus divine acceptationis non sit
 necessarius sed contingens et liber, alias vellet Deus existencias creaturarum
 necessitate nature, oportet dicere consequenter quod prescientia omnis futuri non
 sit formaliter necessaria, sed contingens.

174 est om ABrFaPaPeVbVdVeVn // est materiale inv X 175 propositione[A 290vb] // quomodo actus rationalis non distrahitur per materiam super quam transit add in mg X // leonem del et mg Tr 176 dixisse/vidisse Br // sortem iter Vd // actus/et add VdPa // rationalis/rationis Tr 177 materiam super del et mg Tr // per...distrahitur om per homeo Vn 178 nam/non PeVeVn; hfe del Tr // dicere¹ mg Tr 179 transeat mg Bo; ponitur del Bo // super contingens om Pa 180 anime/nature Pa // super/seper X // ut/est Ve; dicit Vn; om et lac Bo; in deo del A // si video corr Tr; si in deo Ve // oriri corr et mg Tr // ortus corr Tr 181 etiam/in Tr; om X; proposito add in mg Tr // scientia dei inv Tr // est²/dicitur Br 183 opinio scoti explicatur add in mg X // opinio/aliorum del Ve // opinio scoti om Fa; 1 sententiarum distinctione 39 questione 5 add X // vero/quoque X; [Br 415ra] // prescientia/scientia Pa 183-184 dei...quamvis iter in mg Tr 184 quia/quod TrVb // aliqua/alique A 185 convertuntur/connectuntur Vb // veritate/veritatem X // esse/enim Vn // verum/quin add Vd 186 quia ex necessario mg Tr; om Pe // ex mg Pa // potest/omnino del Tr // non² mg Tr; om BoX 187 verum om Ve; mg Tr 187-188 fore...Antichristi om per homeo BoVb; mg Tr 189 fore² lin Tr // intellectus mg Tr; intellectionem A // est omnino inv X; veu del Vd; veter del Tr // neuter mg Tr // ante/quando Ve 191 actus del Fa // acceptationis/actus add Fa 192 existencias creaturarum/existens creature A 193 necessitate nature inv X // oportet/consequens del Pe // dicere om Pe; corr Tr // prescientia corr Tr; pre[X 892a]scientia 194 sed mg PaTr

¹ Cf. Scotus, *Lectura* I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 481-510) et *Ordinatio* I, loc. cit. (v.6, ed. Balic, 401-444) ubique. ² Cf. e.g. [38:179-187].

195 Secundum vero patet, non enim omne contingens est mutabile, et per
consequens non omne immutabile est necessarium. Certum est enim quod
Sortem currere quando currit est immutabile, et tamen contingenter currit, quia
non necessitatur sua voluntas ad currendum, immo libere et contingenter
200 determinat se ad cursum; sic igitur prescientia Dei est quoddam contingens in
nunc eternitatis, ubi non est successio; et propter hoc immutabilis est sicut est
immutabile quin sit res immutabilis pro illo tunc pro quo est; in toto ergo nunc
eternitatis immutabilis est, et tamen contingenter, non de necessitate absoluta,
posita est in Deo ex predeterminatione voluntatis libere disponentis quod tale
futurum fiat, tale non fiat.

205 Opinio Aliorum.¹ Dixerunt vero alii quod prescientia Dei potest
considerari quantum ad id quod est, et sic est immutabilis et necessaria necessitate
absoluta, cum sit id ipsum quod divina essentia, vel potest accipi quantum ad
transitum super obiectum; non solum enim prescientia est aliquid in se, immo est
transiens super futura; transitus ergo iste non est necessarius sed contingens.

210 Quid dicendum secundum veritatem.

Et primo quod hec propositio non est necessaria
absolute: 'Deus scit aliquid esse futurum', contra
primam opinionem.² Restat igitur nunc dicere quod videtur sub
quadruplici propositione. Prima quidem quod licet Dei scientia sit necessaria
215 absolute, tamen hec propositio non est necessaria: 'Deus scit vel scivit hoc vel
illud esse futurum', utpote 'Petrum salvandum' et 'Iudam dampnandum'. Nulla
enim propositio falsa est necessaria — non est enim necessaria hec: 'Sortes est

197 contingenter currit *inv* Fa // currit² *corr* Bo 198 non/s? *del* Br // voluntas/auctoritas
Ve 199 igitur/ergo X 200 eternitatis *mg* Tr // immutabilis *corr*? Tr // est²/esse A // est³/et
X; *om* Vn 201 immutabile[Tr 414va] 202 tamen/non *add* Vd 203 posita est *inv* Bo //
predeterminatione/determinatione BoTr; predestinatione A // libere/voluntatis *del* Pa // quod/
quia Pa 205 opinio/quorundam *add* X // opinio quorundam explicatur *add in mg* X 206 id/
illud Bo 207 sit/est immutabilis *add* Tr // id *om* AFa 208 non/enim *add* Vn // se[Vd 264va]
// immo est *om* A 209 iste *om* Bo // est *om* Vn // necessarius *corr* BoTr; [Vn 246va; Vb
417ra] 211 et *om* Br // quod/est Pe; hec *add* BoTr // hec *om* ABrPaPeVbVdVeVnX // non *om*
Fa // est *mg* Vb // necessaria/necessario Pe; *corr* A 212 absolute/absoluta Tr 213 opinio
auctoris explicatur *add in mg* X // primam opinionem *inv* BoTr; deus scit vel scivit *del* Br //
igitur/ergo X 214 quadruplici *corr* Tr // prima propositio *add in mg* X // dei/divina Tr // sit
corr Vd 215 hec *corr* Tr; huiusmodi Bo // propositio/e *del* Fa // est/enim *del* Vn 216 esse/
falsum *del* Ve // utpote/ait pote Ve // iudam/non *del* Tr // dampnandum/illa *del* Tr // nulla *mg* Tr
217 est enim *inv* A; est X

¹ Cf. e.g. Johannes de Bassolis, *I Sent.*, d.39, q.1, a.3 (ed. Paris, f.200vb): "Licet scientia divina in se et absolute sit necessaria et necesse esse sicut Deus, contingenter tamen transit super tale obiectum. Unde licet Deus necessario sciat seipsum, tamen contingenter scit obiectum contingens"; cf. f.201vb. ² Cf. [39:166-182].

lapis', sed magis impossibilis; sed constat ex supradictis quod ista est falsa: 'Deus scit Antichristum venturum', vel quod erit, vel omne tale exprimens
 220 futuritionem, quia talis notitia est expectativa — unde propositio ista non est scibilis aliqua scientia: 'Antichristus erit', quia non est vera vel falsa; ergo non potest dici quod hoc dictum sit necessarium absolute: 'Deus scit Antichristum futurum'.

Et si dicatur quod 'licet nesciat Antichristum Sibi futurum, quia tunc Sua
 225 notitia tenderet in distans et in posterius, scit tamen eum esse futurum in ordine ad nunc presens, quia novit quod posterius est isto nunc', non valet, quia actualitas Antichristi comparata ad aliquod nunc precedens indeterminata est omnino nec scibilis, et ideo habitudo illa, seu futuritio, non est quid scibile et determinatum. Propter quod non est concedendum quantum ad proprietatem significati: 'Deus
 230 scit Antichristum futurum post istud nunc', quamvis concedi debeat quod Deus habet determinatam notitiam de actualitate contingentis abstrahendo a futuritione et a presentialitate.

Quod prescientia Dei nullo modo potest esse
 235 contingens, immo est necesse esse formaliter, contra secundam opinionem.¹ Secunda vero propositio est quod prescientia Dei nullo modo potest esse contingens, immo est necesse esse formaliter. Quandocumque enim aliqua sunt unum et idem, impossibile est quod unum sit necessarium et reliquum contingens; sed prescientia Dei quam habet de omni creatura non est aliud quam divina essentia, quia non est aliud Deo esse et sapere,
 240 secundum Augustinum;² ergo prescientia Dei erit eque necesse esse simpliciter et absolute sicut divina essentia.

218 magis corr Tr // impossibilis/est add Ve // supradictis/predictis Ve 219 venturum/futurum AFaPa // vel²/quod add Fa; lin Bo // omne/esse A // tale exprimens inv Vd 220 quia/quod Vd // propositio/est del Vb // ista/illa X 221-229 ergo...concedendum mg Tr 222 sit necessarium inv X; necessarium Fa 224 solvit instantiam add in mg X // antichristi om A // sibi futurum inv ABoVb 225 eum esse futurum/eam esse fururam A 226 quia¹/quod Ve // quod posterius est om A 227 aliquod om Br // pre[Br 415rb]cedens 228 scibilis/omnino del Tr // habitudo illa inv Bo; beatitudo illa Vd // seu/scilicet Vd // est corr Ve 229 significati corr Ve 230 scit[Bo 268va] 231 habet/habeat VdX // notitiam/notitia Ve 232 a om BoTrVd // presentialitate[X 892b] 233 dei/divina Pe 234 immo/primo Pe 234-235 contingens...opinionem ill in parte in mg A 235 secundam opinionem inv BoTrVb // propositio om Vb // secunda propositio add in mg X 236 contingens...esse² om per homeo Fa // est necesse inv Vd 237 unum corr supra lin Pa // sit/scit Vn 238 contingens/dei quam del Pe; [Fa 265 rb] // dei del Tr; divina add Tr; om Fa // quam corr Tr; anima ? Bo 239 aliud² corr Tr // deo/deus FaVe // 7 de trinitate capitulo 4 add in mg X // sapere/separe Pe; corr Tr; [A 291ra] 240 secundum om Tr // eque/hic Br // necesse/necessaria Tr

¹ Cf. [39:183-204]. ² Cf. Augustinus, De trinitate VII, c.1, n.3 (CCL 50, 249.165-167).

Sed forte dicitur quod prescientia aliquid connotat, videlicet creaturas, per modum secundarii obiecti. Licet autem divina intellectio, que non est aliud quam essentia, sit necessaria in se formaliter, et etiam ut transit super primum conceptum, non tamen ut transit super obiecta secundaria, quia nullo modo actus
245 exigit aut dependet nisi a primo termino.

Sed si ita dicatur, non valet, ponendo scilicet quod creature sint in divino prospectu tamquam obiecta secundaria. Ab illo enim dependet aliquis actus sine quo esse non potest nec intelligi; sed divina intellectio, que est de creaturis, non
250 potest intelligi aut esse nisi terminata ad creaturas, quia si detur oppositum, sequetur quod Deus, terminando Suum intuitum ad essentiam, potest apprehendi ut intelligens creaturas, posito quod apprehendatur quod nulla creatura terminet Suum intuitum — cuius oppositum isti dicunt, quamvis istud sit verum, ut supra dictum fuit —,¹ ergo si intellectio creaturarum intelligitur ut transiens ad creaturas
255 secundario et ibi terminata, necessario dependet et coexigit eas, et per consequens transitus ille in creaturas ea necessitate necessarius est qua divina essentia.

Est ergo considerandum quod cum intellectio creaturarum et essentie sit eadem et re et ratione, ut supra declaratum est,² est enim actus formaliter idem et obiectum intuitum idem, necesse est dicere quod prescientia, sicut et essentia, sit
260 formaliter necesse esse. Nec ratione connotati inest sibi contingentia, quia potest intelligi illud connotatum vel per modum termini in quem transeat intellectio, et sic non ponitur prescientia connotare futura, aut intelligitur per modum termini denominati tantum, quia intellecta Deitate, omnis creatura equipollenter dicitur

242 dicitur om Ve // videlicet/scilicet ipsas BoTr 243 secundarii obiecti inv BoTr // divina/di del Pa // que/qua Bo 244 necessaria/necesse Bo 244-245 super...transit/super obiectum primum quos est ipsa essentia ? non tamen ut transit mg Tr // primum...super om per homeo BoVb 245 obiecta corr Tr // secundaria/et del Br // quia/nullo del Vb 246 aut corr Tr // dependet[Pe 229vb] 247 ponendo/posito A 248 obiecta secundaria inv Tr // actus/conceptus Ve 250 aut corr Tr // terminata corr Tr 251 sequetur/sequitur BrFaTrVd // terminando suum intuitum/suum intuitum terminando BoTr // essentiam/solam add in mg Tr 252 terminet mg Tr; terminum del Tr 253 dicunt/nec in del Br // istud om X; illud BoTr // verum corr Tr 254 intellectio[Pa 245rb] 255 necessario/sequitur quod ipsa intellectio add Tr 256 ille/iste VdX // creaturas/creatura PaVd; creature Fa // ea ? Bo // necessitate iter Fa // necessarius est qua mg Tr; necessarius qua del Tr; necessarius qua Bo // qua/quam A 257 essentie/essentia BoTr 258 eadem/idem Fa // et¹ om BoTr // est¹/fuit BoTr 259 et² om BoTr 260 formaliter/sit add Vd // esse[Tr 414vb] 261 vel om? Tr // sic iter Tr 261-262 in...termini iter Vn 262 connotare/intelligere Fa // aut corr Tr // intelligitur/intelligit Vd; [Vb 417rb] // termini/quia del Pa; conn del Br 263 denominati/denominat Vd; ceteris Tr // denominati tantum inv Br // tantum/tan Tr; ? mg Tr 263-264 equipollenter dicitur intellecta/intellecta equipollenter dicitur BoTr

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.35, pars 2, a.1 (ed. Rome, 772aEF).
d.35, pars 2, a.3 (ed. Rome, 778bD).

² Cf. Aureoli, Scriptum I,

265 intellecta, et sic ea necessitate qua Deitas est similitudo subsistens omnium, necessarium est quod omnia dicantur denominative intellecta, Ipsa existente intuita. Et ita denominatio seu connotatio contingentiam non inducit.

270 Nec valet motivum secunde opinionis, quia non est verum quod prescientia sit quid posterius acceptatione voluntatis, aut sequatur eius determinationem, quia nichil quod sit essentia sequitur voluntatem; nunc autem prescientia idem est et re et ratione quod ratio Deitatis, ut supra dictum est de omnibus attributis,¹ nisi quod addit certum connotatum ratione cuius non potest esse posterior voluntate, quia Deitas ea necessitate qua est exemplar omnium connotat omnia tamquam scita ex sui cognitione; constat autem quod est exemplar necessarium ex natura rei, non dependens in exemplando a determinatione voluntatis, et ita nec in connotando.

280 Quod ponendo prescientiam immutabilem ponitur necessaria, et quod necessitas et immutabilitas idem sunt, nam immutabilitas absoluta est necessitas absoluta, et conditionata est conditionata, contra secundam opinionem.² Tertia quoque propositio est quod necessitas et immutabilitas idem sunt, ita quod ponendo prescientiam immutabilem necesse est eam ponere necessariam. Quorum enim est eadem diffinitiva ratio, illa sunt eadem, cum diffinitio indicet esse rei; sed immutabile non est aliud quam illud quod non potest aliter se habere, mutari enim est aliter se habere nunc quam prius, ut patet V
285 Phisicorum;³ necessarium autem secundum Philosophum est illud quod

264 qua/deus est add Vd; que Bo // est/s del Br // subsistens omnium/eminentis omnium et subsistens BoTr 265 necessarium/? add in mg Tr; [Ve 224rb] // denominative/denominativa Bo 265-266 existente intuita inv BoTr; existentia intuita Pa 266 inducit/inducet X 267 solvit motivum dictæ opinionis add in mg X // secunde/p del Br // verum corr Tr 268 posterius om Bo // aut corr Tr // sequatur/sequitur Vd 269 determinationem quia/de qua Vd // nichil/nihil X // sit[Br 415va] // essentia/scientia Vn // autem/est del Fa 270 idem/de Ve // et¹ om BoTr // re lin Tr; om Bo // quod/quia Bo // dictum/fuit add Tr 271 attributis om BoTrVb // nisi/in Vd 272 deitas[X 893a] // qua/que FaVeVn // est/exempla rationem del A // omnium/que add Fa 273 scita/scientia ? Bo 274-275 determinatione voluntatis corr Tr 276 quod/quid Pe 277 quod/quia Pe // immutabilitas/absoluta del Pe 278 nam om X // absoluta² mg Vb // et lin Tr 278-279 absoluta²...est om Bo 279 conditionata¹ // addicionata PeVe; conditiona[Vn 246vb]ta; [Vd 264vb]; om A // est/annotata del Ve; necessitas add Br // est conditionata om Vd; lin Tr; abstracta? est A 280 opinionem/ oppositionem Ve // tertia propositio add in mg X // quoque om A // necessitas et immutabilitas inv BoTr 280-283 tertia...rei om Pe 281 eam ponere inv Tr; eum ponere BoVe 282 necessariam/necessaria Tr // est mg Tr // est eadem inv FaVn // diffinitiva/ definitiva X // illa/est del Vb; ista Vd // sunt eadem inv BoTrVb 283 indicet/quod est add Fa // quam/quod Ve 284 nunc corr Tr // prius corr Ve 284-286 nunc...habere om per homeo Fa 285 phisicorum/physice X // autem om A

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.8, pars 3 (ed. Rome, 285aC-309bF).

² Cf. [39:195-204].

³ Cf. Aristoteles, Physica V, c.1:224b35-225a2.

impossibile est aliter se habere, et de hoc magis visum est supra, distinctione VIII, questione de immutabilitate, articulo primo,¹ contra primam opinionem.

Sed forte dicitur² quod immutabilitas et necessitas differunt in hoc quod necessitas excludit possibilitatem ad duo contradictoria successive, et ad duo
290 contradictoria simul, sicut patet quod triangulum habere tres necessarium est, quia nec successive nec simul potest tres <angulos>[equales] non habere; immutabilitas vero excludit possibilitatem non ad contradictoria successive, sed simul, sicut patet quod Sortem sedere quando sedet est immutabile, quia
295 contradictoria inessent simul — non tamen est necesse esse formaliter, immo est quoddam contingens. Unde reduplicatio,³ cum dicitur 'omne quod est, quando est, necesse est esse', potest ferri ad subiectum sine hoc quod feratur ad compositionem, ut sit sensus: 'Omne quod est, quando est, est quoddam
300 necessarium', et sic non est verum, immo remanet contingens; vel potest determinare compositionem predicati ad subiectum, sive ferri ad predicatum, ut sit sensus: 'Quod omne quod est, est necessarium esse, quando est', quia simul contradictoria esse non possunt, et sic est propositio vera. Nec tamen verum erit quod illud sit ens necessarium, sed immutabile tantum.

Si utique sic dicatur, non valet, idem enim est de immutabili sicut de necessario. Non enim Sortem currere est quoddam immutabile simpliciter, sicut

286 tex 7 add in mg X // quid sit immutabile et necessarium et quid sit mutari add in mg X // impossibile corr Tr // est¹ om A // magis corr Tr 288 immutabilitas/vero excludit del Pa // et necessitas iter A 289 ad...successive iter Fa 289-290 successive...contradictoria mg Vb; om per homeo Vd 290 necessarium est inv Vd 291 successive nec simul inv BoTr // simul potest inv A; habere add FaVn // tres mg Tr; om Bo // equales/habere add Vd // habere/non del Fa 292 vero corr Tr; non Fa // non om Fa // ad/contradictoria del Fa; non add Fa // sed/nec Pe 293 simul/potest tres equales del Pe // sicut om Pe // quod om Pa // quando/quandoque A 294 contradictoria/e del Fa 296 ad/sub del Br // subiectum corr Tr // sine hoc/sicut patet Bo // feratur corr Vb 297 quando est est mg Tr 297-298 est quoddam necessarium/necesse est Bo 299 predicati/preteriti X // subiectum/sine hoc quod feratur ad compositionem ut sit sensus omne quod est quod est add Pe // ferri/et pre del Br 300 quod¹ om Pa // est¹ om Ve // est²...est³/quando est esse necesse est Tr; quando est necesse esse Bo 301 nec/est add in lin? Tr // verum[A 291rb] // erit om Tr; est Bo 302-303 quod...valet om Bo 303 si corr Tr // valet/sicut del Br // est enim inv VbX // enim lin Tr; om Bo // de¹ corr Br 304 est/? add in mg Tr // simpliciter iter Pe

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.8, q.2, a.1 (ed. Buytaert, Peter Aureoli: Scriptum super primum Sententiarum, vol. 2, St. Bonaventure, NY: 1956, 934.19-935.25). ² Cf. Scotus, Ordinatio I., loc. cit. (vol. 6, ed. Balic, 438.9-16): "Ad primam probationem dico quod si non sit in Deo necessitas alia quam immutabilitatis... tamen non est ibi sola necessitas immutabilitatis sic quod immutabilitas ex se sit necessitas, quia immutabilitas non privat nisi possibilem successionem oppositi ad oppositum; necessitas autem simpliciter, privat absolute possibilitatem huius oppositi, et non successionem oppositi ad hoc..." Cf. Lectura I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 505.10-17). ³ Cf. Scotus, Ordinatio, I, loc. cit. (v.6, ed. Balic, 422.1-423.5); Lectura, I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 499.3-22).

305 nec necessarium, est tamen necessarium et immutabile cum ista determinatione:
 Simultas enim contradictoriorum est impossibilis, et non simultas est quoddam
 necessarium, sicut et immutabile. Unde decepti sunt sic dicentes, quia putaverunt
 incommutabile ex suppositione non esse necessarium ex suppositione, et
 assignaverunt diversitatem inter necessarium absolute et incommutabile ex
 310 suppositione, non attendentes quod incommutabile simpliciter idem sit quod
 necessarium simpliciter, et incommutabile ex suppositione idem quod
 necessarium ex suppositione. Contingens ergo, utpote Sortis sessio, relatum ad
 futurum est ad utrumlibet; positum tamen in actu, et transiens in preteritum
 incommutabile et necessarium est. Nec tamen tollitur quin Sortes sedeat libere,
 315 quia libertatem non impedit necessitas immutabilitatis, cum libertas consistat in
 complacentia. Quod enim fit complacenter, fit libere, ut dicebatur supra.¹

Quod nulla est distinctio dicentium quod scientia
 Dei est necessaria in se, contingens vero ratione
 transitus super obiectum contingens et futurum, contra
 320 tertiam opinionem.² Quarta demum propositio est quod non est
 competens illa distinctio dicentium quod prescientia est necessaria in se, quoad
 realitatem importatam, cum sit idem quod divina essentia, est tamen contingens
 quantum ad transitum super obiectum. De ratione quidem scientie est transire
 super obiectum, non enim potest esse nec intelligi quin transeat super obiectum;
 325 sed nulla res potest esse necessaria quin necessarium sit quidquid est de formali
 ratione et conceptu illius sine quo nec intelligi nec esse potest; ergo non est

305 nec om Bo; mg A; icec del A // necessarium¹/est add X // est tamen necessarium om per
homeo A // et corr Tr; om Bo // ista? add in mg Tr 306 enim om Ve // quoddam/quiddam Tr
 307 sic om Fa // quia/quod X 308 incommutabile/incommutabilem Ve // esse corr Tr; est
 Bo // ex²[Bo 268vb] 308-309 necessarium...inter om per homeo Ve 308-310 et...non
om per homeo Bo 310 quomodo contingens potest esse incommutabile et necessarium add
in mg X // quarta propositio add in mg X // incommutabile/immutabile Bo // simpliciter om Pe
 311 simpliciter[Tr 415ra] // et/quod add Ve // incommutabile/immutabile Bo // idem quod lin
 Tr; et del Tr 311-312 idem...suppositione/et necessarium et suppositione idem Bo; est add
 BoTrVd; [Br 415vb] 312 contingens/est contingens TrVb // ergo om A // utpote[Vb 417va]
 // sortis[Fa 265va] 313 utrum[X 893b]libet // transiens in/transitus X 314 tollitur/
 totaliter Ve // sedeat libere inv Fa 315 immutabilitatis/incommutabilitatis BoTr //
 consistat/consistas Pe 316 enim/con del Vd; sit hoc del Tr // fit¹/sit BoX; lin Tr; om Vn //
 fit²/sit BoX; ili del Vd // dicebatur/dictum est Fa 317 est mg Pa 318 dei/non del Br // in
 se/sic? Ve; se Pe; secundum se Br // vero om Ve 318-319 ratione...obiectum/ipse vero
 transitus sine obiecti A 319 futurum corr Vb 321 competens corr Tr // prescientia corr Br
 // est necessaria om X 322 realitatem/causalitatem A // cum om X // essentia/scientia X
 323 quidem scientie inv Br 324 non...obiectum om per homeo Tr // enim om Fa //
 quin/nisi Ve; corr Vb 324-325 nec...esse iter Vb 325 nulla/illa Bo // est/de formali
 ratione del Pa 326 nec intelligi nec esse/nec esse nec intelligi Vd

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.1, cap.3, a.3 (ed. Rome, 109aF-112aA). ² Cf. [39:205-209].

possibile quod scientia in se sit necessaria quin etiam necessarius sit transitus super obiectum.

330 Et si dicatur¹ quod verum est de obiecto primario non secundario, non
valet. Tum quia super obiectum secundarium non transit nisi denominative
tantum, sicut pictura dicitur denominare pictum; denominans autem, si sit
necessarium in se, est necessarium in denominando, ut patet quod si pictura esset
quid necessarium, semper denominaret pictum. Tum quia intellectio creature non
335 potest esse aut intelligi sine creatura, et ideo, eo modo quo huiusmodi intellectio
respicit creaturam, necesse est quod necessario respiciat, ut si respicit tamquam
obiectum secundario terminans, necessario terminetur. Si vero ut denominatum
tantum, necessario denominet, et ita patet quod ille transitus necessarius est.

340 Preterea, talis transitus ad creaturas, secundum istos, tamquam ad obiecta
secundaria terminatus, non est dubium quod est aliquid relativum; sed constat
quod nulla contingentia potest esse in relativo quin sit in aliquo absoluto, cum
non acquiratur relatio, absoluto non acquisito; ergo poni non potest quod scientia
Dei sit necessaria quantum ad id quod est absolute, contingens vero quantum ad
transitum.

345 Preterea, aut huiusmodi transitus fundantur super eodem absoluto, aut
super alio; sed non potest dici quod transitus super duo opposita fundentur in alio
et alio absoluto, tum quia aliud et aliud absolutum in Deo non est, tum quia illa
absoluta essent contingentia, ex quo illi transitus contingentes essent; ergo
necesse est transitus istos fundari super eodem absoluto, et sic uterque erit
necessarius, sicut et absolutum.

350 Preterea, si contingat huiusmodi transitus super opposita ad utrumlibet

327 necessarius sit inv Pa 329 respondet tacitæ obiectioni add in mg X // primario/? add in mg Tr; primo Bo // secundario/secundo Bo // non¹/vel X; non de Tr 330 nisi[Pe 230ra] 331 denominare pictum inv BoTr; denominative pictum Pa 332 in¹...necessarium mg? Tr // si/sicut? Pe // pictura corr Vn 333 quid/ne del A // semper lin Tr; propter del Tr 334 eo/ illo A; ex Br 335-336 necesse...terminans om per homeo Pa 336 ut om BoX; mg? Tr // denominatum del Tr; denominative add Tr 337 necessario/necesse A // denominet om Pa; denominat Tr // ille/iste X; mg Tr; esse del Tr // transitus/tamen del Vn // necessarius est inv Bo 338 quomodo nulla contingentia potest esse in relativo quin sit et in absoluto aliquo add in mg X 339 dubium/ad verbum? Ve // relativum/relatum X // sed/quod add Fa 340 nulla[Vd 265ra] // relativo/relatio Bo // sit corr Tr 341 non²/aq del Pa // ergo...potest/igitur non potest poni Tr 341-342 non²...absolute om per homeo Bo 342 sit lin Tr // id om Ve // id...ad iter Vn // vero/nec A 344 fundantur/fundatur TrVeX 345 non/nec Tr // duo/posita del Br // opposita/obiecta X // fundentur/fundetur X; om Bo; fundentur in alio mg Tr; [Vn 247ra] 346 absolutum/obiectum A // in deo non est/non est in deo BoTr // illa/ista Vd 347 illi[Pa 245va] 348 transitus istos inv Tr // eodem/obiecto del Ve 350 utrumlibet/ utrumque X

¹ Cf. Johannes de Bassolis, I Sent., d.39, q.1, a.3 (ed. Paris, f.200vb).

esse, ita quod Deus ab eterno potuit transire super Antichristi futuritionem et ipsam prescire, vel super eius oppositum, querendum est de ista contingentia, circa quid poneretur inherenter? Aut enim circa Deitatem, cui iste transitus, quantum est ex se, posset inesse vel non inesse, aut circa obiecta secundaria, quia licet transitus ille semper esset in divina essentia, posset tamen terminari et ad istud, vel ad eius oppositum; sed non potest dari primum, quia tunc non esset Deus necesse esse formaliter quantum ad omne conceptum ut Sibi inherens, unde haberet potentiam passivam ad utrumlibet, quod repugnat necessario in summo cuiusmodi est Deus; nec potest etiam dari secundum, quia manente transitu, semper intelligi oportet quod maneat terminus super quem transit etiam secundario; igitur id quod prius.

Sed forte dicitur quod immo visio cadens super albedinem potest manere eadem, quantumcumque substantia subiecta albedini varietur, que est obiectum secundarium, sicut patet de intuente hostiam in hora consecrationis; manet enim eadem visio et tamen transit obiectum secundarium, scilicet substantia panis.

Non valet quidem, quia substantia habet rationem obiecti materialis, non obiecti secundarii; materiale quidem obiectum non perfecte cognoscitur nec distincte; et ideo eius absentia non facit variationem in actu. Non sic autem est de creaturis respectu Dei quod modo materiali cognoscantur, ita quod non perfecte, nec distincte.

Ulterius forte dicitur quod sicut absolutum intellectionis create, quod est species, potest separari ab actu representandi — ut superius dicebatur¹ quod

351 potuit/scire del Ve // transire/intelligere Bo 352 vel/ut Vd; e del Fa // eius lin Tr; enim del Tr // est/sit Vd // ista/illa X 353 circa¹ mg Tr; super del Tr; cir[X 894a]ca // quid/quod Ve; corr Tr; quam Bo // poneretur/ponetur BoX; [Ve 224va] // enim/etiam Bo // cui iste/cum ille X 354 inesse¹/esse A // non[Br 416ra] // inesse² corr Tr 355 ille/iste ABrX // esset om Fa // posset tamen inv BoTr // et/vel BoX; om ATr 356 istud/illud ABoX; id Tr 357 necesse/de del Tr // esse om Vd; est Pa; mg Tr // omne/? add PaTr; esse ABr // conceptum/contentum X // ut/non Bo 358 quod/quia Bo // repugnat mg Tr; ? del Tr // necessario in summo/necessario Bo; in summo necessario Fa 359 cuiusmodi/cui X // est[Vb 417vb] // potest/s del Vd // quia corr Tr // manente/in add Vn 360 maneat/transitus del A // terminus super quem om Tr; necessarius super quem del Tr; terminus super quod mg Tr; nec super quid Bo // etiam/et Ve 361 igitur/ergo X // id/illud Bo 362 evasionem impugnat add in mg X // quod lin Tr; om Bo 362-363 manere eadem inv Fa 363 quantumcumque[A 291va] // subiecta albedini/albi X; albedini BoPe 364 sicut/varietur Bo // intuente lin Tr; intuitive de del Tr // hostiam[Tr 415rb] // in hora consecrationis/consecrationis in hora Vb; et hora consecrationis Ve; in consecrationis hora BoTr 365 transit/hoc add Tr 366 quidem om BoTr // materialis del Tr; mg Tr 367 obiecti/materialis del Tr 369 quod¹/quia Bo // cognoscantur/cognoscuntur X // cognoscantur...non/cognoscitur Bo 371 aliam evasionem impugnat add in mg X // sicut om X // absolutum/absoluta Bo // create corr Tr; te del Tr 372 representandi corr in mg Tr

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.35, pars 1, a.1 (ed. Rome, 755a-b).

375 apparentia obiectiva, que integrat rationem intellectionis, separari potest ab
apparentia formali, que est ipsa species, per absolutum intellectionis — et sic non
est inconueniens quod talis transitus obiectivus contingens sit in Deo, dato quod
essentia absoluta, in qua fundatur huiusmodi transitus, sit quoddam necesse esse.

380 Si utique sic dicatur, non valet, quia in nobis habet hoc ortum ex
limitatione intellectus, qui non potest ferri obiective in plura; et ideo species
omnes existentes in intellectu non possunt esse in actu representandi simul,
propter quod est in prospectu intellectus nunc una apparentia obiectiva, nunc alia.
Et dicitur acies cogitantis sive intentio, quia non potest simul ferri in omnia,
quamvis habeat simul species et similitudines plurium esse limitata. Non est
autem sic in Deo, cum sit omnino illimitatum.

385 Et iterum in divino prospectu non est nisi una apparentia obiectiva,
scilicet verbum. Creature enim non ponuntur in tali esse, ut supra probatum est,¹
et ideo talis contingentia poni non potest in Deo circa apparentiam obiectivam; et
certe, si poneretur, non apparet quin mutatio poni posset, quia talis apparentia
non esset inherens Deitati, sed obiective assistens. Unde sicut absque mutatione
ponit Deus res in esse reali, et tollit, sic absque Sui mutatione posset nunc
390 creaturam aliquam ponere in apparentia obiectiva, nunc tollere, et essent volubiles
cogitationes Sue, et alternate; quod est contra Augustinum XV De Trinitate,
capitulum XIII.²

395 Nec valet quod aliqui dixerunt talem mutationem non posse poni in
divino prospectu, quamvis sit ibi contingentia propter nunc eternitatis, quod
indivisibile est. Contradictoria autem simul esse non possunt in eodem instanti,
quamvis possint esse divisim.

373 separari potest inv BoTr 375 sit om Pe 376 essentia/esse A // fundatur/fundatus Tr;
mg Tr 377 si/sed Ve // sic om Pa; corr Pe // non valet om Vb // quia in/quod dicant Bo //
habet/o del Vn // habet hoc inv Fa 378 limitatione corr in mg Tr // ferri obiective/ obiective
sciri Fa 379 in¹ om Bo 380 quod/nunc add A // nunc¹ mg Tr; om Bo // una/non autem
BoTr 381 intentio corr Tr // simul ferri inv Pa // omnia/divina BoTr 382 habeat/? Tr; ?
mg Tr // esse om Ve // limitata del Br; limitatorum X 383 sic[Bo 269ra] // illimitatum/
illimitatus X 384 quomodo in divino prospectu non est nisi apparentia obiectiva add in mg
X // non[Fa 265vb] // est corr Vn 385 verbum/? del Bo // creature enim/nulle que Bo //
enim/autem Tr // ut/p del Br // supra om Tr 386 contingentia/atingentia Bo // poni non
potest/non potest poni Br // et lin Tr; si del Fa 386-387 potest...poni om per homeo Pe
387 apparet/apparet X; apparet A // apparentia/inherentia Fa 388 deitati/divinitati Br //
sed/inherens del Bo // mutatione om Pa; mutationes Bo 389 res om Ve 391 alternate/
alternative Vd // augustinum/v? del Br // 15 de trinitate capitulum 13 add in mg X 392
capitulum xiii om X 393-394 dixerunt...prospectu mg Tr 394 ibi/etiam Tr // eternitatis[X
894b; Br 416rb] 395 autem corr Ve // eodem/nunc permanente non apparet quin contradic-
toria del Pe 396 possint/possit APe

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.35, pars 2, a.1 (ed. Rome, 774aA-bB). ² Cf. Augustinus, De trinitate XV, c.13, n.22 (CCL 50a, 495.31, e.g.).

Non valet utique, quia in eodem nunc permanente non apparet quin
 contradictoria possint esse, quia equipollet pluribus nunc transeuntibus. Unde si
 400 tota duratio angeli indivisibilis sit, et tamen pluribus instantibus temporis
 coexistat, non apparet quin in illa duratione possint poni contradictoria pro
 diversis instantibus temporis.

Et iterum contradictio esset ponere contingentiam in nunc eternitatis, quia
 ponendo contingentiam ponitur quod contingens possit tolli; ponendo autem
 405 eternitatem indivisibilem, et uniformiter se habentem, ponitur quod non possit
 tolli.

Conclusio totius articuli. Sic igitur patet quod scientia Dei est
 quoddam necesse esse formaliter, non solum in se et absolute, immo quantum ad
 omnem transitum suum. Non enim transit terminative nisi super verbum, vel
 super essentiam constitutam in apparentia obiectiva. Ille autem transitus non est
 410 contingens, sed quoddam necesse esse, sicut et verbum. Transit autem in
 creaturas denominative tantum. Talis autem denominatio contingens esse non
 potest, posito denominante formaliter necessario.

Et si dicatur quod secundum hoc indiget aliquid quod est in Deo
 creaturis, saltem per modum quo denominans indiget denominato, dicendum
 415 quod id quod denominat denominato non indiget, sicut patet de pictura.
 Inquantum vero denominat, accipitur per intellectum cum denominato seu
 connotato. Non est autem inconueniens quod aliquis conceptus formatus a nobis
 de Deo claudat in se Deitatem et creaturam ut denominatam, et per consequens
 quod talis conceptus indigeat creatura apprehensa ut connotata; quamvis sit
 420 impossibile quod Deitas, ut est intellectio creaturarum, indigeat creatura posita in
 esse prospecto. Et in hoc articulus primus finitur.

397 non¹/nec X // utique mg Tr // in eodem nunc om Pe; in eodem non X // apparet[Vd 265rb]
 398 equipollet/equipollent AX // pluribus om Tr; ? mg Tr // nunc transeuntibus/contrad-
 icentibus Bo 399 angeli/anguli X // sit mg Vb; sic Pe // tamen/cum Pe // instantibus/
 personis del Pe 400 coexistat/coexistit A // illa/ista A // possint mg Tr; prescit del Tr
 401 instantibus/instantis Ve 402 contradictio mg Tr; contradictoria del Tr 403
 contingentiam/concontingentiam X // quod om per homeo Pe 403-405 ponendo²...tollit
om Pe 404 uniformiter corr Vd // habentem/habet X 406 totius om Fa // igitur/ergo X
 407 necesse/necessario Vd // esse mg Tr; om Bo // non[Vb 418ra] // et/sed X 410 et/ad Bo
 411-412 talis...necessario om Pa 412 necessario/necesse Bo 413 solvit instantiam
add in mg X 414 creaturis/creatura Bo // per[Tr 415va] 415 id/illud BoBr // quod² corr
 Pe; non del Tr // denominato[Vn 247rb] // sicut/sic Ve // de[Pe 230rb] 416 vero mg Tr; non
del Tr 417 nobis/formatio add Fa 418 claudat corr Tr; claudit Bo // deitatem et creaturam
inv Bo; divinitatem et creaturam Br // denominatam/deuweratam ? Fa; denominativam A
 419 indigeat/indiget Bo // ut/denominata add Bo // connotata/denominata et connotata Tr
 420 deitas/divinitas Br // est om Pa // indigeat/indiget Bo 421 et lin Tr; om Bo // hoc/v?
del Br // articulus primus finitur inv BoTr

Articulus Secundus

Qualiter contingentia sit in rebus.

Opinio Thome Scripto primo, distinctione
 425 XXXVIII, et parte prima, questione XIII, articulo XIII
 Circa secundum vero considerandum quod aliqui dixerunt contingentiam rerum
 ortum habere non quidem a causa prima, cuius scientia necessaria est, sed potius
 ex conditione causarum secundarum: "Licet enim causa suprema sit necessaria,
 tamen effectus potest esse contingens propter causam proximam contingentem"¹
 430 <...> "quia virtus cause prime recipitur in causa secunda, secundum modum
 cause secunde, sicut patet in floritione arboris, cuius causa remota est motio solis,
 proxima autem virtus generativa plante. Floritio autem potest impediri per
 impedimentum virtutis generative, quamvis motus solis invariabilis sit"² <...>
 435 "Consimiliter ergo scita a Deo sunt contingentia propter causas proximas, licet Dei
 scientia, que est causa prima, sit necessaria."³

Opinio Scoti, in primo suo.⁴ Dixerunt vero alii quod
 contingentia rerum non potest habere ortum a causis secundis, si causa prima sit
 necessaria. Unde prima ratio contingentie est in voluntate divina, vel in eius actu
 comparato ad alia a se. Et hoc quidem patet, tum quia nihil esset contingens in
 440 universo, nam causa secunda non movet nisi in quantum movetur a prima; causa
 autem prima necessario movet, secundum sic ponentes; ergo causa secunda
 necessario movebit, et sic omnis effectus necessarius erit. Tum etiam quia
 tolleretur omnis causa secunda pro eo quod causa prima naturaliter prius movet

422 secundus/1? Fa 423 sit om X 424 thome scripto primo/sancti thome primo sententiarum X // scripto/libro BoTr 425 xxxviii/xxviii A; corr Br // xxxviii...xiii/xxxiii Ve // et om Br // et...xiii om VeVn // prima/cau? add Br // opinio sancti thomæ explicatur add in mg X // articulo xiii om Bo; [A 291vb] 426 quod...dixerunt/est quod dixerunt aliqui X 427 necessaria est in v Fa 428 causa/cum Ve 429 causam/omnium PaX; propter del Ve // contingentem/attingentem Bo 429-430 potest...prime om Vd 430 cause mg Tr; om Bo; esse del Tr 431 declaratur per simile de floritione arboris add in mg X // floritione corr VdVe // remota del Tr; mg Tr; cause del Vn // motio/soli del Vd; floritio Fa 432 proxima/motio add Fa // autem om X // virtus om Vd 433 sit/est Br 434 scita/si ita Bo // sunt/sint Bo // dei/de Bo 435 sit necessaria in v X; [X 895a] 436 opinio scoti explicatur add in mg X // in primo suo/1 sententiarum distinctione 39 questione 5 X; in scripto suo Pa; in scripto primo BoTr; [Pa 245vb] // vero/quoque X; ergo BoVb // alii/aliqui Vb 437 non om Bo // habere[Br 416va] // si lin Bo 438 voluntate/v del Pe 439 comparato ad/comparata ad Tr; vel Bo // hoc om X // quidem/idem Br 440 movetur[Ve 224vb] // prima/causa secunda Bo // causa² iter in mg Tr; nam? del Br 441 movet/per te add A // secundum mg Bo; quod del Bo 442 omnis om Fa // effectus om Vd // etiam om Pa // quia del Tr; mg Tr 443 tolleretur/tolletur BrFaVbVdVeX; tollitur A

¹ Aquinas, Summa theologiæ, I, q.14, a.13 (ed. Paulinæ, 83a). ² Aquinas, I Sent., d.38, q.1, a.5 (v.1, ed. Mandonnet, 909-910). ³ Aquinas, Summa theologiæ, I, q.14, a.13 (ed. Paulinæ, 83a). ⁴ Cf. Scotus, Ordinatio I, loc. cit. (v.6, ed. Balic, 412.11-413.16); Lectura I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 489.12-490.16).

445 quam secunda; in illo autem priori causabit necessario et perfecte, cum sit infinite
virtutis; et ita in secundo instanti causa secunda nichil causare poterit nisi idem bis
producat, quod intelligibile non est. Tum quia malum non esset in rebus pro eo
quod nulla perfectio possibilis haberi a toto universo, vel ab aliquo speciali ente,
sibi deficeret, quia prima causa, cum sit perfectissima, causaret in quolibet tantam
450 perfectionem quantum posset effectus ille recipere; et ita nichil debitum inesse
alicui deesset illi.

Sic igitur aliquid potest esse contingens et ex parte cause prime et ex parte
cause secunde, sicut actus liberi arbitrii, aliquid vero ex parte cause prime sed non
cause secunde. Et sic omnia sunt contingentia quantum ad suas existentias, Deo
excepto. Celum enim, et terra, et motus solis ac stellarum contingentes sunt, et
455 subsunt divine voluntati. Aliquid vero esse contingens respectu cause secunde et
necessarium respectu cause prime impossibile est, sicut probatum est.¹ Et
similiter impossibile est quod aliquid sit contingens et tamen non respectu cause
prime nec cause secunde.

460 Qualiter autem prima ratio contingentie possit esse in actu divine
voluntatis declaratur ab istis ex hiis que apparent in nostra voluntate. Est enim
considerandum quod quintuplex contingentia reperitur in voluntate nostra:²

Prima quidem ad actus diversos, utpote ad velle, et nolle, et ad plures vo-
litiones. Hec autem contingentia imperfectionis est, posse scilicet actus diversos.

465 Secunda vero est ad obiecta diversa, voluntas enim nostra potest in
diversa volita. Et hoc quidem perfectionis est, nisi quatenus potest in illa per

444 quam/causa add Br // priori causabit inv A 445 virtutis iter Tr // idem bis produci intel-
ligibile non est add in mg X // causa secunda inv AVd // nichil/nil X // causare poterit/causabit
BoTr 446 intelligibile non est/non est intelligibile BoTr // tum quia/quia tunc Bo // non²
lin Bo 447 perfectio/esset add Vd // a toto/in BoTr // aliquo/spirituali del Ve 448 prima
causa inv X // perfectissima/causarum add BoTr 449 effectus ille inv BoFaTr // nichil/nil X
450 alicui/sibi del Vd 451 igitur/ergo X // et¹ lin Br 451-452 et²...secunde mg Vb
452 sicut/ob del Pa // arbitrii/herbitrii A // sed non mg Vn; ex parte add Vn 452-453 sicut
...secunde om per homeo Bo 453 quantum corr Tr // suas/contingentias add Fa 454 excep-
to iter Pe // stellarum/sunt lin Tr // sunt om Tr 455 divine voluntati inv BoTr // vero/non
AFa // et/est Vd 456 respectu/? del Vd // cause/secunde del Ve // est¹/quod aliquid sit contin-
gens Pe 457 cause om X 458 cause secunde inv X // cause om Fa 459 qua[Vb 418rb]-
liter 459-460 divine voluntatis inv BoTr 460 declaratur/declarantur X // hiis/iis X //
voluntate[Bo 269rb] 460-461 est...nostra om per homeo Ve 461 contingentia quintu-
plex add in mg X // quintuplex mg Tr; quadruplex del Tr // reperitur...nostra/in nostra volun-
tate reperitur BoTr; reperitur in nostra voluntate Vd 462 ad¹ om TrVd; quod del Tr; quoad mg
Tr // et¹ om A // et²/vel Vd 462-463 volitiones mg Tr; valiationes Tr; [Fa 266ra] 463
contin[Tr 415vb]gentia // imperfectionis del Tr; est imperfectionis mg Tr // est om Tr //
scilicet/non add in mg Tr 464 enim mg ? Tr; est del Tr 465 quidem/ad Br // quatenus mg?
Tr; quod del Tr // illa/ista Vd

¹ Cf. e.g. [39:317-405], sed etiam infra [39:528-560]. ² Cf. Scotus, *Ordinatio* I, loc. cit. (v.6, ed. Balic, 417.3-419.9); *Lectura* I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 493.16-495.30).

diversos actus. Unde si eodem actu posset, magne perfectionis esset.

Tertia vero est ad effectus diversos. Procedunt enim contingenter effectus ex imperio voluntatis. Et hec contingentia presupponit secundam.

470 Quarta vero est ad diversa volita successive, quia pro diversis instantibus potest diversa velle. Et hoc est imperfectionis, quia mutationem includit.

Quinta vero est ad diversa volita pro eodem instanti divisim. In illo enim instanti in quo voluntas fertur in aliquod obiectum, contingenter fertur, ita quod in eodem instanti posset velle oppositum, alioquin necessario vellet. Et talis contingentia etiam perfectionis est, cum ponat libertatem respectu talis obiecti.

475 Sic igitur ad propositum,¹ tres modos contingentie perfectionem importantes Deo attribuendo, possumus dicere quod divina voluntas eodem actu fertur contingenter in omnia volita secundaria que sunt alia a se — non quidem successive, quia in eternitate successio non est, sed pro eodem instanti quo fertur in unum volitum posset ferri in suum oppositum, quamvis non simul, ita quod
480 hec potentia prior est naturaliter actu contingente, non tamen duratione. Et ex hoc sequitur alia contingentia ad effectus oppositos. Et secundum hoc patet quomodo ratio contingentie non repugnat divine voluntati, quia eodem actu immutabili fertur ab eterno in aliquod volitum quod efficitur ex tempore, in cuius oppositum posset etiam ferri ab eterno. Et ex hoc oritur contingentia rerum.

485 Quid dicendum secundum veritatem.

Et primo quod contingentia rerum est quoddam per se notum, ita quod nec a priori, nec a posteriori potest per aliquid notius declarari.² Restat igitur nunc dicere quod videtur

466 eodem/eadem Ve 467 est/esset Pa // ad/actus add Pa // enim om X 468 imperio/imper Pe // voluntatis/voluntatis del Vb // presupponit/subponit? Pa 469 vero om Br // instantibus/respectibus Bo 470 diversa velle in V BoTr // mutationem/perfectionem Fa 471 quinta [Vd 265va] // eodem, corr Tr; eo Ve // enim om Tr 472 in¹ om BoTr // aliquod/quoddam Fa // fertur² mg Tr // fertur ita quod om Bo // ita mg? Tr // in³ mg? Tr 473 instanti/fertur add Tr 474 etiam om Bo // perfectionis/imperfectionis Pa // respectu om Br 475 applicatio add in mg X // igitur/ergo X // contingentie/atingentie Ve; contin[X 895b]gentie 476 deo attribuendo in V BoTr // possumus/possum Bo // quod mg? Tr; quia del Tr // divina[Br 416vb] // eodem om A 477 secundaria om Pa // se om Vn // quidem/que X 478 successio non est/ non est successio BoTr // sed/quia Bo; om A 478-479 fertur in unum volitum/in unum volitum fertur BoTr 479 unum/successive del Pa // ferri om Pa 480 actu/omni Pa 481 oppositos corr Tr 482 immutabili/non mutabili BoTr 483 ab eterno om BoVb; mg? Tr // quod/quia Bo // in² mg Vb 484 posset/possunt X // etiam om Pa // rerum[Vn 247va] 486-488 contingentia...quod et potest...declarari ill in film A 487 potest om Pa 488 opinio auctoris explicatur add in mg X // declarari[A 292ra] // igitur/ergo X

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio* I, loc. cit. (v.6, ed. Balic, 425.16-427.15); *Lectura* I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 496.17-497.30). ² Cf. Scotus, *Ordinatio* I, loc. cit. (v.6, ed. Balic, 414.3-415.14); *Lectura* I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 490.23-491.24).

sub quadruplici propositione. Prima quidem quod contingentia multarum rerum,
 490 maxime earum que pendent ex libero arbitrio, est adeo per se nota quod declarari
 non potest nec a priori nec a posteriori per aliquid notius. Illud enim quod
 immediate sub experientia cadit per se notum est, nec indiget notiori
 demonstrante, sicut per se notum est cum dicimus ista verba, quod non sumus in
 495 sompnis sed in vigilia, ut Commentator dicit in IIII Metaphysice, commento 26,¹
 et similiter per se notum est cuilibet quod vivit et est — hoc enim experientia
 docet; sed quilibet experitur se elicere actus liberi arbitrii contingenter; ergo per se
 notum est quod talis contingentia est in rebus. Unde neganti huiusmodi
 contingentiam — sicut accidit de aliquibus qui, cum fecerunt aliquid, aut
 dixerunt, imaginantur quod ita fieri oportebat, ita quod dum sederunt dicunt quod
 500 eos necesse fuit sedere — respondendum est quod etiam dum illa dicunt,
 dormiunt et decipiuntur, et illa vident in sompnis. Non enim magis est notum eis
 quod non dormiant quam quod de necessitate non agant sed contingenter.

Preterea, cum negantibus per se nota disputandum est cum penis.
 Contingit enim hoc eis ex infirmitate et debilitate iudicii que non curatur per
 505 rationes; sed sic disputandum est cum negantibus contingentiam rerum et
 asserentibus quod omnia aguntur de necessitate; tales enim fustigandi sunt, et
 dicendum est eis quod non potest aliud facere eos verberans, aut in ignem vel
 aquam impellens, sicut docet Avicenna,² ut si reputent hoc absurdum,

489 prima propositio add in mg X // quod om A (mg? A) // rerum om Fa // maxime corr Tr
 490 pendent corr Tr // adeo del et lin Tr 490-491 declarari non potest/non potest declarari
 BoTr 491 notius del et mg Tr // illud/aliud A 492 experientia corr Br // nec lin Tr; sed del
 Tr 493 cum/quod X // dicimus lin Tr; ? del Tr // quod/quia Tr // sumus del et mg Tr 494
 sompnis/somnis X; lin Tr; somnis del Tr; sompnis Fa // 4 metaphysice commento 26 add in
mg X // sed om Fa // commentator/commentum ? Bo // dicit mg? Tr; ? del Tr // in² om Br //
 commento xxvi om X; xx Bo 495 similiter mg? Pa // et²/h add Fa; om A // enim/autem Br
 496 quilibet experitur/iis qui exiguntur X // liberi arbitrii inv Tr // ergo om X; quod Ve 498
 contingentiam/attinentiam Ve // sicut lin Tr; sic Pa // aut/ut Fa 499 imaginantur/ymagina-
 bantur Fa // ita¹[Pe 230va] // oportebat/contingebat Vd // sederunt corr Vd 500 eos/e ? Fa
 501 illa/ita X // vident mg Tr; om Bo // sompnis/somnis X; sompnis Fa // est notum inv Bo;
 quod est del Tr; est motum Fa 502 quod¹/et Pe // non¹ mg Tr; om Bo // dormiant/dormiunt
 FaVdX // agant/agunt A // sed mg Tr 503 nota/notum non X; nota est Vd; mg? Tr // penis mg
 Tr; prius del Tr 504 enim om Vd // ex infirmitate/cum firmitate Fa // iudicii om A // que/qui X
 // curatur/curantur X; nisi add A 505 sed/et X // disputandum/cu del Br 506 quomodo
 disputandum sit cum negantibus contingentiam add in mg X // omnia/actum del Vd; [Vb
 418va] // aguntur/agantur A // fustigandi iter in mg Tr; fastidiendi Bo // et om X 507
 dicendum/dicendo X; dicendum AFaVdVeVnPaPe // vel/vel in BoFaTr; eos/? del Br // aut in Pa
 508 impellens/impedens Br // sicut/ut X // reputent/deputent BrVd; et si reputent mg Tr

¹ Cf Averroes, In Aristotelis librum IV Metaphysicorum commentarius, commento 26 (vol. 8, ed. Venice, 94g). ² Cf Avicenna, Metaphysica II, c.4 (ed. Venice: 1495, f. 5va): "Sed oportet ut stolidum mittamus in ignem quoniam tenet ignem et non ignem esse unum et verberibus faciamus eum dolere quoniam tenet quod dolere et non dolere sunt unum..."

convincantur confiteri quod possibile est aliter evenire, et ita contingentiam esse
510 in rebus; igitur istud est per se notum.

Preterea, si a posteriori probaretur contingentia actuum humanorum, hoc
esset quia superflueret consilium, sollicitudo, pene, et persuasio ad bonum, et
pene totum negotium politicum; istud autem est minus notum quam contingentia
515 ipsa, omnis enim sollicitus et consilians supponit quod potest contingere ad
utrumlibet, hoc vel illud; puniens quoque et premians supponunt quod potuit
aliter evenire; non igitur potest probari contingentia a posteriori per aliquid magis
notum.

Similiter nec a priori, quia contingentia est de primis differentiis entis eo
modo quo ens differentias habet. Est enim de conditionibus generalibus, quia
520 circuit omne predicatum. Non habet igitur aliquid prius, nec oportet, si necessitas
est in rebus aliquibus, quod oppositum, scilicet contingentia, sit in rerum natura.
Ab eterno enim fuit necessitas in Primo Principio, nec tamen fuit aliqua res
contingens. Unde illud principium: 'Si unum oppositorum est in natura et
reliquum', intelligi debet de possibili, non tamen de facto esse. Si enim una
525 differentia est possibilis, et sua opposita est possibilis, et si imperfectior sit, non
oportet tamen quod si una sit in actu reliqua sit in actu. Igitur adeo nota est
contingentia quod non potest per notiora probari.

Quod impossibile est res contingentes esse in
ordine ad causas proximas, et necessarias in ordine ad
530 divinam scientiam, immo sunt uniformiter contingentes
et necessarie in ordine ad utrumque, contra primam
opinionem.¹ Secunda vero propositio est quod impossibile est res esse

509 convincantur[Tr 416ra] // confiteri corr Tr; con Vd // possibile/impossibile Pa // aliter/se habere del Pa // evenire/evitare Fa // et om Fa 510 igitur istud/ergo illud X; igitur illud BoTrVe // istud est inv A 511 a lin Pe // humanorum mg Vb 512 quia/quod A // persuasio [Br 417ra] 513 politicum/sollicitum Br // istud/illud X // contingentia[X 896a] 514 enim mg Vb; est del Tr 515 illud/evenire del Br // puniens corr Br // potuit/possit A 516 aliter/se habere del Vd // aliter evenire inv Ve // non om Tr; nunc del Tr; nunc Bo // igitur/ergo X 519 differentias habet inv Br; differentias habens A // quia/que A 520 predicatum/? TrVd // habet igitur inv BoTr; habet ergo X // si/quod Tr 521 est/sit BoTr // in¹[Pa 246ra] // rebus om Pa 522 tamen corr Br 523 unde/si add Bo 524 intelligi debet/in tali debet Ve; oportet intelligi Tr; intelligendum est Fa; intelligi Bo // esse om Tr 525 est¹ possibilis inv X; esset possibilis Vd // est²/orit Pa // si mg Vb; tamen? add Vd // imperfectior/perfectior Pe // non om Fa 526 oportet tamen inv Vn // tamen om Pa // actu¹/quod add ABrFaPaTr // igitur/ergo X // adeo[Ve 225ra]; a deo X // nota mg? Tr; non del Tr 527 potest/habet? Vd // probari corr Tr 528 impossibile[Bo 269va] // res/esse del Ve 529 causas/rationes A // in ordine om Pe 530 divinam/notitiam del Br // immo/primo Pe 531 necessarie/necesse? erit A // utrumque/utramque A; utrumlibet Br 532 secunda propositio add in mg X // quod/non del Tr // est²/ quod del Bo // esse om Fa

¹ Cf. [39:424-435].

535 contingentes per respectum ad causas proximas, et necessarias in ordine ad
 divinam scientiam, immo sunt uniformiter necessarie et contingentes per
 respectum ad utrumque. Res enim possunt accipi ut future vel ut posite iam in
 actu; sed ad quemcumque comparentur, iam posite in actu necessarie sunt; res enim
 existens in ordine ad causam proximam necessaria est, quia causa non potest non
 causare vel causasse, ex quo effectus est in actu; si sic etiam ad divinam scientiam
 540 comparentur res, necessarie sunt. Res vero ut future comparate ad causas
 proximas contingentes sunt, et similiter comparate ad divinam scientiam; non
 enim comparantur sibi ut future respectu ipsius, sed ut future in seipsis respectu
 instantis presentis; ut sic autem, nescit eas Deus determinate, immo ut ad
 utrumlibet possibles. Ergo uniformiter contingentes sunt et ad utrumlibet per
 respectum ad divinam scientiam et ad causas proximas suas.

545 Preterea, divina scientia secundum istos non habet rationem causalitatis
 respectu rerum, nisi secundum quod habet voluntatem coniunctam; sed secundum
 eosdem alibi, Deus non vult de necessitate nature alia a Se, sed potius contingen-
 ter; ergo scientia non est causa necessaria rerum, cuius oppositum assumunt.

550 Est ergo considerandum quod non fuit intentio istorum quin contingentia
 esset in rebus ex parte divine voluntatis, saltem quantum ad existentias, alias
 necessitate nature creasset mundum, quod est erroneum, et cuius oppositum isti
 dicunt. Et ideo non intellexerunt quod imponunt eis positores opinionis
 secunde,¹ scilicet quod Deus in causando sit causa necessaria, et quod
 555 contingentia sit in rebus ex causis secundis. In hoc ergo deficiunt primi quod
 dicunt res esse contingentes in ordine ad causas proximas, non autem in ordine ad

534 necessarie om Bo 535 possunt mg? Tr; potest del Tr // posite corr Tr; pote Bo // iam om AFa 536 quemcumque/quodcumque Bo; quemcumque AFa // posite in actu/in actu posite Pa // necessarie sunt inv BoTr; active sunt Ve // sunt om A 537 est om Vd 538 causasse corr Br // ex mg? Tr; et del Tr // actu/sed del Tr // si corr Vd; lin Tr // ad[Fa 266rb] // scientiam/? del Vd 539 ut/comparate add Fa 540 comparete om X; del Tr; [Vd 265vb] // ad divinam mg Tr // scientiam om Tr; scientie mg Tr 541 respectu¹/sibi del Bo // ut² lin Tr 542 presentis del et mg Tr // nescit/non scit Tr; noscit Bo // ut² om BrVdVn 543 sunt om Vn // et om A 544 scientiam om Vd; essentiam add Tr // causas proximas suas/suas causas proximas BoTrX; causas suas proximas Fa 545 divina/dei Fa 546 nisi mg Tr; non del Tr 547 eosdem om Vd // deus om Tr // non corr Tr // de mg Vb // necessitate/vero del Tr; corr A // nature mg Tr 548 deus vult alia a se contingeret add in mg X // assumunt[A 292rb] 549 intentio istorum inv BoFaTr; intentio illorum X; intentio eorum Vd 550 esset corr Tr; esse Bo // ad/divinas? add Vn 551 nature/vere? Bo // quod mg? Tr; et del Tr // est/esset Pa // erroneum/dicere add BoTr // cuius/eius BoTr 552 non iter Pe // quod[Br 417rb] // imponunt/? del Vd // imponunt eis/eis dicunt Fa // opinionis/positionis BoTr 553 scilicet om Fa // causa/rerum add Fa // et[X 896b] 554-555 quod dicunt/dicentes Br 555 in¹[Vb 418vb] // proximas/primas A // ordine²[Tr 416rb]

¹ Cf. Scotus, *Ordinatio* I, loc. cit. (v.6, ed. Balic, 412.11-413.16); *Lectura* I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 489.11-490.16).

scientiam divinam, quamvis sint contingentes in ordine ad voluntatem.

Non valet autem exemplum de floritione, quia sol et virtus plante sunt elicivum principium respectu floritionis. Non est autem sic de divina scientia respectu futurorum, quia non ea elicit, sed exemplat.

- 560 Quod rerum contingentia non efficitur in rebus ex voluntate beneplaciti, aut ex aliquo actu intrinsece existente in divina voluntate, contra secundam opinionem.¹ Tertia quoque propositio est quod res contingentes non profluunt in esse nec trahunt contingentiam effective ab aliquo actu intrinseco
- 565 existente in divina voluntate. Actus enim intrinsecus divine voluntati fertur simul in utramque partem contradictionis, et non magis in unam partem quam in aliam; complacet enim Deus necessitate nature eque in creatione mundi sicut in non creatione, et eque vult actu intrinseco, et econverso. Quod patet, quia quicquid est possibile in Deo est de necessitate in Eo, nam in necesse esse, quicquid est
- 570 possibile est necessarium; constat autem quod Deus potest complacere et velle non entitatem mundi, saltem potuit ab eterno, alioquin de necessitate mundum fecisset, et dum mundus non erat, Suum beneplacitum non fuisset impletum; igitur si potuit ab eterno velle non entitatem mundi actu intrinseco beneplaciti, et hodie de necessitate vult eam, alias posset aliquid esse in Deo quod actu non
- 575 esset, et posset aliquid esse Deus quod actu non esset Deus. Et secundum hoc necesse est dicere quod Deus non magis vult de aliqua re contingenti quod fiat quam quod non fiat, sed placet Sibi quodcumque fiat, nec desiderat plus unum quam aliud. Sed manifestum est quod a tali causa non potest determinatus effectus sequi, quia qua ratione unum contradictorium sequeretur, eadem

556 scientiam divinam inv FaX // sint/sit Vd // ad/divinam add Fa 557 quia/quod Pa 558 autem om Pa // de om Vd 559 non/elic del Br // non ea inv X; non Pa // exemplat/erat Vd; extra Pa; exempla A 560 contingentia/contingentiam Pe // ex/a BoTr 561 intrinsece/intrinseco et corr Vd // beneplaciti/explicita A 562-563 secundam opinionem inv Bo; primam opinionem Pa 563 tertia propositio add in mg X 564 actu mg Tr; om Bo 565 divina voluntate inv BoTr // actus mg Tr; ? del Tr // voluntati/voluntatis A // fertur simul inv BoTr 566 magis corr Br // in³ om FaPeVeVn 567 complacet corr Br // necessitate... creatione om Tr; necessitate nature ita in non creatione mg Tr; necessarie nature in creatione del Tr // eque om Bo // sicut in non/eque sicut in Tr; eque sicut non in Bo 568 vult/insit A // econverso/econtra Br 569 possibile/impossibile Bo // in²...necesse/an ex natura vivente A // nam/est add Vd // in³ lin Br 569-570 in¹...possibile om per homeo Ve 570 deus mg Tr // potest/? del Ve; concludere add Vn // complacere/? del Vb // et om Br; ? del Br 571-572 mundum fecisset inv BoTr 572 dum mundus del et mg Tr // erat/? del Vd // suum beneplacitum inv A 573 igitur/ergo X // potuit/non del Br // non om Ve 574 eam om Fa 575 et...esset om per homeo X // quod...deus² om per homeo Ve 576 magis corr Tr // re om X 577 quam iter Pa // sibi om Br 578 determinatus mg Tr 578-579 determinatus effectus inv Bo 579 qua om Fa // contradictorium/contradictorium X

1 Cf. [39:436-484].

580 ratione sequeretur et aliud, vel utrumque simul, quod impossibile est; ergo nullus effectus contingens producitur ex determinatione divine voluntatis sic quod illa determinatio sit aliquis actus intrinsecus existens formaliter in Deo.

Sed forte dicitur¹ quod licet actus voluntatis divine possit esse ad opposita obiecta, non est tamen in actu nisi ad alterum, et ita determinat se non ad
585 alium actum, sed actum indifferentem ad obiecta contradictoria determinat ad alterum obiectum, loquendo de obiecto secundario, non de obiecto primo; hec autem determinatio contingens est, quia pro eodem instanti eternitatis posset esse divisim determinatio ad oppositum; postquam tamen determinatio facta est, mutari non potest.

590 Si utique sic dicatur, sicut etiam secunda opinio ponit, non valet quidem. Determinatio enim illa actus ad alterum obiectorum est in Deo, et similiter determinatio illa, qua posset se determinasse ad alterum, possibilis est poni in Deo, vel fuit poni possibilis ab eterno; sed quicquid fuit poni possibile in Deo est actu positum, alias non esset actus purus cui nulla admiscetur potentia, nec esset
595 Deus necessitas pura, quod erroneum est; ergo determinatio actus ad utrumque obiectum est actualiter.

Preterea, numquam natura contingentis mutatur in naturam necessari, ut Commentator dicit XII Metaphisice, commento XL;² sed secundum sic dicentem, velle divinum contingenter respicit utramque partem contradictionis; ergo
600 quantumcumque determinetur ad alteram partem, determinatio ad aliam est sibi contingens, et nullo modo impossibilis, alioquin altera pars de contingentibus

580 sequeretur et aliud/et aliud sequeretur BoTr // vel/et X; vel ad Pa // impossibile est inv Tr
582 intrinsecus/extrinsecus A // formaliter in deo/in deo formaliter Fa 583 voluntatis
divine inv FaPa // possit[Pe 230vb]; posset Br 584 opposita/oppositum Bo // est om X //
in...alterum/ad alterum nisi in actu Bo // alterum/ultimum X; actum add Br // et...se om Vd //
ita/ibi? Ve 585 sed/ad add BoBrFaPaTr // obiecta/omnia A // determinat mg Tr 586 primo/
primario X; del Tr; primario mg Tr 587 posset/possit Vn 588 postquam corr Ve; del et mg
Tr // mutari/immuari Fa 589 potest[Br 417va] 590 impugnat huiusmodi responsum add
in mg X // etiam om Vd // secunda opinio inv BoTr 591 enim om BoVb; cum Pa; mg Tr // ad
lin Tr // alterum obiectorum inv Pa // obiectorum del Tr; oppositorum mg Tr // et om Fa 592
determinatio/enim add in mg Vb // qua/que BrX // possibilis/possibile Bo 593 vel...
possibilis om per homeo Bo // poni¹ possibilis inv Br; possibilis Tr; po[X 897a]ni // sed...
deo om Bo; esse add Fa; ab eterno add Tr // fuit²/possibile del Pe // poni possibile inv PaTr
594 positum/talis del Pa // cui mg Tr; autem del Tr; cum Bo; om Fa // admiscetur corr Br
595 necessitas pura inv BoTr // erroneum est inv BoFaTr // actus/actu Fa // utrumque/
utrumlibet Br 596 obiectum del Tr; oppositum mg Tr // est/in deo lin Tr; act del Br 597
naturam mg Tr; utrumque del Tr // 12 metaphisice commento 39 add in mg X // necessari/? Vn
598 commentator dicit inv BoTr // commento xl om X // xl corr ex xxxix Vb; xxxix et del
Vd; xxix Fa; xxxix ABrPaPeVeVn; 39 add in mg X // sic/dicendum del Ve // dicentem/dicentes
BoTr 599 contingenter om Br 600 est[Vd 266ra] // sibi/aliquid Fa 601 et[Bo 269vb]
// de/contingen del Vd

¹ Cf. Scotus, Lectura I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 497.4-30). ² Non inveni.

transivisset in necessarium; constat autem quod nulla determinatio intrinseca est Deo possibilis, vel contingens, quin actu sibi insit etiam de necessitate; relinquitur ergo quod actus determinatus sit ad utrumque contradictorium simul.

605 Preterea, ubicumque est contingentia, necessario potest esse successio utriusque partis contradictionis, et per consequens ibi possunt intervenire instantia diversa, quia in eodem instanti non possunt inesse ambo contradictoria — quamvis enim Sortem non currere impossibile sit dum currit, tamen in alio instanti possibile est ipsum non currere propter naturam contingentie, et ideo hoc
610 habet contingentia ex natura sua quod sit possibile aliud instans; sed secundum modum istum dicendi, actus divine voluntatis respicit contingenter utramque partem contradictionis; ergo quantumcumque ab eterno determinaverit se, possibile erit poni aliud instans in quo ad oppositum determinare se possit, et ita in eternitate erit possibile aliud instans ex vi contingentie; et per consequens
615 eternitas alterius oppositi et contingentia sibi repugnant, loquendo tamen de eternitate immutabili in qua non possit aliud nunc accipi in quo possibile sit poni alterum oppositum contingens. Unde salvare immutabilitatem, posita contingentia, propter nunc eternitatis, est salvare unum repugnans per aliud, cum contingentia exigit in mensura contingentis aliud nunc esse possibile, et ita
620 divisibilitatem durationis; eternitas vero sit omnino indivisibile quid.

Preterea, declaratum est supra¹ quod eternitas non est aliquod nunc, nec mensura durationis, sed est quedam necessitas essendi, connotans omne tempus factibile aut imaginabile in infinitum — connotat, inquam, ipsum per modum

602 transivisset/transisset BoTr // in necessarium iter Ve; in necessariam Br // determinatio corr Vd 603 possibilis/? del Tr // vel...quin mg Tr // actu/ac del Vd // insit/insit? de? del Br // necessitate[Pa 246 rb] 604 actus/ac del Vd // utrumque/utrumlibet BoBr 605 ubicumque del et mg Tr; ac del Vd // est contingentia inv Tr 606 partis/partis del Vd // consequens/? del Br // possunt mg Tr; ponunt del Tr 606-607 instantia diversa inv BoTr 607 non possunt inesse om Fa // possunt mg Tr; ponunt del Tr // ambo om BoPe // ambo contradictoria/diversa contradictoria ambo Tr // contradictoria[Tr 416va] 608 currere[Fa 266va] // impossibile sit inv BoTr // dum/non add ABrPeVn // currit/non est Bo // dum currit tamen/unde non currit Vd; cum non currit tamen Ve // alio/aliquo Bo 609 possibile/impossibile A 610 natura sua inv Fa; natura sui X // aliud/ad Bo; aliquid A; ad Br 611 modum istum inv BoFaTr 612 determinaverit/determinavit AX 613 erit mg Tr; posset del Tr; esset Bo; [A 292va] // poni corr Vd // aliud corr Tr; aliquod Bo // instans/^{va} ex vi contingentie et per consequens eternitas alterius oppositi et contingentia sibi repugnant ^{cu}del Vb 614 aliud corr Tr; aliquod Bo // ex mg Tr; quod del Tr // ex vi contingentie/etiam contingentis A 615 et mg Tr; om Bo 616 eternitate immutabili inv Vd // aliud/illud Vd 617 salvare/salvatio A 618 contingentia[Ve 225vb] 619 contingentia/? del Vd; aliud add A // aliud/aliud' A // possibile/possibilem Bo // et lin Vd 620 divisibilitatem/dei possibilem Ve; divisibiliter A // durationis/durans A // vero/non A // omnino/omnia ABoTr // indivisibile/indivisibiliter A 621 nec/in A 622 quedam iter in mg Tr // omne/esse A // tempus mg Tr; tempi del Tr; ipsi A 622-624 connotans...essendi om per homeo Pe 623 in/in del Vd; om A // inquam del et mg Tr

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.9, pars 2, a.2 (ed. Rome, 334aE-336aD).

625 substrati, non per modum mensure; sed necessitas essendi repugnat contingentie;
 ergo eternitas divina et eternitas Sue volitionis, aut determinationis ad aliquod
 obiectum, repugnat contingentie cuicumque. Unde non potest esse talis
 immutabilitas propter hoc quod duo contradictoria non possunt esse simul, sicut
 immutabile est quod Sortes non currat dum currit. Non enim est aliquod nunc,
 aut aliqua simultas talis in Deo, sed eternitas est necessitas essendi, connotans
 630 omne tempus. Propter quod repugnantia est ibi impossibilitas simpliciter, non
 autem ex similitate.

Preterea, inintelligibile est, manente eodem actu voluntatis cadente super
 utramque partem contradictionis, aut possibili eadem, quod transeat super unam
 et non transeat super aliam sine aliqua variatione contingente in actu. Querendum
 635 est enim, posito quod actus divine voluntatis sit determinatus ad creationem
 mundi, si fuisset ab eterno determinatus ad non creandum, utrum nunc esset
 aliquid in Deo quod non sit? Sed non potest dici quod aliquid, quia secundum
 hoc Deus careret aliquo quod posset esse in Eo et esse Deus; nec potest dici quod
 nihil, quia si nichil amplius est in Deo quam si determinasset Se ad non
 640 creandum; igitur et determinatio ad non creandum est actu in Deo, constat enim
 quod si determinasset Se ad non creandum, huiusmodi determinatio esset in Deo;
 igitur necesse est quod actus voluntatis divine transeat de necessitate et
 indeterminate super utramque partem contradictionis.

645 Quod contingentia rerum in existendo habet ortum
 a voluntate operationis, sive a voluntate prout accipitur
 pro operatione, quamvis contingentia compositionis et
 divisionis habeat ortum ex natura rei. Quarta demum propositio
 est quod contingentia et necessitas potest accipi vel in essendo vel in componendo

624 substrati/abstracti VdX; substrati ABrFaVe // non/nunc A // contingentie/contingentia
 A 625 eternitas mg Bo; necessitas del Bo // voli[Vn 248ra]tionis 626 contingentie[Br
 417vb] // cuicumque/cuiuscumque A // non potest inv Tr // talis om BoVb; mg Tr 627
 immutabilitas/mutabilitas Vd // duo...possunt/non possunt duo contradictoria BoTr 628
 est¹ lin Tr; om Br // currat/currit A // currit/currat Vd // enim est inv BoX 629 aut om VdVn
 // simultas talis inv Fa // talis mg? Tr; lin Br // sed eternitas/sempternitas A 630 propter/
 hoc del Br // repugnantia/non? del Vd // simpliciter/simul Br 632 inintelligibile corr PaTr;
 intelligibile BoPeVe; intelligere A // est/quod add BrFaVn 633 unam om Vd 634 aliam[X
 897b] // aliqua corr Pe // contingente in actu/in actu contingente Pe 635 quod iter Br //
 voluntatis/d del Br // determinatus/terminatus Tr; de mg Tr 636 non om VdX; mg Pa //
 creandum/unum del A 638 hoc/scilicet A // careret/crearet Ve // aliquo/aliquid A // posset
 esse mg Tr; esset del Tr // esse² corr Tr; esset Bo; tunc A // nec/non Pe // dici lin Tr //
 quod²/quia A 639 amplius mg Tr; a pre se del Tr // est/? del Fa // ad non om A; adv'o del A;
 ab eterno mg A 640 igitur et/ergo X // creandum² corr Tr 641 si mg Vb // determinasset/
 determinasse Pa // se om X // huiusmodi del et mg Tr; creatio esset del Vd 642 igitur/ergo X
 643 indeterminate/determinate PaPe 646 compositionis iter Vd; om Pe 647 quarta
 propositio add in mg X // ex natura rei om Ve 648 necessitas[Vb 419rb]

et dividendo. In componendo quidem et dividendo cathogorice hec est necessaria:
 650 'Triangulus habet tres', et ista: 'Dyameter non est commensurabilis coste'.
 Ypothetice vero, ut: 'Si sol est super terram, dies est'. Et per oppositum
 contingentia est in propositionibus istis: 'Sortes est albus', vel: 'Si homo est,
 album est'. Huiusmodi autem contingentia vel necessitas ortum habet ex natura
 rei et ex terminis, sicut patet. Et secundum hoc possumus dicere quod omnes
 655 actus liberi arbitrii, elicit, vel imperati se habent contingenter ad voluntatem. Vel
 potest accipi contingentia et necessitas in essendo vel existendo, et sic solus Deus
 est necessarius, et omnis creatura contingens. Oritur autem hec contingentia quia
 res non sunt a se, nec sunt ex aliqua determinatione intrinseca existente in Deo,
 660 sed ex determinatione quadam extrinseca que appellatur 'operatio', sicut si ignis
 haberet in sua potestate non comburere, nunc quidem combureret, nunc vero non
 combureret, absque omni determinatione previa existente in se. Sicut etiam
 ponentes voluntatem activam habent dicere quod ipsa ut activa, existente penitus
 indeterminata, seipsam determinat ut passiva, absque omni determinatione previa
 suiipsius ut activa. Sed de hoc amplius inquiretur in tractatu de voluntate.¹

665 Est igitur considerandum quod in Deo debet intelligi duplex necessitas et
 una contingentia respectu productionis creaturarum:

Prima quidem necessitas quod eodem actu quo vult Suam essentiam, vult
 creaturas, non solum quoad essentias, sed quoad existentias earumdem, non
 quod desideret earum existentias, sed complacet in eis. Secunda vero quod
 670 eodem actu vult utramque partem contradictionis sub indifferentia et
 indeterminate, ut quod mundus sit vel non sit.

649 dividendo¹/cathogorice ~~del~~ Vd // in...dividendo² om per homeo Ve // cathogorice/
 categorice X; corr Vd 650 dyameter/diameter X 651 ypothetice/hypothetice X // vero/
 nota Bo // sol mg Tr; sta ~~del~~ Tr // terram/cinnun? A 652 propositionibus istis inv BoBrTr
 // homo/sortes Vd // est³ om A 654 secundum om Vd 655 elicit/elici VbVdVe // imperati
mg Tr; impertati add Tr; separati ? Bo; corr Br // habent/et add Bo 656 necessitas [Tr 416vb]
 // essendo vel existendo inv BoTrVb // vel iter Vn // et² om Ve // sic lin Tr; sicut ~~del~~ Tr 657
 oritur[Vd 266rb] 658 res corr Fa // sunt² mg Vb // ex/ de Vd 659 exemplum de igne add
in mg X // determinatione quadam inv BoTr // appellatur operatio inv Br // operatio mg Tr;
 oppositio ~~del~~? Tr 660 haberet in sua potestate/in sua potestate haberet Tr; in sua potestate
 habere Bo // combureret/comburetur Bo // non² lin Vd 661 previa mg? Tr; prima APa?PeVd;
om Bo // existente in se/in se existente BoTr // sicut/sic X 662 ponentes corr Tr; potes Bo
 // ipsa/ex ~~del~~ Br // activa existente inv Br // penitus[Br 418ra] 663 indeterminata corr Br //
 previa/prima APaPe 664 amplius mg Tr; ? ~~del~~ Tr 665 quomodo duplex necessitas in deo
 est una contingentia respectu productionis creaturarum add in mg X // igitur/ergo X 665-
 667 et...necessitas iter Vn 666 creaturarum[Pe 231ra] 667 essentiam om Vn 668
 solum/? mg Tr // essentias/esset Ve; corr Br // quoad²[Bo 270ra] // earumdem/quod ~~del~~ Vn;
 eorumdem A 669 earum/essentias ~~del~~ Pa; eorum Fa // complacet/ placet A // vero/est Br //
 quod/quia Bo 671 vel lin Pe

¹ Cf. Aureoli, *Scriptum* I, d.47 (ed. Rome, 1097a-1112b).

675 Oritur autem tunc tertio contingentia, quia cum indeterminata sit voluntas
 Dei ad utramque partem contradictionis, operatio Dei per quam attingit creaturas
 omnino contingens est, quia non est aliquid in Deo per quod determinetur ad
 operandum vel non operandum. Sed est in Sua potestate utrumque et operatur vel
 non operatur, absque hoc: Quod intrinsece determinet Se, quia nulla talis
 intrinseca determinatio est possibilis quin esset necessaria, quia id ipsum quod
 Deus. Et ita contingentia quam habet creatura in existendo oritur non ex
 680 contingentia intrinsece voluntatis, sed cuiusdam extrinseci, scilicet operationis,
 que appellatur 'voluntas signi', ut magis inferius apparebit.

Potest autem ex predictis concludi quomodo non est vera opinio
 dicentium quod Deus cognoscit existentias futurorum cognoscendo nutus et
 determinationes voluntatis Suae. Supponunt enim isti determinationes intrinsecas
 in divina voluntate, cum tamen unico actu simplici et incommutabili ac necessario
 685 indeterminate complaceat in utraque parte contradictionis. In hoc ergo articulus
 secundus finitur.

Articulus Tertius

An immutabilitas divine prescientie infallibiliter
 inducat eventum immutabilem omnium futurorum.

690 Opinio Thome ubi supra.

Circa tertium vero considerandum quod immutabilitas divine prescientie
 videtur imponere necessitatem rebus futuris pro eo quod necessario sequitur: 'Si
 Deus prescit hoc esse futurum, igitur illud erit'. Constat enim quod hec
 consequentia necessaria est; antecedens autem videtur necessarium ex quo

672 oritur[A 292vb] // autem/tertius del Tr; enim Fa // tunc om Tr // tertio contingentia inv
sed deinde corr Br // quia/quod X // voluntas/ad del Pa 673 dei¹ corr Vn // utramque[X 898a] //
 partem om et lac A // dei²/enim Vn // quam om Fa 674 est¹ om X // non/solum del Br // est
 aliquid inv sed deinde corr Br // deo mg Tr; se add Tr // determinetur/terminetur Ve 675 vel
 non operandum mg Vb; vel est del Fa // utrumque/nulla talis intrinseca determinatio del Vd //
 et/quod X 675-676 sed...operatur² om per homeo Ve 677 determinatio/terminatio Bo //
 quin/quilibet A // necessaria quia id/? quia ? Tr 678 deus[Fa 266vb] // existendo/essendo APe
 VeX 679 intrinsece/intrinseca BoTr // sed/? mg Tr // extrinseci corr Vd 680 signi corr Br
 681 ex om Vn // predictis/dictis Br 682 cognoscit/i del Pe // existentias/extrema Bo //
 cognoscendo om Pa // nutus et om BoX; et Fa; corr Br 683 determinationes¹/determinatio-
 nem Bo // voluntatis sue inv BoTr; voluntatis divine Pa // supponunt/eius i isti del Fa // deter-
 minationes²/voluntatis sue del Ve 684 tamen unico inv Bo; unico Vd // actu om Ve // in-
 commutabili/immutabili ABr // ac/et Fa 685 complaceat/n del Fa; complaceat A // ergo om
 Ve; g del Br 685-686 articulus secundus inv FaVnX 686 finitur/terminatur BoTr; [Pa
 246va] 687 tertius/finitur del Vn 688 divine prescientie inv Vd; divine scientie Pe 689
 inducat/inducet Pe // eventum/eveventum Pa 690 opinio/sancti add X // ubi/ut Pe 691 opi-
 nio sancti thomæ explicatur add in mg X // vero/autem X // considerandum/est add X 692 vi-
 detur/impossibili del Vd // necessitatem/in add Pa // eo corr Tr 693 igitur/ergo X // enim/
 autem Fa 694 antecedens/consequens FaPe // videtur/est A

695 supponitur quod Dei scientia immutabilis sit, et ita consequens erit necessarium et eveniet de necessitate.

Dixerunt ergo aliqui quod antecedens et consequens sunt hic necessaria. "Quando enim in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum anime, consequens est accipiendum non secundum esse quod in se est, sed secundum
700 quod est in anima." <...> "Utpote, si dicam quod 'si anima intelligit, illud est immateriale', intelligendum est quod 'illud' est immateriale secundum quod est in intellectu, non secundum quod est in seipso; et similiter, si dicam, 'Si Deus scit aliquid, illud erit', consequens intelligendum est prout subest divine scientie, scilicet prout est in sua presentialitate, et sic necessarium est sicut et antecedens,
705 quia 'esse quod est, quando est, necesse est esse', ut dicitur primo Peryarmenias";¹ sic igitur consequens est necessarium in quantum scitum a Deo, non autem in seipso.

Sed hic modus dicendi stare non potest. Omnis enim propositio scita est vera prout est scita; sed hec propositio: 'Hoc erit', est de futuro, et ut sic
710 conceditur ab istis ut a Deo scita, dicunt enim quod Deus scit quod hoc erit, ita quod hoc antecedens est necessarium: 'Deus scivit hoc futurum'; ergo hec propositio est necessaria et vera: 'Hoc erit futurum', quia ut sic concesserunt quod subest divine scientie; unde concedendo quod futurum non subest cognitioni divine nisi in sua presentialitate, habuerunt negare hanc propositionem:
715 'Deus scivit, vel scit hoc esse futurum, vel quod hoc erit', alioquin si hec propositio est scita: 'Hoc erit', de necessitate est vera et immutabilis, et per consequens futuritio rei est immutabilis, et non solum sua presentialitas.

Preterea, in quacumque propositione ponitur aliquid pertinens ad actum

694-695 ex...necessarium om per homeo Vd 695 consequens/consequentia Bo // necessarium mg Tr; ? del Tr 696 eveniet/evenient A 697 necessaria/quonian add Vn 699 in se est/est in se Bo; se[Vn 248rb] 700 ut[Vb 419va]pote // dicam/dicatur Tr // si anima inv Vd // anima²/est del Vd // illud/aliud A // est²/esse A 701 est¹ mg Vb // est¹...immateriale² om per homeo Br 702 dicam/dicatur A // si²/quod Tr // scit corr Tr 703 illud/hoc Bo // erit/immateriale secundum quod in intellectu del Ve // intelligendum est inv Pa 704 prout/sub del Fa // sicut[Br 418rb] // antecedens/consequens add in mg Tr 705 esse¹/omne ABoBrTr // est² lin Tr // necesse/necessarium BoTr // est³ mg Vb; om FaVeVn; lin Pe // esse² om A // capitulo ultimo add in mg X // dicitur/patet Pa // primo/secundo Vd 706 peryarmenias/perihermenias X // igitur/ergo X // consequens est necessarium inv BoTrVb // scitum/cum Fa 708 impugnatio opinionis sancti thomæ add in mg X // potest/omnia del Pa 708-709 est...scita om per homeo Pe 709 hoc/hec A // est³ om Vn // et² om BoVn 710 enim[Ve 225va] // hoc mg Tr; om BoVn 711 quod om BoVd 712 erit/v del Tr 713 non/est add A // subest²/est scitum Bo 714 cognitioni mg Tr; cognitione del Tr // cognitioni divine inv BrFa // presentialitate del et mg Tr // habuerunt/habent A // hanc[X 898b] 715 scivit vel scit inv BoTr // hoc² om X // alioquin/alioquin add in mg Tr 716 immutabilis¹[Tr 417ra]

¹ Aquinas, Summa theologiæ I, q.14, a.13 (ed. Paulinæ, 83b). Cf. Aristoteles, De Interpretatione I, c.9:19a23-24 (AL 2.1, 17.2-3).

720 anime, consequens accipiendum est secundum quod est in anima, ut isti dicunt;
sed futurum contingens est in divino intellectu in sua presentialitate reali,
secundum quod ipsi dicunt; ergo concedi non debet consequens de futuro,
scilicet: 'Ergo Antichristus erit', quod tamen ipsi concedunt.

725 Preterea, ex notitia attingente rem ut presentem potest inferri 'res est in
presenti', et similiter ex scientia que attingit rem ut preteritam potest inferri quod
preterit, et ex illa que attingit rem ut futuram potest inferri quod erit — unde
sequitur: 'Video Sortem sedere; ergo sedet', quantumcumque ibi sit actus anime,
et sequitur: 'Vidi Sortem sedere; ergo sedit', vel: 'Videbo sedere; ergo sedebit';
sed secundum istos Deus videt futurum in sua presentialitate; ergo sequitur quod
730 futurum est in presenti, non solum in presenti videntis, sed in presenti proprio,
sicut sequitur: 'Video Sortem sedere in sua presentialitate; ergo presentialiter
sedet in se'; unde si Deus ab eterno vidit Sortem sedentem in sua presentialitate,
sequeretur quod ab eterno presentialiter sedisset in seipso.

735 Nec valet exemplum. Secus est enim, quando accipitur res super quam
cedit actus anime et quando accipitur aliqua propositio; secus est etiam cum
accipitur aliqua propositio de presenti, preterito, vel futuro. Unde impossibile est
quod scientia cadens super hanc propositionem: 'Hoc erit', sit necessaria et vera
quin hec propositio sit necessaria: 'Hoc erit', aut est si dicatur: 'Hoc est', aut
fuit si dicatur: 'Hoc fuit'. Unde in proposito, si hec esset vera: 'Scio lapidem
esse immaterialem', de necessitate sequeretur quod lapis esset immaterialis in se.
740 Et huius ratio est quia esse quod accipitur in propositione significat veritatem

719 anime/divine? Pa // accipiendum...dicunt/est accipiendum ut est in anima secundum istos
Br 720 presentialitate del et mg Tr // presentialitate reali inv Fa 722 ergo om BoTrX //
erit/quando del Vb 723 est/esse X; om Br // in om Bo 724 presenti/presens BoTr // simi-
liter/a del Tr; m del Br // ex mg Tr; a Bo // scientia/notitia BoTr 724-725 et...preterit om
per homeo Pe 725 preterit...quod om per homeo Bo // futuram om Vd 726 sequitur om
Tr; quando Bo // sedet om Pa; sequitur add BoTr 726-727 sedet...ergo¹ om per homeo Fa
727 sequitur/quod add Ve; ibi? add Pa // vidi/video Bo // videbo...sedebit/sedebit et videbo
Bo // sedere² mg? Tr; sortem add Pe // ergo² om Tr; [Vd 266va] 728 sed/et X // secundum mg
Tr // istos/illos X; corr Tr // futurum corr Tr // sequitur om A 729 est/deus del Tr // sed/ymmo
BoTr // proprio/primo BoTr; ? mg Tr 730 video om Pe // presentialiter/videt del Fa 731
sedet in se/se in se Ve; in se s Tr; in se sedet BoFa // ab eterno vidit/vidit ab eterno Br //
vidit/vidisset X; corr Pa // sedentem/sedere BoFaTr // in sua presentialitate om Fa; se add Pa
732 sequeretur/sequitur BrTr; ita Bo // presentialiter om BoTr; sm del Br // sedisset/sedit BoTr
// seipso/preterea del Bo 733 solvit argumentum cui ? opinio thomae add in mg X // nec/vi-
detur del Vd // est enim inv BoTrVb; enim res Pa // quando/aut Bo 734 anime/et quando
accipitur res super quam cadit actus anime del Tr // cum/in Vd 734-735 secus...propositio
om per homeo BoTr // etiam...est om per homeo Pe 735 accipitur/in accipitur add Vd //
propositio[A 293ra] // vel/et BoTr 736 hanc propositionem inv Vd // sit om AVd // et om
Vd; iter Pa; vel Br // vera om Vd; hec add Fa 737 quin corr Tr // hec/etiam BoTr; hoc A //
sit/etiam add Vd // necessaria/vera Fa // hoc¹/an del Vd 737-738 si...fuit² om X 738 si¹
...fuit om per homeo Pe // hec/hoc A // scio/scientia X 739 de/in del Vd // esset/erit Pe
740 et huius ratio/ cuius ratio X: et ratio huius BoTr; et huiusmodi ratio Br // esse/omne A

secundum quam oportet conformari scientiam rei scite in se. Unde nullus concedit quod hec sit vera: 'Scio triangulum non habere tres', licet non habere tres competat triangulo ut habet esse in intellectu falso. Ad hoc igitur, ut sit intellectus verus, oportet quod in se triangulus non habeat tres. Non est ergo
 745 simile cum dicitur, 'Anima intelligit aliquid et illud est immateriale', quia non dicitur quod intelligat 'illud' esse immateriale. Sed in proposito dicitur quod Deus scit Antichristum futurum.

Opinio Bonaventure.¹ Propterea dixerunt alii quod aliud est necessitas consequentie, sive ex suppositione, quod idem est, et aliud necessitas consequentis, sive necessitas simpliciter. Verbi gratia, 'Homo currit; ergo movetur': Necessarium est quod homo moveatur si currat, necessitate scilicet consequentie et ex suppositione, non tamen simpliciter et absolute. Sic igitur omnia futura sunt necessaria necessitate consequentie, supponendo quod Deus prescivit, ex hoc enim sequitur quod erunt; in se tamen et absolute sunt
 755 contingentia.

Sed hic modus dicendi non evadit difficultatem. Quandocumque enim suppositio est immutabilis et inevitabilis per quodcumque consilium, si sit necessaria consequentia, impossibile est quod consequens necessarium ex tali suppositione sit evitabile quocumque consilio, aut sollicitudine, vel conatu; sed
 760 hec suppositio immutabilis est et inevitabilis, scilicet quin Deus sit prescius futurorum, nec oportet ad tollendum prescientiam consiliari aut sollicitum esse; ergo consequens quod infertur de necessitate, quantumcumque remaneat contingens, erit tamen inevitabile, et erit fatuum sollicitum esse de aliquo futuro,

741 conformari mg Tr; conferri del Tr; considerari A 742 quod om Vd // vera mg Vb; mg? Tr; supra del Tr; vero Pe // scio/scientia X 743 competat/competit Bo // ut/non Bo // esse/? del Bo // intellectu[Br 418va] // igitur/ergo X; om A // ut sit/quod Br 744 non¹ lin Bo; om A 745 ergo om Pe // dicitur[Bo 270rb] 746 illud/aliud Fa // immateriale/opinio bonaventure add A // propositio/oppositum A 748 opinio sancti bonaventuræ explicatur add in mg X // opinio bonaventure/opinio sancti bonaventure 5 sententiarum distinctione 38 questione 1 articulo 2 X; om A 749 sive om Tr; et lin Tr 750 consequentis corr Tr // necessitas[Vb 419vb] // verbi gratia/ubi supra Bo // ergo/homo BoTr 751 moveatur/movetur Tr // scilicet om BoTr 752 non/tamen Vn // tamen om Vd // igitur/ergo X 753 omnia futura inv Bo; sub del Bo // supponendo iter Vb 754 prescivit/presciverit BrFa // se[X 899a]quitur // in se/ simul? Br 755 contingentia/sunt add Vd 756 impugnat opinionem sancti bonaventuræ add in mg X // dicendi[Pe 231rb] 757 immutabilis/? mg Tr 758 necessaria consequentia inv BoTr // consequentia corr Vd; est add Pa // impossibile/c? add in mg Tr // est om BrPe // quod/quin lin Tr // consequens/antecedens Ve; sit add Fa 759 evitabile/inevitabile BoFa PaTr // aut om BoTr 760 suppositio/propositio Pe // immutabilis...inevitabilis/est inevitabilis et immutabilis BoTr // est om Ve // scilicet om BrFaVd // quin/quando Bo // sit/scit Br; corr A 761 oportet/quod del Tr 762 infertur/refertur Tr 763 erit² lin Br

¹ Cf. Bonaventura, I Sent., d.38, a.2, q.1 (v.1, ed. Grottaferrata, 673b).

765 quia nichil potest mutari, sive hoc sit propter necessitatem consequentie sive consequentis.

770 Preterea, quodcumque consequens est necessarium ex suppositione, si antecedens est necessarium absolute, consequens est necessarium absolute, ut si ponatur quod Sortes sit homo, sequitur quod sit animal necessitate absoluta, quia quod supponebatur erat necessarium absolute; sed antecedens quod supponitur est necessarium absolute, probatum est enim quod Dei scientia non est quid contingens, sed quoddam necessarium; ergo si ex illa infertur eventus futurorum, oportet quod sit necessarius necessitate absoluta.

775 Opinio Riccardi in primo suo.¹ Ea propter dixerunt alii quod necessitas duplex est: Quedam enim est causata, ut necesse est diem esse, si sol est super terram, et hec necessitas ex parte cause precedit rem et facit eam esse; alia vero est concomitans, que nichil cogit esse, ut necessarium est, si video te currentem, quod curras, non quod mea visio causet cursum. Sic igitur prescientia non ponit necessitatem in rebus sic quod eam causet, sed quia concomitatur. Et est exemplum ad hoc de speculatore qui ea que aguntur in via
780 intuetur, et tamen qui vadit per viam non videt illos qui post eum veniunt; nec propter hoc speculator necessitatem imponit illis que fiunt in via.

Sed nec iste modus difficultatem evadit. De hiis enim que sunt necessaria necessitate concomitante, non oportet sollicitari aut in oppositum conari, quia nichil immutaretur — si enim video te currentem, stante visione, non oportet

764 nichil/nihil X; [Fa 267ra] // hoc/quod del Fa // sit/...?itatem del Vd 766 consequens/antecedens A 766-767 ex...necessarium² om per homeo Ve 767 antecedens/consequens Pe 769 supponebatur/supponitur Tr // erat/est Tr; erit A // antecedens/consequens BrFa 769-770 sed...absolute om per homeo TrX 770 quod dei/puod dicitur X; quod divina ABr // quid/aliquid Ve 771 infertur/eventurus del A 773 opinio riccardi explicatur add in mg X // riccardi/richardi Ve; ricardi BrPeTr; del Vd // primo suo/scripto suo Pa; 1 sententiarum distinctione 39 articulo 1 questione 6 X // ea propter/quapropter X; et propterea BoTr; propterea A 774 necessitas duplex est/duplex est necessitas BoTr // quedam/quidam Tr // necesse lin Tr; necessaria BoTr; necessitati A / est³[Tr 417rb] // diem corr A 775 si sol/sive hoc A // super/supra X; terminum del A // hec[Vn 248va] // necessitas/est add Fa 776 que corr Br // nichil/aliud del Br // si/video del Vd // video mg Bo; in deo del Bo 777 currentem/currere BoTr // curras]quod del A // mea mg Tr; in ea del Tr // sic igitur/si ergo X 778 prescientia/ponit del Vb // in om BoTr 779 concomitatur[Pa 246vb] // aguntur/agunt Bo 780 et om A // vadit/vidit A // qui²/que A // eum veniunt nec/eveniunt A 781 necessitatem imponit illis/imponit illis necessitatem BoTr // imponit/ponit Br // que/sunt del Br 782 impugnat hunc modum dicendi add in mg X // modus/dicendi add Br // difficultatem/impedit del Fa // hiis/his X 783 sollicitari/sollicitatem A // conari corr Br 784 nichil/nihil X // immutaretur/ mutaretur Bo // oportet/oporret X

¹ Cf. Ricardus de Mediavilla, I Sent., d.38, a.1, q.6 (ed. Brixia, 341b), sed propinquior est verbis Scoti, Ordinatio I, loc. cit. (v.6, ed. Balic, 422.1-13); Lectura I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 499.3-22). Exemplum est Aquinatis, Summa theologiæ I, q.14, a.13 (ed. Paulinæ, 83b).

785 sollicitari utrum curras vel non curras; sed prescientia divina semper stat, et
immutabilis est; igitur si eventus futurorum concomitanter sunt necessarii, non
oportet sollicitum esse de eis.

Opinio Scoti.¹ Quapropter dixerunt alii quod aliud est contingentia,
aliud vero immutabilitas. Licet enim pars futuri contingentis que eveniet
790 determinata sit a divina voluntate, et per consequens in prescientia, nihilominus
voluntas Dei et prescientia contingens est, quamvis sit immutabilis. Et ideo
eventus futurorum contingens est, non necessarius, quamvis sit determinatus.
Nec propter hoc tollitur consilium, quia non est determinatus necessario, sed
tantummodo contingenter. Et ideo potest contingenter evenire oppositum,
795 quamvis numquam eveniat.

Sed nec iste modus evadit. In omni enim consequentia necessaria, si
antecedens est immutabile, consequens est immutabile; sed ex divina voluntate et
prescientia sequitur quod sit determinatus eventus rerum; voluntas autem et
prescientia immutabiles sunt; ergo eventus rerum immutabilis erit. Frustra autem
800 sollicitatur aliquis aut consiliatur de eo quod mutari non potest. Unde eque
stultum est sollicitari de immutabili sicut de necessario, quia idem sunt, ut supra
dictum est.²

Opinio Henrici Anglici. Et ideo dixerunt alii quod prescientia
Dei non imponit necessitatem eventui futurorum, quia sicut scit aliquem
805 peccatum, sic scit quod per voluntatem et liberum arbitrium peccabit; et sicut

785 sollicitari/quia del Ve // curras¹ corr Vd // curras² om BoTr // divina[Br 418vb] 786
est/quid del Tr; quare mg Tr // igitur si/si ergo X; si Tr // concomitanter mg Tr; concomitatur
del Tr; concomitant...? Ve; concomitantur BoVb; om A // sunt del et mg Tr // necessarii mg
Tr; nec del Tr; necessaria Bo // non/nec Bo 787 sollicitum esse de eis/sollicitari esse de eis
Vd; de eis sollicitari BoTr 788 opinio scoti explicatur add in mg X // opinio scoti om A; I
sententiarum distinctione 39 questione 5 add X // dixerunt/ali del Vd // aliud est corr Tr; adest
Bo; aliud Pe 789 aliud/aut Bo // enim om Pa // futuri corr Ve // que eveniet/que evenit Fa;
quecumque sit A 790 determinata sit inv Fa // consequens/et add Tr 791 est om Pa //
immutabilis/immutalis X 792 contingens est inv Tr; et add BoTr // non om A // quamvis/
quam? Vn // sit corr Tr 793 quia/si del Tr 794 tantummodo/tantum BoTrVb; [Vd 266vb] //
et ideo/tamen A // con[X 899b]tingenter² // evenire oppositum inv Fa 796 impugnat
opinionem scoti add in mg X // modus/dicendi add BoTr // evadit[A 293ra] // si/sed A 797
immutabile¹/licet est del Tr // consequens est immutabile om per homeo BoVe 798 rerum
[Vb 420ra] // voluntas[Ve 225vb] 799 immutabiles/immutabile Vd // eventus/erit + ? del Vd
// rerum mg Pa // immutabilis corr Bo // immutabilis erit inv PaVd; e del Pa // frustra autem om
Bo 800 sollicitatur/sollicitus Bo; sollicitur Tr // aut/autem Fa 801 quia/et add FaPeVn
801-802 supra dictum est/dictum est supra BoTr 803 henrici anglici/quorundam X // ideo/
id Tr 804 eventui corr Tr // scit aliquem/aliquid scit A 805 peccatum/pictatum Pa;
peccatum A // scit/sit A // quod lin Pa // et²/quia Pa

¹ Cf. e.g. Scotus, *Ordinatio* I, loc. cit. (v.6, ed. Balic, 429.15-430.17); *Lectura* I, loc. cit. (v.17, ed. Balic, 498.17-499.3). ² Cf. [39:276-316].

scit effectum contingentem quem aliquis faciet, ita novit quod mediante deliberatione et consilio faciet, et quod illi qui salvabuntur, per orationes ac diligentiam et sollicitudinem salvabuntur; et ita non tolluntur consilia nec conatus ex prescientia divina, quia totus processus cadit sub ea. Et hec videtur intentio Augustini, De predestinatione sanctorum, et Anselmi, De concordia prescientie et liberi arbitrii.¹

Sed nec iste modus dicendi sufficere videtur, quia secundum hoc totus processus et decursus eventus futuri cadit sub Dei prescientia. Quare non est minor difficultas respectu totius decursus quam respectu unius effectus precise sumpti. Unde dicitur quod Deus previdit quod iste sollicitabitur, ille non; et ita immutabile est quin iste sollicitetur et ille non. Hoc autem facto, tollitur persuasio. Non oportet enim persuadere isti quod sollicitetur, quia faciet sine hoc; nec illi, quia previsum est quod non sollicitabitur. Unde patet quod remanet difficultas.

820 Opinio Durandi.² Et idcirco dixerunt alii quod "circa eandem rem stat simul necessitas suppositionis et contingentia simpliciter," sicut Sortes, dum currit, necessario currit ex suppositione; et tamen suum currere est liberum et contingens. Necessarium autem ex suppositione potest sciri infallibiliter, dato

806 quem/quod Bo // aliquis/aliquid A // faciet corr Tr // mediante/mediande X 806-807 ita ...faciet om per homeo Ve 807 qui/i del Pe // ac/aut BoVd 808 diligentiam/diligentias Tr // tolluntur mg Tr; coluntur del Tr 809 divina/ed lin Tr // quia/quod Tr // videtur/est Pa 810 augustini/quia add Pa 811 liberi arbitrii/libero arbitrio BoTr 812 iste/ille A // sufficere videtur/sufficit BoTr 814 decursus/descursus Ve // unius/respectu del Pa // precise/precise PaVeVn 815 iste/ille A // ille/et iste Vd // et ita del et mg Tr 816 iste/ille X; i del Pe // sollicitetur/sollicitatur A // ille/iste Vd // tollitur/sequitur mg Tr 817 oportet enim inv Bo // persuadere/persuaderi Br // isti om Ve // quia mg A 818 previsum/sit del Ve 820 opinio aliorum explicatur add in mg X // opinio durandi mg Fa; opinio quorundam aliorum X // idcirco/ideo Tr // dixerunt/ali del Vd 821 suppositionis[Bo 270va] // et om Pa; corr Tr // sortes mg Tr; sor^a del Tr 822 currit²/i...t? Pa // suppositione mg Tr; si oppositione del Tr // tamen suum/futuri est Vd

¹ Cf. Henricus de Harclay, I Sent., d.38 (ed. Schabel, The Quarrel, 759.342-350 [ms Casale Monferrato, Biblioteca Seminario Vescovina cod. B2, f.78ra; et Aufredo Gonteri Brito qui legit secundum Henricum, ms Wroclaw, Biblioteka Uniwersytecka A 211, olim I.F. 184, f.280ra]): "Circa solutionem istius laborant Augustinus, De predestinatione sanctorum, <et> Anselmus, De concordia predestinationis vel prescientie et liberi arbitrii. Et ratio illorum stat in hoc quod sicut Deus scit me peccatum, ita scit me peccatum nonnisi per liberum arbitrium et voluntatem. Et ideo sequitur magis oppositum, quia si illud quod scitur a Deo futurum erit, tamen ipse scit me peccatum non necessario, sed libere, sequitur quod non necessario peccabo, sed libere. Eodem modo, sicut scivit hunc effectum contingentem productum a me, ita scivit quod nonnisi mediante deliberatione et consilio producam. Et ideo oportet consilium et negociari." Cf. Augustinus, De predestinatione sanctorum, c.15, n.30 (PL 44, col. 982.11-14) et Anselmus, De concordia prescientie et predestinationis et gratie Dei cum libero arbitrio, q.1, c.3 (ed. Schmitt, 250.31-251.2; 251.7-14). ² Durandus, I Sent., d.38, q.3 (ed. Venice, f.105ra-b).

825 quod non sit simpliciter necessarium, sicut patet in cursu Sortis, dum currit. Sed
 manifestum est quod Deus potest scire existentiam futuri contingentis ex
 suppositione: "A causa namque impedibili et simpliciter contingente, supponendo
 quod non sit impedita, sequitur effectus infallibiliter et necessario necessitate
 830 eorum que possunt impedire vel non, et que impediunt vel non impediunt, et que
 etiam determinabunt liberum arbitrium nostrum vel angeli et que non," cognoscit
 omne futurum, necessarium quidem ex suppositione; et ita infallibiliter cum hoc
 quod remanebit simpliciter contingens; ergo prescientia Dei non tollit
 contingentiam simpliciter a rebus. Est autem ad hoc unum exemplum de eo qui
 835 sciret "aliquam constellationem que facit herbam florere propter suam caliditatem;
 ex motu autem corporis supra celestis supervenit alia constellatio que sua
 frigiditate impedit herbam ne ultra floreat." Si ergo esset aliquis qui sciret omnes
 constellationes, sciret quis effectus impediatur et quis eveniet.

840 Sed iste modus dicendi deficit in tribus. Primo quidem quia difficultatem
 non tollit. Necessarium enim ex suppositione, etsi sit contingens simpliciter, est
 tamen immutabile et omnino inevitabile, stante predicta suppositione; sed ab
 eterno stat et immutabiliter prescientia causarum et omnium que concurrunt ad
 ipsum effectum futurum, et novit immutabiliter quod omnia sic concurrent; igitur
 consiliari non oportet de eo quod mutari non potest.

845 Secundo vero deficit in eo quod ait Deum scire omnia que possunt
 determinare liberum arbitrium et que determinabunt. Petit enim principium,
 quamvis enim appareat quod novit omnia que possunt determinare, tamen non
 patet quomodo novit quod actu determinent. Aut enim hoc novit cognoscendo

826 suppositione/est add Vd // namque[Br 419ra] // supponendo/supposito BoTr 828
 igitur/ergo X // solum[Tr 417va] 829 causam/causas Tr 829-830 omnium eorum/causam
 rerum Tr; causarum mg Tr 830 que¹/qui Vd // que²/qui Vd // impediunt¹/impediant Br //
 vel²/unde Ve // impediunt² om BoTr; impediunt Br 831 etiam/et Ve // vel/et Vd // vel angeli
mg Pa // cognoscit corr Tr 832 omne/esse X // et ita om A 833 contingens mg Tr;
 contingentis del Tr 834 simpli[X 900a]citer // est/sunt APaVbX // unum om ABoPaTrVbX;
del Fa // exemplum/exempla primum quidem A 834-835 simpliciter...sciret mg Tr 836
 supra om XBoTr // alia om X 836-837 sua...herbam/impedit herbam sua frigiditate Vd;
 sua[Pe 231va] 837 aliquis corr Vd // qui sciret mg Tr; fuerit del Tr 838 sciret mg Tr; fuerit
del Tr // effectus/est qui add X // impediatur/impediretur Bo // quis²/qui X // eveniet/eveniat Br
 839 impugnat hunc modum quoad tria add in mg X // quia om X 840-841 est tamen inv A;
 est verum Bo 841 im[Fa 267rb]mutabile // predicta/predestinationis X; predictis? Pa 842
 causa[Vb 420rb]rum 843 effectum[Vn 248vb] // et om et lac Vd // sic mg Vb; que del Vb //
 igitur/ergo X 844 consiliari...de om et lac Vd // de eo om Bo 845 eo/hoc Ve 846
 arbitrium/nostrum add BoTr // petit/petunt X // enim lin Tr; e del Tr 847 determinare corr Tr
 848 determinent/determinant Br // novit/determinando del Pa // cognoscendo/determinando
 Fa

850 liberum arbitrium, aut cognoscendo illa que possunt determinare; sed non potest dari primum, quia liberum arbitrium indeterminatum est ad utrumlibet, et ita non potest quantumcumque sit cognitum determinate ducere in notitiam actualis determinationis; similiter etiam non potest dari secundum propter eandem causam, quia omnia determinantia possunt determinare et non determinare; igitur nichil est dictu.

855 Tertio quoque deficit in exemplo quod ponit. Non est enim simile de eventibus naturalibus qui subsunt causalitati celesti et de actibus liberi arbitrii qui non subsunt alicui extrinseco determinanti. Illi quidem sunt necessarii in ordine ad concursum causarum; isti vero semper liberi sunt et contingentes. Quare illi scibiles sunt cognoscenti generaliter totam causalitatem celestem; isti vero scibiles
860 non sunt per cognitionem quarumcumque causarum, cum non determinantur ab aliqua causa, sed immediate procedant ex arbitrii libertate.

Opinio multorum, et videtur oriri ex dictis Magistri in littera.¹ Quocirca dixerunt alii quod hec propositio conditionalis: 'Si Deus novit aliquid futurum, illud eveniet', vel ista: 'Prescitur
865 necesse est fieri', potest intelligi vel sub sensu diviso — et sic propositio est falsa, quia nec necessarium fuit presciri nec necessarium est fieri — vel potest sumi sub sensu copulato, et sic est vera, quod scilicet, stante prescientia, necesse est ut fiat; sicut et propositio illa distinguitur: 'Album potest esse nigrum', est enim vera in sensu diviso, falsa vero in sensu composito. Oppositum autem est
870 in proposito.

Sed nec iste modus evadit, quia semper stat suppositio et sensus compositus. Immutabile enim est hodie quin sit prescius Deus, et per consequens

849 arbitrium/cognoscendo add Fa // aut/ut Ve // illa/ista Vd **850** dari mg Pa // arbitrium om Ve // indeterminatum/identitatum X **851** sit/de del Vd // cognitum om Pa // determinate[Vd 267ra] **853** igitur/ergo X **855** est enim inv Bo; est Vd **856** eventibus/sib del Pa // qui¹/que ABrX; sunt add Pa // celesti corr Br // qui²/que X **857** subsunt/sub Pa // alicui mg Tr; at? del Tr // determinantii[A 293va] **858** concursum/cursum Pa // vero/non Bo // semper liberi sunt/sunt semper liberi BoTr **859** scibiles sunt inv BoTr // cognoscenti/causaliter del Ve // totam mg Tr; tatam del Tr // celestem corr Br **860** per/propter X // cognitionem del et mg Tr // non/de del Pa **861** procedant/procedunt Vd **862** dictis/predictis Vd **863** magistri om Br // magistri in littera/in littera magistri Ve // opinio quorundam explicatur add in mg X // in littera om Bo **864** aliquid/quid Tr; ali mg Tr; illud add Vd **865** sub om Vn // sensu om Fa **865-866** propositio est falsa/est falsa propositio BoTr **866** fuit...necessarium mg Tr // est om X **867** vera[Br 419rb] // scilicet/scitum X // stante/stare Ve **868** propositio illa inv BoTr; propositio ista A **869** sensu¹/diviso del Ve // falsa/falso X // vero/vera Tr // oppositum/compositum Ve; [Pa 247ra] // autem est inv Bo; autem Pa **870** proposito/opposito Vn **871** impugnat opinionem istorum add in mg X // modus/dicendi add Pa **872** enim est inv Br // hodie/hoidie Br // sit/scit ABr

¹ Cf. e.g. Lombardus, *I Sent.*, d.38, c.2 (v.1, ed. Grottaferrata, 279.6-28).

875 immutabile erit quin eveniat. Et qui vult conari ad oppositum deberet conari ad
 immutandam divinam prescientiam et eius intuitum de quo consiliari vanum est et
 superfluum. Igitur id quod prius.

Quid dicendum secundum veritatem.

Et primo quod hec difficultas non oritur ex divina
 prescientia, nisi quatinus creditur quod ex ea propositio
 de futuro formanda sit vera. Restat igitur nunc dicere quod videtur
 880 sub triplici propositione. Prima quidem quod hec difficultas non oritur nisi
 quatinus putatur quod propositio formanda de eventu futurorum habeat ex divina
 prescientia quod sit determinate vera aut determinate falsa. Illud enim, quo
 circumscripto, adhuc sequitur eventus immutabilis omnium futurorum — alio
 tamen dato —, non videtur inferre eventum immutabilem nisi ratione alterius
 885 quod datur — si enim seipso inferret, et ex propria ratione, inferret utique, omni
 alio circumscripto, et eo circumscripto, aliud non inferret; sed manifestum est
 quod, circumscripta omni prescientia et omni intuitu comtemplante futura, si
 tamen propositio formanda vel a casu vel quomodocumque de futuro contingenti
 sit determinate vera, eventus illius est necessario immutabilis. Si enim hec est
 890 vera: 'Sortes erit in tali instanti', de necessitate immutabiliter sic erit. Unde
 sequitur (et est consequentia necessaria ex veritate propositionis) positio sui
 significati pro illo instanti pro quo enunciatur, quia si non ponitur significatum,
 propositio non fuit vera. Et patet necessitas consequentie per regulam positam
 primo Priorum,¹ quia oppositum consequentis non stat cum antecedente. Non
 895 stant enim simul quod Sortes non legat cras in tertiis, et quod hec sit vera:

873 vult/vellet X; ultra A // conari/conati A // deberet/debet Bo 874 in[X 900b]tuitum
 874-875 et superfluum om BoTrVn // igitur/ergo X // id/illud Bo 878 nisi/non Vd //
 quatinus/quatenus X; quat Tr // quod/? Bo 879 de futuro formanda/formanda de futuro Br //
 opinio auctoris explicatur add in mg X // vera/vel A // igitur/ergo X // dicere om Fa // quod lin
 Tr 880 triplici/quadruplici X // prima propositio add in mg X 881 quatinus/quatenus X //
 putatur/quatenus putatur add in mg Tr; putat A // eventus/ar^m fo^a add in mg Tr // habeat corr Pe
 882 vera mg Vb // aut/autem Ve; quod add Vd 882-883 quo circumscripto/coscircumscripto
 Br 883 immutabilis/quod mg Vd 883-886 adhuc...circumscripto¹ om per homeo Fa
 884 eventum mg A; inventum del A 885 enim/in add Bo // ratione/item? Pe // utique/in add
 Vd; et add Vn; de del Br 886 et/sed A // non om VdX // est om Pa 887 omni¹/dei X; divina
 Tr // si/sed A 888 tamen/tantum A // vel²/a add Vd; a quocumque del Ve; a del Br //
 contingenti/contingente Vd 889 determinate[Vb 420va; Tr 417vb] // vera/nota A 889-
 890 eventus...vera om per homeo Ve 890 instanti[Ve 226ra] // immutabiliter/immutabile
 A 891 et/quod BoTrVb // consequentia/i del Pe // necessaria om Pe; quia add in lin Tr //
 positio/posito Bo 892 quia/non del Br // non om X; [Bo 270vb]; nullo modo? A 893 fuit/
 fieri ut A 894 priorum/prior X // oppositum/an del Vd 895 et lin Tr // quod hec/per hoc X;
 per A 895-896 et...tertiis om per homeo Vn

¹ Cf. Aristoteles, Analytica priora I, c.2:25a5-26 (AL 3.1, 7.3-23).

'Sortes cras leget in tertiis'. Si enim non leget, non est vera. Sic igitur, dato quod nullus intellectus sit qui sciat an sit vera vel falsa, sed casualiter proferatur, patet nihilominus quod si propositio vera sit, immutabilis est eventus significatus per eam. Ergo prescientia nichil facit, nisi quatinus creditur quod det propositionibus istis determinatam veritatem.

900 Preterea, Philosophus, primo Peryarmenias,¹ ex sola determinatione veritatis in propositione de futuro contingenti, demonstrat quod omnia evenient ex necessitate, nec oportebit consiliari, aut negotiari, et hoc sive aliquis dicat propositionem sive non dicat, quia propter nostrum affirmare vel negare nichil
905 mutatur in re. Et est sua ratio potissima, quia si quod est album nunc fuit primo verum dicere quoniam erit album, semper fuit verum dicere ab eterno, si esset dicens; ens autem sempiternum immutabile est, et per consequens veritas illa immutabilis est; veritas autem immutabilis esse non potest in propositione nisi significatum sit immutabile in essendo; significatum autem talium propositionum
910 est quod res talis vel talis eveniet; ergo de necessitate eveniet, sive dicatur propositio sive non dicatur, et similiter sive intelligatur sive non intelligatur, quia ex hoc nichil mutatur in re. Prescientia igitur non imponit necessitatem, si cum ea stet quod propositio de futuro contingenti non est determinate vera.

915 Preterea, propositione de futuro contingenti existente nec vera nec falsa, quocumque alio posito, manifeste patet quod non sequitur immutabilis eventus rei. Detur enim quod eventus rei sit immutabilis, sequitur statim quod propositio enuncians illum eventum sit determinate vera; detur ergo quod non sit determinate

896 sortes/ca del Vd // cras corr Tr // leget¹/legat Pa // igitur/ergo X 897 qui/quod Pe
898 patet om X; quod add Ave // nihilominus/per del Fa // vera sit inv Bo // significatus corr
Tr 899 nichil/nil X // nisi/? del Br // quatinus/quatenus X // creditur quod om Vd 900
propositionibus istis inv BoTr // determinatam veritatem inv BoTr; determinata veritatem Vn
901 1 periermenias capitulo ultimo add in mg X // preterea/ma del Tr // peryarmenias/peri
ermenias X // ex/de X // determinatione/voluntatis del Fa 902 veritatis/et add X // futuro/
contuitu del Tr // evenient/eveniant PaVdX 903 ex/de Bo // consiliari/nec del Pa // aliquis/
aliquid Ave 904 nichil/nil X 905 sua ratio inv Tr // quod/quid Ve; quidem A // est² lin Tr
// est album nunc/fuit nunc album Fa // album nunc inv BoTr 906 quoniam/quod BoTr //
quoniam...dicere iter Pe // verum om Bo // dicere²/quod add Bo 907 autem om X // illa/ista
in Vd; est a 907-908 et...est² om per homeo X 908 immutabilis est inv BoTr // veritas/
a del Tr // autem[Br 419va] 910 res om Pa; mg Tr; tres? del Tr // eveniet¹/eveniat
ABoBrFaPeTrVdVnX // eveniet² om Vd; corr Tr 911 intelligatur²/intelligitur BoTr; e del
Vd 912 nichil/nil X // re/igitur del Pa; [Vd 267rb] // igitur/ergo X // non/po del Tr // si/sed
A // cum iter in lin Tr 913 stet/stat ABr; [Vn 249ra] // est/sit X // determinate vera inv BoTr
// vera[X 901a] 914 propositione/propositio PaVeX // existente[Pe 231vb] // nec²/neque
Pa 915 manifeste corr Br // manifeste patet inv BoTr; manente patet Ve // eventus/eventna
Vn // detur/datur Pa 916 detur...rei iter Ve 916-918 propositio...quod² om per homeo
Fa 917 enuncians illum inv BoTr // eventum[A 293vb] // detur/determinate Pa // ergo/enim
Vd // sit² om Vd

¹ Cf. Aristoteles, De interpretatione I, c.9:18b26-19a6 (AL 2.1, 15.9-16.9).

vera, sequitur statim quod eventus non est determinatus, sed ad utrumlibet et
indeterminatus; ergo divina prescientia, vel aliud quodcumque cum quo stare
920 potest quod talis propositio nec vera sit nec falsa, nullam determinationem aut
eventum immutabilem dabit futuro contingenti.

Quod non est alia via ad tollendum antiquam
querelam de prescientia nisi negando quod det
925 determinatam veritatem propositioni de futuro
contingenti. Secunda vero propositio est quod questio de prescientia, de qua
dicit Boetius V De consolatione¹ quod est vetus et antiqua querela, "que a Tullio
cum divinationem distribuit vehementer est agitata, michique ipsi res diu
multumque quesita, nec ab ullo actenus satis diligenter ac firmiter expedita," hec
930 utique questio non aliter solvi potest nisi dicendo quod prescientia non dat
propositioni de futuro contingenti quod sit determinate vera. Et ita solvitur de
facili omnis ratio per quam infertur eventus immutabilis futurorum. Si enim
dicatur quod: 'Deus scit aliquid esse futurum, aut quod aliquid erit; igitur de
necessitate illud erit', oportet negare antecedens. Ista enim est impropria: 'Deus
scit quod Antichristus erit', et in sua proprietate falsa. Hec enim propositio:
935 'Antichristus erit', non est scibilis ab aliquo intellectu, quia non est in se neque
vera neque falsa; scientia autem verorum est; non scit ergo Deus si Antichristus
erit, secundum proprietatem istius propositionis. Adhuc si assumatur de presenti:
'Deus scit quod Antichristus est; igitur erit', antecedens est falsum; igitur
consequentia nulla. Similiter si dicatur: 'Deus scit quod Antichristus fuit; igitur
940 erit', consequentia nulla. Cum igitur non possit aliqua propositio formari alicuius

918 vera om X; mg Vb // statim quod inv Bo // non est determinatus/determinatus non est A // utrumlibet/utrumque PeTrVe // et om BoTr 920 nec¹ om Fa // vera sit inv FaVdX; sit Pe // sit mg Tr // nec² mg Tr; vel Fa; [Fa 267va] 921 immutabilem...contingenti/imponit Tr 923 nisi/q del Br 924 determinatam om Tr 925 secunda propositio add in mg X // vero om BoPa // est om Bo 926 5 de consolatione add in mg X // v/vi del Vd; con del Br // de om Bo // consolatione/que est del Pa // vetus corr Tr // et om A 927 cum/circa X // distribuit om X // est om Bo // agitata/nihil del Tr // michique/mihique X; corr Tr; nihilque Bo; cum quia A // ipsi/ipsa A 928 ullo/illo BoVn // ac/ut A // actenus/hactenus BoBrTrVbX // diligenter[Tr 418ra] // firmiter expedita del et lin Tr; firmiter expediti A 929 solvi potest inv BoTr // nisi corr Bo 930 propositioni de om Tr; propositionem de Pa // futuro/i del Pe 930-931 de facili om Pa 931 omnis ratio inv Tr; faciliter add Pa // eventus om Vn 932 scit/sit Bo // igitur/ergo X // igitur...erit mg Tr; om per homeo Bo 933 enim om A // impropria corr Pa: [Vb 420vb] 934 et om A 935 quia corr Pe // neque/nec BrX; om A 936 neque/nec BrX // scit/sit Fa 937 erit/est A // adhuc/a add Vn // assumatur/deus add A 937-946 propositio- nis...tollit mg Tr 938 deus/sit del Vd; om A // scit/sit Vn // igitur¹/ergo X // erit/est Bo // igitur²/ergo X 939 nulla/est add A // dicatur/quod add Vn // igitur/ergo X 940 consequentia om X // igitur/ergo X // aliqua propositio inv Tr

¹ Boethius, De consolatione philosophiæ V, prosa 4 (CCL 94, 95.1-5).

temporis super quam cadat divina prescientia que possit poni pro antecedente ad inferendum eventum futurorum, manifeste patet quod Dei prescientia non impedit contingentiam eorum. Si enim necessitatem imponeret, aut imponeret causando eam aut concomitando et inferendo eam; constat autem quod non causat, sicut nec visio sessionis Sortis causat ipsam sessionem; nec etiam infert, ut declaratum est;¹ igitur nullo modo contingentiam tollit.

Est ergo considerandum quod ex inopia eloquii humani, quod exprimere non potest nisi per propositionem alicuius temporis presentis, preteriti, vel futuri, quod capit, et ex conditione intellectus nostri qui semper est cum continuo et tempore, ut Philosophus dicit in tertio De anima,² oritur perplexitas istius questionis. Et hoc expresse dicit Boetius V De consolatione,³ cum ait quod: "Huius caliginis causa est quod humane ratiocinationis motus ad divine prescientie simplicitatem amoveri non potest. Etsi ullo modo cogitari queat, nichil prorsus relinquatur ambigui."

Cogitemus ergo quod divina scientia adeo simplex est quod non distenditur per tempus ut sit expectativa futuri, aut memorativa preteriti, aut intuitiva presentis, sed omnino abstrahat ab istis, ut dicebatur supra.⁴ Tunc manifeste apparebit quod non infert suum cognitum nec ut futurum, nec ut presens, nec ut preteritum. Unde nullo modo potest aliqua consequentia cogitari inter scientiam Dei et eventum futuri. Nec etiam potest dici quod Deus sciat quid erit futurum in posterius, quia tunc respiceret illud ut distans. Nec etiam quod sciat quid actu est, quia tunc respiceret ut presens. Propter quod dictum est quod huiusmodi propositiones sunt false secundum proprietatem sui significati. Sed

941 super...divina/supra quam cadit Bo // pro mg Ve; que? del Ve 942 futurorum/manifeste del Ve 943 contingentiam/terum del Vb 944 concomitando/communicando A // eam²/eque Bo // sicut/non del Tr 945 declaratum est inv Bo 946 igitur/ergo X // modo om Bo 947 inopia/opia Ve; humanam del Tr // eloquii/hu del Br; [Br 419vb] // eloquii humani inv Bo 948 potest/proper del Vd // per/aliquam add BoTr // presentis mg? Tr 949 et¹ om BoFaTr; vel X // ex/de A // intellectus nostri inv Fa // nostri mg Vb // et² lin Tr 950 philosophus dicit in/patet BoTr; philosophus in Pe // tertio[X 901b] // oritur/prope del Pe 951 et hoc/ex hoc patet Tr; et hoc patet Bo // dicit/per BoTr; boci del Vn // de om Bo 952 huius/ceraribus ? del Fa // quod²/quia Bo // humane/ratiocionis del Ve // motus/motu X // ad om Pa; corr Br 953 prescientie/scientie Tr // amoveri/moveri X; amoveri A // ullo/nullo TrVdVe 954 nichil om Bo; p del Br // prorsus/? del Br // relinquatur/relinquatur Pa; relinquatur ABr 955 adeo ? add in mg Tr // simplex est inv Bo // non/diste del Tr; distenditur mg Tr 956 distenditur....aut² mg Tr // per tempus/pro tempore X // memorativa/futuri del Vd 957 abstrahat ab istis/ab istis abstrahat BoTr; abstrahit ab istis Fa // dicebatur supra inv Fa 958 infert[Pa 247rb] // nec ut futurum mg Tr // ut² om Tr 959 aliqua consequentia inv Bo 960 inter/intra X // sciat/q del Br // quid/quod Bo 961 quod/quid del Br 962 quid/quod Tr: quod scilicet Bo // presens/? mg Tr 963 sunt iter Vn // false/simile Pa

¹ Cf. [39:303-316]. ² Cf. Aristoteles, De anima III, c.6:430b16-19. ³ Boetius, De cconsolatione philosophiæ V, prosa 4 (CCL 94, 95.5-8). ⁴ Cf. [38:664-731].

965 per eas intendimus exprimere quod Deus non aliter novit rem aliquam positam in
 actu quam noverit ab eterno, quod esse non posset si Sua scientia precederet aut
 distaret ab actualitate rei; nam in illa precessionem aut indeterminata esset, aut si
 determinata, necessario rem ut futuram inferret. Nec est etiam simultanea cum
 actualitate, quia dum actualitas non esset, scientia non esset; quod falsum est. Est
 970 igitur simpliciter abstracta ab omni eo per quod inferret eventum futuri
 contingentis. Nichil enim retinet amplius nisi quantum actualitas contingentis
 posita tribuit tempori preterito. Constat autem quod non tribuebat sibi
 determinationem aliquam ut esset verum quod erit, sicut apparuit in questione
 precedenti in articulo ultimo.¹ Hoc enim dependet ex hiis que dicebantur ibi.

975 Quod prescientia non plus aufert consilium et
 conatum humanum quam actualitas contingentis
 postquam est posita abstulit quin esset ante
 consiliandum. Tertia quoque propositio est quod per istam viam salvatur
 omne consilium et humana sollicitatio de futuris, quia non plus tollit consilium
 980 quam actualitas posita abstulit quin esset ante consiliandum propter
 determinationem quam habet dum actu posita est. Constat enim quod sessio
 Sortis, quando posita est, habet determinationem, nec tamen illam transfundit in
 antea, sive in tempus precedens, immo fuit penitus indeterminata et ad utrumlibet
 pro toto tempore precedenti — et ideo consiliari potuit et sollicitari Sortes an esset
 currendum vel non currendum, sedendum vel non sedendum; sed manifestum est
 985 quod Dei scientia non maiorem determinationem dat huiusmodi sessioni pro
 tempore precedenti — si enim daret, hoc esset quia precederet actualitatem, et in

964 deus[Bo 271ra] 965 noverit/novit X // posset/potest Bo // aut lin Tr 966 rei om
 BoVb; mg Tr // illa/fista Vd // precessionem/processione Pe // indeterminata/determinata Pa
 967 ut futuram om Fa // inferret/et add A // est etiam inv A 968 non¹ lin Bo // scientia/det
lin Tr // quod falsum est mg Br // est² om TrVeVnX 969 simpliciter abstracta inv A // omni
 eo inv Pa; omni Bo 970 nichil/nil X; non Vd // nichil...contingentis om per homeo Ve //
 retinet amplius mg Tr; re^{net} a'p' del Tr 971 autem om Tr 972 determinationem aliquam
inv Tr // in/questione precedenti del Vd 973 in om BoFa // articulo ultimo inv X // hiis/iis X
 // dicebantur ibi inv BoTr; [A 294ra] 974 plus aufert inv Vn 975 quam/quod A 976
 tertia propositio add in mg X // posita/posito Pe // abstulit/abstrahat A // ante/ad A 977
 consiliandum/considerandum Vd 978 humana[Ve 226rb] // sollicitatio/sollicitudo Bo; [Vd
 276va] // futuris/? del Tr; contingentibus add Bo // quia/quod A // plus/? mg Tr 979 quin corr
 Tr // esset corr Bo // ante om Tr; an Vn 980 determina[Vb 421ra]tionem // enim/autem BoTr
 // sessio/cessio A 980-981 quam...determinationem om per homeo Pe 981 nec tamen
inv Vn; tamen del Pa // illam/illa FaVe // transfundit/transfundat A 981-982 in antea sive
del et mg Tr; in anima sive Bo 982 penitus...utrumlibet iter Fa // utrumlibet/utrumque Ve
 983 toto tempore inv Vd; tempore Fa // sollicitari[Br 420ra] // sortes[Vn 249rb] // an/autem
 A 984 non¹ om Ve 985 maiorem/dat add Vd // determinationem corr Pe 986 et lin Tr;
om A // in om Ve

¹ Cf. [38:1021-1265].

illo tunc quo prederet esset scientia determinate vera, et per consequens actualitas scita esset determinata; tollatur ergo, ne precedat scientia, tunc non habebit ex natura scientie actualitas sessionis quod sit determinata pro aliquo nunc precedenti; ergo nec habebit quin de ea possit et debeat esse consilium et sollicitus conatus.

Preterea, illa scientia non aufert consilium aut sollicitudinem vel conatum respectu futuri cui nulla propositio opponitur, nisi illa que negat rem esse, quando est. Propter hoc enim tolleretur conatum, quia haberet oppositam propositionem cuius significatum non posset poni in actu, manente illa scientia in sua veritate; si autem nullum habet oppositum, nisi quantum habet actualitas rei, quando est posita, non plus impeditur consilium quam actualitas impeditur — quicquid enim eveniet non discordabit a scientia, sicut nec pro precedenti tempore quicquid eveniret discordabat cum actualitate iam posita; stant enim hec duo simul, scilicet quod hec actualitas modo sit posita determinate, et tamen quod heri eque suum oppositum poni potuit sicut ipsa; unde non erat superfluum consilium nec conatus. Sed manifestum est quod divine prescientie nichil est oppositum nisi quantum est oppositum actualitati rei, dum est — ipsa enim abstracta est ab omni preteritione et futuritione et indistat ab actualitate rei, et per consequens non plus respicit instantia precedentia actualitatem quam actualitas respiciat; quicquid ergo eveniat in futurum non discordat a prescientia, sicut nec ab actualitate iam posita discordat aliquid quod esset heri venturum; igitur divina prescientia consilium non excludit.

Et si dicatur quod actualitati iam posite nunc repugnat aliquid quod erat

987 tunc om BrFaVeVn; termino X // conse[X 902a]quens 988 esset determinata inv Ve; enim determinata Pe // ergo iter A // ne/nec VnX 989 ex...sessionis/actualitas sessionis ex natura scientie Pa 990 sollicitus/a? del Vd 992 quomodo scientia non auferat consilium et sollicitudinem et quomodo sic add in mg X // illa/ista Vd // aufert/aufertur Tr // aut/autem Ve // sollici[Pe 232ra]tudinem // vel[Fa 267vb] 994 conatum corr Tr // oppositam propositionem inv BoTrVd 995 non lin Vd // illa scientia/inscitia X; scientia Ve 996 autem/h del Vd 997 non[Tr 418rb] // impedit/impedit A // impedit/impedit Tr // quicquid/est del Tr // enim om Pa 998 eveniet/eveniat ABrFaPeVdVeVnX; eveniat et corr Tr // discordabit/discordabat Br // scientia/scientia del Tr // sicut mg Tr // sicut nec inv X // pro om AVd // precedenti corr Tr 999 discordabat corr Tr; a scientia del Vn; discordabit A 1000 hec om Fa // actualitas corr Vd // modo/non BoTr; materie A // posita om Pe // determinate/determinata Ve // tamen/heri del Fa // heri mg Tr 1000-01 eque suum oppositum/suum oppositum eque BoTr; in del Tr 1001 ipsa/erit del Tr; n del Vd; ipsi A // non lin Tr; om Bo // nec/vel BoTr; aut Br 1002 nichil/nihil X 1002-03 nisi...oppositum om per homeo Vd 1003 quantum/quando Bo 1004 preteritione et futuritione/furitione preteritione BoTr // indistat/indistanter X 1005 instantia/indistantia Fa // precedentia/precedente Bo // actualitatem corr Tr; actualitate Bo // actualitas/ipsa add BoTr // ergo om Pe 1006 actualitate corr Br 1007 quod esset heri/heri quod esset Fa; quod heri esset BoTr // heri corr Bo // igitur/ergo X 1008 excludit/includit Fa 1009 solvit instantiam add in mg X // dicatur/dicitur Fa // actualitati corr Vd; actualitate A // posite/posito Vn // nunc/non VdX

- 1010 heri venturum, videlicet oppositum ipsius actualitatis, dicendum quod heri non erat aliquid venturum vel futurum determinate. Non enim plus erat ventura actualitas quam eius oppositum, sed cum disiunctione erat venturum: Vel hoc vel illud. Quare non repugnabat quod erat heri venturum isti actualitati iam posite, et eadem ratione nec repugnabat divine prescientie. Unde patet quomodo ista non
- 1015 est propria: 'Deus scit quid est futurum vel venturum', quia nichil est determinate venturum vel futurum, sed tantum sub disiunctione 'hoc vel illud', et hoc utique Deus scit, scilicet quod hoc vel illud. Assertio vel negatio est ventura, sed determinate nescit quod assertio sit ventura, quia nec est ventura determinate. Deus autem scire non potest quod non est, alias sciret falsum.
- 1020 Conclusio istius articuli. Ex predictis colligi potest pro conclusione quod difficillimum est modum convenientem adhibere quo exprimitur illa notitia quam Deus habet de futuro, quia nec istud est proprie dictum quod habeat notitiam de futuro, quia nulla res est futura nisi disiunctive, scilicet quod res vel suum oppositum est ventura. Similiter nec proprie dicitur
- 1025 quod actualitas futuri, que ponitur, cognoscitur a Deo, quia supponitur quod illa actualitas sit futura, aut ponenda — non est autem nisi cum disiunctione, ipsa scilicet vel eius oppositum. Et breviter, nulla propositio in qua ponatur aliquid pertinens ad futurationem exprimit proprie divinam prescientiam, immo est falsa in sua proprietate. Sed si dirigatur mentis aspectus ad aliquam rem positam iam
- 1030 in actu que prius fuit contingens, nec magis ventura quam suum oppositum, possumus dicere quod illa fuit eternaliter nota a Deo notitia non distante nec

1010 heri¹ del et mg Tr // videlicet/scilicet BoTr // oppositum/ip del Br // ipsius/istius Vd; illius Br // heri² del et mg Tr; eri A 1011 erat¹/terminat Vn // aliquid/ad A // venturum/videlicet oppositum ipsius actualitatis del Ve // venturum vel om BoTr 1011-13 venturum...non om Fa 1013 heri del et mg Tr // isti om BoTrVb // actualitati/actualitate A 1014 eadem ratione inv Bo // repugnabat/repugnat Vn // divine prescientie inv BoTr // quomodo deus scire non potest quod non est add in mg X // quomodo ista/consequentia illa Vd 1015 deus/est q del Pa // futurum vel venturum inv Br; futurum Pa // nichil/nihil X // est determinate inv Bo; est determinare A 1015-16 vel...venturum mg Tr 1016 venturum vel futurum inv Pe; venturum Tr // disiunctione/vel add Vd 1016-17 et...illud om per homeo Vn // et... assertio iter Fa 1017 quod om X // illud/scilicet add Br 1018 determinate¹/nes del Vd // quod/negatio del Vn; hec add A // assertio/determinatio Br // ventura¹ [Br 420rb] // quia... ventura² om per homeo Ve // determinate²/determinare Ve 1019 scire non potest/non potest scire BoTr // quod non est/quia nunc tamen A // falsum om Tr; non scibile mg Tr 1020 istius/totius ATr 1021 difficillimum del et mg Tr // convenientem corr PaPe // quo/quomodo Bo 1022 illa notitia inv Bo // deus habet inv Br // de/venturo? del Fa // nec/non Ve // est om Pa // est proprie inv Tr 1022-23 quia...futuro om per homeo X 1023 habeat [Vb 421rb] // quia/quod Vd // est/de del Fa 1024 est mg Tr // ventura mg Tr; venturum X 1025 ponitur/ponetur ABoTrVb; om Vn // cognoscitur iter Pe; co[X 902b]gnoscitur // illa/ista Vd 1026 sit[A 294rb] // futura aut ponenda/futurum ut ponendo A // nisi om A 1028 falsa/falsus A 1029 dirigatur del et mg Tr // positam? del Tr; presentem mg Tr // positam iam inv Vn 1030 prius/primo A // nec/etiam add Fa // magis corr Tr // ventura/est add Fa 1031 dicere/habere Bo // eternaliter[Bo 271rb] // nota/noti A // a om X

precedente. Et ideo improprie etiam dicitur quod fuit nota, quia istud quandam
 precessionem notitiae importat. Unde patet quod omnino deficit intellectus noster
 intuitivus in apprehendendo quomodo Deus absque omni preteritione et
 1035 precessionem scientiae novit actualitatem iam positam — et tamen non de novo sed
 ab eterno. Semper enim intellectus immiscet preteritionem vel futuritionem, et
 exprimit cum propositionibus preteritionem vel futuritionem includentibus, ex
 quibus incompetenter adiunctis, velit, nolit, quicumque intelligens divinam
 1040 scientiam paralogizabit se ipsum, faciendo non causam causam. Non enim divina
 scientia infallibilis et certa, abstrahens ab omni futuritione, infert aliquam partem
 contradictionis determinate esse venturam, sed hoc infert futuritio falso
 apprehensa a nobis, vel potius false adiuncta et apposita ex nostro modo
 intelligendi. Et in hoc articulus tertius terminetur.

Articulus Quartus

1045 An contingentia rerum excludat immutabilitatem
 divinae praescientiae.

Opinio Thome in Scripto primo. Circa quartum vero
 considerandum quod aliqui dixerunt Deum posse non praescire quod praescit, et
 etiam praescire quod non praenovit, loquendo de scientia visionis per quam
 1050 cognoscuntur quae aliquando in tempore sunt futura, non autem loquendo de
 scientia simplicis intelligentiae per quam cognoscuntur possibiliter fieri quae non
 fierent et possibiliter fieri quae fierent. Ista enim se extendit ad omnia, et ideo non potest se

1032 improprie corr Bo // nota quia/non quod X // istud/illud BoTrX 1032-33 quandam del
et mg Tr // quandam precessionem inv X 1033 importat/importatur A 1034 intuitivus
del? et mg Tr // apprehendendo/apprehensione X 1035 actualitatem/actualiter A // tamen/de
del Pa; ? del Br 1036 immiscet/in nullam Vd; immiscet Pa; vel add BoTr; emiscet et corr Br //
 preteritionem[Vb 267vb] 1036-37 preteritionem...propositionibus om per homeo Vd //
 et...futuritionem om per homeo Ve 1037 preteritionem corr Pe // includentibus corr Br //
 ex/in Vd 1038 incompetenter/competunt Vd; competenter BoPa; excludit del Ve // adiunctis
 [Pa 247va] // intelligens/intellectus Ve 1039 scientiam/prescientiam Tr // paralogizabit se
 ipsum/se ipsum paralogizabit Tr; se ipsum paralogizat Bo // causam¹/ut add in mg Tr; ut add
 BoBrVd // causam² om AFaX; mg Tr 1040 infallibilis/intelligibilis ? Bo // abstrahens/
 apstrahens Br 1041 determinate mg Tr // venturam/venturum Pe // futuritio/futuritionem Tr
 // falso/false FaVd; sive A 1042 apprehensa/apprehensam Tr // vel/sed BoTrVb // false corr
 A // apposita/opposita X; infert futuritio falso apprehensa a nobis seu potius falso adiuncta
mg Tr 1043 articulus tertius inv Fa // terminetur/terminatur Tr 1045 excludat/excludit Pe;
 divinita? del Br 1047 thome in scripto primo/quotundam X // thome? Tr // primo? Tr; om
 Bo // vero om X 1048 dixerunt/voluerunt del Br // quomodo scientia visionis potest deus
 praescire quae non praenovit add in mg X 1048-49 et etiam inv Bo; et[Vn 249va] 1049
 etiam/ita A; lin Br 1050 quae/quod Bo 1050-51 quae...cognoscuntur om per homeo Vd
1050-52 quae...et om X 1051 scientia simplicis intelligentiae inv Br 1052 et...fient om
per homeo VeVn // se extendit inv PaPe // omnia/divina A

extendere ad plura vel pauciora.¹ Cuius ratio sumitur, quia licet attributa sint idem realiter, rationes tamen eorum differunt, et ita aliquid attribuitur uni quod non competit alteri. Propter quod dicimus Deum scire que non vult, vel que non facit.² Est autem intelligendum quod actus voluntatis liber est in egrediendo a voluntate, quia postquam transit in preteritum, iam non subiacet facultati ipsius. Actus autem divine voluntatis numquam pertransit in preteritum, sed est semper quasi in egrediendo a voluntate. Et ideo semper manet libertas divine voluntatis. Unde Deus potest non velle quod vult; non tamen quod simul velit et non velit, vel ut nunc velit et postmodum non velit, quia ex parte voluntatis, cum sit immutabilis, non potest accipi nunc et post. Secundum hoc ergo potest concedi quod Deus potest non prescire quod prenovit, aut econverso, quia actus prescientie subiacet voluntati. Prescit enim Deus ea que vult fieri et que operaturus est; posset autem operari plura vel pauciora quam operetur si vellet; et ita prescientia videtur ad plura vel pauciora se posse extendere quam extendat. Licet autem sic possit, tamen prescientia immutabilis est. Unde distinguendum est secundum sensum coniunctum et divisum, quia coniunctim non est verum quod Deus possit non scire quod scitum est ab Eo, quia mutaretur si posset non scire, ex quo scitum est. Si autem accipiatur divisim, sic est in potestate Sua scire et non scire.³

Sed hic modus dicendi, quamvis videatur esse Magistri Sententiarum,⁴ et communiter sic dicatur, nihilominus stare non potest in multis. Primo quidem in hoc quod dicit divinum velle semper esse quasi in egrediendo a voluntate.

1053 ad² om Vn 1054 et/t del Vd // ita[Br 420va] // aliquid/quod A 1055 competit/convenit Tr // quod om Pa // que¹/quod A // vel que non/nec Tr; vel aliqua Bo 1056 est²[Tr 418va] 1057 voluntate mg Tr; necesse del Tr; et ideo semper manet del Vb // quia/sed Br // transit/transivit Bo // non om Tr 1058 pertransit/transit BoBrTr 1059 quasi om Pa // in om X // divine voluntatis inv BoTr; [Ve 226va] 1060 quomodo possit deus non velle quæ vult et quæ non add in mg X // quod¹/que X // et non velit om per homeo A; et nolit X; vel non velit FaTr 1061 vel om Tr // cum/in omni A 1062 nunc corr Tr // et corr? Ve // post/pati? A // secundum om Vd // hoc lin Tr; om Bo // ergo/autem Vd // potest lin Tr // concedi/p del Fa 1063 potest non inv A // prenovit/prevenit Bo // quia[X 903a] 1064 deus/eque add Vd // que² om Tr 1065 operaturus/comparaturus Ve; opera...? Tr; mg Tr // est iter in mg Tr // posset mg Tr; possent Tr // operari/comparari Bo 1065-66 quam...pauciora om per homeo PeVn; [Fa 268ra] 1066 prescientia/presentiam X 1067 est om A 1068 coniunctum¹/disiunctum X // quia/et Vd // coniunctim²/coniunctum Tr 1069 deus/non del Pa // mutaretur [Pe 232rb] // non²/stare del Ve 1070 sci[Vb 421va]re // est¹ lin Tr // potestate sua inv BoTr 1072 impugnat hanc sententiam add in mg X // esse om Bo 1073 quidem om BoTr 1074 divinum iter in lin Tr // velle/vel est Br

¹ Cf. Aquinas, *I Sent.*, d.39, q.1, a.2 (v.1, ed. Mandonnet, 922-923). ² Cf. Aquinas, *I Sent.*, d.39, q.1, a.1 (v.1, ed. Mandonnet, 920). ³ Cf. Aquinas, *I Sent.*, d.39, q.1, a.1 (v.1, ed. Mandonnet, 920-921). ⁴ Cf. Lombardus, *I Sent.*, d.38, c.2 (v.1, ed. Grottaferrata, 281.25-282.9).

- 1075 Probabitur enim infra¹ quod Deitas est quoddam velle subsistens purum absque omni potentia volitiva, sicut et intelligere purum. Ubicumque enim est ratio potentie volitive, ibi est ratio imperfectionem importans, quia omnis possibilitas dicit imperfectionem maxime; susceptiva voluntas autem dicitur velle suscipiendo volitionem formaliter et non eliciendo; sed constat quod in Deo non est aliqua
- 1080 ratio imperfectionem importans; ergo non est in Eo potentia volitiva, sed velle inelicitum, actus purus, et subsistens.

- Secundo vero in eo quod ait quod Deus potest non velle quod vult, non quod simul velit et non velit, nec etiam quod postmodum non velit. Secundum hoc enim sequeretur quod aliquod velle esset in Deo quod potuisset non esse, et
- 1085 aliquod velle non esset in Eo quod tamen esse potuisset; sed hoc est impossibile, quia quicquid umquam possibile est esse in Deo, totum est actu, et quod non est actu, est impossibile simpliciter in Eo esse, alioquin, cum quicquid sit in Deo sit Deus, esset aliquis Deus possibilis qui non est, et aliquis Deus possibilis non esse Deus; igitur poni non potest quod isti dicunt.

- 1090 Tertio vero deficit in eo quod ait scientiam visionis posse se extendere ad plura vel pauciora, pro eo quod Deus potest facere plura vel pauciora quam faciat. Constat enim, etiam secundum istos,² quod scientia visionis terminatur ad res prout sunt exhibite presentialiter in sua actualitate; sed ut sic omnino immutabiles sunt, quia esse, quod est, quando est, necesse est esse; unde conceditur ab eis
- 1095 quod futurum ut subest divine prescientie necessarium est; ergo non possunt

1075 probabitur del et mg Tr // enim infra iter in mg Tr // quod/divinum velle vel add Br // quoddam/quedam Pe // subsistens/velle add Fa 1076 purum/pure VdVn // ubicumque lin Tr; ubique Tr; verusque A; corr Br // est¹/potentia del Tr // ratio mg Tr; p del Br 1077 potentie iter in mg Tr // volitive mg Tr; tolligere? Tr // est om X; est del Tr // possibilitas/impossibilitas A; imperfecta del Br; potentialitas Br 1078 dicitur/dicit BoTr 1079 volitionem formaliter inv Bo 1081 inelicitum/et add Bo // actus purus mg Vb 1083 et non velit om Pe // quod² mg Vb; ante velit Tr // post[A 294va]modum 1084 hoc om Fa // quod²/igitur A 1085 non om Ve // esset/est ABrFaPaPeVbVdVn; esse Bo; corr Tr // esse corr Tr 1086 quia lin Tr; quod del Tr // umquam/numquam ABrVd; ubique Bo // possibile mg et lac Vd; posse del Tr // possibile est/est impossibile Bo; iter in mg Tr // esse om X // est³/in add X 1086-87 totum...deum om per homeo Pa 1087 impossibile/quia quidquid umquam del Vb // simpliciter in eo/in eo simpliciter Bo // alioquin mg Tr; aliud qui del Tr // sit¹/est add Tr 1088 esset/ai del Vd; om Vn // possibilis¹ om BoTr // qui/tamen add BoTr // est/esset Br // aliquis/aliquid Tr // deus³ om PeVe; etiam FaVd; est Pa; et add A; [Br 420vb] // possibilis²/impossibilis VdVe; qui add BoTr // esse/est ATr 1089 igitur/ergo X // poni non potest/non potest poni BoTr // quod/quidem Pe 1090 quomodo nec etiam possit dici quod scientia visionis possit se extendere ad plura add in mg X // posse om A // se om Vn // ad/a del Vd 1091 facere om Fa // vel²/a del Vd // faciat/facit X 1092 etiam om BoTr // istos corr Tr 1094 esse¹/est Fa; omne Br; [Vd 270ra] // est³ om Fa // unde mg Tr 1095 quod om ABofaPaPeTrVbVdVeVnX // necessarium est/necessario X; inv Bo

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.46, a.1 (ed. Rome, 1086E-1088aD).

² Cf. Aquinas, I Sent.,

d.38, q.1, a.5 (v.1, ed. Mandonnet, 910-911).

pauciora vel plura attingi notitia visionis.

1100 Preterea, conceditur ab istis¹ quod istud antecedens est necessarium: 'Deus scit aliquid esse futurum', et consequens etiam est necessarium, si inferatur: 'Ergo illud erit', prout tamen subest scientie divine, scilicet prout est in sua presentialitate; sed prescientia et prescitis sic existentibus necessariis, impossibile est quod prescientia se extendat ad plura vel pauciora; igitur illa duo repugnant.

1105 Quarto etiam deficit in hoc quod ait de illa distinctione, quia si divisim verum est quod Deus potest aliquid prescire et non prescire, aut quod aliquid prescitur potest esse non prescitur, secundum hoc enim sequeretur quod res secundum quod subsunt divine prescientie non essent necessarie, cuius oppositum isti dixerunt,² inducendo verbum Philosophi, primo Peryarmenias,³ dicentis: "Omne quod est, quando est, necesse est esse."

Quid dicendum secundum veritatem.

1110 Et primo quod prescientia accepta secundum proprietatem vocabuli, si esset in Deo, posset minui et augmentari, sed recurrendo ad effectum quem intendimus ponendo in Deo prescientiam, non potest minui nec augeri. Restat igitur nunc dicere quod videtur sub triplici propositione. Prima quidem, quod aliud est proprietas significata per prescientiam, ista enim importat precessionem scientie ad scitum, et expectativam

1096 attingi/atingit Pe // notitia/scientia BoTr 1097 istud/illud BoTrX // antecedens/consequens A 1098 scit mg Tr; sit del Tr // esse futurum inv Vd // et/per add BoTrVb // etiam om BoPaTr // etiam est inv Br // est necessarium inv BoTr; deus scit aliquid esse futurum del Ve 1099 tamen/causa A // scientie divine inv Br // scilicet/sed AFa // prout²/potest Fa 1100 sua om X // sed/et BoVb // necessariis mg Tr; numerus? del Tr 1101 est om Br // igitur/sibi X // illa/ista A 1102 repugnant[Bo 271va] 1103 etiam/vero X // quod/de del Fa // de/quod Bo // si om Tr 1104 deus[X 903b] // aliquid²[Tr 418vb] 1105 enim om X 1107 dixerunt/dicunt BoTrVd // peryarmenias/peri hermenias X 1107-08 inducendo...dicentis/quod probant per illud BoTr 1108 omne/esse A // est³ om A 1111 proprietatem/notabili del Vd // deo/in esse add Pe 1111-12 minui et augmentari/augmentari vel minui Bo 1112 augmentari/augmentari X; augeri TrVe // recurrendo/referendo Vd 1113 ponendo/sciendo Pe; ponere A // in deo om TrVn // non/nec BoVdVeVnX 1114 igitur om X // nunc om Pa 1114-15 restat...significata mg Br 1115 prima propositio add in mg X 1116 precessionem/processionem BoX // scientie/prescientie A // et/ad add Ve // expectativam/exspectativam X

¹ Cf. Aquinas, Summa Theologiae I, q.14, a.13 (ed. Paulinæ, 83a-b). ² Cf. Aquinas, I Sent., d.38, q.1, a.5 (v.1, ed. Mandonnet, 912): "Ad tertium dicendum, quod actus divinae cognitionis transit supra contingens...et quia esse quod est quando est, necesse est; quod tamen absolute non est necessarium; ideo dicitur, quod in se consideratum est contingens, sed relatum ad Dei cognitionem est necessarium." ³ Cf. Aristoteles, De interpretatione I, c.9:19a23-24 (AL 2.1, 17.2-3).

- notitiam, et transitum super rem ut futuram; aliud vero est effectus ille quem intendimus in Deo ponere, prescientiam Sibi attribuendo, intendimus enim quod est in Deo quedam notitia abstracta penitus ab expectatione et futuritione
- 1120 quacumque, ad quam se habet actualitas contingentis dum est posita eodem modo sicut dum posita non est. Si igitur primo modo in Deo prescientia poneretur, inevitabile esset quin contingentia rerum mutabilitatem induceret in prescientia Dei. Impossibile est enim quod obiectum cognitum sit mutabile ac possibile
- 1125 minui et augeri quin scientia sit mutabilis et possibilis augmentari et minui, saltem extensive, quod non est possibile fieri quin aliqualiter intrinsece mutetur; sed obiecta divine prescientie mutabilia erunt et possibilis minui et augeri, si feratur determinate in aliqua ut futura, utpote in fienda — potest enim Deus, vel homo, multa facere que non facit, et non facere quedam que facit; ergo nullo modo est in Deo prescientia fiendorum sic quod Deus sciat aliqua esse fienda et aliqua non
- 1130 fienda in futurum quin Eius scientia variabilis sit per augmentum et diminutionem. Unde non est verum quod hec propositio: 'Tale quid est futurum, vel fiendum', sit magis vera quam sua opposita, scilicet: 'Tale quid non est futurum, vel non fiendum'. Patet enim quod omnia contingentia omnino sunt similia in hoc quod quodlibet est fiendum et non fiendum. Nec est bona distinctio
- 1135 futurorum quod quedam sint fienda et quedam non fienda; immo omnia sunt ad utrumlibet, inquamtum futura. Et per consequens non potest esse variatio in divina prescientia prout cognoscit futura, non quidem Sibi futura, sed respectu presentis temporis. Talia quidem cognoscuntur a Deo ut sit non determinate, sed sub utraque parte contradictionis. Scit enim quod omnia contingentia sunt ad
- 1140 utrumlibet, sic quod futura est pars altera contradictionis affirmativa vel negativa.

1117 transitum corr Tr; si del Vd; tamen scitum Br // super rem om Vn // futuram/sed del Tr // aliud/alius Fa // effectus ille inv BoTr // ille/iste X // quem mg Tr; que del Tr 1118 sibi/igitur Bo // attribuendo/igitur add Bo // enim om Bo 1119 est in deo/in deo est TrVd // est lin Tr // notitia/abstractiva del Vn // ex[Vb 421vb]pectatione 1120 quacumque ad/quemcumque id A // contingentis corr Fa; consequentis del Fa // posita/in deo del Tr 1121 posita non inv X // igitur/ergo X // prescientia/scientia Bo // quin/t del Vd // mutabilitatem[Vn 249vb] 1121-28 in...est mg Tr 1122-23 prescientia dei inv Fa 1123 mutabile/c del Vd 1124 quin ...minui om Ve // scientia/ti? del Vd; scit del Pa // augmentari/augumentari X 1124-26 saltem...augeri om per homeo Fa 1125 mutetur/inducet Ve; immutetur Br 1126 feratur/ferantur X 1127 ut futura om Ve 1128 facit¹/faciet Bo; [Br 421ra] // non²[Pa 247 vb] // quedam om Vd; quam A // que²/q del Pe // modo/in prescientia add in mg Tr 1129 prescientia/scientia BoTr // esse/futura add Fa 1129-30 et...fienda om per homeo Pe 1130 in futurum om Tr; in futura A // variabilis corr Fa // sit/scit Vn // augmentum/augumentum X 1131 est¹ om Pa 1132 vel mg Tr // fiendum/non add A // sit/fit A // scilicet/quod add Br 1133 in quo omnia contingentia sunt similia add in mg X // vel non fiendum om Ve // non om ABoTr // sunt/sint Fa; vera del Fa 1134 quodlibet...et om Ve // et mg Tr; vel del Tr; vel Br // non/nec Ve 1135 quod/que Bo // sint/sunt BoTr // quedam mg Pa 1137 quidem/quedam Vd; non quidem del Vb 1138 presentis iter in mg? Tr // presentis temporis inv Br 1139 scit/sit BoVb; corr BrTr // enim lin Tr; om Bo // sunt/sint Bo 1140 pars altera inv BoFaVd

Non autem determinate scit quod ista sit futura et non illa, quia tunc esset in Eo prescientia primo modo accepta.

Si vero accipiatur effectus quem intendimus, scilicet quod res contingens, actualiter posita, est nota Deo, nec aliter postquam est posita quam
 1145 dum non erat, pro eo quod non distat actualitas sua a divina scientia secundum lineam successionis — non enim prius fuit scientia quam actualitas, nec tamen propter hoc simul fuit vel incepit cum ea, sed ista duo apprehendantur de divina scientia quod nec precessit actualitatem nunc positam, nec etiam cum ea incepit, sed est quoddam necesse esse — tunc manifeste patet quomodo contingentia
 1150 rerum non ponit varietatem in divina scientia ita quod possit prescientia sic accepta minui vel augeri. Res enim aliqua non dat scientie mutabilitatem nisi inquantum res illa variabilis est; sed actualitas posita variabilis non est inquantum posita est, licet eius futuritio variabilis esset; ergo nec illa notitia in qua ponitur absque futuritione et absque coexistentia cum indistantia sola, abstrahendo ab
 1155 omni relatione temporis, in tali, inquam, notitia mutabilitatem non ponet. Et per hoc patet quod omnes actualitates preterite nullam variationem posuerunt esse possibilem in divina notitia eternaliter per abstractionem ab omni duratione immutabiliter existentem. Quare nec aliqua alia actualitas que in ea obiective sit posita, quantumcumque nos vocemus eam 'futuram', cum tamen non sit verum
 1160 quod magis futura sit quam eius oppositum, ponet varietatem in predicta notitia.

Ex quo etiam patet quod numerus predictarum actualitatum minui non potest, quia tunc essent variables, et aliqua ex eis posset non esse postquam est

1141 autem lin Br; quidem del Br // scit corr Br // ista corr Bo // sit corr Tr // illa/ista Vd // in eo om Pe; in deo X 1144 contingens/attingens Br // actualiter/actu X // est¹/et del Pe // posita²[A 294vb; Vd 270rb] // quam mg Tr; quod iod del Tr 1145 dum/cum A // non¹ lin Tr // distat[X 904a; Ve 226vb] // actualitas sua inv BoTr // scientia/essentia Vn 1146 successionis iter in mg? Tr // prius fuit inv Pa; [Fa 268rb] // actualitas/sua a del Ve // tamen om Vd 1147 simul fuit inv Ve // duo corr Br // apprehendantur de/apprehenduntur de X; comprehendantur a Br 1147-48 divina scientia inv Tr 1148 actualitatem/sic del Fa // nunc/nec Bo // nunc positam inv Fa // nec/ esse del Tr // incepit/incipit Ve 1149 esse/est Tr // tunc/nunc X // manifeste/manifestus Bo // patet/quod del Tr // contingentia/contingentiam Ve 1150 non mg Pa; nec Tr // ponit corr Ve; actualitatem del Pa // declaratio pulcherrima quomodo res aliqua non dat mutabilitatem scientiæ diviniæ add in mg X // ita/vel A // possit/divina add Vd 1151 minui? iter in mg? Tr // aliqua om Vd 1152 illa[Pe 232va]; ista A // variabilis¹ corr Vn; invariabilis Fa // variabilis non est/non est variabilis BoTr; invariabilis non est Fa 1153 eius/enim BoVb // esset/sit Bo // illa/ista Avd 1154 absque/contingentia del Fa // indistantia/indistans Tr 1155 mutabilitatem/immutabilitatem Fa 1156 patet/ponet Fa // posuerunt/possunt Vn 1157 eternaliter[Tr 419ra: manus mutat] // abstractionem ab omni iter in mg Tr // ab/de del Vd 1158 quare[Vb 422ra] // nec aliqua? Tr // obiective mg Br 1159 nos vocemus inv Pe 1160 futura sit inv BoTr // oppositum/et add AFa 1161 quomodo numerus actualitatum futurorum non possit augeri nec minui add in mg X // predictarum/illarum Br 1162 potest/posset et corr Vd // quia om Vd 1162-63 est posita inv BoTr

posita. Similiter etiam nec potest augmentari, quia sicut actualitates posite in precedentibus instantibus, dum sunt posite, non possunt esse non posite, ita et
 1165 ille que in predictis instantibus sunt non posite, non possunt esse posite, quia non esse, dum non est, necesse est non esse. Sicut ergo preterite actualitates invariabiles sunt, sic et non actualitates; propter quod actualitates augmentari non possunt, nec numerus earum, quia sequeretur quod posset minui numerus non actualitatum.

1170 Sic igitur patet quod Dei prescientia non potest minui vel augeri, sic accipiendo prescientiam sicut veraciter est in Deo. Sed si aliter esset in Eo, sicut multi imaginantur, scilicet quod hec propositio esset propria et in sua proprietate vera: 'Deus scit quod hoc fiet' necessario posset mutari, cum sit possibile quod
 1175 illud non fiat, et posset augeri, si sciret quod tale quid non fieret, cum possibile sit fieri. Unde patet quomodo decipit imaginatio communis, quia Deus non scit quod istud fiet in futurum, sed quod illud fiet vel eius oppositum, sicut et nos scimus. Habet tamen quamdam scientiam a nobis inattingibilem et abstractam, qua eodem modo scit rem dum non est quomodo scit quando est. Et ideo sicut numerus rerum, quando sunt, immutabilis est et invariabilis per augmentum et
 1180 diminutionem, quia quelibet res, quando est, necesse est esse, et ita earum numerus necessarius est, sic et scientia illa inattingibilis et abstracta omnino immutabilis, et impossibilis est minui vel augeri.

Quod scientia Dei omnino immutabilis est de quibuscumque cognitis obiective. Secunda vero propositio est
 1185 quod scientia Dei immutabilis est circa quecumque obiecta. Impossibile est enim

1163 nec om PaVb; non BoTr // augmentari/augumentari X 1163-64 in...posite² om per homeo Fa 1164 dum lin Br // posite¹[Br 421rb] // possunt/non del Br // et/quod X 1164-65 ita...posite om per homeo BoPeVd; mg Tr 1165 predictis/precedentibus Fa; preteritis Br // esse/non add Fa // posite²/ita et ille que in precedentibus instantibus sunt non posite non possunt add Fa 1166 esse²/omne A // non est necesse/necesse non Tr; est necesse Bo // preterite/predicte Br 1167 invariabiles/variabiles A // invariabiles...quod om per homeo Ve // sic et non/et in A 1168 possunt/nec del Bo // numerus earum inv Tr // earum/eorum ABoTr 1170 igitur/ergo X // dei/divina X; om A 1171 esset in eo/in eo esset BoTr 1172 esset/esse PaVe // proprietate/d del Br 1173 scit/erit X // hoc om A 1174 illud/id Vn // fiat/fiet Br // sciret[Bo 271vb] // non² om Ve // fieret/fiet A // cum lin Tr; om Bo 1175 decipit/deficit BoTr // quia/quod Bo 1176 istud/illud X // futurum/quod del Tr // sed lin Tr; quia Bo // quod illud inv Fa // illud/id X // fiet²/in futurum del Ve 1177 tamen/enim A // nobis/intangi del Br // inattingibilem/attingibilem FaPaVe 1178 rem...scit om per homeo Ve // scit²/fit Vn // ideo/non A 1179 quando sunt/ipsi fient A // invariabilis corr Tr; immutabilis A // augmentum/augumentum X 1180 diminutionem quia/dimutionem et Ve 1181 necessarius est inv BoTr // sic et/si tota A // inattingibilis/inactualibus Pe 1182 impossibilis/mutabilis del Ve // augeri[X 904b] 1183 immutabilis est inv Fa 1184 secunda propositio add in mg X // quibuscumque/omnibus BoTr; quibus Vn // cognitis/cognita Vd; cognitio Pa // est om BoVd 1185 scientia dei inv Vd // est¹ om Pa // circa/secundum A // est enim inv BoVe; non add Ve

1190 scientiam immutabilem esse quantum ad obiectum intuitum quod ponitur in
 1195 conspectu scientis, quin etiam immutabilis sit quantum ad omnia equipollenter
 cognita ex notitia illius obiecti; sed declaratum est supra¹ quod omnia tam
 simplicia quam complexa, tam actualiter existentia quam non existentia, cognita
 sunt cognita Deitate, sic quod cognitio Deitatis est equipollenter et amplius
 cognitio omnium aliorum; constat autem quod Deitas immutabiliter est cognita, et
 de necessitate stat in divino prospectu; similiter etiam Deitas de necessitate est
 similitudo eminens omnium aliorum, ita quod, Ea immutabiliter cognita, sequitur
 quod eadem immutabilitate alia sint cognita eminenter; ergo necesse est quod
 1195 scientia Dei immutabilis sit respectu quorumlibet cognitorum.

Preterea, scientia Dei attingens Deitatem dicitur attingisse rerum
 quidditates; rerum existentias actuales; rerum existentias futuras naturaliter, ut
 pluvias, ventos, et talia; rerum existentias futuras libere et ad utrumlibet, ut mores
 1200 hominum, merita, et peccata; rerum complexiones necessarias, ut quod triangulus
 habet tres; rerum complexiones contingentes, ut quod Sortes sedet; inflexiones
 temporum, ut quod Cesar fuit, et quod Antichristus nondum est — sciet autem,
 quando erit, quod est, et dum fuerit mortuus, sciet quod fuit. Sed manifestum est
 quod nullum istorum cognitorum inducit mutabilitatem in divina scientia. Constat
 enim quod non facit hoc cognitio quidditatum; ille enim, sive sint sive non sint,
 1205 uniformiter cognoscuntur. Nec etiam existentie actuales, quia res, dum existit,
 immutabiliter est et invariabiliter cognosci potest. Nec etiam existentie futurorum
 que naturaliter fiunt, ut in pluribus vel raro, quia talia reducuntur in causalitatem

1186 quantum om A // in/? add in mg Tr 1186-87 obiectum...ad om per homeo Ve
 1187 conspectu/conspectum Vb; conceptu? A // immutabilis/immutabile Br // sit/scit Pa
 1188 cognita corr Vd // ex/et A // illius/fistius A // declaratum est supra quod/ut patuit supra
 BoTr // omnia/e del Vd 1189 tam actualiter/eam actuali Ve // quam²/quod Fa // quam² non
 existentia om per homeo A // existentia²/sunt del Br 1190 sunt cognita deitate om Bo //
 deitate mg Br; divinitate del Br // et iter Vn; [Vn 250ra] 1191 cognitio/eorum del Vd
 1192 in divino iter A // prospectu/et add X // etiam/et Ve // deitas iter A 1194 alia/omnia
 BoTrVb // sint/sunt BoBrTr // necesse est/sequitur Br; necesse Ve 1195 sit om Br 1196
 attingens iter in mg Tr // attingisse/attingisse AFaVdVe // rerum/deo A 1197 quidditates/et
 rerum scilicet del Br // existentias actuales rerum om per homeo A 1198 ventos/ventas Vd;
 ventus APa // et¹ om A // rerum/eorum Pa // libere/liberas X // ut/sit A 1199 merita om Bo;
 et merita mg Bo // complexiones/contingentes add Ve // necessarias[Vb 422rb] // triangulus?
 Tr 1200 habet lin Bo // tres/angulos del Vd // complexiones[A 295ra]; corr Br 1201
 quod²/quando Tr 1202 et dum fuerit/est esse Ve 1203 istorum/illorum X // cognitorum
mg VbVd // inducit/induxit A // mutabilitatem/immutabilitatem BoTr; muta[Br 421va]bili-
 tatem // scientia[Vd 270va]; quod add A 1204 enim¹/autem Fa // ille/fiste Vd // enim sive
inv Br // sint¹/fit Fa // sint²/fit Fa 1205 existentie/existentias Bo 1206 est/in del Vd;
 esse A // cognosci potest inv BoBrTr 1207 fiunt ut in pluribus/ut in pluribus fiunt BoTr //
 reducuntur/deducuntur Ve

¹ Cf. e.g. Aureoli, Scriptum I, d.35, pars 2, a.2 (ed. Rome, 776bB-778aE); [38:402-468].

universalem totius nature et supra celestium corporum, et sic subterfugere non possunt cognitionem divinam.

- 1210 Nec etiam futura libere, quia licet reduci non possint in causas determinatas, quia liberum arbitrium est ad utrumlibet, tamen ut posite sunt iam in actu, quedam cognoscibilia sunt, et possunt habere similitudinem presentantem, coexistentem, ut dum cadunt sub sensu, vel abstractam et indistantem, quia precedentem vel subsequenter habere non possunt quin fallax et deceptoria sit.
- 1215 Deitas autem est exemplar abstractum, et ideo potest representare res positas in actu, non quidem ut preteritas vel futuras vel simultaneas, sed solum pro illo tunc in quo posite sunt. Et ita mores hominum, et merita ac demerita, immutabiliter sunt Deo cognita, quia et ipsa immutabilia sunt prout ponuntur in actu.

- 1220 Nec etiam facit varietatem in divina scientia cognitio complexionum et compositionum que necessarie sunt, ut quod triangulus habet tres, quia ille semper uniformiter cognoscuntur etiam a nobis. Nec etiam complexionum contingentium, quia ille immutabiliter possunt cognosci, dum ponuntur in actu. Nec etiam inflexiones temporum, licet enim non sit eadem enunciatio: 'Antichristus est natus', 'Nascetur', et 'Natus fuit', quia una est vera, reliqua existente falsa, tamen eadem res est cognita sub diverso modo cognoscendi, nunc quidem expectative, ut cum dicitur 'nascetur', nunc vero memorative, ut cum dicitur 'natus est', nunc vero intuitive vel simultanee, ut cum imaginamur quod nascitur — in intellectu ergo sic apprehendente rem, varietas enuntiationum inducit varietatem scientiarum sicut in nobis; sed ubi res cognoscitur abstrahendo
- 1230 a futuritione, preteritione, et simultate, non oportet quod inflexio rei secundum

1208 totius/potius A // et¹/ut Fa // supra/super Bo // celestium corr Br // sic[Pa 248ra] // subterfugere/habet fugere Ve; autem fugere Pe; lac et fugere FaVn 1209 possunt corr Tr; pos Bo 1210 futura corr Pe // reduci non possint/non possint reduci BoTr; reduci non possunt AVd 1211 posite/posita Ve // iam/nam Pa; om Tr 1212 quedam iter Fa; [Fa 268va] // presentantem/presentem X; del et mg? Tr 1213 coexistentem/existentem Bo // abstractam/abstractum A // et lin PaTr; vel del PaTr; vel Bo // indistantem/indistinctive A 1214 habere non possunt/non possunt habere BoTr 1215 autem mg Vb // est corr Br // est exemplar inv A // exemplar abstractum inv BoTr // positas/posita A 1215-16 positas in actu/in actu positas Tr 1216 illo/isto Br 1217 et/ac X; etiam Vd // merita/innita? Ve // ac/et FaX // demerita? Ve 1218 sunt deo inv A 1219 cognitio/ergo Vn; om A // complexionum/complexio Pe 1219-20 et compositionum om Vd 1220 ut/nec Br // ille/tres add Bo 1221 etiam¹ om X; et Pa // nobis[X 905a; Tr 419rb] 1222 ille om BoTrVb // dum ponitur in actu/cum in actu ponitur BoTr 1223 eadem om A 1224 est¹ om A // et/vel BoTrVb // reliqua/alia BoTr 1224-25 quia...diverso om A 1225 eadem res est/est eadem res Tr; igitur add Vn 1226 ut cum dicitur iter in mg Tr; [Ve 227ra] // nascetur/nascitur A // memorative/memorativa Pa // cum² om Fa 1226-27 nascetur...dicitur om Tr; mg 2x Tr 1227 natus/quantum ? del Fa // est om A // nunc corr Tr; est Bo; [Pe 232vb] // ut lin Bo // imaginamur/ymaginatur Tr // quod/cum Fa 1228 nascitur/si add X; nascimur Fa 1228-29 enuntiationum...res om X 1229 sicut/et add Br 1230 non om X

tempora inducat varietatem in tali scientia, et sic Deus immutabiliter mutabilitates istas cognoscit; enunciationes enim istas non format, sed a nobis formabiles, vel formatas, cognoscit cognita Deitate. Ergo nullum est scibile quod in divina scientia mutabilitatem inducat.

1235 Sed forte dicetur, quantum ad actualitates contingentium futurorum, quod licet ipse ut actu posite sint cognoscibiles, tamen dum non sunt, immutabiliter cognosci non possunt. Oportet ergo quod actualitates ponantur ad hoc quod Deitas sit similitudo earum, et ita accipit aliquid Deitas a positione existentiarum. Et cum ab eterno posite non sint, non videtur quod sit Deitas ab eterno similitudo ipsarum.

1240 Sed si ita dicatur, non valet. Quicquid enim possibile est umquam esse in Deo, immutabiliter semper et actu est, cum sit Deitas necessitas quedam; nunc autem, quando res posita est in actu, non dubium quod est entitas quedam; Deus autem est omne ens eminenter, ita quod Deitas est exemplar vel esse potest omnis entitatis; necessario ergo et immutabiliter est exemplar ab eterno illius actualitatis quam habet res ratione positionis in actu — non quidem quod capiat Deitas hoc a positione, cum sit exemplar illius, sed potius e converso. Exemplatum enim transcribitur ab exemplari. Non igitur debet sic concipi quod positio actualitatis tribuat Deitati quod possit esse exemplar, sed tantummodo a posteriori arguimus quod Deitas est exemplar a Se actualitatis que hodie ponitur pro eo quod positio dat actualitati quod sit exemplabile quoddam. Et per consequens Deitas potuit exemplare; quare et eternaliter exemplavit, sive sit res actu posita sive non.

1250 Ulterius forte dicetur quod res actu posita non est aliquid aliud

1231-32 mutabilitates istas/immutabilitates istas FaVnX; mutabilitas ista Bo; immutabilitates istas A 1232 cognoscit/e del Vd // enunciationes/enunciatione A // enim om Vd // format/formas Vd // formabiles/formales? PaPeVdVe 1233 scibile om et lac Vd // quod/quid PeVn // in om Ve 1233-34 ergo...mutabilitatem iter Vn 1234 mutabilitatem corr Tr 1235 solvit instantiam add in mg X // dicetur/dicatur Pa // actualitates/actualitate Pa; intualitates Ve 1236 ut om Tr // cognoscibiles/dum del Vd; quid del Vn 1237 oportet ergo/ergo Vd; inv Tr 1238 et/rerum? del Vd // deitas² iter Ve // a positione/compositione A; [Br 421vb] 1239 non¹ om Br // sit...eterno/deitas ab eterno sit Br // sit deitas inv BoTr // ab eterno om TrVb 1239-40 similitudo ipsarum inv BoTr; similitudo earum; [Vb 422va] 1241 possibile est umquam/est possibile BoTr // est om A 1242 immutabiliter[Bo 272ra] // immutabiliter...est/tota est immutabiliter et in actu semper Tr; totum est immutabiliter et in actu Bo // et/in add Br // sit deitas inv BoTr // necessitas quedam inv BoFaTr // nunc mg Tr; non del Tr; non Bo 1243 dubium/est add Fa // quod/quando Bo 1244 omne/ad A // esse om Pe // omnis/p del Pa 1245 exemplar ab eterno/ab eterno exemplar BoTr 1246 quidem om BoTr // deitas hoc inv BoFaTr // hoc om Ve; autem? Vd 1247 exemplar illius inv BoTr // illius/istius A 1248 ab/ad Vd // igitur/ergo X // debet sic inv X // quod/quia A // positio/poni X; positiones Vd; ratio Bo 1250 positio/poni X 1251 actualitati om A // exemplabile quoddam inv Fa; posse quoddam Bo 1252 sit om Br 1252-53 non...posita mg Pa 1253 aliam instantiam solvit add in mg X // res/in add Fa // aliquid aliud/aliud ad Vd

1255 exemplabile quam quando non est posita. Esse enim et essentia sunt idem realiter, ut declaratum est supra;¹ immo etiam conceptibiliter, quantum ad rationem conceptam, licet differant quantum ad modum concipiendi, quia eadem res concepta per modum habitualem et quiescentem concipitur ut essentia, ut cum apprehenditur flos. Eadem vero concepta per modum fieri et actionis concipitur ut esse, ut dum apprehendimus florere. Cum igitur res non capiat per positionem
1260 in actu nisi esse, poterat enim ante concipi ut essentia, non videtur quod ex ista positione capiat Sortes, aut res alia, aliquid novum exemplabile. Et per consequens Deitas non exemplat specialiter existentias rerum nisi exemplando essentias, cum idem exemplabile et conceptibile sit esse et essentia.

1265 Si utique sic dicatur, non valet. Non solum enim Deitas est exemplar omnium, sed habet omnem modum exemplandi qui non includit imperfectionem. Nunc autem alius modus est exemplare rem ut quiescentem, alius exemplare eam ut actionem et actum quendam, ut patet quod alio modo attingit rem importatam per florem qui concipit eam ut florere quam qui concipit modo floris. Sic igitur eadem est similitudo essentie et existentie quantum ad rem representatam, non
1270 tamen quantum ad modum representandi. Et secundum hoc patet quod Deitas non solum exemplat rem per modum essentie, immo per modum existentie, dum tamen res illa sic possit vere representari; habet autem quod sic possit representari ex hoc quod ponitur in effectum.

Ulterius forte dicitur quod iste modus representandi importat

1254 essentia/esse Fa // sunt idem inv Bo; sunt Tr 1255 realiter om Vd // declara[A 295rb]tum // supra lin Br // immo mg Tr; primo del Tr; primo Bo; [Vn 250rb] // etiam corr Br 1256 rationem/rem BoTr; communem A // conceptam/conceptum A // modum/concedendi ? del Pa 1257 res om Pe // modum/conce del Pa // habitualem et/habitudinalem et Pa; habitualiter A // quiescentem? Tr; quiescentis A // essentia/essentiam Ve 1258 eadem/ad Vd // concepta mg Tr 1259 florere/florem X // igitur/ergo X // res corr Tr // per positionem/ propositionem Vd // positionem mg Tr; potentiam? del Tr 1260 esse/in actu Pa; essentia A // ante/aut ? Vd; comp del Br // non/ut Vd // quod mg A 1261 sortes aut/dices autem A // alia/ aliqua Bo // aliquid/aliquod Br // novum om Bo // exemplabile? Tr; exemplabile? Ve 1262 exemplat/spiritualiter del Ve; esset A // exi[X 905b]stentias // rerum iter Ve 1263 essentias? Tr // idem/ex del Vd // exemplabile et conceptibile inv BoTr // esse et essentia inv BoTr 1264 dicatur/dicitur Bo // enim/esse A 1265 exemplandi/existendi PeTrVdX; essendi A 1266 exemplare¹/exemplarem Vn // quiescentem/et add BoTrVb; [Vd 270vb] // alius/illius Bo; aliud A 1267 quendam/ad del Ve 1268 concipit/concipitur A // florere/ florem Ve // modo/fo? del Vd // igitur/ergo X 1269 essentie/esse BoTr; corr A // essentia et existentie inv Br // quantum/quam A 1270 deitas/deus A 1271 exemplat/exempla A // essentie/existentie BoTr // modum²/essentie et add BoTr 1272 res illa sic/ista res sit A // possit vere inv Bo; posset vere X // representari/representare AFaPaPeTrVbVdVnX; representare et corr Ve // habet/hoc A 1274 aliam instantiam add in mg X // dicitur[Br 422ra] // iste/modus del Fa; ille A // modus/respondendi del Ve 1274-75 importat imperfectionem inv Tr

¹ Cf. Aureoli, Scriptum I, d.8, q.1 (ed. Buytaert, vol. II, 883-929).

1275 imperfectionem, quia includit determinatum instans. Nichil enim potest intelligi per modum actus et operationis quin apprehendatur sub determinata duratione, quia ut nunc vel tunc; Deitas autem nichil representat ut nunc vel tunc, alioquin esset materialis.

1280 Sed nec etiam istud valet. Verum est enim quod Deitas representare non potest ut tunc, ita quod sit terminus lineae successive quam videtur importare hec demonstratio 'tunc', aut etiam simultatis quam importat hec demonstratio 'nunc'. Et ideo nec divinus intellectus potest dicere rem aliquam, demonstrando quod sit nunc vel tunc, sicut nec potest demonstrare quod sit hic vel ibi, ut superius dicebatur. Potest tamen Deitas representare demonstrationem passivam
1285 importatam per 'nunc' vel 'tunc', non quod eam faciat demonstrando active, ex eo quod talis demonstrabilitas passiva est quoddam potens habere similitudinem presentantem. Sic igitur Deus intelligit rem aliquam per modum actus et operationis in tali nunc — non quidem quod Suo intellectu demonstret et dicat
1290 rem esse nunc, quia de necessitate mensuraretur illo nunc et conciperet rem illam esse in eodem nunc secum, et sic false conciperet, sed apprehendit demonstrationem passivam importatam per 'nunc' quam aliquis alius facere potest adiacere tali rei quam concipit per modum actus.

1295 Quod nec contingentia rerum immutat veritatem immutabilem prophetie. Tertia quoque propositio est quod nec rerum contingentia immutat veritatem immutabilem prophetie. Ubi considerandum quod sicut de prescientia dicebatur¹ aliud esse proprietatem vocabuli, et aliud id quod intendimus per illud vocabulum ponere circa Deum, sic in proposito prophetia de

1275 quia/id del Vn // determinatum/denominatum Fa; determinationem A // instans/instantis A // nichil/nihil X 1276 quin/sint del Tr; sunt add Bo // apprehendatur corr Vd // apprehendatur...duratione/determinata duratione apprehendatur BoTr // sub mg Tr // determinata/determinatione Pa // duratione/ratione Vn; dictione? A 1277 nichil/nihil X; non A; [Fa 268vb] // alioquin/alias BoTr 1278 esset mg Tr; est del Tr; est Bo; exemplat Vn 1279 etiam istud valet/illud etiam valet BoTr; etiam istud valet Br // istud/illud AX // deitas om A 1280 ita iter Fa // terminus/tr? Bo // quam/quem Bo; quod A 1282 potest[Vb 422vb] // dicere/demonstrando? mg Tr // quod/quia Ve 1283 hic vel ibi/hoc vel illud Tr 1284 deitas iter Vn 1285 nunc/tunc BoPa 1286 passiva/passive X // habere om et lac Vd; ? Tr // similitudinem[Pa 248rb] 1287 presentantem/presentem BoTr; representantem Pa // igitur/ergo X // intelligit[Tr 419va] 1288 operationis/n del Vn // quidem om BoTr // intellectu/intelligit A 1289 mensuraretur/mensurantem Vd // illo/illud A // rem om BoTrVb 1290 sic false inv BoTrVb 1293 nec om AVn // contingentia rerum inv Pa // immutat/mutat BoPeTr 1294 tertia propositio add in mg X // immutabilem/immutabilitatem Ve // immutabilem prophetie inv Tr; prophetie immutabilitatem Bo // rerum om Vd 1295 contingentia om Ve // immutabilem/immutabilitatem Vn 1296 de lin Tr; om BoVn // dicebatur/ad del Vn // id om Vd; illud Bo; quod del Vn 1297 per/et Ve // proposito/propositio X; pro del Ve

¹ Cf. [38:723-741; 38:1286-1289].

virtute vocabuli importat notitiam in futurum. Hanc autem ponendo in prophetis, impossibile esset ponere immutabile, stante contingentia rerum, quia futuritione
 1300 existente immutabili, futurum immutabiliter est ponendum, et ita contingentia excludetur, et erunt vere propositiones de futuro contingenti, futuritionem huiusmodi immutabilem exprimendo. Prophetia vero, quantum ad id quod intendimus ponere in prophetis, non importat huiusmodi notitiam in rem notam procedentem sub linea futuritionis, aut preteritionis, aut etiam presentialitatis, sed
 1305 absolute procedentem in rem sub illa determinatione quam daret sibi positio actualis, si poneretur in actu res illa. Et sic propositiones posite in prophetis per modum futuritionis non sunt proprie, nec in sua proprietate, vere vel false, sed tantum vere sunt quoad hoc quod intendunt, talem scilicet notitiam esse de determinatione contingentis in divina notitia qualem actualitas et positio illi daret,
 1310 si poneretur in actu. Utrum autem huiusmodi notitia abstracta sit communicabilis menti prophete, vel solummodo Deus habeat eam et certificet prophetam se habere illam per impressiones aliquas et indicia, non est presentis speculationis.

Ex hiis igitur patet quid dicendum ad quasdam dubitationes que consueverunt moveri. Consuetum est enim queri utrum Petrus potuit non
 1315 negare Christum postquam Christus predixerat: "Ter me negabis," et utrum Iudas potuit Christum non tradere postquam Christus predixerat: "Unus ex vobis me tradet," et utrum Paulus potuit occidi ante conversionem postquam Deus eum previderat convertendum. Et idem posset queri de omnibus propositionibus de futuro positis in prophetis. Et dicendum ad omnes quod eque potuit fieri

1298 futurum/futuro Vd; om A // hanc/habeat Vn // in²/futuris del Bo // in prophetis/in prophetiis Vd; vi propositionis A 1299 esset/esse TrVd; est Bo; eam mg Tr // immutabile/immutabilem BoTrX; immutabiles Br 1300 existente/stante BoTr // immutabiliter/immutabile A 1301 ex[X 906a]cludetur 1302 immutabilem/mutabilem Br // id/illud Bo 1303 prophetis/prophe Br // non...notitiam/ non ? Tr; huiusmodi notitiam non importat Bo // notam/et del? Vd 1304 futuritionis/fururitione Bo // aut preteritionis? Tr // etiam om TrVd; corr A // presentialitatis del et mg Tr 1305 procedentem[Pe 233ra; Ve 227rb] // quam/quem Bo 1305-06 positio actualis inv Tr; actualis potentia Bo 1306 quomodo propositiones posite in prophetiis non sunt proprie veræ vel falsæ et quomodo sunt veræ add in mg X // illa/ista AVd // in² lin Ve // prophetis/prophetiis X 1306 vere? Tr 1308 vere sunt? Tr // quod om A // intendunt? Tr // scilicet om Pa // de om ABoPeTrVe 1309 divina[Bo 272rb] // illi/illa Bo; ipsi A 1310 poneretur/ponatur BoTr // abstracta? Tr // communicabilis? Pa 1311 habeat eam inv BoTr // et certificet ? Tr 1311-12 se habere illam/illam se habere BoTr 1312 impressiones[Br 422rb] // indicia/individua X // non est presentis? Tr 1313 hiis igitur/his ergo X // dubitationes corr Ve 1314 utrum/ut Br // potuit/potuerit Bo 1315 predixerat/dixerat BoTrVd // negabis/es negaturus BoTr // iudas om Fa 1316 potuit/potuerit ABoFaTrVdX; potuerat Br // christum[A 295va] // predixerat/dixerat BoTrVd 1317 tradet/traditurus est BoTr // paulus corr BrTr // potuit/potuerit BoTrX; poterat Vb // ante/conversationem del Pe // postquam/enim add Tr // deus/pre del Vd; postquam deus add Vd // deus eum/deus ipsum Tr; inv Pa; eius ipsum Bo 1317-18 eum previderat inv X 1318 idem/ideo X // queri mg Vb 1318-19 de futuro om BoTr 1319 positus in om Pe // prophetis/prophetiis VdX; prophe Br // eque[Vn 250va]

- 1320 oppositum, acsi numquam illud fuisset dictum vel previsum. Cuius ratio est quia
previsio aut predictio non dant futuro determinationem aliquam, nisi quantam
positio rerum, dum fuerunt exhibite, dedit instantibus omnibus precedentibus
huiusmodi determinationem, quia non aliud exprimunt verba talia nisi quod
1325 actualitas illa est indistans a divina notitia; nec notitia precedit eam ut ratione sue
precessionis det determinationem actualitati huiusmodi pro instantibus
precedentibus; immo notitia nullam penitus determinationem dat pro instantibus
illis, nisi illam quam actualitas dat. Constat autem quod negatio Petri actualiter
posita non dedit precedentibus instantibus quod esset quid sic determinatum quin
posset fieri oppositum; immo eque poterat unum fieri sicut reliquum.
- 1330 Et esset fatua questio, si diceretur, supposito quod non sit aliqua
prescientia vel predictio, sed solum hoc quod Petrus negavit, utrum ex hoc quod
negavit potuit Petrus aliud facere pro precedentibus instantibus. Concederent
enim omnes quod sic, quantumcumque nunc determinatum sit quod negavit. Pari
ergo ratione previsio aut predictio nichil facit, nisi quatinus illa previsio importaret
1335 precessionem quam exprimeret illa predictio. Tunc enim daret instantibus
precedentibus determinationem, quia quamdiu est scientia, determinata est, et per
consequens si precederet actualitatem, pro toto tempore quo precederet
determinata esset notitia illius actualitatis, quare et actualitas ut futura, quia non
potest scientia esse determinata quin determinatum sit id quod scitur. Tollendo
1340 itaque huiusmodi precessionem, non remanet determinatio aliqua illius actualitatis
pro toto tempore precedenti, sed est totaliter indeterminata et ad utrumlibet, et
potest fieri hoc vel illud, acsi nulla precessisset scientia negationem Petri. Et sic

1320 numquam illud inv Br // illud fuisset inv Vd 1321 dant/dat AX; propositioni mg Tr // futuro/future Vd // determinationem aliquam inv BoTr // nisi/non Vd; quandam del Vb // quantam/quam BoTr 1322 positio/positioni X; posite a Br // fuerunt exhibite/fuit exhibita BoTr; fiunt? exhibita A // dedit/debeat? Ve // instantibus[Vb 423ra] // instantibus omnibus inv Fa 1323 huiusmodi om Br // determinationem/positionem ABoTrVbX // exprimunt/ul del Vd // verba talia inv Fa; verba BoTr 1324 eam ut/causam nec A // ratione[Vd 269ra] 1325 det corr Br; dat A // instantibus/instanti huiusmodi Pe 1326 determinationem dat inv BoTr 1326-27 instantibus illis inv BoFaTr 1327 actualitas dat/dat illa actualitas Tr; inv Bo // quod om Fa 1328 quod/est q del Fa // esset lin Br; sit del Br // quid/ut X 1330 si diceretur om BoTrVb; quod del Pa // diceretur mg Br; demonstretur? add Br 1331 vel/ predicatio del Ve // hoc¹ corr Br // utrum/autem del Br 1332 concederent/precederent Pe; concedunt A 1333 enim om A // determinatum/determinatio? Vd 1334 aut...previsio om per homeo Ve // predictio/predicto Pa; aut add A // nichil/nil X // nisi om Bo // quatinus/quatenus X // importaret/importaretur A 1336 quia corr A // scientia/suam Pe 1337 precederet²/precedant A 1338 esset/essent A // actualitatis/intellectualitatis A // futura/futuri A 1339 scientia esse inv BoFaTr // quin/excludat del Fa // sit/scit AVn // id/illud BoTrVbX // quod/quo A // tollendo/tollende Ve 1340 precessionem[X 906b] // remanet/ali del Br // determinatio aliqua inv Br // aliqua illius actualitatis om A 1341 precedenti corr Ve // indeterminata/interminata Tr 1342 nulla/nullum A // precessisset scientia/precesset scientia Ve; inv BoTr; prescisset scientia Fa // negationem petri inv X

intelligendo, cessat omnis difficultas que oritur ex prescientia et prophetiis propositionibus. In hoc ergo articulus quartus finitur.

1345 Responsio ad primo obiecta.

Ad ea ergo que in oppositum primitus inducuntur dicendum est. Ad primum,¹ quidem, quod contingentia et mutabilitas non est in rebus nisi quatinus futura sunt. Sic autem non cognoscuntur determinate a Deo, nec sunt in Eius prescientia, sed potius secundum determinationem illam quam habent ex sua actualitate. Licet enim non sint actualiter posite, determinatio tamen illa que sequitur actualem positionem potest assumi in intellectu divino, pro eo quod non distat nec precedit in antea secundum lineam successivam huiusmodi actualitatem. Si enim distaret, ita quod inter Deum et actualitatem esset linea futuritionis, impossibile esset quin si notitia immutabilis poneretur et actualitas immutabiliter eveniret, vel si eventus indeterminatus foret et ad utrumlibet, scientia mutabilis esset et ad utrumlibet contingenter. Et per idem patet ad secundum et tertium.²

Ad quartum³ dicendum quod Deus non cognoscit futura ut futura esse determinata, immo ad utrumlibet. Cognoscit tamen determinationem illam quam actualitas posita in effectu dat contingenti. Constat autem quod illa est immutabilis, non quidem pro tempore precedenti, sed pro nunc in quo est. Quare et immutabilis est in ordine ad divinam scientiam que non precedit, nec subsequitur, nec est simul cum illa actualitate. Ex hoc enim quod non distat ab ea precedendo, et ut futuram aspiciendo, potest habere eandem determinationem actualitas illa in tali notitia quam habet etiam in seipsa. Sola namque futuritio est illud quod recipere non potest determinationem illius actualitatis.

1365 Ad quantum⁴ dicendum quod illi qui imaginantur prescientiam quasi

1343 et/prophetis del Fa 1344 propositionibus/et add Br // in...finitur/et hic finis quarti articuli BoTr; [Fa 269ra] // ergo om BrX 1345 solvit argumenta principalia add in mg X // responsio...obiecta om Fa // primo om AVeX; prima Pe 1346 in oppositum/superius Ve // primitus om Br // dicendum iter Ve 1346-47 dicendum...quod om Pe 1347 quod[Tr 419vb] // mutabilitas/immutabilitas Bo // rebus/ymmo add Br // quatinus/quatenus X 1348 futura sunt/futura sunt X; inv Fa // determinate a deo/a deo determinate Fa 1349 determinationem illam inv BoTr 1350 actualitate/si enim dis[422va]taret del Br // sint/sunt A // posite/presente Ve; in presente Fa // illa/ista Vd 1350-53 licet...distaret mg Br [in 422rb] 1352 nec precedit/non precedit Vd; nec precessit BoTr // lineam/lineas Pe 1352-53 nec...distaret om per homeo Ve 1354 esset/esse Pa // si/in Bo 1355 foret...mutabilis om Fa // utrumlibet/licet add A 1356 secundum et tertium inv Pa 1358 immo mg Tr // utrumlibet/utrumque Br // determinationem illam inv BoTr 1359 effectu corr Tr;? del Pa // illa/ista Vd 1360 non/nam A // sed/immo Fa 1361 et/est add A // precedit[Vb 423rb] 1362 ea/eo TrVd 1363 ut/nec A // habere[Pa 248va] 1364 quam/que A // etiam/et X // sola/sala Ve // namque/namqua X; etiam Fa 1365 recipere non potest/ non potest recipere BoTrX; recipere non Vn

¹ Cf. [39:55-65]. ² Cf. [39:66-78]. ³ Cf. [39:79-86]. ⁴ Cf. [39:87-95].

notitiam futurorum, habent concedere de necessitate quod Deus potest fieri de non prescio prescius, et econverso, quod impossibile est salvari sine Sui mutatione, ut argumentum concludit. Sed qui prescientiam recte intelligit, sicut expositum est, 1370 non artatur ad ponendum mutabilitatem in Deo, nec ad concedendum quod fiat de non prescio prescius. Et per idem patet ad sextum.¹

Ad ultimum² dicendum quod Magister concedit Deum posse scire plura vel pauciora quam sciat, habendo aspectum ad proprietatem vocabuli 'prescientie', que videtur importare notitiam futurorum. Sed habendo aspectum 1375 ad id quod intendimus vere in Deo ponere, non est concedendum. Et ideo statim Magister addit quod hoc totum debet intelligi sine mutabilitate divine prescientie, quod esse non potest, nisi eo modo quo superius est expressum.³

Ad secundo obiecta.

Ad ea vero que secundo inducuntur, dicendum est. Ad primum⁴ 1380 quidem, quod quantumcumque diversi diversimode nisi sint illam consequentiam palliare, qua communiter vulgus utitur, scilicet: 'Si Deus scit aliquid esse futurum, ergo illud eveniet de necessitate', vel saltem 'immutabiliter', ita quod omnis conatus ad oppositum frustratorius est et vanus et omne consilium, nullus tamen evadere potuit, sed nec potest, nisi negando antecedens in sua proprietate. 1385 Non est enim hec propria: 'Deus scit determinate aliquid esse futurum', nec in sua proprietate vera, quia propositio de futuro contingenti determinate et precise sumpto impossibilis est ad sciendum, cum nec sit vera nec falsa; scientia vero

1367 notitiam futurorum *inv* Br // concedere de necessitate/de necessitate concedere Fa // necessitate/multiplicitate? *Ve* // quod/quid *Tr* // deus/non *del* Br 1368 econverso/econtra Br // quod/quia *X* // impossibile est *inv* Fa 1369 est/sine sui mutatione ut argumentum concludit sed qui prescientiam *del* Pa 1370 artatur/arctatur *APeVeVnX* // ad concedendum *om* *BoTr* // quod/non *del* Br // fiat/fuit *PaVe* 1371 patet ad sextum/ad sextum patet *Tr* 1372 concedit *om* *Vd* // pos[A 295vb]se // scire *om* Br 1373 pauciora/scire *add* Br 1374 importare/prescientiam *del* Fa // notitiam futurorum *inv* Fa; notitiam futuro *A* // habendo[*Bo* 272va] 1375 id/illud *Bo* // in deo ponere/ponere in deo *Tr* // non/intendimus *del* Br 1375-76 statim magister *inv* *Pe* 1376 hoc *om* *BoTr* // divine prescientie *inv* *Pe* 1377 expressum[*X* 907a] 1378 ad secundo obiecta *om et lac* *Vn*; *om* *A*; responsio ad secundo obiecta *BoTr*; [*Pe* 233rb] 1379 ad argumenta post oppositum *add in mg* *X* // vero *om* *Vb*; igitur *BoTr*; ergo *A* // que/superius *del* Br // secundo *om* *Pe* // est *om* *BrPe* 1379-80 ad primum quidem *mg* Br 1380 quod *om* *Tr* // diversimode *om* *Fa* // nisi/nixi *X* // sint/sunt *BoBr* // illam/istam *X*; *om* *Tr* // consequentiam/contingen[*Vn* 250vb]tiam *BrVn* 1381 qua/ quia *Bo* // vulgus/vulgeus *A* // utitur *iter* *A* // si/quod *BoTr* // scit *corr* Br 1382 illud *om* *Fa* // ita *lin* Br 1383 et²/ad Br // nullus? *Ve* 1385 non/nec *X* // propria/propheta? *Pa* // scit/sit *Pa* // determinate aliquid *inv* *Fa* 1386 vera *om* *Pa* // precise/prescise *PaPeVdVe* 1387 sumpto/sumpta *BoTrVd* // impossibilis/impossibile *Vd* // cum *lin* *Tr*; *om* *Bo* // sit/scit *A* // nec²/vel *A*

¹ Cf. [39:96-101]. ² Cf. [39:102-108]. ³ Cf. Lombardus, *I Sent.*, d.38, c.3 (v.1, ed. Grottaferrata, 282.16-19). ⁴ Cf. [39:111-118].

non sit nisi verorum. Non igitur inveniet vulgus aliquam propositionem quam subiciat divine prescientie ex qua inferat determinatum esse eventum futurorum, sicut apparuit in corpore questionis. Et per idem patet ad secundum.¹

Ad tertium² dicendum quod Deitas est similitudo eminens, non solum exemplans res per modum quietis et habitus, sicut exemplantur essentie, immo exemplat easdem per modum operationis et actus, et per modum esse, connectendo cum eis certum instans mensurans huiusmodi esse. Non exemplat autem res ut futuras hoc ultimo modo, quia tunc necessario evenirent, nec essent contingentes, sed exemplat eas ut non sunt future. Contingentium autem quedam sunt possibilis exemplari per istum modum, ut illa quorum actualitates sunt posite in divina notitia obiective; quedam vero non, ut illa quorum actualitates non sunt in eadem notitia obiective constitute. Quare autem alique sunt exhibite actualiter in divina notitia, alique vero non, oritur non ex futuritione rei, quia omnes res ut future sunt equaliter contingentes, sed ex indistantia divine notitie ab existentis que iam actu posite sunt in seipsis, aut que exhibende sunt. Licet enim non sit determinata ante tempus presentis lectionis actualitas ista in se, nunc tamen determinata est, et eadem determinatio potest transfundi in divinam notitiam, etiam ab eterno, propter suam indistantiam et carentiam precessionis ad actualitatem istam. Sic igitur exemplaritas Deitatis contingentiam non excludit, quia ut future sunt, utramque partem contradictionis equaliter exemplat.

Ad ultimum³ dicendum quod minor illius sillogismi non est vera, scilicet quod omne futurum sit determinate scitum et cognitum a Deo ut futurum, nec ut presens, nec ut preteritum, sed potius ut abstractum.

1388 sit²/verorum ~~del~~ Vd; ~~corr~~ Br // verorum/verior Ve // igitur/ergo X // quam/quid Bo
 1389 subiciat/subiiciat X; subiciet Pa // inferat ~~iter~~ Pe // determinatum[Br 422vb] // esse... futurorum/eventum futurorum esse BoTr // eventum/sic ~~del~~ Vd 1392 quietis et habitus ~~inv~~ Fa // sicut/exemplaritur ~~del~~ Ve // exemplantur/exemplaretur Bo 1393 exemplat ~~om~~ Tr; exemplum ~~del~~ Tr; exemplans ~~mg~~ Tr; ead ~~del~~ Vd // easdem/eas BoPaTr // esse/essentie Br; [X 907b] 1394 connectendo/consistendo Bo; ~~corr~~ Br // certum/certus ? Bo 1395 autem ~~om~~ A // ut ~~om~~ A // tunc ~~om~~ X; [Vd 269rb] // necessario evenirent ~~inv~~ Bo 1396 exemplat/exempla A // ut/so ~~del~~ Br // non/so ~~del~~ Br 1397 per/ut Vn // sunt²/ut ~~add~~ Pa 1397-98 sunt²...actualitates ~~om~~ per ~~homeo~~ AVdX 1398 notitia/essentia Br 1399 eadem/divina Br // constitute/constants Tr; constante Bo // alique/aliqua ABr // sunt/sint X 1400 in ~~iter~~ Fa // alique ~~mg~~ Tr; alia ~~del~~ Tr; alique/aliqua ABr // non²/nisi Vd; ~~om~~ Bo // rei/ita A // quia/quod Ve 1401 sed/si Ve 1402 ex quo oriatur quod omnes res ut futuræ sint æternaliter contingentes ~~add~~ in ~~mg~~ X // iam/non Br // iam...sunt¹/posite sunt iam actu Tr; po ~~del~~ Tr 1403 determinata/determinatum Bo; determin[Vb 423va]ata // lectionis/locationis X // nunc/nec X; non A 1404 determinata/in se ~~del~~ Vd // divinam notitiam ~~inv~~ BoTr 1405 etiam ~~om~~ A 1406 igitur/ergo X // deitatis/deitas Vd; divinitatis Br 1407 ut ~~mg~~? A // exemplat/exemplat FaTrVbX; exemplaret A 1408 sillogismi/syllogismi X 1409 deo/fuit ~~del~~ Fa // futurum²/futura A

¹ Cf. [39:119-125]. ² Cf. [39:126-130]. ³ Cf. [39:131-135].